

NEPRAJZI

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

Szerkeszti Hála József, Terbócs Attila közreműködésével

A Magyar Néprajzi Társaság 110. Közgyűlése (3)

Társaságok, egyesületek, szervezetek (19)

Külföldi tanulmányutak, expedíciók (26)

Tudományos rendezvények, konferenciák (39)

Kiállítások (64)

Téka (77)

Évfordulók, megemlékezések, köszöntések (83)

In memoriam (103)

Mindenféle (125)

HUSZONHETEDIK ÉVFOLYAM

1998/1–4.

E számunk illusztrációit VAJKAI AURÉL *1848 emlékei a népi diszítőművészetben* (Budapest, 1998) című könyvéből válogattuk.

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulója alkalmából megrendezett konferenciákról, kiállításokról és megjelent kiadványokról a 41–45., 64–72. és a 125–166. oldalakon olvashatók írások.

ISSN 0133–8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: KÓSA LÁSZLÓ

Engedélyszám: III/Szl/426/1980.

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Neotipp Nyomdaipari és Kereskedelmi Betéti Társaság

1025 Budapest, Vöröstorony lejtő 5.

Felelős vezető: Dr. Naszályi Gábor

TARTALOM

A Magyar Néprajzi Társaság 110. Közgyűlése. Budapest, 1998. május 20.

Jegyzőkönyv.....	3
A Társaság kitüntettjei.....	4
Főtitkári jelentés.....	9
Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 110. Közgyűlésének az 1997. május 1.– 1998. április 30. közötti gazdálkodásról.....	15
A Számvizsgáló Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 110. Közgyűlésének.....	18

Társaságok, egyesületek, szervezetek

L. JUHÁSZ ILONA: A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság VII. Közgyűléséről.....	19
BALÁZS LAJOS: A Kriza János Néprajzi Társaság 1998. évi közgyűlése.....	20
HARANGOZÓ IMRE: A hagyomány szolgálatában. Az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfő- iskola Kulturális Egyesület tevékenysége.....	21

Külföldi tanulmányutak, expedíciók

ERDEI KATALIN–SÁNTHA ISTVÁN: Etnológiai terepmunka Dél-Szibériában 1997-ben és 1998-ban.....	26
---	----

Tudományos rendezvények, konferenciák

VOIGT VILMOS: Gyökerek és rítusok: az etnicitás művelése. A SIEF VI. Kongresszusa (Amsterdam, 1998. április 20–25.).....	39
PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: A SIEF VII. Kongresszusáról (Budapest, 2001).....	40
FÖLDEVÁRI SÁNDOR: A Nordic Network for Intercultural Communication éves szimpó- ziumai.....	40
SELMECZI KOVÁCS ATTILA: Emlékezés az 1848–1849. évi magyar forradalom és sza- badságharc százötvenedik évfordulóján (Veszprém, 1998. március 20.).....	41
KRÍZA ILDIKÓ: Történelem, történelemismeret, emlékezet (Budapest, 1998. április 14– 15.).....	42
RITOÓK ZSIGMOND: A „Történelem, történelemismeret, emlékezet” című konferencia megnyitója.....	44
HALÁSZ PÉTER: Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtők XVI. Országos Találkozója (Berettyóújfalú, 1998. július 9–12.).....	45
Jászberényi rendezvények.....	47
HÁLA JÓZSEF–TERBÓCS ATTILA: X. Néprajzi Szeminárium (1998. július 26.– augusztus 2.).....	47
SÁNDOR ILDIKÓ: Folklorfesztivál, tábor és konferencia (1998. július 25.–au- gusztus 2.).....	50
AIKAWA NORIKO: A „Sokszínű Európa: illúzió vagy realitás” című nemzetközi konferencia megnyitója (1998. július 28.).....	53
Ajánlás.....	57
KNÉZY JUDIT: A környezetváltozás — termelés — fogyasztás kérdései a 16–18. század- ban (Budapest, 1998. október 28.).....	58
GÄRTNER PETRA–SONNEVEND ANNA: Konferencia a borkereskedelemről és az árucseréről (Somlóvásárhely, 1998. október 30.).....	60
VOIGT VILMOS: Herrmann Antal száz éve lett professzor Kolozsvárott (Kolozsvár, 1998. november 13.).....	61

Kiállítások

SZABÓ ZOLTÁN: „Éljen a haza!” 1848–1849 emlékezete a folklórbán (Néprajzi Múzeum, 1998. március 20.–augusztus 25.).....	64
--	----

LIMBACHER GÁBOR: Hazaszeretet, magyarságtudat a népeletben. Felföldi emléktanyag az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc tiszteletére (Palóc Múzeum, 1998. április 30.–1999. augusztus 31.).....	66
KNÉZY JUDIT: A jobbágyfelszabadítás és hatása a paraszti kultúrára (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 1998. május 5.–december 31.).....	70
KEMECSI LAJOS: Hessen, Németország, Európa. A Grimm testvérek élete és munkássága (Német Nemzetiségi Múzeum, 1998. január 18.–február 27.).....	72
KEMECSI LAJOS: Kultúrák jelzései. Válogatás a Kuny Domokos Múzeum nemzetközi néprajzi gyűjteményéből (1998. október 17.–1999. május 31.).....	74
Téka	
GÁL IRMA: Gondolatébresztő könyvbemutató.....	77
BALOGH JÁNOSNÉ HORVÁTH TERÉZIA: A felvidéki magyarság viseletei egy csokorban.....	78
KATONA IMRE: Kecskemét anno.....	80
KATONA IMRE: Helyismereti könyv Kiskunfélegyházáról.....	81
FORGÓ ISTVÁN: Rácz Sándor könyveiről.....	82
Évfordulók, megemlékezések, köszöntések	
Az „Adagiorum” megjelenésének évfordulója.....	83
V. V.: Négyszáz éves az első magyar közmondásgyűjtemény.....	83
PACZOLAY GYULA: Baranyai Decsi Jánosról és az „Adagiorum”-ról.....	84
KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ: Emlékezés Tagán Galimdsánra. Megkészt nekrológ.....	87
VOIGT VILMOS: Mády Zoltán centenáriumán.....	98
KODOLÁNYI JÁNOS, IFJ.: A kilencvenéves Keszi Kovács László köszöntése.....	100
In memoriam	
OLSVAI IMRE: Búcsú Jagamas Jánostól (Dés, 1913–Kolozsvár, 1997).....	103
OLSVAI IMRE: Meghalt Sztanó Pál (Debrecen, 1928–Budapest, 1997).....	104
SZEMKEŐ ENDRE: Marosán Lajosné halálára (1924–1998).....	105
BALASSA IVÁN: László Gyula emlékezete (Kóhalom, 1910. március 14.–Nagyvárad, 1998. június 17.).....	107
Bakó Ferenc (1917–1998).....	113
PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: Bakó Ferenc ravatalánál.....	113
PETERCSÁK TIVADAR: Búcsú Bakó Ferentől.....	115
FELFÖLDI LÁSZLÓ: Emlékezés Maác Lászlóra (1929–1998).....	117
LUKÁCS LÁSZLÓ: Elhunyt Esterházy Mátyás fordító.....	120
DANKÓ IMRE: Meghalt id. Fazekas Lajos nádudvari fazekas, a feketeedény-hagyomány átmentője.....	121
RAFFAI JUDIT: Egyszer volt... Szűcs László (1922–1998).....	123
Mindenféle	
LUKÁCS LÁSZLÓ: Dorota Simonides Herder-díjas.....	125
PALÁDI-KOVÁCS ATTILA: A magyar néprajztudomány helyzete (1995–1998).....	125
SÁNDOR ILDIKÓ: Az Európai Folklor Központ.....	127
Egyetemi néprajzi habilitációk (1994–1998).....	129
EPERJESSY ERNŐ: Nemzetiségi nyelv — népi kultúra — identitás.....	130
SZILÁGYI LÁSZLÓ: Erdély antropológiai nézőpontból. Egy tudományos polémia természetrajza.....	134
LUKÁCS LÁSZLÓ: Néprajzi előadások Székesfehérváron, az épülő református templomban.....	139
HÁLA JÓZSEF–TERBÓCS ATTILA (összeáll.): Rövid hírek, tudósítások.....	140

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 110. KÖZGYŰLÉSE

Budapest, 1998. május 20.

I.

Jegyzőkönyv

KÓSA LÁSZLÓ elnök megnyitotta a közgyűlést és megállapította a határozatképességet. A jegyzőkönyv hitelesítésére felkérte HÁLA JÓZSEFet és BALASSA M. IVÁNT, majd ismertette a napirendet. A közgyűlés megszavazta a napirendi pontokat.

Második napirendi pontként az 1998. évi társasági kitüntetések átadására, a tiszteleti és levelező tagok megválasztására került sor. Györffy István-emlékéremmel SELMECZI KOVÁCS ATTILÁt, Pro Ethnographia Minoritatum-emlékéremmel pedig LANTOSNÉ IMRE MÁRIÁt és LAMI ISTVÁnt tüntette ki a Társaság. 1998-ban a Jankó János-díjat KEMÉNYFI RÓBERTnek és RÉKAI MIKLÓSNak ítélte oda a választmány. Belföldi tiszteleti taggá ANDRÁSFALVY BERTALANT, külföldi tiszteleti taggá ÜLO VALKot (Észtország), külföldi levelező taggá ZSIGMOND GYŐZÖt (Románia) és SIEGFRIED BECKERt (Németország) választotta a közgyűlés. Emléklapot kapott BAKÓ FERENC, BOROS MARIETTA, KATONA IMRE és LAKATOS KÁROLY, akik ötven évvel ezelőtt léptek be a Társaságba. A kitüntetettekről részletes méltatást és értékelést olvasott fel TÁTRAI ZSUZSANNA titkár.

Harmadik napirendi pontként GRÁFIK IMRE főtitkár beszámolója hangzott el az elmúlt időszakban végzett társasági munkáról. A főtitkári beszámolót a közgyűlés elfogadta. KÓSA LÁSZLÓ elnök a főtitkári beszámoló kapcsán tájékoztatta a közgyűlést a Magyar Tudományos Akadémia azon szándékáról, hogy a társadalomtudományi társaságokat egy szövetségbe tömöríti.

Ezután KECSKÉS PÉTER, a Társaság pénztárosa számolt be az éves gazdálkodásról, bevételekről, kiadásokról.

A számvizsgáló bizottság jelentését BARNA GÁBOR terjesztette a közgyűlés elé. A jelentéseket a közgyűlés elfogadta, és a pénztárosnak a felmentést megadta.

Utolsó napirendi pontként KÓSA LÁSZLÓ elnök felkérte SELMECZI KOVÁCS ATTILÁt *A Kossuth-címer — Legenda és valóság*; KEMÉNYFI RÓBERTet *A földrajz és a néprajz kapcsolata Közép-Európa etnikai kutatásaiban*; valamint RÉKAI MIKLÓSt *Adatok a hazai zsidó folklór kutatásának korai korszakából* című előadása megtartására.

KÓSA LÁSZLÓ elnök megköszönte SELMECZI KOVÁCS ATTILÁnak, KEMÉNYFI RÓBERTnek és RÉKAI MIKLÓSNak az előadásokat, a megjelenteknek a részvételt és bezárta a közgyűlést.

Budapest, 1998. május 20.

Balassa M. Iván
jegyzőkönyv-hitelesítő

Hála József
jegyzőkönyv-hitelesítő

Kósa László
elnök

Kádár Natália
jegyzőkönyv-vezető

II.

A Társaság kitüntetettjei

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

SELMECZI KOVÁCS ATTILA a történettudomány (néprajz) akadémiai doktora, a néprajzi-etnológiai középgenerációnak a tagja.

Tanulmányait Debrecenben, a KLTE magyar-néprajz szakán végezte. A diploma megszerzését követően a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba került muzeológusként. Nevéhez fűződik a munkaeszköz-történeti archívum létrehozása. Később a KLTE Néprajzi Tanszékének lett tudományos munkatársa, ahol jelentős szerepet vállalt a néprajzos-muzeológus utánpótlásképzésben. Tudományos főmunkatársa volt az MTA Néprajzi Kutatóintézetének, majd pedig a Néprajzi Múzeum főigazgató-helyettesi feladatait látta el több mint egy évtizeden át.

Kutatási területe a gazdaságnéprajz, ezen belül elsősorban a földművelés, a gazdálkodással kapcsolatos építkezés és a gazdasági munkaeszközök története. Számos tanulmánya jelent meg e témakörben szakfolyóiratokban, múzeumi és intézeti évkönyvekben, táji monográfiákban. Történeti néprajzi monográfiában dolgozta fel a magyarországi olajnövény-kultúrát Egész eddigi munkásságát történeti módszer és szemlélet jellemzi. Tíz éven át szerkesztette a Néprajzi Híreket.

Nevéhez fűződik a Néprajzi Értesítő újraindítása, valamint a Néprajzi Múzeum tudománytörténeti kiadványsorozatának, a *Series historica ethnographiae* köteteinek megjelentetése. Nagy jelentőségűek tudománytörténeti vizsgálatai, publikációi. E téren kifejtett munkássága nyomán váltak ismertté REGULY hazai kutatásai, Legtöbbet pedig éppen GYÖRFFY ISTVÁN életművének méltó értékeléséért, megbecsüléséért és széles körű megismertetéséért tett.

LANTOSNÉ IMRE MÁRIA

LANTOSNÉ IMRE MÁRIA a magyarországi német nemzetiség egyik legkiemelkedőbb néprajzi kutatója. Egyetemi diplomáját a szegedi JATE magyar irodalom szakán, majd az ELTE néprajz szakán szerezte, doktori címét a *Mecseknádasd és Óbánya német fazekassága* című dolgozatával nyerte el. Kutatási területe: az interetnikus hatások, vallásos népelet és népi műveltség. E témakörben számos német vonatkozású tanulmánya, cikke is megjelent. Rendszeresen közöl tanulmányokat a magyarországi németek *Beiträge zur Volkskunde der Ungarndeutschen* című köteteiben. A népi vallásosság témájú konferenciák egyik szervezője, a Nemzetiségi Szakosztály titkára. Tanulmányai jelentek meg a magyarországi öltöztetős Mária-szobrokról, a katolikus németek hitéletéről, csodaforrásokról és szentkutakról, kálváriák és passiók emlékeiről stb.

Kósa László megnyitja a közgyűlést
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Selmeczi Kovács Attila átveszi a Györfly István- emlékérmét
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

LAMI ISTVÁN

LAMI ISTVÁN évtizedek óta a magyarországi szlovák folklór legjelesebb gyűjtője és kiadója. 1946-tól a magyar néptáncmozgalom jeles táncosa, majd a Népművelési Intézet előadója, később a Magyarországi Szlovákok Szövetségének kulturális előadója, majd osztályvezetője. 1972-ben a szövetség mellett megszervezte a Honismereti és a Néprajzi Szekciót, s annak titkáráként elsőként szervezte meg a hazai szlovákok tradicionális kultúrájának csapatszerű terepvizsgálatát.

Gyűjtései azért is jelentősek, mert azokat valamennyi szlovák nyelvszigetre kiterjesztette, s így e szövegkiadásokkal megteremtette a szlovák nyelvszigetek kultúrájának összehasonlító vizsgálatát, illetve annak lehetőségét. Önálló publikációi: *Pilisi népmesék — Ágfalvainé Jánszki Mária pilisszentkereszti meséi*; *A magyarországi szlovákok népmeséi*; *A magyarországi szlovák népballadák*; *Jeles napi szokások és népi játékok*; *A magyarországi szlovákok népdaljai*; *Fejezetek Püspökhatvan múltjából*.

KEMÉNYFI RÓBERT

KEMÉNYFI RÓBERT diplomáját néprajz–földrajz szakon szerezte a Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Tanulmányai folytatásaként a tanszék PhD-programját végezte el, és 1997-ben summa cum laude megvédte disszertációját

Eddig két önálló kötete jelent meg: *Etno-kultúrgeográfiai vizsgálatok két magyar-román faluban* (1994) és *A történeti Gömör és Kishont vármegye etnikai rajza — Az etnikai határ és a vegyes etnicitás kérdése* (1998) címmel. További tizenkét tanulmánya és cikke is napvilágot látott, valamint két kötet szerkesztését is elvégezte.

Fiatal kutatóként több hazai és külföldi konferencián tartott előadást, DAAD-ösztöndíjjal tanulmányokat folytatott a Würzburgi Egyetemen. Debreceni oktatói tevékenysége mellett előadásokat tartott a Miskolci Egyetemen és a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán. 1996 őszétől az MTA Debreceni Néprajzi Bizottságának titkára. Az idén januártól a Néprajzi Látóhatár társszerkesztője.

Kutatási területe a néprajz és a földrajz érintkezése mentén helyezkedik el, amibe beletartozik az etnikai térfolyamatok vizsgálata, különös tekintettel a multietnikus vidékekre és településekre, valamint a határ mentiségre. Foglalkozik vallásföldrajzi kutatásokkal és térképszerkesztéssel is.

KEMÉNYFI RÓBERT a magyar néprajz fiatal nemzedékének egyik legeredményesebb kutatója, aki részint a nagy hagyományú földrajz–néprajz tudománytörténeti tradíció folytatójaként, részint módszertani kezdeményezéseivel tűnik ki.

RÉKAI MIKLÓS

RÉKAI MIKLÓS az ELTE néprajz szakán szerezte egyetemi képesítését, majd 1991-ben kapta muzeológusi kinevezését a Néprajzi Múzeumban. Néprajzi szakdolgozatát *Rítus és társadalmi kényszer — A kóser táplálkozás változó szerepe a munkácsi zsidóság körében* címmel írta, amelyet 1997-ben továbbfejlesztett formájában publikált az Osiris Kiadónál. A kötet címe: *A munkácsi zsidók terített asztala*. Említett könyve mellett tucatnyi más publikációja van, melyek zöme a munkácsi zsidósághoz, a haszid zsidó szokásokhoz, zsidó esketési szokásokhoz, zsidók és nem zsidók kapcsolataihoz fűződik.

*Lantosné Imre Mária átveszi a Pro Ethnographia Minoritatum-emlékérmét
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

*Keményfi Róbert átveszi a Jankó János-díjat
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

Az 1990-es években a Néprajzi Múzeum három kiállításának volt érdemi közreműködője, rendezője, katalógusának szerzője vagy társszerzője. Ezek közül kiemelkedik a *Keserű gyökér* című kiállítás, melyet 1995-ben rendezett a munkácsi magyar zsidók hagyományos kultúrájáról. Eddigi munkásságával jelentős mértékben járult hozzá a magyar zsidóság hagyományainak, szokásainak, s különösképpen táplálkozástudományának tudományos feldolgozásához. Terepmunkája, kiállítás-rendezései mellett elmélyült könyvtári stúdiumokat folytatott, s jelenleg az ELTE európai etnológiai doktori program résztvevője.

További eredményes munkásságához nagy reményeket fűzhetünk. Személyében a hazai néprajztudomány hamarosan olyan szakértőt mondhat magáénak, aki e nemzetközi stúdiumot megfelelően fogja képviselni.

ANDRÁSFALVY BERTALAN

ANDRÁSFALVY BERTALAN néprajz iránti érdeklődése egyetemi hallgató korában bontakozott ki. Egyetemi tanulmányait magyar–román szakosként kezdte, ám néprajz-muzeológus szakosként fejezte be. Dolgozott muzeológusként Szekszárdon és Pécsen, tudományos kutatóként a Dunántúli Tudományos Intézetben, valamint az MTA Néprajzi Kutatóintézetében. Bár főleg a gazdálkodás különféle kérdéseivel foglalkozott, a folklór kérdései (pl. tánc, népművészet) is vonzották. Az ő nevéhez fűződik a Janus Pannonius Tudományegyetemen a Néprajzi Tanszék létrehozása. Egyetemi tanárként vesz részt a tudományos képzésben. A Magyar Néprajzi Társaságban választmányi tagként, főtítkárként, 1991–1997 között a Társaság elnökeként végzett értékes munkát. A közügyekért önzetlenül munkálkodó kutató, aki mindig feladatokat lát, s azt, hogy a megvalósításukból miként veheti ki részét.

Tudományos munkássága nemzetközileg is megbecsült és elismert. A magyar néprajz művelésében, az utánpótlás nevelésében, Társaságunk irányításában elért kimagasló eredményeivel nemcsak megközelíti, hanem túl is szárnyalja azokat a követelményeket, amelyek a tiszteleti tagságra érdemessé teszik.

ÜLO VALK

ÜLO VALK a tartui egyetem eszt és összehasonlító folklorisztikai tanszékének professzora. Amióta ő vezeti e nagy múltú tanszékét, egész sor nemzetközi rendezvény keretében működött együtt magyar kollégáival. Hallgatói közül többen tudnak magyarul, foglalkoznak ilyen témákkal. Előadott Budapesten, Szegeden és Debrecenben.

ZSIGMOND GYŐZŐ

ZSIGMOND GYŐZŐ erdélyi folklorista, a bukaresti egyetem tanára. Sokoldalú a munkássága a népi gyógyítás, viccgyűjtés, valamint a történeti folklór terén.

SIEGFRIED BECKER

SIEGFRIED BECKER annak a német néprajzi–etnológiai közp generációnak a tagja, amely jelenleg MARTIN SCHARFE professzor vezetésével és irányításával dolgozik Marburgban.

BECKER már fiatalon érdeklődött a magyarországi kutatások és eredményei iránt, akkoriban még a néprajz gazdálkodási, agráretnográfiai, interetnikus vizsgálatának eredményei keltették fel az érdeklődését, majd a társadalomnéprajz és a folklór területei. Termékeny szerző, Magyarországon is publikált. INGEBORG WEBER-KELLERMANN professzorasszony mellett kezdte el tanulmányait és munkáját. Azóta is hű gondozója a Magyarországgal egykor szoros kapcsolatot fenntartó professzorasszony hagyatékának és emlékének.

A magyar néprajz iránti tiszteletét és figyelmét jelzi, hogy a magyar néprajzi eredményeket frissen az egyetemi óráin felhasználva, beépíti a tananyagba, hallgatóit már többször Magyarországra is elhozta terepgyakorlatra.

A Marburgban oktató, kitüntetett magyar néprajzi kutatók és vendégtanárok, valamint ösztöndíjasok mindig számíthattak személyes segítségére. A Hessische Blätter für Volks- und Kulturforschung rangos hesseni néprajzi folyóirat kiadójaként és szerkesztőjeként figyelemre méltó témaköröket karolt fel és jelentetett meg, több magyar kolléga cikkével együtt.

III.

Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Társaságunk hagyományai szerint — csaknem napra pontosan egy évvel az 1997-ben megtartott közgyűlést követően — számolok be jelen 110. közgyűlésünkön az eltelt év fontosabb eseményeiről. Mindenekelőtt két tényre kell utalni, mely bizonyos vonatkozásokban eltérő alaphelyzetet eredményezett az előző ciklushoz képest.

A Magyar Néprajzi Társaság az 1997–1998-as társasági évet új választmánnyal és tiszttal kezdte meg. A közgyűlés bizalmából az új testületeknek vannak új, és maradtak régi tagjai. Ez egyrészt biztosított egyfajta folytonosságot, másrészt felkínálta a lehetőséget, hogy az új tagok révén új elképzelések érvényesüljenek a Társaság életében.

Rendhagyó módon az éves működést, kisebb ügyrendi hiányosságokat pótlandó, rendkívüli közgyűlés összehívásával voltunk kénytelenek indítani. Ezt követően a társasági élet rendje szerint az év során négy választmányi ülésre került sor (1997. október 8., december 10., 1998. január 28., április 22.). Bizonyos célok érdekében és körülmények következtében a korábbi évektől eltérően az év során öt elnökségi ülést tartottunk. Ezek egyikén sürgősséggel kellett megtárgyalni a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége által kezdeményezett ajánlást, miszerint a különböző autonóm társadalomtudományi társaságokat egy közös szervezetbe kívánta terelni. Ez a kérdés jelen közgyűlésünk idejéig még nem dőlt el.

A Magyar Néprajzi Társaság az egyesületi törvény szellemében élte és éli önálló társasági életét. A működés anyagi hátterének biztosításául több forrás szolgál. Ennek része a korábbi évek gyakorlatának megfelelően az Akadémiától kapott költségvetési tá-

mogatás, mely lényegében az Ethnographia című folyóirat megjelentetését szolgálja, kisebb része pedig működési költség. Mindez természetesen nem elegendő a Társaság feladatainak és kötelezettségeinek ellátására. Ezért ugyancsak a korábbi évek gyakorlata szerint pályázatokon való részvétellel, illetve az elnyert támogatásokkal tudtuk megteremteni a pénzügyi hátteret. A fentiekén kívül természetesen, mint minden évben, most is számoltunk a tagdíjakból és a kiadványokból származó bevétellel. Mindent összevetve azonban azt kell megállapítanunk, hogy az így előteremtett anyagi fedezet nem biztosítja a Társaság zavartalan működését.

Mielőtt az elmúlt év eseményeit, történéseit ismertetném, szomorú kötelességünk megemlékezni elhunyt tagtársainkról: ANDORKA RUDOLF (a Közgazdaság-tudományi Egyetem rektora, az MTA levelező tagja), BECK ZOLTÁN (volt orosházi múzeumigazgató), BERCZKI IMRE (Sebestyén Gyula-emlékermes), JAGAMAS JÁNOS (külföldi tiszteleti tag), MAÁ CZ LÁSZLÓ (jeles zene- és tánckutató), OFELLA SÁNDOR, SERES FERENC, STROBEL ÁRPÁD, ZÖLDY PÁL (eredményes társadalmi gyűjtőink), TÁBORI GYÖRGY (egykori békéscsabai múzeumigazgató), VASAS SAMU (külföldi levelező tag), VÉGH JÓZSEF (a nyelvjárásgyűjtő mozgalom kiemelkedő egyénisége). Elhunyt tagtársaink emlékének adózzunk egyperces néma felállással!

Társaságunk az elmúlt év során 31 új taggal gyarapodott, ennek következtében nyilvánartásunkban 1312 fő szerepel.

A Magyar Néprajzi Társaságnak az elmúlt évben három nagyobb rendezvénye volt. 1997. július 6–13. között Szabadkán, a jugoszláviai Vajdaságban került megrendezésre a IX. Néprajzi Szeminárium. Központi témája: a Délvidék török utáni újratelepülése, interetnikus hatások az együtt élő népek kultúrájában. E hagyományos rendezvénynek ez alkalommal 35 határon túli, 16 hazai résztvevője volt. A programban elhangzott húsz előadás és helyet kapott három tanulmányi kirándulás. A résztvevők emlékezetes és tartalmas napokat töltöttek együtt, s beigazolódott, hogy a szeminárium ezen formája kiváló lehetőség egy-egy téma, illetve táj alaposabb megismerésére és jól szolgálja a Kárpát-medence magyar nyelvterületén néprajzi kutatásokat végzők szakmai konzultációját. Örömmel jelezhetem, hogy az elhangzott előadások többsége megjelent az Üzenet című folyóirat 1998. 1–2. számában.

A VI. Magyar–Finn Néprajzi Szimpózium 1997. augusztus 18–23. között Pécsváradon került megrendezésre. Jelen alkalommal két téma került megvitatásra: a nép és a néprajz fogalmának értelmezése ma, valamint a népviselet kutatásának időszerű kérdései és kiemelkedő eredményei. Mind a finn, mind a magyar előadók körében örömmel fellelhetünk fiatal kutatókat. Az elhangzott előadások kiadását Társaságunk tervezi. A kéziratok ennek érdekében szerkesztés alatt vannak.

Az 1848-as polgári forradalom 150. évfordulójára Társaságunk is nagy rendezvényei közé iktatta a megemlékezést, mégpedig többféle módon, illetve formában. 1998. április 14–15-én a Magyar Tudományos Akadémián került megrendezésre a *Történelem, történelemismeret, emlékezet* című tudományos ülés. A két előadói napon huszonnyolc előadás hangzott el a legváltozatosabb téma-, illetve tárgykörökben, felidézve 1848–1849, a polgári forradalom és a szabadságharc emlékganyagának néprajzi vonatkozásait, illetve tanulságait. Társaságunk tervezi az elhangzott előadások tanulmánykötetben való megjelentetését is, melyre úgy tűnik, sikerült biztosítani az anyagi fedezetet. Ugyanakkor jó érzéssel jelenthetem be, hogy az ünnepi alkalomra a magyar Néprajzi Társaság három önálló kiadványt tudott megjelentetni; ezek a következők. DÖMÖTÖR ÁKOS: *Hősök és vértanúk — Mondák és visszaemlékezések a szabadságharcról*; TARI LUJZA: *Magyarország nagy vitézség — A szabadságharc emlékezte a nép dalaiban*; VAJKAI

AURÉL: *1848 emlékei a népi díszítőművészetben*. E kötetek, valamint a remélhetően még ez évben megjelenő tanulmánygyűjtemény maradandó emléket állítanak az évfordulás eseményeknek.

A Társaság kialakult szakosztályi rendje szerint működött az év folyamán. Az egyes szakosztályok rendezvényeinek száma megközelítően annyi volt, mint a múlt évben. A kilenc közül mindössze egyetlen, a Társadalom-néprajzi Szakosztály nem tartott ülést. Az éves program az alábbiak szerint alakult.

Anyagi Kultúra Szakosztály:

- BÁRTH JÁNOS: *A tanyahasználat módjai a Duna–Tisza közén a 19. század végén* (1997. december 3.);
- *Mérlegen az 1982–1995 között megjelent helyi kiadású monográfiák, tanulmánykötetek* (1997. május 14.);
- *Egy Árpád-kori veremház rekonstrukciója Szarvasgedén* (1998. március 25.).

Etnológiai Szakosztály:

- VARGYAS GÁBOR: *Bodrogi Tibor, Óceánia néprajzának kutatója* (1997. november 27.);
- *Ünnepi ülés Kodolányi János születésnapjára* (1997. december 16.).

Folklór Szakosztály:

- *Sors, áldozat, divináció* (1997. szeptember 12–14.);
- *Előadások hiedelmekről* (1998. április 27.).

Film- és Fényképeszeti Szakosztály (filmvetítések):

- *„Ha ketten-hárman...” — Látogatóban a Timár családnál* (1997. május 13.);
- *„Több, mint mérkőzés” — Dokumentumfilm a Ferencvárosi Torna Clubról* (1997. június 10.);
- *Hoppál Mihály filmjei* (1997. november 18.);
- BOGLÁR LAJOS–TARI JÁNOS: *Tenyérnyi magyar szigetek — Brazíliai magyaroknál készített filmek* (1997. november 25.);
- *Filmtudósítások az audiovizuális néprajzi filmtalálkozókról Európában* (1997. december 2.);
- *125 éves a Néprajzi Múzeum* (1998. február 24.);
- *Ünnepi ülés Keszi Kovács László 90. születésnapjára* (1998. március 3.);
- *„Zöld-fehér a mi szívünk...” A vetítés után beszélgetés az alkotókkal és KARÁDY VIKTOR professzorral* (1998. március 10.);
- *Az antropológiai film* (1998. március 24.);
- *30 éves a Szabadtéri Néprajzi Múzeum* (1998. április 28.).

Nemzetiségi Szakosztály:

- *Vargha Károly-emlékülés* (1997. május 6.);
- *Nemzetiségi néprajzi kötetek bemutatója* (1997. november 25.);
- *Nemzetiségi témában kutató néprajzosok, amatőr néprajzi és nyelvjárásgyűjtők, helytörténészek, tájházvezetők találkozója* (1997. december 9.);
- *Kisebbségkutató műhelybeszélgetések — Tradicionális kultúra–nemzetiségi identitás összefüggései* (1998. március 24.).

Népzenei és Néptánc Szakosztály:

- *Erdélyi és moldvai népzene az újabb kutatások tükrében* (1997. május 3.);
- *Martin György-ülésszak* (1998. április 25–26.).

Önkéntes Gyűjtő Szakosztály:

- POZSONY FERENC: *Néprajzi és szociológiai kutatások a moldvai magyarok körében* című előadása és a *Csángó sorskérdések I–II.* című kiadvány bemutatása (1997. május 7.);

*Rékai Miklós átveszi a Jankó János-díjat
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

*Gráfik Imre főtitkári beszámolóját tartja
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

- *Vajkai Aurél-, Kóczián Géza-, Oláh Andor-émlékkülés* (1997. november 24.);
- MIREK LÁSZLÓ *A néprajz tanítása és megszerettetése a középiskolában* és SZIGETI GYÖRGY *Apátfalvi népszokások* című előadása (1998. április 17.).

Továbbra is szünetel az Ethnographica Pannonica programja, de a tárgyilagosság érdekében feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy nem a magyar szakosztály kezdeményezése híján.

Számot kell adnunk egy, az elmúlt években kialakult rendezvényformáról, a Néprajzi Könyvestár címmel meghirdetett, vásárral egybekötött könyvbemutatóról. Erre az elmúlt évben két alkalommal került sor (1997. december 10-én és 1998. március 18-án). Ezen alkalmakkor harmincegy kiadvány, illetve periodika került ismertetésre tagtársaink részéről.

Bár nem megelégedetten, de mégis bizonyos jóérzéssel jelenthetem a közgyűlésnek, hogy a Társaság folyóiratainak megjelenése kissé felgyorsult az elmúlt év folyamán. Ez pontosan azt jelenti, hogy megjelent az Ethnographia 1995. 1. száma 424 oldal terjedelemben, valamint a Néprajzi Hírek 1994. 1–2., 1994. 3–4. és 1995. 1–4. száma és jelen ülésünkön átvehető az 1996. 1–4. száma. Jelezhetem, hogy az Ethnographia 1995. 2. száma a nyár folyamán jelenik meg 780 oldal terjedelemben.

A társasági élet folyamatosságát és a tagság tájékoztatását szolgálva az év folyamán három alkalommal jelentettük meg a Néprajzi Hírlevelet.

Külön említésre méltónak tartom, hogy az év során megjelentek Társaságunk nemzetiségi kiadványsorozatának soron következő kötetei: szlovák, német, horvát, cigány, kis nemzetiségek, magyar válogatás az eddig megjelent tanulmánykötetektől.

Néhány előkészületben lévő kiadványra már tettem utalást. Itt még fontosnak tartom megemlíteni, hogy szerkesztés alatt áll a békéscsabai VI. Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencia válogatott kötete, valamint a megnyugtató pályázati támogatást élvező nemzetiségi köteteknek újabb sorozata.

Ugyancsak megjelenés előtt áll a Magyar népköltési gyűjtemény XIX. kötete; a történetimonda-kötet — ez utóbbinak még elbírálás alatt állnak pályázati támogatásai —, valamint a szegedi JATE Néprajzi Tanszékével közösen a *Szentemberek — A vallásos élet szervező egyéniségei* című tanulmánykötet, mely a szegedi I. Vallási Néprajzi Konferencia anyaga.

Összintén remélem, hogy tárgy- és ténszerű beszámolóim hűen dokumentálta a nehéz körülmények ellenére is megvalósult programokat. Visszatekintve az elmúlt évek főtitkári beszámolóira, azt lehet megállapítani, hogy a Magyar Néprajzi Társaság évek óta számos nehézséggel kell szembenézzen. A működési költségek fokozatos növekedése; a pénzügyi feltételek romlása; a pályázati támogatásoktól függő tervezés, önmagában is, mint nehezen kezelhető külső körülmény esetenként súlyos helyzet elé állítja a Társaságot. Ilyen feltételek között különös jelentősége van a társasági élet szellemi kohéziójának, s a vállalt kötelezettségek teljesítésének. Meg kell vallanom, nem kis vívódás után vállalkoztam a megtisztelő felkérésre, hogy a Társaság főtitkáráként az újonnan felálló tisztikarral és választmánnyal megkíséreljük a működés további feltételeinek biztosítását, s a Társasági élet szabályait betartva, tartalmi elemek gazdagításával növeljük a szakmai teljesítményt.

Az eltelt egy év alatt szerzett tapasztalatok azonban sajnálatosan több vonatkozásban is problémát okoztak.

- A Társaság taglétszámának növekedésével ellentmondásosan nem nő a tagdíjat fizető tagok száma. Sőt, ott tartunk, hogy az 1312 tagnak jó, ha 50%-a fizeti a nem túl magas tagdíjat.

- A tagság aktivitása mind szervező, mind résztvevő minőségben — tisztelet a kivételnek — egyaránt csökkenő tendenciát mutat.
- A társaság folyóiratai, az Ethnographia és a Néprajzi Hírek megjelenése jelentős késésben van, s bizonyos tartalmi kérdések is felvethetők.
- A választmány működése több vonatkozásban is alapszabálysértő. Felállása, illetve összetétele nem felel meg a rotációs elvnek, s ami elfogadhatatlan, hogy az ülésektől távol maradó tagjai (négyből három esetben) határozathozatali bizonytalanságra kárhoztatták a testületet. (Ez egészen pontosan azt jelenti, hogy a Társaság legfőbb és állandó jellegű tanácskozó- és ügyintéző szervének, döntéshozó testületének hét tagja egyetlen ülésen sem jelent meg, tizenhét tag pedig csak egy ülésen volt jelen. Mindössze hat fő jelent meg mind a négy alkalommal, de ebben benne van az elnök, az egyik alelnök, a főtitkár és az egyik titkár, azaz csak két választmányi tag vett részt minden ülésen.) Ilyenformán a választmány állásfoglalásai a legjobb esetben is csak határozati javaslatként értelmezhetők, melyeket elnökségi, illetve elnöki döntésekkel kellett — a társasági élet folyamatosságát biztosítandó — határozattá emelni.

Tisztelt Közgyűlés! Tekintettel arra, hogy törekvéseim a fentebb vázolt körülmények megváltoztatására nem jártak eredménnyel, komolyan el kellett gondolkodnom. A főtitkári tisztségből eredő lehetőségeim ugyanis korlátozottak. Ennek felismerését követően, levonva a következtetést a jelen közgyűlést megelőző elnökségi ülésen bejelentettem lemondási szándékom. Döntésemmel határozott jelzést kívántam adni a Magyar Néprajzi Társaságnak, hogy elodázhatatlan megújulási folyamat elindítására van szükség. Nem az első nehézségre való hivatkozással történő meghátrálásról van szó, hanem arról a morális dilemmáról, hogy felelős tisztségviselőként vállalható-e a szervezeti működési szabálytalanságokkal és hiányosságokkal kialakított döntéshozatali eljárás és működés. Továbbá arról, hogy értékrendemmel több vonatkozásban nehezen összeegyeztethető választmányi állásfoglalások szakmai, erkölcsi és anyagi képviselőtének rendkívül nyomasztó súlya van.

Az, hogy most a Tisztelt Közgyűlés előtt állok, és a főtitkári jelentést előterjesztem, annak a következménye, hogy Elnök úr meggyőző érvelésére lemondásomat felfüggesztettem. Elhatároztuk, hogy az elnökséggel együtt az őszi ciklusra megkísérlünk olyan tartalmi és formai, szerkezeti módosításokat, változtatásokat egy rendkívüli közgyűlés elé terjeszteni, melyek elindítói lehetnek társasági életünk mai követeleményekhez jobban igazodó működésének. Amennyiben azonban azzal kell szembesülni, hogy e törekvés sem jár eredménnyel, a magam részéről kénytelen leszek az év végén lemondásomat érvényesíteni, s tisztemet át kell adnom olyan valakinek, aki nálam hatékonyabban tudja képviselni a Társaság érdekeit.

Tisztelt Közgyűlés! Jelentésemben nem térhettem ki az elmúlt év minden eseményére, tevékenységi formájára, mindezekről Társaságunk irattárában természetesen megtalálhatók a dokumentumok.

Köszönetemet fejezem ki mindazon tagtársainknak, akik tisztségviselőként vagy a különböző programok szervezőiként és résztvevőiként jelenlétükkel és tevékenységükkel segítették a Társaság munkáját. Kérem a Tisztelt Közgyűlést és tagtársainkat, hogy átérzve a Társaság jövőjével kapcsolatos nehézségeket, szakmai és közéleti aktivitásukkal és felkészültségükkel szolgálják a Magyar Néprajzi Társaság ügyét

Kérem jelentésem elfogadását!

IV.

*Pénztárosi jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 110. Közgyűlésének
az 1997. május 1.–1998. április 30. közötti gazdálkodásról*

Indulótőke

Bankszámla	664 215 Ft
Betétkönyv	13 200 000 Ft
Pénztár	31 487 Ft
Összesen	13 895 702 Ft

Bevételek

Rendezvényekre kapott külső támogatások

IX. Néprajzi Szemináriumra (Szabadka)	
Miniszterelnöki Hivataltól	200 000 Ft
Illyés Közalapítványtól	150 000 Ft
Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	100 000 Ft
VI. Magyar–Finn Néprajzi Szimpóziumra (Pécsvárad)	
Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	202 000 Ft
Nemzeti Kulturális Alaptól	200 000 Ft
Baranya Megyei Közgyűléstől	100 000 Ft
Magyar Tudományos Akadémiától	60 000 Ft
Pécs Város Önkormányzatától	30 000 Ft
X. Néprajzi Szemináriumra (Jászberény)	
Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	100 000 Ft
Magyar Tudományos Akadémiától	60 000 Ft
Részvételi díjak	48 000 Ft

Kiadványokra kapott támogatások

Nemzetiségi kötetekre	
Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	6 034 000 Ft
Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványtól	400 000 Ft
Ethnographiára	
Magyar Tudományos Akadémiától	1 413 000 Ft
Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	300 000 Ft
Magyar népköltési gyűjteményre OTKA-tól	200 000 Ft
1848-as kötetekre Magyar Millenniumi Emlékbizottságtól	1 274 985 Ft

Működési költségek támogatása

Magyar Országgyűléstől	900 000 Ft
Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól	400 000 Ft
Magyar Tudományos Akadémiától	270 000 Ft
APEH 1%	92 072 Ft
Tagdíjak	115 300 Ft
Kamatok	2 209 888 Ft
Kiadványok árusítása	629 776 Ft
Munkáltatói hiteltörlesztés	44 760 Ft

Összesen 15 533 781 Ft

Kecskés Péter pénztárosi beszámolóját tartja
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)

Kiadások**Rendezvények**

VI. Magyar–Finn Néprajzi Szimpózium (Pécsvárad)	512 387 Ft
IX. Néprajzi Szeminárium (Szabadka)	337 082 Ft
<i>Sors — áldozat — divináció</i> című konferencia (Budapest)	48 272 Ft
<i>Történelem, történelemismeret, emlékezet</i> című konferencia (Budapest)	30 018 Ft
<i>Erdélyi és moldvai népzene az újabb kutatások tükrében</i> című konferencia	30 000 Ft

Kiadványok

Ethnographia	1 186 037 Ft
Néprajzi Hírek	717 513 Ft
Néprajzi Hírlevél nyomdaköltsége	43 018 Ft
Nemzetiségi kötetek	3 217 624 Ft
Békéscsabai konferencia kötete (<i>Az együttélés évezrede a Kárpát-medencében</i>)	540 310 Ft
1848-as kötetek (DÖMÖTÖR ÁKOS, TARI LUJZA, VAJKAI AURÉL)	1 274 985 Ft
Szegedi vallási néprajzi konferencia kötete (<i>Szentemberek</i>)	200 000 Ft

Működési költségek

Díjak, emlékérmek	209 672 Ft
Telefon-, telefaxköltségek	139 412 Ft
Munkabérek és járulékaik (ügyintézés, könyvelés, segédmunka)	900 148 Ft
Postaköltség, bankköltség	283 624 Ft
Irodaszerek, nyomtatványok, rendezvények protokollköltségei, útiköltségek, meghívók stb.	450 561 Ft

Támogatások

Néprajzi Múzeum önkéntes néprajzi és nyelvjárásgyűjtő pályázata	20 000 Ft
Visszatérítendő munkáltatói hitel	300 000 Ft

Összesen: 10 440 663 Ft

A Magyar Néprajzi Társaság vagyona 1998. április 30-án

Bankszámlán		3 753 029 Ft
Ebből: Ethnographiáé	141 538 Ft	
Nemzetiségi Szakosztályé	2 886 157 Ft	
Lekötve		14 821 000 Ft
Ebből: Ethnographiáé	4 300 000 Ft	
Nemzetiségi Szakosztályé	3 000 000 Ft	
Pénztárban		414 791 Ft

Budapest, 1998. május 20.

KECSKÉS PÉTER
pénztáros

A Számvizsgáló Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 110. Közgyűlésének

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 110. Közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőr jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását a mai napon megvizsgáltuk, és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 1998. május 20-án.

BARNA GÁBOR
ellenőr

FORRAI IBOLYA
számvizsgáló

GYÖRGYI ERZSÉBET
számvizsgáló

„Szűcsvirág”

TÁRSASÁGOK, EGYESÜLETEK, SZERVEZETEK

A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság VII. Közgyűléséről

1998. január 31-én Komáromban tartotta közgyűlését az 1989. december 9-én megalakult (Cseh)Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság. Az 1997. augusztusában megtartott VI. Közgyűlés határozata értelmében a Társaság kivált a Csemadokból és önálló társulásként be lett jegyezve a Szlovák Köztársaság Belügyminisztériumában. A VII. Közgyűlés feladata a hogyan tovább megvitatása, valamint a tisztújítás volt.

LISZKA JÓZSEF eddigi elnök lemondott tisztségéről. Döntését azzal indokolta, hogy már nyolc éven keresztül ő töltötte be ezt a funkciót, másrészt pedig 1997. októbertől ő lett a dunaszerdahelyi székhelyű Fórum Társadalomtudományi Intézet részeként Komáromban létrehozott Etnológiai Központ igazgatója, így nem tartaná szerencsésnek, ha továbbra is betöltené egy hasonló célkitűzésű civilszervezet elnöki tisztségét is. Biztosította azonban a társaság tagjait, hogy mint választmányi tag, kiveszi a részét a társaság munkájából, a Hírharangot továbbra is szerkeszteni fogja.

Új elnöknek DÁNIEL ERZSÉBETet javasolta, akit a közgyűlés egyhangúlag meg is választott. A tizenegy tagú választmány alelnöki tisztségét a Magyarországra áttelepült FEHÉRVÁRY MAGDA helyett BATTÁ JOLÁN tölti majd be. A társaság titkára (az adminisztrációs ügyek intézője) továbbra is L. JUHÁSZ ILONA marad. Az új elnök és alelnök tavaly végezte el a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen a néprajz szakot. Mint az egykor LISZKA JÓZSEF által vezetett Érsekújvári Néprajzi Szakcsoport tagjai régóta bekapcsolódtak már az amatőr néprajzi gyűjtőmozgalomba. DÁNIEL ERZSÉBET a Csemadok érsekújvári területi választmányának titkáráként, vagyis mindezeneként dolgozik. Munkaköréből (is) adódóan számos népművészeti műsor és fesztivál szervezője volt már. A tizenegy tagú választmány további tagjai: ÁG TIBOR (tiszteltbeli elnök), ANGYAL BÉLA, B. KOVÁCS ISTVÁN, JÓKAI MÁRIA, HUSZÁR LÁSZLÓ, LISZKA JÓZSEF, VÉGH LÁSZLÓ, valamint OROS LÁSZLÓ. Az ellenőrzőbizottság tagjai pedig a következők: NAGY ENDRE (elnök), VARGA LÍDIA és ifj. KÓTA RÓBERT. Mivel a társaságnak nincs saját irodahelyisége és nincs fizetett tisztségviselője sem, a közgyűlés arról is határozott, hogy a könyvtár és az adattár Komáromban lesz elhelyezve, mégpedig az Etnológiai Központban, ahol újra hozzáférhető lesz, biztosítva lesz annak szakszerű feldolgozása, katalogizálása is. Mind a könyvtár, mind pedig az adattár és a társaság tulajdonában lévő más tárgyak is jelenleg a komáromi Városi Egyetem egyik helyiségében állnak már harmadik éve bedobozolva. Az Etnológiai Központban már újra hozzáférhetőek lesznek, azonban a kölcsönzés lehetősége megszűnik, mivel több könyvet mind a mai napig nem hoztak vissza, s az is kétséges, hogy egyáltalán visszakerülnek-e. Az Etnológiai Központban lehetőség lesz a fénymásolásra és a nyugodt könyvtári kutatómunkára is.

L. JUHÁSZ ILONA

A Kriza János Néprajzi Társaság 1998. évi közgyűlése

Gazdag napirenddel került sor 1998. május 16-án, Kolozsváron a Kriza János Néprajzi Társaság évi közgyűlésére, amelyre sajátos vonzata miatt a társasági tagokon kívüliek is eljöttek.

A közgyűlés vonzatát az 1997. évi pályázati dolgozatok kiértékelése jelentette. Ezt a feladatot a pályázatokért felelős GAZDA KLÁRA végezte el a választmány részéről. Tizennyolc szerző huszonöt dolgozatát bírálhatta el a bizottság, és ezek tematikája kevésbé igazodott a meghirdetett, ajánlott témákhoz. GAZDA KLÁRA azt is elmondotta, hogy a pályázók nem igazán igényelték a szakirányítást, hogy a pályamunkák színvonala eléggé eltérő, de valamennyi értéket képvisel. Ugyanakkor felhívta a figyelmet a pályázatok iránt támasztott filológiai követelmények igényesebb betartására, a szakmai igényességre, a vizsgált témák szélesebb körbe való beágyazására is.

Az 1997. évi pályázat díjazottjai a következők. I. díj: DOMOKOS AMÁLIA, KOVÁCS PIROSKA; II. díj: TANKÓ BEÁTA, SEDE ÁKOS; III. díj: BIRÓ JÁNOS, BUZOGÁNY ÁRPÁD, GÁLFALVI GÁBOR, TANKÓ GYULA. Dicséretben részesültek: KOVÁCS ROZÁLIA, NAGY MÁRIA, ISTVÁN LAJOS, ASZTALOS ENIKŐ diákcsoportja, BALOGH BÉLÁNÉ, ORBÁN ILDIKÓ.

A második napirendi pontot POZSONY FERENC elnöki beszámolója és annak vitája képezte. A beszámoló nemcsak az utolsó közgyűlés, de a társaság megalakulása óta eltelt nyolc esztendő tevékenységét is áttekintette. Számba vette azokat az orientációkat, célkitűzéseket, melyek az alap kutatások tárgyát képezték (csángó kutatás, népi díszítőművészet, hiedelem, népi írásbeliség, vallásnéptan, családszerkezetek az erdélyi szórványban, erdélyi műemlékek stb.), és ugyanakkor a kutatások természetét is. Sikerként könyvelhető el a gyűjtött anyagok archiválása, a Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyvének (4. és 5. évfolyam) és Értesítőjének megjelentetése, a tervezett vándorgyűlések megszervezése és megtartása, a fiatal néprajzkutatók, valamint az interetnikus konferencia megtartása. Ebbe a sorba tartozik a dokumentációs központ, az archívum építése, gyarapítása, melyet KÓS KÁROLY, NAGY JENŐ, SZENTIMREI JUDIT, VÁMSZER GÉZA hagyatékai különös módon lehetővé tettek, de ugyanakkor nagy méretű munka elé is állították a társaságot.

Az elnöki beszámoló kitért a szakkiállításokra, a pályázati felhívásokra, érdekvédelmi kérdésekre, a társaság számítógépes rendszerének fejlesztésére, a más szakmai és művelődési intézményekkel való kapcsolattartásra.

A távlati célok megfogalmazása is szóba került, melyek közül kiemelem a fiatalok munkába való fogásának és a professzionalizálódás lehetőségének megteremtését.

POZSONY FERENC elnök aggasztónak tartja, hogy a társaság egy részének tagsága formális, hogy a fiatalok a munkában alig vesznek részt: Kolozsvárról való eltávozásuk, az egyetemi tanulmányok befejezte után a konferenciákon alig jelentkeznek.

Az elnöki beszámólót LAKATOS GÉZA főkönyvelő pénzügyi beszámolója követte, aki arról is tájékoztatót, hogy a társaság könyvvitelét pénzügyi ellenőrök is átvilágították és mindent rendben találtak.

A kétvétenként sorra kerülő tisztújítás levezetésére MOHAY TAMÁS budapesti egyetemi docent mint semleges résztvevőt kérte fel a közgyűlés. Miután a közgyűlés határozatképesnek minősítette magát, a következő tisztségviselőket választotta meg az elkövetkező két évre. Elnök: POZSONY FERENC; alelnökök: TÁNCZOS VILMOS, BALÁZS LAJOS; főtktár: GAZDA KLÁRA; kincstárnok (trezorier): RÁCZ HAJNAL. A választmányi tagok és területi felelősök a következők lettek. Pályázatokért felelős: KESZEG VILMOS és GAZDA KLÁRA; Háromszék: SZABÓ JUDIT; Hargita: BA-

LÁZS LAJOS; Maros: BARABÁS LÁSZLÓ; Partium: FAZEKAS LORÁND; Bánság: MAGYARI ETELKA; Regát: ZSÓK BÉLA. Gazdasági felelősök: LAKATOS GÉZA (könyvelő) és VIRÁG MAGDOLNA. Pénzügyi ellenőrök (cenzorok): DEMÉNY ISTVÁN PÁL és MAJOR MIKLÓS. A társaság alkalmazott titkára: BORBÉLY ÉVA.

A közgyűlés délutánján került sor a társaság tudományos ülészakára; *Ünnepek és hétköznapiak* tárgykörrel a következő előadások hangzottak el. NAGY OLGA (Kolozsvár): *Néprajzkutatás a teljesség nevében*; SENIK ILONA (Kolozsvár): *Adatok néhány karácsonyi kántáló dallamáról*; OLASZ KATALIN (Marosvásárhely): *Ismeretlen 19. századi adatok és leírások erdélyi karácsonyokról*; PÓCS ÉVA (Budapest): *Megszállottság, regélés, regösének*; MAGYARI ETELKA (Arad): *A búcsú mint ünnep Aradon és Arad környékén*; BALÁZS LAJOS (Csíkszereda): *Ünnep-e a lakodalom? — A szokás és ünnep összefüggései a lakodalomban*; ASZTALOS ENIKŐ (Marosvásárhely): *Párvalasztás és lakodalom Székelyhódoson a 19. századtól napjainkig*; MOHAY TAMÁS (Budapest): *Az ünneplő ember*; GERGELY KATALIN (Budapest): *Az ünneplő ember és a harangszó*; ZSIGMOND GYÖZŐ (Sepsiszentgyörgy): *Két kártyajáték és játszásuk ünnepi alkalmai*; KESZEG VILMOS (Kolozsvár): *Vasárnapi színterek egy kisvárosban*.

A közgyűlés hangulatos baráti beszélgetéssel zárult.

BALÁZS LAJOS

A hagyomány szolgálatában

Az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfőiskola Kulturális Egyesület tevékenysége

„Az a nemzet, amelyik emlékeit veszni hagyja, az a saját sír-emlékét készíti és az vesztesége az egész emberiségnek.”

(Ipolyi Arnold)

Újkígyós mintegy hatezer lelket számláló nagyközség Békés megyében. Szlovák és román nemzetiségi közegekben az egyetlen hagyományosan magyar település a vidéken. Népe a 19. század elején települt ide, a békési tájra a szegedi kirajzások legészakibb csoportjaként. Magával hozta a *szögedi nemzet* régies, ő-ző beszédét, középkorias mentalitását, gondolkodását és a katolikus hitet. Néprajzi sajátosságait hosszú ideig megőrizte, mivel egészen századunk negyvenes éveigi házassági kapcsolataiban szigorú endogámia érvényesült. A községen kívüli párvalasztásban, csak a szintén szegedi kirajzásból származó közeli, de már Csanád vármegyéhez tartozó Csanádapáca jöhetett szóba.

A falu népi kultúrája a legkiválóbb kutatókat vonzotta Újkígyósra. Gyűjtött itt a múlt században KÁLMÁNY LAJOS, minden valószerűség szerint megfordult IPOLYI ARNOLD is. Századunk közepén pedig hosszú évekig tartó és jórészt publikált kutatómunkát végzett BÁLINT SÁNDOR. A teljesség igénye nélkül meg kell még említenünk GYÖRGYÖSY RUDOLF, LÓCSKAY JÓZSEF, IMPLÓM JÓZSEF és KRUPA ANDRÁS nevét is.

Újkígyóson egészen 1950-ig igen jelentős egyesületi élet folyt. Az 1860-as években a keleti magyarokat, elsősorban a moldvai csángókat támogató Szent László Társulat helyi csoportja működött a római katolikus plébános LÉHNER MIHÁLY szervezésében.

A két világháború közötti időben a Kalot és a Kalász igen nagy létszámmal és nagy szervezőerővel tevékenykedett a községben egészen a két szervezet erőszakos fölszámolásáig.

A négy évtizedes kényszerszünet után egy, a hagyományokat, nemzeti értékeket középpontba állító egyesület megszervezése már 1989-ben fölmerült. Újkígyóásra és a környékbeli városokba, Békéscsabára és Gyulára került néhány olyan fiatal értelmiségi, akik az egyetemi, főiskolai évek alatt kapcsolatba kerültek félig-meddig illegálisan működő szabadművelődési szervezetekkel, népfőiskolákkal. Már ebben az időben jól látszott, hogy a Hazafias Népfront keretein belül működő TIT szervezeti formája nem alkalmas az elképzelések megvalósításához.

1990 után megnyílt a lehetősége annak, hogy önálló egyesület jöjjön létre. 1991 nyarán tartotta alakuló ülését az a csoport, amelyik egy esztendővel később Ipolyi Arnold Népfőiskola Kulturális Egyesületként kezdte meg tevékenységét. Névadóul a széles műveltségű, művészettörténettel és néprajzzal is foglalkozó nagyváradi püspököt választották, kinek jelen írásunk mottójául szolgáló gondolata az egyesület alapprogramját is meghatározza. A névválasztásban szerepet játszott az is, hogy egyházilag Újkígyós a legutóbbi időig a Nagyváradi egyházmegyéhez tartozott. Az egyesület alapszabályában célként a hagyományos paraszti műveltség kutatása és bemutatása, pedagógiai adaptációja, valamint az elmúlt évtizedek alatt a közoktatásból kiszorult, az egészséges nemzetudat fejlődéséhez elengedhetetlen magyarságtudomány, ezen belül a történelem, régészet, művészettörténet, néprajz és honismeret is helyet kapott.

Mindezek megvalósítására a következő szervezési formák között történt kísérlet.

- Havi rendszerességgel előadás-sorozat működtetése.
- Időszaki kiállítások rendezése.
- Kiadványok gondozása és terjesztése.
- Népfőiskolai hétvégék, tanácskozások, táborok szervezése.

Az Ipolyi Arnold Népfőiskola magyarságismereti sorozata

Az 1993 szeptembere óta havi rendszerességgel működő sorozatban a programok szervezői a magyar műveltség alappilléreit kívánják bemutatni az érdeklődőknek. Az előadások nyilvánosak, de sikerült kialakítani egy többé-kevésbé állandó közönséget is, mintegy negyven-ötven fős hallgatóságot, amely Újkígyós tágabb környezetéből verbuválódik. Mivel a sorozatban eddig több mint ötven előadó mutatkozott be, itt mindnyájuk név szerinti említésére nincs lehetőség. A szervezők arra törekcszenek, hogy a különböző kutatási irányzatok, megközelítési szempontok sokfélesége jellemezze a programsorozatot. Előadást tartott például BAKAY KORNÉL régész, BORBÉLY JOLÁN néprajzkutató, GILYÉN NÁNDOR építészmérnök-néprajzkutató, KUNKOVÁCS LÁSZLÓ fotóművész, MOLNÁR V. JÓZSEF néprajzkutató, PAP GÁBOR művészettörténész, valamint TEMPFLI JÓZSEF katolikus és TÖKÉS LÁSZLÓ református püspök.

Az Ipolyi Arnold Népfőiskola időszaki kiállításai

Az Ipolyi Arnold Népfőiskola első jelentős programja 1992. május 30-án LÜKŐ GÁBOR *Sárkányok között* című kiállításának a megnyitója volt. LÜKŐ GÁBOR a vidék jó ismerője, 1956-ig a Gyulai Múzeum igazgatója volt. Különös hangulatot adott az egyesület indulásának az idős tudós jelenlétében megtartott megnyitó, amelyen MAROSI JÚLIA népdalénekes is szerepelt.

1994. április 9-én nyílt meg, a népfőiskola székházának avatása alkalmából három fiatal debreceni művész, ÖTVÓS TÜNDE keramikus, PETNEHÁZY LÁSZLÓ és KASZÁS ÁKOS nemezkészítő kiállítása. Megnyitó beszédet mondott BANNER ZOLTÁN művészettörténész, közreműködött FERENCZ ÉVA népdalénekes.

Ugyancsak 1994-ben volt megtekinthető az a viselettörténeti kiállítás, melynek anyagát HARANGOZÓ IMRE magángyűjteményéből válogatták a rendezők. Az október 29-én megnyílt tárlatot GRIN IGOR megyei múzeumigazgató nyitotta meg, két fiatal népzeneész, SZOKOLAY BALÁZS és FÁBRI GÉZA közreműködésével.

1995 júniusában VIDÁK ISTVÁN és NAGY MARI iparművészek, valamint a debreceni Kézműves Udvarház és Szakiskola diákjai kamara-kiállítással mutatkoztak be Újkígyóson. A megnyitón közreműködő Nyíl zenekarban VIDÁK ISTVÁN zenészként is szerepelt.

1995 októberében egy több napos népfőiskolai rendezvénysorozat kísérőprogramjaként tekinthették meg a látogatók FORRAI SÁNDOR *A magyar rovásírás története* című kiállítását. SEBESTYÉN LÁSZLÓ megnyitó beszédét követően ROZS ILDIKÓ operaénekes előadásában szóaltak meg részletek a középkori magyar egyházi zeneirodalomból.

A honfoglalás 1100. évfordulója előtt két kiállítással is tisztelgett az Ipolyi Arnold Népfőiskola. Párhuzamosan volt látható KUNKOVÁCS LÁSZLÓ *Pásztoremberek* és HARANGOZÓ IMRE *Hagyományörzők* című kiállítása.

Kiadványok

Az Ipolyi Arnold Népfőiskola olyan kiadványok gondozását vállalta föl, amelyek egyrészt tartalmilag kapcsolódnak a programjaihoz, mintegy segédanyagként kiegészítve azokat, másrészt pedig olyan szerzők munkáit jelenteti meg, akik aktívan részt vesznek az egyesület munkájában.

Lehetőség szerint évi rendszerességgel jelentkezik kiadványaival. Az eddig megjelent munkák a következők:

- HARANGOZÓ IMRE: „*Anyám, anyám szép Szűz Mária*...” *Régi imádságok a gyimesi és moldvai magyarok hagyományából.* LÜKŐ GÁBOR előszavával. 1992;
- ZSÓTÉR JÓZSEF: *A falu közepe. Kisgazdailág Újkígyóson.* 1993;
- KOVÁCS FERENC: *Aradvégi mondák.* Szerk.: SARUSI MIHÁLY. 1994;
- HARANGOZÓ IMRE: *Adalékok a népi műveltség vizsgálatához.* 1995;
- KOVÁCS FERENC: „*A szánta kutya lábán forgó palota...*” *Arad megyei népmesék.* Szerk.: SARUSI MIHÁLY. 1996;
- HARANGOZÓ IMRE: „*Krisztusz háze aranyosz...*” *Archaikus imádságok, ráolvasások, kántálók a gyimesi és moldvai magyarok hagyományából.* ERDÉLYI ZSUZSANNA előszavával. 1998.

Népfőiskolai hétvégék, tanácskozások, táborok

Ez a forma felel meg a leginkább a népfőiskoláról kialakított hagyományos képnek. Az Ipolyi Arnold Népfőiskola eddig tizenkét ilyen rendezvényt bonyolított le. Gyakran más szervezetekkel közösen rendeznek egy-egy nagyobb lélegzetvételű programsorozatot. Így hirdettek meg közös alkalmat az Örökség Népfőiskolával, a Lakatos Demeter Egyesülettel és a szamosújvári Téka Alapítvánnyal is.

Az összes programsorozat részletes ismertetésére itt most nem nyílik lehetőség, ezért csak szűrőpróbaszerűen mutattunk be egy-egy rendezvényt.

1992. október 22. és 25. között volt az első, országos érdeklődésre is számot tartó rendezvény, amely a kiírás szerint a moldvai magyarság hagyományos műveltségével, népdalaival, népzenejével, táncaival kívánta megismertetni a mintegy 130 résztvevőt. A huszonöt, Moldvából érkezett csángómagyar vendég mellett a téma legkiválóbb kutatói, köztük DOMOKOS MÁRIA, ERDÉLYI ZSUZSANNA és LÜKŐ GÁBOR is tartott itt előadást.

1994 júniusában a kiváló néprajzos házaspár MAKOLDINÉ PAPP GIZELLA és MAKOLDI SÁNDOR vezetésével került sor arra az Újkígyós népi építészetét dokumentáló gyűjtőtáborra, melynek gazdag eredménye máig kiadásra vár.

Még ebben az esztendőben volt az a konferencia, amely megmozgatta a moldvai magyarok ügyét szíven viselő közvélemény jó részét. A programot a Lakatos Demeter Egyesület szervezte. A több mint harminc előadót HALÁSZ PÉTER, az egyesület titkára kérte fel. Újkígyósra, az Ipolyi Arnold Népfőiskolára gyűlt a keletre szakadt magyarokkal foglalkozó szakemberek és érdeklődők java része. Néprajzos, szociológus, történész és genetikus vitakozott, érvelt itt három napon át, keresve a moldvai magyarok megmaradásának lehetőségét. Különös kegyelem talán, hogy a programtól függetlenül október 30-án Újkígyósra látogatott ANGELO ACERBI pápai nuncius, aki anyanyelvén, olaszul hallgathatta meg a szomorú moldvai valóság tényeit.

1996-ban az egyesület magára vállalta a millicentenáriumi programsorozat megszervezésének jelentős részét. E sorozat keretén belül került sor július 9-e és 14-e között a *Séta a bölcsőhely körül* címet viselő rendezvényre. Meghívott vendégként szerepelt itt tizennégy juhászember is, akik a mai napig őrzik ennek az ősi mesterségnek szakmai, viselet- és tartásbéli örökségét. Az előadók között szerepelt orientalista, néprajzos, zenekutató és előadóművész egyaránt.

BALÁZS BÉCSI ATTILA tanár vezette azt a táncgyűttest, amely az Észak-Mezőség hagyományos táncéletébe nyújtott bepillantást az adatközlők hitelességével bemutatva a táncokat. 1995 őszén kötetett az az ismeretség Válaszúton, KALLÓS ZOLTÁN frissen visszakapott kúriájában, amely az Ipolyi Arnold Népfőiskola számára máig a leggyümölcsözőbb kapcsolat alapját teremtette meg. A szamosújvári Téka Alapítvány munkája az egész Kárpát-medence magyarsága számára modellértékű lehet. Eredeti közegeben, kemény munkával és töretlen jókedvvel sajátítják el a szamosújvári fiatalok azt a hagyományt, amelyet a természetes faluközösségek tagjai a levegővel s a pusztá léttel tesznek magukévá. Ez a természetesség adja viselkedésük és táncaik hitelét és szépségét.

1997-ben az egyesület történetében először léptük át a jelenlegi magyar határt. A tábor helyszíne egy Beszterce megyei kis falu, Tacs. A négyszáz léleknel alig nagyobb település rendkívüli feladatra vállalkozott, elszállásolt és ellátott egy héten keresztül több mint száz vendéget. VAJDA DÁNIEL tiszteletes úr és felesége, összefogva a falu népét, bevonta őket a népfőiskola programjába is. Bizonyos, hogy minden résztvevő hálás szívvel gondol tacsai vendéglátójára és jó érzéssel az ott töltött napokra. Ha csupán annyi haszna volt ennek a néhány napnak, hogy vendéglátóink, akik a szórványlét keserű mindennapi terheit viselik vállukon, fölismerték azt, hogy pusztulófélben lévő hagyományaikkal, kézműveskultúrájukkal milyen értéket őriztek meg a 21. század magyarsága számára, úgy elértük célunkat. Bizhatunk benne, hogy a ládák mélyéről előkerült egy-egy szép viseleti darab, párta, csizma nem a tűzben, vagy a kereskedők kezében végzi földi pályafutását. Talán a tacsai fiatalok, akik már áttértek a destruktív

amerikai tömegkultúra fogyasztására, megéreztek valamit abból, hogy érték az a tánc, az a mozdulat, melyet nagyszüleiktől vehetnének át!

1998-ban Szamosújvár adott otthont honismereti táborunknak. A tékás fiatalok vendégszeretete, áldozatkészsége példamutató volt. Közös kirándulásokkal, táncházakkal, néprajzi gyűjtéssel teltek a napok. Külön élmény volt a résztvevők számára, hogy eredetiben hallgathattak olyan zenészeket, énekeseket, akiket eddig csak archív felvételeken volt alkalmuk meghallgatni. Énekelt a tábor résztvevőinek a feketelaki BALLA FERENCNÉ KÁPLÁR SZÁSZ ETELKA és a széki SZÉKELY FERENC is. A mezőszombattelki és a búzai zenekar csodálatos muzsikájában, a rósai kocsmá kiváló alkalmi táncosaiban is gyönyörködhetek a jelenlévők. Bizhatunk benne, hogy a szamosújváriakkal fönntartott kapcsolat a jövőben is közös programok megvalósítását teszi lehetővé!

Összegzés

Az Ipolyi Arnold Népfőiskola itt vázolt eddigi tevékenysége értékteremtésre és értékörzésre koncentrált. Az egyesület tagjai fölismerték azt az alapigazságot, amelyet már több mint száz esztendeje IPOLYI ARNOLD is megfogalmazott s melyet jelen írásunk mottójául választottunk. A népfőiskola megalakulása óta forráshiánnyal küzd. Nincs megoldva a katolikus egyház tulajdonában lévő székházunk fönntartása. A helyi önkormányzat nem ismerte még föl e tevékenység valós értékét. Az elmúlt években a pályázati lehetőségek is beszűkültek. Arra azért jó volt az elmúlt jó néhány szűk esztendő, hogy túlélési technikák alakuljanak ki, működőképessé váljanak öfenntartó közösségek és programok. Talán a közelmúltban megalakult kormány nagyobb teret enged az önszerveződő, a nemzeti értékeket a figyelem horizontjában tartó civilszervezetek számára, s megteremti az életképesnek bizonyult egyesületek stabil finanszírozási rendszerét.

Addig is az Ipolyi Arnold Népfőiskola Kulturális Egyesület teszi azt, amit tenni képes. Ismeretet adni, erkölcsre, hitre, magyarságtudatra nevelni az embereket, azt a kis csoportot, amely összegyűlt boldog emlékü IPOLYI ARNOLD püspök szelleme köré. Remélve azt, hogy gyermekeink és unokáink is együtt mondhatják KÖLCSEYvel:

*Büszke magyar vagyok én,
Keleten nőtt törzsöke fámnak...*

HARANGOZÓ IMRE

Spanyolozott tükrös

KÜLFÖLDI TANULMÁNYUTAK, EXPEDÍCIÓK

Etnológiai terepmunka Dél-Szibériában 1997-ben és 1998-ban

1997-ben és 1998-ban két-két hónapos kulturális antropológiai terepmunkát folytatott ERDEI KATALIN és SÁNTHA ISTVÁN a Dél-Szibériában élő burjátok között. SÁNTHA ISTVÁN az utóbbi utat megelőzően egy hónapot a Kelet-Szaján északi oldalán élő tofák között kutatott.

Tofák

A *tofák* körében végzett kutatóúton SÁNTHA ISTVÁN társa LUKÁCS JÓZSEF volt. Az utazást DIÓSZEGI VILMOS terepmunkanaplóinak kiadásra való előkészítése tette időszerűvé, hiszen a naplók jegyzetekkel való ellátása más szinten történik akkor, ha a szerkesztő maga is eljut a terepre. Az altaji és mongóliai naplókkal szemben az tette kiemelt jelentőségűvé a Kelet-Szajánba való utazást, hogy DIÓSZEGI VILMOS kutatóútja óta nem járt magyar (társadalomkutató) ezen a területen. DIÓSZEGI VILMOS 1958-ban Aligdzerben és Nyerhában gyűjtött és közel egy hónapot töltött tofa sámánok között. Negyven év elteltével, 1998-ban Gutarába, a harmadik tofa (karagasz) faluba is sikerült eljutni. Érdemes megjegyezni, hogy a legjobbkor vezetett DIÓSZEGI VILMOS útja Szibériába, mivel a régi sámánok közül 1958-ban még sokan éltek.

A tofák a tuvai todzsák és a mongóliai (hövszögöli) tibák rokonai. A tofák a tozsuiakkal és a tibákkal hajdan egy, a Kelet-Szajánban élő rénszarvastartó déli-szamojéd népet alkothattak. A kis nép három részre szakadását elsősorban az egyre kevesebb legelő, később a „nagypolitika” gyorsította meg. A Kelet-Szaján ugyan egy hegység, de az észak-délkeleti íve több hegyvonulatból tevődik össze. A karéj északi belsejében a tofák vagy karagaszkok, ettől az északi résztől nyugatra, az íven kívül elterülő tajgában élnek a todzsák vagy tozsuiak, az íven kívül délen pedig a tibák vagy cátanok.

A keleti Szajánban egészen 1911-ig, a Mandzsú dinasztia bukásáig területileg két rész különült el. Addig Tuva, benne Tozsú a todzsákkal és Mongólia a cátanokkal (tibákkal), a Kínai Császárság része volt, míg a karagaszkok (tofák) az Orosz Birodalomban éltek. 1944-ig Tuva (a tozsuiakkal) elvileg független állam volt, ha a fővárosában gyakorlatilag orosz csapatok állomásoztak is. Az addigi karagaszkok a szovjet forradalom után hozott rendelet kényszerével a vándorló életmódjuk felhagyásával tofák lettek. A cátanok (tibák) automatikusan a független Mongólia állampolgáraivá váltak. A Kelet-Szajánban élő réntartó közösség ekkor szakadt mind politikailag, mind a közigazgatást, az adminisztrációt illetően három részre. 1944-ben Tuva a hivatalos verzió szerint önként kérte felvételét a Szovjetunióba, így csak ettől kezdve választották el a ténylegesen a második világháború után őrzött határokat a tibáktól a tozsuiakat és a tofákat. A tofák a todzsákkal mindmáig fenntartják régi kapcsolataikat (házasság, kereskedelem, orvosi ellátás), a tibákról csak a todzsákon keresztül szereznek híreket.

Karagasz nemzetségevek már a 17. század közepétől fennmaradt első orosz prémadó-összeírásokon szerepelnek. A helyzet ezután sem változott sokat, talán csak anynyiban, hogy ezentúl a nemzetségfőkön keresztül a helyi orosz hatalmasságok lábaskrátaiba kerültek az adóként beszolgáltatott prémekek. A *tofa* név az önelnevezésük, a szó

Sántha István

A tofák és rokonaik lakóterülete

jelentéséről mindmáig nincsenek adataink. Karagasznak az oroszok hívták őket az Októberi Forradalom előtt. A tofák hajdan rénjeiket követve, a zuzmós, mohás tajgában vándorolva meleg, bőrből, kéregből készült kereksátraikban laktak. A tofák a hagyományos réntartással és vadászattal foglalkoznak mind a mai napig. A 20. század harmincas éveinek közepén a szovjetek telepítették le őket, az addig a hagyományos vadász-réntartó területeiken nomadizálóknak ekkor építettek gerendaházakat. Eleinte csak télen tértek be a régi téli szállás területén lévő településekre, aztán a fiatal asszonyok már egész évben itt éltek. Az életük javát megélt tofa férfiak és asszonyok mint a „rénbrigád” tagjai még a tajgában haltak meg. A hajdani vándorló életmód leszűkülve csak egy gazdálkodási típusá vált. A nyolcvanas évek elején ezeknek az embereknek a halálával a tofa kéregsátrak is eltűntek. A történet érdekessége, hogy DIÓSZEGI VILMOS háziaszonyának (Jekatyerina Mihajlovna Amosztajevának) sátra volt az utolsó ilyen Aligdzserben.

Volt munkájuk a településen élőknek is, elsősorban az adminisztrációban; a még vándorlók tevékenységét integrálták a nagy Szovjetunió gazdasági életébe. A tajgaiak: a férfiak és a makacs öregek is tudták — ha már nem is élhettek teljesen a szokásaik szerint —, hogy mit kell tenniük. Eddig úgy éltek a tofák, ahogy az őseik tanításai szóltak. Megalakult a Kizil tofa, a Vörös Tofa Vadréngazdaság. A települések vezetői a pártiskolákat végzetek és a rendszer iránti hűségüket tettekből lettek. A Szovjetunió vezetése áldozatot sem sajnálva a húszas évek elején létrehozta Leningrádban a kis népek főiskoláját, a Herzen Intézetet, ahol a kiválasztott — sokszor tehetséges — fiatal ki-

sebbségieket a szovjet értékrend szószólóinak képezték ki. Így kerültek tofa fiatalok Leningrádba és a közelebbi nagy szibériai városokba. Később az itt végzett fiatalokból lettek születési helyükre visszatérve (már ha visszatértek) a szocialista munka, az otthonmaradt rénpásztorok és vadászok életének irányítói. A gyerekeket helyi oroszos iskolába, majd a központi település internátusába vitték.

A kilencvenes évek elején eljött a peresztrojka, majd az „avantgárd peresztrojka”, végül a Szovjetunió szétszabdaldásának az ideje. Eltűntek, átváltoztak a pártvezetők, nem volt, aki megmondja, mit és hogyan kell tenni. Egy ideig még nem látszott a baj, volt mit enni és végre nem vitték el a rénhúst innen, hanem azt lehetett enni, ami hazai volt. Ekkor a tofák majdnem felélték a teljes rénállományukat. „Mindent drága pénzen kell megvenni. Mindenki azt csinál, amit akar, mindenki úgy él meg, ahogy tud.” Ilyen feladat előtt a tofák sohasem álltak: segítséget sehonnan nem lehetett várni. Ha már a tajgában nem is tudnak folyamatosan élni (megélni), de mégis a tofák és a velük együtt élő „tösgyökeres” oroszok élete ma egyre inkább a tajgában zajlik.

A letelepítéssel együtt az Irkutszki Helytörténeti Múzeum munkatársai begyűjtötték a tofa sámánok ruháit, eszközeit. Ezzel párhuzamosan a harmincas évek végén megtiltották a sámánkodást. DIÓSZEGI VILMOS 1958-as utazásakor a régi sámánok közül még sokan éltek és ők szívesen megmutatták tudásukat a magyar etnológusnak. Az utolsó, „háború előtti” tofa sámán (*ham/kam*), akitől DIÓSZEGI VILMOS a legjobb anyagot gyűjtötte: Innokentyij Nyikolajevics Kokujev (sz. 1905) 1987-ben halt meg. Ma már nincs egyetlen tofa sámán sem, aki dobjával, imáival gyógyítana. Néha Prokopi Ungustajev veszi elő a nemrégiben általa készített dobját, hogy elénekelje az apjától tanult dalokat (apja DIÓSZEGI VILMOS nyerhai tolmácsa és segítője volt), vagy az énekes

Gutari tofa vadász

Sztyepan Araktajev öltözik be a helyi folklóregyüttes újonnan kitalált sámánruhájába, amikor az ötvenes évek elején a közös rénpásztorokodás alatt az addigra már nem praktizáló Szemjon Tutajev sámántól tanult dalokat énekl. Mára a mintegy négyszáz, magát tofának valló közül körülbelül százan használják anyanyelvüket. Tíz öreg maradt, akik még egy más értékrendet képviselnek. Az egyetlen ilyen gutari öreg, Vlagyimir Szaganov két nappal találkozásunk után halt meg. A ma élő tofa öregek közül tudásával kiemelkedik Varvara és Galina Adamova (unokatestvérek), akik dalaikkal és a régi történetekkel, legendákkal még a régi tofa világot idézik fel. Varvara Adamova még emlékezett hogyan kell érent varrni. A betegség gazdaszellelmet ábrázoló amulettet akkor készítette és akasztotta a sámán a kerekátor tiszteleti helyére, a bejárattal szembe, a dörre, amikor a családban nagy beteg volt. Ha meghalt a beteg: vele (főlé) te-

mették; ha meggyógyult: tovább etették, itatták; ha később rosszra fordult a vadászat: meg is verték az érent. Kérésünkre Varvara Adamova varrt nekünk érent, később fel is avatta a szellemábrázolást. (Mindkét folyamatot sikerült filmen is megörökítenünk!)

Aligdzserben több tofa sámánimát gyűjtöttünk. Ezeket ma a nagycsaládok vezetői birtokolják. Az imák nemzedékről nemzedékre öröklődnek a nagycsalád férfitagjai között. A következő típusokat találtuk közöttük: éren-beavató, tajgában (szabadban) éjszakai esetén, coboly elejtésekor (mikor a vadász visszatér a vaddal a vadásztársához), a *handat* sámánfához érve, vadászatra indulva elmondottak. Meg kell jegyezni, hogy jellegüknél fogva az imákat férfiak használják. Egy esetben nagyon nehezen sikerült elmondatni a szöveget, ez a hit ma is élő erejét jelzi.

E helyütt szólunk részletesebben Valera Adamovnak az alább bemutatott gazdasági naplójáról, voltaképpen egy cirbolyafenyő tábláról, amelyen az aligdzseri tofa nyugdíjas rénpásztor tartotta számon a rábizott réneket. A felső sorban *hor* (?), *csar*: herélt; *huudaj*: két-hároméves bika; *ingen*: nöstény; *mutuir* (?), *honaj*: egyéves házirénbika; *anaj*: újszülött réngida; *csar*: újszülött bika; *ingen*: újszülött nöstény. Az oszlopokban a rének számát egy téglalapban jelölik: 1: a téglalap egyik sarkában rajzolt egy pont; 2: a téglalap egy oldalának két sarkába rajzolt két pont; 3: a téglalap három sarkába rajzolt három pont; 4: a téglalap négy sarkába rajzolt négy pont; 5: a téglalap négy sarkába rajzolt négy pont és a kerület két pontját összekötő egyik vonal; 6: a téglalap négy sarkába rajzolt négy pont és a kerület két pontját összekötő két vonal; 7: a téglalap négy sarkába rajzolt négy pont és a kerület három pontját összekötő három vonal; 8: a téglalap négy sarkába rajzolt négy pont és a kerület négy pontját összekötő négy vonal; 9: a téglalap négy sarkába rajzolt négy pont és a kerület négy pontját összekötő négy vonal és egy átló; 10: a téglalap négy sarkába rajzolt négy pont és a kerület négy pontját összekötő négy vonal és két átló.

Valera Adamov gazdasági naplója

DIÓSZEGI VILMOS naplójának és leveleinek jegyzetei elkészültek. DIÓSZEGI feljegyzésein keresztül gyorsan meg lehetett merülni a tofa samanizmus maradványaiban, később azonban a kultúra és társadalom más területeiről (vadászat, réngazdálkodás, nemzeti területi elhelyezkedés, jogbíraskodás, társadalmi felépítés, genealógiák, életútinterjúk, vándorlási útvonalak és stratégiák, természet és ember, házassági és szexuális szokások, újabb szociológiai aspektusok: gyilkosságok, öngyilkosságok, alkoholizmus motivációi...) is gyűjtöttünk. Az utazás mindenképpen szerencsés volt, egy olyan helyen sikerült néprajzi kutatást végezni, ahova eljutni is nagyon nehéz. Zsákom mélyén, a „tofa kincsek” között a helyiektől kapott, a Kizil Tofa Vadréngazdaság 1947 és 1951 közötti tevékenységét dokumentáló iratait őriztem. Talán már a közeljövőben sikerül egy kis önálló dolgozatban összefoglalni az út során végzett munka eredményeit.

Talán érdekes megosztani a néprajzos olvasókkal azokat a történeteket, amelyek DIÓSZEGI VILMOS-ról és 1958-as utazásáról maradtak fenn a tofák között. Jól emlékszik rá a nyerhai egészségügyi állomás orosz vezetőnöje, akinél a kutató Nyerhában el lett szállásolva. Nagy munkabírású emberről beszélt Jevgyekija Ivanovna, aki gyakran teázgatott nála Innokentyij Kokujev sámánnal. DIÓSZEGI-re Nyerhában még Prokopi Ungustajev emlékezik. Elmesélte, hogy apja egy hímzett inget kapott Magyarországról, DIÓSZEGI-től ajándékba, amit apjától egy nyizsnyeudinszki „kirándulás” során elloptak. Kár érte. A harmadik az aligdzseri Pavel Ungustajev, aki arra emlékezik legszívesebben, hogy az aligdzseri főtéren milyen jól röplabdáltak a magyar kutatóval.

Az utazás egy hónapját tíz óra (Hi-8-as) video-, mintegy huszonhat óra (Minidisc- és DAT-) hangfelvétel dokumentálja.

Nyugati burjátok

Ami az 1997-es és 1998-as nyugati burját kutatásokat illeti: mindkét évben két falu, Bajtog és Haranut volt a terepmunka színhelye, emellett a kutatásban a terület központja: Uszty-Orda kapott kitüntetett helyet.

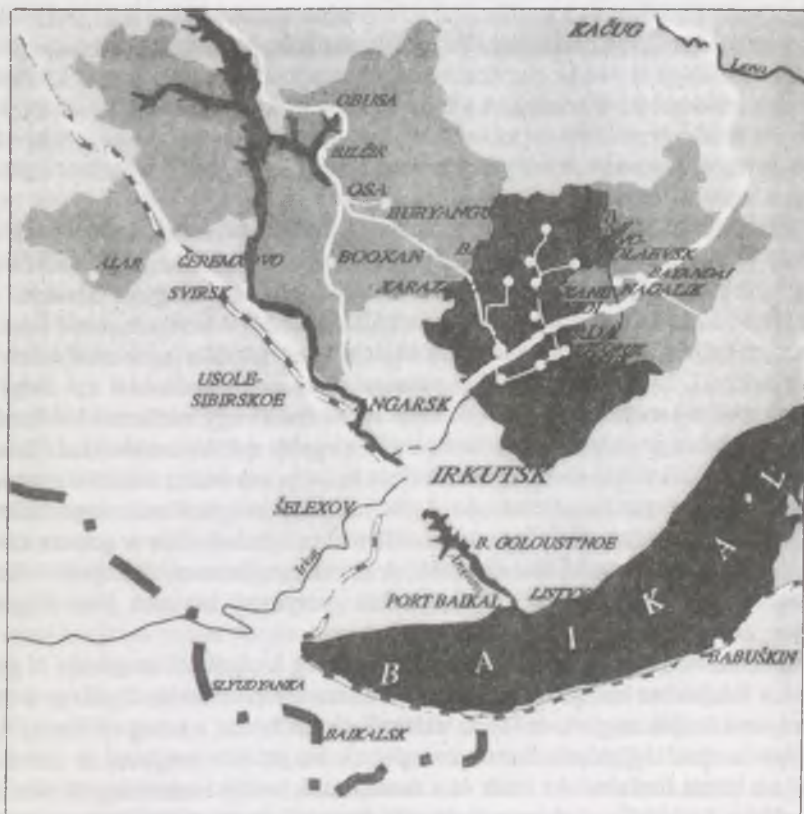
1997-ben elsősorban két falut és az ezekhez tartozó folyóvölgyek egy-egy szakaszát vizsgáltuk. Úgy gondoljuk, hogy a burját samanizmus elemei a hagyományos társadalom kontextusában, a helyi viszonyok ismertetésével nyernek jelentést. Maga a gyűjtés, a szövegeken túl, minden esetben e kontextus megteremtésére irányult. Másrészt egy távolabbi célunk megvalósításának lehetőségeit mérlegeltük: egy, a terveink szerint 1999–2000-ben megvalósuló hosszú idejű állomásozó terepmunkát igyekeztünk a terepen előkészíteni.

ERDEI KATALIN általában a burját nőknek a társadalomban és a gazdaságban betöltött szerepéről, a nők saját kultúrájukról való gondolkodásáról végzett gyűjtőmunkát; az a mód, ahogyan ez a mindennapokban megjelenik és ahogyan az általuk szintetizált kulturális tudást továbbadják gyerekeiknek, került érdeklődésének középpontjába. Ezenkívül az újonnan megjelenő kábítószeres és a hagyományos gazdaság kapcsolatáról, a betegség és a norma helyi megfogalmazásáról, az értékrendszerrel gyűjtött adatokat. SÁNTHA ISTVÁN genealógiákat vett fel és állított össze, ezekhez fűződő történeteket meséltetett, a gazdaságról gyűjtött adatokat. Ezen túl, minden adódó alkalmat megragadva, helyi és regionális jelentőségű szertartásokon vettünk részt.

A burját hitvilágát megátszövi az élet minden területét. Úgy gondoljuk, hogy az események, történések a helyi hitvilág alapján való értelmezését a nyugati burjátok éle-

tének, hagyományainak bemutatásán keresztül lehet izgalmasan leírni. A nemzetségek történelme nemzedékről nemzedékre szájhagyomány útján öröklődik. A nyugati burját „samanista” kultúra mind a mai napig megtartotta törzsi-nemzetségi-nagycsaládi jellegét. Az ősi szállásterületeken szenthelyekhez, a falvakban híres személyekhez kötődnek a szövegek. Az (általában) idős személyek a szállásterület gazdaszellemeihez fűződő történeteken, a szertartások levezetésén túl az imákat is birtokolják. Úgy véljük, hogy a helyi kulturális elemeket nem az általános, „nagy” burját mitológia folklórkörnyezetébe kell visszahelyezni, noha a strukturális párhuzamok vizsgálata ellenőrzésre ad lehetőséget. A helyi nemzetség tagjai által használt imákat és más szövegeket, terminusokat burját nyelven (lehetőleg funkciójában való használat során) gyűjtöttük. A helyi hitvilág érvényességi köre egy-egy folyó völgyének (felső, forrásvidéki; középső; alsó, torkolati szakasza).

Oroszországban ma mintegy négyszázhuszonezren vallják magukat burjátnek. Hagyományosan a Bajkál környékén, a tajga és füves puszták (sztyepp) határán élnek. A folyók mentén, a szibériai vörös fenyőerdők rengetegébe mélyen benyúló legelőkön híznaik állataik. A burjátok mára letelepedtek. Míg korábban, hagyományosan őseik kerekasztárra emlékeztető nyolcszögletű gerendaházakban, ma már ők is inkább négyszögletes szibériai orosz parasztházakban laknak. A burjátok a mongoloktól elkülönülő, „önálló” identitása az Orosz Birodalom érdekszférájába való kerüléssel és integrálódással erősödött meg. A dél-szibériai burjátok a mongol nyelvcsalád északi ágába tartozó burját nyelvet beszélik.

A Bajkál-tó nyugati partvidéke, terepmunkánk területe

A burját törzsek, attól függően, hogy az észak–déli irányban húzódó Bajkál-tó melyik oldalán élnek: nyugatiak vagy keletiek közé tartoznak. Általában elmondható, hogy a környék evenki nemzetségeinek a burját nemzetségekre gyakorolt hatása mindmáig megfigyelhető. Ezt ma úgy képzelhetjük el, hogy a burjátok észak felé nyomulva evenki területeket foglaltak el. Innen a tajgába szorították vissza a terület addigi gazdáit, az evenkiket. Ez a találkozás mindkét népre nagy hatást fejtett ki. Az újdonsült burját kultúra ráépült a helyi evenki elemekre, aminek nyomait ma a burját samanizmusban találhatjuk meg.

A nyugati és keleti burját csoportok kulturális megfontolások alapján is elkülönülnek egymástól. Keleten a délről, Mongólia felől hozott lámaizmus és a „helyi” samanizmus szinkretizmusa hatja át a hitvilágot és a mindennapi életet. A nyugatiaknál az oroszok által terjesztett pravoszláv hit védőköpenye alatt a samanizmus lett a meghatározó. A mongolisták a nyugati burjátokat az erdei népek közé sorolják. Ennek az az alapja, hogy az ellenséggel szemben a tajga és füves puszták határán a sűrű fenyőerdő nyújtott biztos menedéket.

A nyugati (az Irkutszki kormányzóságban lakók) és a csitai (setei) burjátok (a keletiek zömétől, a horiktól még keletebbre került aga-burjátok) többsége autonómiát élvez. Így találjuk nyugaton az Uszty-ordai, keleten, a mongol határvidéken az Aga-burját Autonóm Területet. A kutatott nyugati autonóm terület központi, Ehirit-Bulagat kerületében ma elsősorban ehirit és bulagat törzsbeliek, az *ikrek* és a *cobolyosak* élnek. A klasszikus mongol *ikeresz* és a mai nyugati burját *ehirit* alak a magyar *ikrek* szóval (szó szerint ‘megkettőzött’ jelentéssel) mutat rokonságot. Az ehiritek a bulagatoknál nyugatabbra laknak. Területeiken sokkal több erdőt találunk. Az erdők egészen az ehirit falvak határáig húzódnak le. Az ehiritek azt tartják magukról, hogy a burjátok közül leginkább rájuk jellemző a ravaszság, a tolvajlás, a betyárkodás, emellett a dalos kedv, az éneklés, és a tehéntejpalinka — az *arhi* —, helyi „oroszosan” a *taraszun* kedvelése. Az ehiritek lovat és asszonyt legszívesebben a szomszédos oszai burjátoktól „szereztek”, akik ma a Bratszki-víztározó mentén élnek.

„A buddhizmust bárki szabadon választhatja, a sámánhívőnek ide kell születnie” — vallják az ehiritek. Ez a tanítás arra világít rá, hogy a nyugati burját samanizmus érvényességi köre behatárolt. A szomszédos területek hitvilága nagyon hasonló. Minden falvat, folyó völgyet először külön kell vizsgálni és ebből a konkrétumból lehet tágabb környezetbe helyezni. A nyugati burjátok saját hitüket tartják a legnehezebbnek. Ezt az a magyararázzák, hogy életük minden pillanatában mérlegelniük kell azt, hogy a szellemek mit szólnak majd tetteikhez. A burját samanizmus egy szellemekkel benépesített hitvilág, amelyben jó és gonosz szellemek élnek együtt a földi burjátokkal. Erős emberek halála után, lelkükből jó szellem alakulhat ki. A neves halott lelkéből a temetés helyén lesz a terület gazdaszellem. Az ősök szelleme nemzedékről nemzedékre öröklődik. Nem tisztelt, azaz elfeledett gazdaszellemekből jönnek létre a gonosz szellemek, amelyek később földi tragédiákat okoznak. A természetellenesen elhunytak lelkei a szerencsétlenség helyén kísértik az élő burjátokat. A nyugati burjátok hitét legjobban az őskultusz, gazdaszellemkultusz hatja át.

A sámánok, burjátul *böök*, elsősorban a nemzetség szolgálatában állnak. A gyengébb sámánok a falujukban szolgálnak, az erősek messze földön híresek. Gyakran a falujában a sámánt nem tartják nagyra, de távoli vidékről járnak hozzá a beteg emberek. A sámán hírnevében a távolság játszik fontos szerepet. A burját böö imájával és szertartásával gyógyítja a hozzá fordulót. Az imák és a szertartások rendje nemzetségről nemzetségre, apáról utódra öröklődik. A feketesámánnak, *hujten uthatajn böönek*, azaz ‘hideglelkű sámán’-nak nem feltétlenül szükséges elvállalnia a gyógyítást. A *szaán uthatajn böö-*

nek, azaz 'fehér lelkű sámán'-nak mindenképpen el kell látnia azt, amire felkérlik. A hideg böö rontani is tud, a fehér ilyet sohasem tehet. A hideg böö, terepmunka-kutatásaink alapján, szellemeit a feleségén keresztül idegen, gyakran feltehetően ősbibb helyi, evenki vagy „mongol” nemzetségtől örökölte, szelidítette meg. Az ehirték a hidegsámánokat erősebbnek tartják. Náluk a rontás és az idegen (helyi) szellemekkel való kontaktus jelentkezik többlettulajdonságként. A hidegsamanizmus értelmezésében a nyugati burját szellemi kultúra magas adaptáló képessége nyilvánul meg, beépíti a területükön előttük élők hitvilágelemeit. Ha feltevésünket, hogy a szerzett evenki és „mongol” szellemek ősbibb, sikerül a terepen bizonyítani — például a különböző nyelvekből jelentést nyerő helynevek területi előfordulásának gyakoriságából —, akkor új etnogenetikai vonalat nyerhetünk. Míg az evenki szellemek idegensége nemzetségi jellegű, addig az ún. „mongolok” konkrét helyhez kötődnek. A „mongolok” az ősi sátor, a mai gerendaház, egyben a jószág gazdaszellemei.

A *tajilgan* a nyugati burjátok legfontosabb szenthelye, ahol a nyári napforduló idején mutatnak be áldozatot az ősöknek, az éves szerencse kieszközlésére. A *tajilganok* szinte kivétel nélkül híres sámánok temetkezési helyei is egyben. Maga a szó a szertartást és a szertartás helyét is jelöli, a jelző a nemzetségre, a nagycsaládra, esetleg a lakóközösségre mutat rá. Az áldozatot bemutató közösség egy fiatal nyírfahajtás földbe tűzésével szimbolikusan megalkotta és rögzíti sátra helyét. A tengelyt az az irány alkotja, amerre a szertartás alatt az imák elmondásra és az áldozat bemutatásra kerül. A *türge* a sátor mellett a családot is megjeleníti, mögötte gyűjtanak tüzet és ennek áldoznak először a közösség tagjai. Minden ősz szellemét külön hívja imájával a legidősebb sámán vagy a nemzetség legidősebb tudós vezetője. Minden szertartás során tejpálinka-áldozatot is be kell mutatni az ősöknek (*szaszili*). Az imának e részében a vezető (vagy sámán) a nagycsalád tagjait megnevezve konkrét kéréssel fordul az őshöz. Az áldozati ételeket, italokat a burjátok imáik kíséretében a tűzön keresztül mutatják be. Végül elküldik a szellemeket, megköszönik segítségüket. A szertartás után a jós (*üzelsen*) megjósolja, hogy a bemutatott áldozat elérte-e célját. A szertartások súlyát a bemutatott áldozat minősége és nagysága mutatja. Minden összellemet pontosan meghatározott áldozattal lehet megszelidíteni. A nagy közösségi szertartásokon csak a nemzetségek férfitagjai vehetnek részt. A szertartás záró felvonásaként az áldozati állat megszentelt húsát, a résztvevő családok számára megfelelően, elosztják. Este ezt viszik haza a férfiak asszonyaiknak, kisgyerekeiknek és leányaiknak. A *tajilgan* helyéhez és magához a szertartáshoz több tiltás fűződik. Így a szertartás helyén tilos gazdasági tevékenységet folytatni. A szertartáson csak tiszta, nem menstruáló nő férje vehet részt. A húshoz beteg (például az, aki megvágta a kezét) nem nyúlhat. A nyugati burjátok apai tekintély jellemezte társadalmában az asszonyok férjhezmenetelükkel idegenek közé kerülnek. A nők menstruálásuk ideje alatt az apai nemzetségük, a férfiak szempontjából idegen szellemeihez kerülnek közelebb. Ilyenkor veszélyt jelentenek férjük nemzetségi szellemeire és így férjükre is. A szertartás másik fajtája az úgynevezett *családi tajilgan*. Évente kétszer-háromszor a család szent helyén, a hajdani kereksátor tűzkövén áldozik a szűkebb család őseinek.

A nyugati burjátok másik fontos szenthelye a *barsza*. Itt is az ősök iránti tiszteletüket fejezik ki a nyugati burjátok. A barszához is valamilyen később össe vált híres burját halála kapcsolódik, de ebben az esetben az ősz individuális vonásai erősödnek fel, szemben a *tajilganok* közösségi jellegével. A barszák neveikben elsősorban híres sámánok emlékét őrzik. A barszán családra, nemzetségre való tekintet nélkül áldozni kell mindenkinek, aki tagja a helyi közösségnek, annak, aki tud a konkrét barszáról, aki itt született, de élete későbbi szakaszában elköltözött innen és annak, aki egész életét a nemzetség területén éli le. A barszát vagy a halál helye jelöli ki, vagy egy, a területre

felső-hudai ehirit nagycsalád képviselteti magát. Az Irkutzk–jakutszki országtúttól északra eső területen a bajtogi tajilgan a leghíresebb áldozóhely. Magát a tajilgan helyét egy sámánó temetkezési helye jelölte ki. Butan (Budan) anyó, a bajtogi őszanya van itt a hegyen eltemetve.

Haranut a Murin folyó középső szakaszának völgyében terül el. Az ágazatok megoszlásának megfelelően több részre tagolódik. A hagyományos nagycsaládok ma a hajdani téli szállás helyén (a faluban) megőrizték különállásukat. A falurészeket egy-egy gémeskút, ér választja el egymástól. Haranutban Bajtoggal szemben mind a fehér-, mind a hidegsámánokat megtaláljuk. Beavatott sámán már nincs a faluban, de a szomszéd falu (Szogoruk) kultikus vezetője *jodós*, azaz beavatott sámán. A *jodo* a jegenyefenyő kérge, amit a hidegsámán beavatása után használhat. Működik a faluban egy messze földön híres jósnő is. A falu hagyományai kizárják, hogy a haranutok között sámánó legyen. Haranutban a boholderek fehérsámánjánál laktunk, aki elismert személyisége falujának. Ez a tény évek óta jó ajánlólevél a környék kutatásához. 1998-ban számos szertartáson vehettünk részt, így a helyi Fehérgazdát tisztelő megbékítő és a tragikusan elhalt öregek visszatérését megszabolázó áldozáson. Az utóbbit a helyi hidegsámán mutatta be (a helyiek rosszállása mellett: ugyanis a szertartás, az áldozat és a szellem is fehér, így azt egy hidegsámán nem mutathatná be) egy elköltözött falubelije nevében.

A két faluból Uszty-Ordába visszatérve pihentünk meg. A járási központ érdekessége, hogy terepen maradvá, de mégis az eredeti környezetből kiszakadva lehet gondolkodni, új terveket kovácsolni.

A járási központban a két faluból ideköltözötteket kerestük meg, készítettünk velük életútinterjúkat, vettünk fel tőlük genealógiákat, ellenőriztük az eddig gyűjtött adatokat.

*Burjátok: nagypapa, unoka és nagymama
Nagalik faluban*

Van a kutatásnak egy negyedik terepe is: ez az Uszty-Ordától mintegy 150 kilométerre északnyugatra húzódó Obusza. Itt él a nyugati burjáság egyetlen ezüstművese, azaz *fehér kovács sámánlelkűje* (*szagán darhan uthatajnja*).

1998-ban SÁNTHA ISTVÁN egyhetes körutazás során a környék falvait és azok sámánjait is felkereste. Ez segített a bajtogi samanizmust a környék samanizmusainak rendszerében elhelyezni.

Az eddigi kutatások egy duális osztályozási rendszert vázolnak fel, amelyben a nyugati burját kultikus élet két pólusa köré szerveződött kultúra elevenedik meg minden területével.

Utazásaink során megismertük a moszkvai, az ulán-üdei és az irkutszki könyvtárak és múzeumok kutatásaink előkészítéséhez és a feldolgozáshoz elengedhetetlenül szükséges anyagait, megismerkedtünk a téma és az együttműködés iránt érdeklődő etnológusokkal, folkloristákkal és történészekkel. Így a DIÓSZEGI VILMOST 1957-es burját kutatóútján kísérő irkutszki NADEZSDA OSZIPOVNA SARAKSINOVÁval (tőle sikerült elkérni, lemásolni és hazahozni a DIÓSZEGI VILMOSsal közösen vezetett kutatóút gyűjtőnaplóját), a középső-szibériai evenki gazdaság antropológiájával és etnogenezisével foglalkozó MIHAIL GIRGORJEVICS TUROVval, a Moszkvában dolgozó irkutszki etnológussal, ANNA SZIRINÁval, Ulán-Üdeből DUGAR-NYIMAJEVvel, a burját etnogenezis, és VLADIMIR RASSZADINnal, a tofa folklór és filológia kutatójával.

DIÓSZEGI VILMOS 1957-es, az irkutszki burjátok közé vezetett terepmunkájának emléke mindmáig fennmaradt. Szeretnénk megosztani néprajzos olvasóinkkal egy kedves történetet, amelyet 1998 nyarán hallottunk Bajtokban MATRJONA HANDIHANOVNÁTól, a helyi néprajzi múzeum vezetőjétől, akinek a történetet a nemrég elhunyt ulán-üdei burjátkutató, JOSZIF JERMALOVICS TUGUTOV mesélte. A háború után járt Burjátiban egy világhírű magyar néprajztudós. Mindenáron meg akarta nézni a Hangalov-emlékművet. Ugyan volt ilyen valamikor a háború előtt, de azt a helyi iskola építésekor az alapba betonozták. Igaz, az iskolát Hangalovról nevezték el. Ennek a csorbának a kiküszöbölésére — a külföldi tudós nem értette, miért nem mehetnek el az emlékhelyre — elvitték őt Hangalov falujába és ott találkozott Hangalov leányával.

A burját kutatóutakon összesen mintegy ezerkétszáz diafelvétel, száz óra hangfelvétel (audiokazetta, Minidisc és DAT) és harminc óra (Hi-8-as) videofelvétel készült.

A második éve folytatott kutatás egy hosszú idejű állomásozó etnológiai terepmunka keretében mélyül el terveink szerint. Az újabb kérdések továbbgördíthetik az eddigi kutatást, így lehetne bevonni esetleg eddig még figyelemre sem méltított újabb kutatási területeket a vizsgálódásokba. Másrészt az így leírt példák és a kint töltött idő biztonságot adhatnak majd a jövőben a leírtak pontos értelmezéséhez.

ERDEI KATALIN 1998-ban végzős kulturális antropológus hallgató az ELTE BTK-n (témavezetője SÁRKÁNY MIHÁLY, szakdolgozati témája: *Női szerepek a nyugati burjátoknál*). Az 1997-es kutatóút volt az első idegen kultúrában végzett terepmunkája.

SÁNTHA ISTVÁN jelenleg az ELTE BTK Belső-ázsiai Tanszékének végzős doktorandusza (témája *A nyugati burját sámánimák kulturális kontextusa*), emellett 1996-ban térképészetből és földrajz-hidrológiából, 1998 januárjában kulturális antropológiából szerzett diplomát (témavezetője SÁRKÁNY MIHÁLY, szakdolgozati témája: *Az evenki hitvilág*). 1989-ben járt először Szibériában, azóta majd minden évben néhány hónapot kint töltött (csak 1996-ban nem jutott el), 1993 januárjától áprilisáig népzenét gyűjtött a nyugati burjátoknál (két és fél hónapig), 1994 októberétől decemberéig az Iszik-köl menti kirgizeknél (két hónapig), 1995 júniusától augusztusáig (két hónapig) a Csitai Terület északi részén élő kalari evenkiknél végzett etnológiai terepmunkát. 1995-ben a nyugati burjátok bulagat törzsének haranut nemzetségének közösségi loáldozásán

vehetett részt. 1993-ban az Irkutszki Állami Egyetemen etnológiát (Soros-ösztöndíjjal), 1994-ben az alma-atai Kazah Állami Egyetemen orientalisztikát hallgatott (minisztériumi ösztöndíjjal).

Az 1997-es és 1998-as útjainkat és kutatásainkat a Soros Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap, az Oroszországi Kulturális Központ (Budapest), a Művelődési Minisztérium OTKA- és Eötvös-ösztöndíja, Lukács József és a 77 Elektronika, az MTA Altajisztikai Kutatócsoportja, az ELTE Kulturális Antropológiai Tanszéke és az ELTE BTK Hallgatói Önkormányzata támogatta.

Ezúton szeretnénk köszönet mondani SCHMIDT ÉVÁnak, SÁRKÁNY MIHÁLYnak, VARGYAS GÁBORnak ösztönző és gondolkodást serkentő szakmai támogatásukért.

ERDEI KATALIN-SÁNTHA ISTVÁN

Tükrös magyar címerrel

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

Gyökerek és rítusok: az etnicitás művelése

A SIEF VI. Kongresszusa (Amsterdam, 1998. április 20–25.)

A terveknek megfelelően, ideális körülmények között került sor a Nemzetközi Néprajzi és Folklorisztikai Társaság (SIEF) nagy kongresszusára. Mivel a SIEF voltaképpen az európai néprajz intézménye, gyakorlatilag most is európai résztvevők voltak jelen. Még a véglegesnek szánt programban is úgy százötven résztvevő szerepelt, ám közülük legfeljebb kétharmad rész jelent meg. A rendezők a holland kultúra sok fontos kérdéskörének kutatóit tömörítő Meertens Intézet dolgozói közül kerültek ki. Más intézmények, mint az arnhemi Holland Szabadtéri Múzeum, a Népi Kultúra Holland Centruma is segítettek, és a Királyi Belga Folklorbizottság is a szervezők között volt. Ennek következtében igen sok holland (és flamand) előadó vett részt a rendezvényen.

A négy munkanapon délelőtt plenáris ülések, délután szekciósülések voltak. A szekciók túl aprózottak voltak, olykor az előadók, máskor a közönség létszáma volt minimális. Az egész napos kirándulásra Arnheimben került sor. A SIEF közgyűlésén újraválasztották KONRAD KÖSTLIN elnököt és NIEDERMÜLLER PÉTER főtitkárt. HOFER TAMÁS nem vállalt újabb alelnökséget. Az elnök bejelentette, hogy nincsenek többé nemzeti bizottságok: mindenki egyénileg és közvetlenül tag; kiderült, hogy a múltban szinte nem volt tagdíjbefizetés. (1997 végéig a magyar bizottság közvetítésével mi fizettünk tagdíjat — eléggé kivételes módon. 1998-ra már mi sem fizettünk.) Sajnos, erőfeszítéseink ellenére sem jöttek el Amsterdamba határainkon túlról magyar kollégáink. Így is kiemelkedően nagy és sokrétű volt a magyar jelenlét. HOFER TAMÁS és NIEDERMÜLLER PÉTER plenáris előadást tartottak. WILHELM GÁBOR, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, BARNA GÁBOR, KEMÉNYFI RÓBERT, FEISCHMIDT MARGIT, VOIGT VILMOS és ÖRSI JULIANNA előadást tartottak. Csak igen kis könyvbemutató volt, viszont szinte minden résztvevő láthatta a csodálatos holland múzeumok kiállításait.

Voltaképpen előzetes megbeszélés nélkül KONRAD KÖSTLIN bejelentette, azt remélik, hogy 2000 őszén (tehát már másfél év múlva!) Budapesten lesz a SIEF VII. Kongresszusa *The making of a change: times — places — passages* címmel. Ennek szervezésére PALÁDI-KOVÁCS ATTILA professzort kérte fel. A kongresszus megnyitóján elhangzottak szerint a mostani vezetők ismerik a SIEF (elő- és voltaképpeni) történetét. Ebben a magyar részvétel mindig jelentős volt. Nyilván ezért is gondoltak arra, hogy Kelet-(Közép-)Európában legyen a következő kongresszus. Mindegyik amsterdami előadás kiadására aligha kerül sor. (Ez már csak így volt az előző kongresszusokon is.) Most is csak tájékozódás végett kérték az előadóktól a szövegeket.

Az amsterdami kongresszus szemmel láthatóan egészen mások és más korosztályok rendezvénye volt, mint a Bécs előtti SIEF-kongresszusoké. Éppen ezért külön is megköszönöm mindazok közreműködését, akik eddig a SIEF-ben szerepet játszottak (akár a magyar bizottságon belül, akár ezen kívül). Maga az európai néprajz nyilván tovább folytatódik, és ennek társasága továbbra is a SIEF marad. Sikert kívánunk!

VOIGT VILMOS

A SIEF VII. Kongresszusáról

(Budapest, 2001)

Az európai etnológusok és folklórkutatók nemzetközi társasága, azaz az International Society for Ethnology and Folklore (SIEF) VII. kongresszusát 2001. április 23-a és 29-e között Budapesten fogja megtartani. A kongresszus megrendezését támogatja a Magyar Tudományos Akadémia, tudományos rendezvényei zömének a „tudós társaság” Dunaparti székházában ad helyet.

A kongresszus hivatalos nyelve a SIEF alapszabályának értelmében az angol, a francia és a német. Meghívójában és az ülészakok rendezésére, előadások tartására szóló felhívásában mind a három nyelv egyenrangúan szerepel, de az alábbiakban csupán az angol változatot idézem.

Központi gondolata a *Times — places — passages* címszavakkal és az *Ethnological approaches in the new millennium* alcímmel fejezhető ki. Európa és a világ 1989 óta különösen drámai változásokat ért meg. A 2001. év egyszerre reprezentálja mind az évezred végét, mind az új évezred kezdetét. Az etnológia és a folklór kutatása új kihívásokkal találja magát szemben, hiszen az újraéledt nacionalizmus, a háborúk, erőszakos cselekmények, az etnikai türelmetlenség, a munkanélküliség, a társadalmi polarizáció, a migráció új formái, a marginalizáció és a kirekesztettség új szimbolikus és politikai változatai vesznek körül bennünket.

A nemzetközi programbizottság a kongresszus hat fő témáját határozta meg, amelyekhez kapcsolódnak a plenáris előadások, a szekció- és kerekasztal- vagy paneljellegű ülések. Ezek a fő témák a következők: *Time of ending: past, history and memory*; *The ethnography of states: nation, transnationalism and globalisation*; *Theories and politics of cultural identity: ethnicity, gender and milieus*; *Urban transformation and urban ethnography*; *Producing locality: strategies of culture and power*; *Production of ethnological knowledge: fieldwork, text, public folklore and museum*.

Délelőttönként keddtől péntekig plenáris előadások, délutánonként négy párhuzamos szekcióban rövidebb előadások hangzanak el. Előzetes számítás szerint a programba mintegy hetvenkét előadás kerülhet be. Az első lépésben javaslatokat kérünk a szekcióülések témájára, esetlegesen résztvevőire. A szekcióülésekre szóló javaslatokat egyoldali terjedelemben közvetlenül a SIEF elnökének alábbi címére kérjük 1999. november 1-je előtt eljuttatni: Prof. Dr. Konrad Köstlin, Department of European Ethnology, University of Vienna, Hanuschgasse 3. A-1010 Vienna, Austria.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

A Nordic Network for Intercultural Communication éves szimpóziumai

A modern kor kihívásaira szakmájuk eszközeivel, tehát kultúraelméleti elemzésekkel reagáló szakemberek egy csoportja, élükön JENS ALLWOODdal, a Götteborgi Egyetem nyelvészprofesszorával 1994-ben hozta létre a Kultúrákőzi Kommunikáció Északi Hálózatát (Nordic Network for Intercultural Communication, NIC). Akkor a szervezet elsősorban a balti és a skandináv kultúrák komplex vizsgálatával, az önállóságukat vizsgáló szövegek elemzésével foglalkozott; ma már Észak-Amerikától a Távol-Keletig találjuk meg tagjait. (Állandóan frissített információ a http://www.sprog.auc.dk/res/honlapon_talalható.)

A NIC első szimpóziumát a norvégiai Stavangerben rendezte, s a résztvevők már ez alkalommal is a legkülönbözőbb országokat reprezentálták, a harmadik világot is beleértve. A második éves szimpóziumra 1995 novemberében került sor a finnországi Jyväskylä-ben, azon az egyetemen, amely három hónappal korábban a VIII. Nemzetközi Finnugor Kongresszusnak is otthont adott. A harmadik éves szimpóziumot az észak-dániai Ålborg városának frissen bővített egyeteme rendezte meg 1996. november 20–24. között. Akkor épült az Ålborgi Egyetem Kommunikációs Tudományok Központja nevű tanszékcsoportjának új épületegyüttese, amelynek első nagyobb szabású rendezvénye volt ez a kongresszus. Negyedik alkalommal Észtországban, a patinás Tartui Egyetemen került sor a 4th Annual Nordic Symposium on Intercultural Communication and National Identity rendezvényére 1997. november 6–8. között. Az észt politikai életben is jól ismert MARJU LAURISTIN professzornő (ő volt az első, ismét önálló észt parlament elnöke!) katedrája, a Szociológiai Tanszék vállalta magára a házigazda szerepét.

Minden eddigi rendezvényt felülmúló gyorsasággal és korrekt körültekintéssel szervezték a svéd házigazdák az 1998-as göteborgi ötödik NIC-szimpóziumot, amelynek a szervezetet alapító JENS ALLWOOD volt a házigazdája, aki egyébként a magyar KIEFER FERENC-nél védte meg doktori disszertációját, amikor nemzetközileg ismert professzorunk Svédországban működött. Reméljük, hogy az 1998-as rendezvényről a Néprajzi Hírek következő füzetében be tudunk majd számolni!

FÖLDVÁRI SÁNDOR

Emlékezés az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulóján (Veszprém, 1998. március 20.)

A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága és Veszprém Város Önkormányzata egész napos emlékülést rendezett a Veszprémi Akadémiai Bizottság székházában 1848–1849 emlékezetére. A Dohnányi Ernő Zeneművészeti Szakközépiskola növendékeinek műsorát követően PALÁGYI SZILVIA, a VEAB Történelmi Szakbizottságának elnöke és BORS JÓZSEF, Veszprém megyei jogú város alpolgármestere köszöntötte a konferenciát.

A délelőtti szekció elsősorban történeti előadások sorából állt, a szekció elnöke MADARÁSZ LAJOS, a Veszprém Megyei Levéltár igazgatója volt. Elsőként HUDI JÓZSEF levéltáros ismertette Hunkár Antalnak, Veszprém vármegye egykori főispánjának, a Délvidék kormánybiztosának 1848–1849-es tevékenységét, a honvédség szervezésében elért számottevő eredményeit. RAJCZY PÁL veszprémi levéltáros a helybeli plébániák irataiból, a historia domusokból közölt szemléletes beszámolókat a forradalom és szabadságharc idejéből. HERMANN ISTVÁN pápai könyvtáros Plosszer Ferenc egykori pápai plébános napi részletességű beszámolójából nyújtott szemlénnyeket 1848–1849 eseményeivel kapcsolatban a város életéről, a hadi események hatásairól. Komárom város 1848–1849-es sajtóját ismertette HORVÁTH GÉZA tatabányai helytörténész, majd a győri és a magyaróvári nyomda 1848-as kiadványait vette számba HORVÁTH JÓZSEF győri könyvtáros. RAKOS MIKLÓS budapesti zenetörténeti kutató a Veszprém vármegyei verbunkosokról tartott előadást.

A délutáni ülés elnöki tisztét SZACSVAY ÉVA, a budapesti Néprajzi Múzeum főtanácsosa látta el; ezen az ülészakon több néprajzi előadásra is sor került. FORRÓ KATALIN váci történész a váci takácslegények 1848. decemberi zendülésének okait vette vizsgálat alá, TÓTH PÉTER veszprémi történész pedig Franciscs Károly veszprémi borbélymester naplójából az 1848–1849. évi helyi eseményeket ismertette. KERÉCSÉNYI EDIT nagykanizsai néprajzkutató az 1947. évi kiskomáromi néprajzi gyűjtésből adott közre színes részleteket a szabadságharc népi emlékezetére vonatkozóan. SELMECZI KOVÁCS ATTILA, a Néprajzi Múzeum muzeológusa Kossuth Lajos emlékét idézte fel a Dunántúl népi tárgykultúrájának vizsgálata alapján, LUKÁCS LÁSZLÓ székesfehérvári etnográfus pedig az ozorai diadalmak a mezőföldi népi emlékezetben való megőrződését ismertette. A szabadságharc utolsó győztes hadműveletéről, az 1849. augusztusi komáromi kitőrésről adott szemléletes áttekintést KEDVES GYULA hadtörténész. Végezetül RAINER PÁL veszprémi történész ismertette az aradi vértanúk családi, rokoni viszonyait.

A nagy érdeklődés által kísért ünnepi megemlékezéshez, a témához kapcsolódó kiadvány-árusítás és a Veszprém Megyei Levéltár munkatársai által készített érdekes kamara-kiállítás járult.

SELMECZI KOVÁCS ATTILA

Történelem, történelemismeret, emlékezet

(Budapest, 1998. április 14–15.)

Az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulója tiszteletére a Magyar Néprajzi Társaság, az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, az MTA Néprajzi Kutatóintézete tudományos tanácskozást szervezett, amelynek színhelye az MTA-székház második emeleti nagyterme volt. A konferencia megnyitóját RITOÓK ZSIGMOND osztályelnök tartotta meg. KÓSA LÁSZLÓ bevezetőjében hangsúlyozta az esemény jelentőségét, a népi kultúrában meglévő sokszínű vetületét és a magyarságtudat alakulásában játszott szerepét.

Az interdiszciplináris konferencián a néprajztudomány képviselőin kívül művelődéstörténészek, irodalmárok, művészettörténészek, muzeológusok, zenekutatók tartottak előadást. Sajnálatos módon a résztvevők köre szűkebb volt, mint ahogyan azt a meghívón látni lehetett, mert a kért támogatásnak csak kis részét biztosította az Akadémia, és így a külföldi kollegák ellátását nem tudtuk biztosítani, viszont további anyagi segítséget kaptunk a Magyar Millenniumi Emlékbizottságtól, amelynek segítségével közzétettük az előadások szinopszisát. A konferenciát a Magyar Néprajzi Társaság felkérésére KRÍZA ILDIKÓ szervezte.

A változatos tematikájú kétnapos felolvasóülés a szabadságharchoz kapcsolódó folklórról, tárgyi kultúráról, művelődéstörténeti összefüggéseiről adott új típusú képet. emellett jelentős adatfeltárást vitt a hallgatóság elé. Az érdekes előadások közül kiemelkedett R. VÁRKONYI ÁGNESé a művelődéstörténeti összefüggések széles körű felvázolásával, továbbá új társadalmi motivációt tárt fel FEJŐS ZOLTÁN a Kossuth-tisztelet politikai és közösségi kapcsolódásáról az USA-beli szoborállítások ismeretében. A néprajztudomány hűsz képviselője tartott előadást a népköltészet, ábrázolóművészet, történeti folklór, valamint az etnográfia lokális adataiból kiindulva. Népzenei és zenetörténeti szempontból is figyelemre méltó előadások hangzottak el egyrészt az új stílus és a

szabadságharc összefüggéséről, másrészt a zenei és szövegi variálódások kapcsolatrendszeréről BERCZKY JÁNOS, LÁZÁR KATALIN, MAROSI LÁSZLÓ referátumaiban. Képi, zenei, színháztörténeti vonatkozásban további új adatok illusztrálták a kor művészeti életét, illetve a történeti események későbbi vetületét.

Az emlékülés érdemének tartható, hogy az évforduló ürügyén nem hallhattunk hangzatos emlékbeszédeket, hanem konkrétumok alapján került bemutatásra a százötven évvel ezelőtti események társadalmi visszhangja, emlékezetben rögzült képe. Ez jellemezte KATONA IMRE, ERDÉSZ SÁNDOR, UJVÁRY ZOLTÁN, VOIGT VILMOS előadását. Érdekes összefoglalásokra került sor egy-egy falu, táj történelmi tudatáról, folklórjáról LUKÁCS LÁSZLÓ, VASVÁRI ZOLTÁN, KARACS ZSIGMOND tolmácsolásában. Új témakörhöz fordult LANDGRAF ILDIKÓ az ellenségkép folklórvetületének bemutatásakor, valamint TOMISA ILONA, aki a társadalmi megosztottságot és a szabadságharc-ellenes hangulatot illusztrálta a historia domusok adataival. Korhű dokumentumokból, visszaemlékezésekből merített ÁCS ANNA, ALEXANDER GJUROV és GYÖRGYI ERZSÉBET. A nemzetiségek szerepéről és az előítéletekről ANDRÁSFALVY BERTALAN tartott nagy érdeklődést kiváltó előadást, amelyet szerencsésen egészített ki KRÍZA ILDIKÓ egyetlen népcsoporttól vett forrásközlésekkel. Az ábrázolóművészetben megjelenő negyvennyolcas szimbólumokról és motívumokról SELMECZI KOVÁCS ATTILA, SZACSVAY ÉVA, SZELESTEY LÁSZLÓ és BASICS BEATRIX szólt új vagy kevésbé ismert tárgyak fényképeinek illusztrálásával. A tanácskozáson jelentős teret kapott a szájhagyomány forrásainak elemzése, az új adatok bemutatása, az új népdalstílus megszületésének, illetve az új elbeszélési forma kialakulásának értelmezése, és mindez a szabadságharc emlékének a művelődéstörténetben betöltött szerepével összefüggésben.

A konferencián a következő előadások hangzottak el. ÁCS ANNA: *Az Életképek bécsi tudósítója, Pap Gábor*; ANDRÁSFALVY BERTALAN: *A magyarok a szomszédok szemével*; BASICS BEATRIX: *1848 hősei, eseményei a populáris grafikában*; BERCZKY JÁNOS: *A pápai barna kislány nótája*; ERDÉSZ SÁNDOR: *1848–1849 Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében*; FEJŐS ZOLTÁN: *A nemzeti hős három arca (Kossuth-szobrok az Egyesült Államokban)*; ALEXANDER GJUROV: *A Kossuth-emigráció szerepe Bulgáriában*; GYÖRGYI ERZSÉBET: *Európa forradalmi egy pesti iparos szemével*; KARACS ZSIGMOND: *Földesi katonák a szabadságharcban*; KATONA IMRE: *Történeti és nemzettudat a magyar katonadalokban és a negyvennyolcas honvéddalokban*; KATONA TAMÁS: *Katonadalok*; KERÉNYI FERENC: *Színjátékahagyomány 1848–1849-ben*; KOCSIS GYULA: *A Ceglédi Százas Küldöttség és a Kossuth-kultusz*; KRÍZA ILDIKÓ: *A magyar szabadságharc és a ruszin folklór*; LANDGRAF ILDIKÓ: *Az ellenségkép a negyvennyolcas néphagyományban*; LÁZÁR KATALIN: *Adalékok a negyvennyolcas dalokhoz*; LUKÁCS LÁSZLÓ: *A pákozdi csata és a néphagyomány*; MAROSI LÁSZLÓ: *Müller József, a szabadságharc zenészerzője*; ÖRSI JULIANNA: *A szabadságharc emléke a Jászkunságban*; SELMECZI KOVÁCS ATTILA: *A magyar nép Kossuth-cimere*; SZACSVAY ÉVA: *A lakások „díszei” és a negyvennyolcas emlékek*; SZELESTEY LÁSZLÓ: *A faragó Balogh András, Kossuth kapitánya*; TARI LUJZA: *Szendrey Júlia kedves dala*; TOMISA ILONA: *Historia domusok a szabadságharcról*; UJVÁRY ZOLTÁN: *Az aradi vértanúk balladája*; R. VÁRKONYI ÁGNES: *Élmény, tudat, történelem*; VASVÁRI ZOLTÁN: *Régen-régen volt a csata...*; VOIGT VILMOS: *Örök vagy változó? Az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc értelmezésének kérdései*; ZSIGMOND GYŐZŐ: *A negyvennyolcas szabadságharc és Orbán Balázs*.

A tudományos konferencia előadásai a *Történelem és emlékezet — Művelődéstörténeti tanulmányok a szabadságharc 150. évfordulója alkalmából* című kötetben, Társaságunk kiadásában, a Magyar Millenniumi Emlékbizottság és az MTA Néprajzi Kutatóintézete támogatásával (szerkesztette: KRÍZA ILDIKÓ, a szerkesztésben közreműködött: LANDGRAF ILDIKÓ) megjelentek (Budapest, 1998).

KRÍZA ILDIKÓ

A „Történelem, történelemismeret, emlékezet” című konferencia megnyitója

A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztálya nevében üdvözlöm az ülészakot, amelynek jelentőségét legalább két dologban látom. Az egyik az, hogy az Akadémián most indulnak az úgynevezett diszciplínaviták: melyek azok a területek, ágak, szakok — még a terminológia is vita tárgya —, amelyek egymással érintkeznek, és melyek azok, amelyek nem? Ennek megvannak a maga gyakorlati vonatkozásai is: miből lehet doktorálni, milyen bizottságai, milyen osztályai legyenek az Akadémiának? Épp a minap hallottam arról, hogy létezik egy tudomány, amelynek a neve tafológia. Mikor megkérdeztek tőlem, hogy mi lehet az, némi görögnyelv-tudás alapján azt feltételeztem, hogy sírkutatás, tehát a ταφος-szal foglalkozó diszciplína. A tudományok tehát egyfelől osztódnak, specializálódnak, másfelől egymással egyre szorosabb kapcsolatot építenek ki. Az a kérdésfeltevés, amellyel ez az ülészak a történelem, történelemismeret kérdéseit tárgyalja, éppen arra mutat, hogy eredményesen csakis akkor lehet előrehaladni, ha a különféle tudományterületek egymással kapcsolatban állnak, ha ugyanazt a kérdést minél több oldalról, minél többféle szempont alapján vizsgáljuk. Ez a társadalom- vagy embertudományok esetében egy másik kérdést is felvet, nevezetesen azt, hogy ha a társadalomtudományok ilyen módon csak egymással összefüggésben vizsgálандók és vizsgálhatók eredményesen, akkor tudósainknak a specializálódás mellett az integrálódást is figyelembe kell venniük, együttműködésre kell törekedniük. És ezért lehetünk nagyon hálásak a Magyar Néprajzi Társaságnak, hogy vállalta egy nyilvánvalóan nagyon sok fáradsággal járó ülészak előkészítését.

Ha együtt csináljuk, akkor mi az, ami közös en jellemző a társadalomtudományokra, szemben például a természettudományokkal, aminek állandóan gyakorlati vonatkozása is felmerül: hogyhog y ti nem tudjátok megmondani, milyen az értékes, jó tudományos dolgozat? Ennek ismérveit a mi esetünkben valóban nem könnyű pontokba szedni: impaktfaktor, idézettség és még ki tudja, mi minden. Mi az, amiben különbözünk? Mi az, ami a természettudományokban lehetőség, és mi az, ami a társadalomtudományokban lehetőség? Részletezés nélkül felvetnék egy gondolatot, amelyről a későbbiekben akár érdemes volna egy kicsit elbeszélgetni, gondolkodni. A természettudományok mindig a jelenségek közötti összefüggéseket vizsgálják és erre kíváncsiak. A mi tudományszakjainkban mindig jelenségek és a befogadók közötti kapcsolat a meghatározó. Ha csak erre az utóbbira vagyok tekintettel, hogy a mi szempontunkból hogy áll a dolog, akkor ez előbb utóbb lírává vagy propagandává, tudománytalanává válik. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy az illető tárgy tekintetében hogyan állnak a dolgok, hogy az, amit én gondolok, megfelel-e annak az összes felkutatható tárgyi ismeretnek, ami az illető kérdésre vonatkozik, ha ebben a feszültségben vizsgáljuk a dolgot, akkor ez tudomány marad. Vagyis mi szüntelen feszültségben vagyunk és állandóan a lehetlent

kíséreljük meg. „A lehetetlen lelkesít fel, Ádám” — mondja Lucifer *Az ember tragédiájában*. Éppen azért igazán ádami, emberi a mi tudományunk, mert a lehetetlen lelkesít fel.

RITOÓK ZSIGMOND

Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárásgyűjtők XVI. Országos Találkozója (Berettyóújfalun, 1998. július 9–12.)

A találkozóra 1998. július 9–12. között került sor Berettyóújfaluban. A mintegy ötven fő résztvevőt HALÁSZ PÉTER, a Magyar Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtő Szakosztályának elnöke köszöntötte. Hangsúlyozta, hogy az utóbbi években a Néprajzi Múzeum önkéntes gyűjtők számára kiírt pályázatainak egyre inkább a határon túli néprajzi gyűjtők vesznek részt. Két évvel ezelőtt is a gyűjtőtálálkozóra jelentkezők mintegy fele a határokon túlról, elsősorban Erdélyből és a Partiumból érkezett. Ezért is tettük az ez évi találkozót a keleti határszélre, hogy megtakarítsuk az utazási költségek egy részét. Számításunk bevált, mert a résztvevők nagyobbik fele most is a határokon túlról (zöm-mel Erdélyből, néhányan pedig a Felvidékről és a Vajdaságból) érkezett. Az 1998. évi gyűjtőtálálkozó témája a táj kutatás időszerűsége volt. Ez a témakör különösen a helyben, a térségekben lakó gyűjtők számára kínált szép feladatot, hiszen ők jobban értékelik azokat, a települések népessége közötti, néha pókháló-finomságú, nem könnyen észrevehető társadalmi, közösségi, az értékrendben, az eredettudatban és számos egyéb területen megnyilvánuló, nemzedékeken át öröklődő, hagyományban gyökerező eltéréseket és hasonlóságokat, amelyek kialakítják és életben tartják a társadalmi összetartozás vagy különbözőség tudatát.

GRÁFIK IMRE, a Néprajzi Múzeum főosztályvezetője felolvasta FEJŐS ZOLTÁN főigazgató levelét, amelyben üdvözölte a gyűjtőtálálkozó résztvevőit, és kifejezte azt a véleményét, hogy a néprajztudománynak szüksége van az önkéntes gyűjtők áldozatos és szakszerű munkájára. Üdvözölték még a gyűjtőtálálkozót: JANITSEK JENŐ a Kriza János Néprajzi Társaság, DUKRÉT GÉZA a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Bizottság, valamint CSÓKÁS FERENC a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság részéről.

A gyűjtőtálálkozó első napján négy előadás hangzott el a meghirdetett témakörben. DANKÓ IMRE etnográfus, egyetemi tanár a táj kutatás időszerűségéről beszélt. Fölidézte a TELEKI PÁL által vezetett Táj- és Népkutató Intézet munkáját és szellemiségét, szólt a Teleki-intézethez szorosan kötődő GYÖRFFY ISTVÁN táj kutató munkásságáról (Nagykunság, Fekete-Körös-völgy) mint a hazai táj kutatást tudományosan megalapozó nagy elődokról. Ebben a TELEKI PÁL nevével fémjelzett intézetben ismerte fel a néprajzgyűjtés társadalmisításának fontosságát a fiatal MORVAY PÉTER is, aki hazánkban az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalom megalapítója és évtizedeken át szervezője lett. Az előadó hangsúlyozta a táj kutatásnak és a táj ismeretnek identitást erősítő szerepét.

GRÁFIK IMRE egy délnyugat-magyarországi kistáj kutatási program tanulságairól számolt be, amelyet egységes szempontok alapján, kérdőív segítségével végeztek. Ezt a feltáró munkát még BARABÁS JENŐ vezetésével kezdték el 1969-ben két megyére kiterjedően, mintegy ötszáz településre vonatkozóan. A feldolgozás során máris jelentős

felismerések fogalmazhatók meg a vidék kistájainak összefüggésrendszeréről, de a kutatás és főleg az értékelés még tovább folyik.

BALASSA IVÁN néprajzkutató írásban küldte el előadását, amely SZÜCS SÁNDOR és a Sárrét kapcsolatáról szól. SZÜCS SÁNDOR még ahhoz a GYÖRFFY ISTVÁN által indított néprajzos nemzedékhez tartozott, amely vállalta a kutatása tárgyához, jelen esetben a Sárrét letűnően lévő népeletéhez való szinte romantikus érzelmi kötődést A föllovasott szöveg különös tudománytörténeti értéke a szerző és a jeles sárréti néprajzkutató közti meleg baráti kapcsolat megnyilvánulása.

HALÁSZ PÉTER *Kistérségek társadalmi kapcsolatai a moldvai csángómagyaroknál* címmel tartott előadást, elsősorban arról, hogy kutatásai nyomán árnyaltabb kép bontakozik ki a moldvai csángók hagyományos (északi, déli és székelyes csángó) csoportosításában. Számos kisebb térség is körvonalazható a moldvai csángók települései között, a Román környéki katolikus falvak tekintetében éppen úgy, mint a Bákótól délre eső csángómagyar térségben. Az előadó felhívta a jelenlévők figyelmét arra, hogy saját lakóhelyük, gyűjtési területük térségében is célszerű lenne vizsgálni a települések közti, identitást, összetartozás-érzést formáló társadalmi kapcsolatok (exogám házasságok, templombúcsújárás, vásározás, viseletbeli különbségek, falucsúfolók stb.) mentén milyen településcsoportokat lehetne körvonalazni.

Este a gyűjtőtálalkozó résztvevői számára Berettyóújfalu polgármestere fogadást adott, ahol a vendégek találkozhattak a város önkormányzatának és kulturális életének vezetőivel.

A találkozó második napján a résztvevők kiselőadásaira, hozzászólásaira és az ezekkel kapcsolatos vitákra került sor. Ezek közül érdemes kiemelni a következőket. DUKRÉT GÉZA (Nagyvárad) a Bihari Hegyköz tájegységének népeletéről beszélt, hangsúlyozta, hogy ez a vidék jelképesen is kötődik Berettyóújfalu környékéhez, hiszen mindkét tájon keresztül folyik a Berettyó. CSÓKÁS FERENC (Bény) a Garam menti kurtaszoknyás tájegységről, annak sajátos viseletéről és az idetartozó hét falu egyéb közös kulturális jegyeiről beszélt. ASZTALOS ENIKŐ (Marosvásárhely) a Nyárad menti cigányok egyik sajátos csoportjáról, a „Kalapos Gábor” cigányok életéről számolt be, néprajzi és szociográfiai kutatásai alapján. GAZDA LÁSZLÓ (Sepsiszentgyörgy) a csángókról szóló előadáshoz kapcsolódóan ismertette a Sepsiszentgyörgyön megjelenő Moldvai Magyarság című, csángókkal foglalkozó újságot. KARACS ZSIGMOND (Budapest) BAKOS LAJOSSal foglalkozó kutatásairól számolt be. CSETÉNYI MIKLÓSNÉ (Csépa) egy Mesterszállásról szóló monográfiát mutatott be. RAJ ROZÁLIA és NAGY ISTVÁN (Szabadka) a vajdasági magyar folklórkutatásokról, valamint a Szabadkán működő folklórközpont tevékenységéről tájékoztatták a résztvevőket. JANITSEK JENŐ (Kolozsvár) az Erdélyben végzett tájnyelvkutatás eredményeiről számolt be. TÁCSI ERIKA (Temesvár) a Bánság területén folyó néprajzi kutatásokról, még inkább azok hiányáról beszélt, és szolt arról is, hogy saját iskolájában miként igyekszik a középiskolás diákokat bevonni a néprajzi gyűjtésbe. STOLLER ISTVÁN (Kunsziget) azt fejtegette, hogy a térségek néprajzi értékeit jobban kellene hasznosítani az idegenforgalomban, és konkrét példának felhozta a szigetközi hajóvontató út feltárasának eredményeit. KERES LÁSZLÓNÉ a negyvennyolcas hagyományok gyűjtésének jelentőségéről beszélt.

A második nap estjén kulturális műsorra került sor, ahol bemutatkozott a méltán híres Bihar Táncegyüttes.

A harmadik napon a környék néprajzi és helytörténeti nevezetességeivel ismerkedtek a tanácskozás résztvevői. A tanulmányi kirándulás útvonala Berettyóújfalu–Mágor–Zsá-

ka–Szentpéterszeg–Biharugra–Berettyóújfalu volt. Szép tájakat, érdekes teleházat, értékes helytörténeti gyűjteményt láthattak a néprajzi gyűjtők.

Az elhangzott előadásokat és a felszólalások szerkesztett szövegét a Honismeret folyóirat megjelenteti. A résztvevők a gyűjtőtálalkozó végeztével elégedetten állapíthaták meg, hogy értékes rendezvényen vehettek részt, jólesett találkozni egymással és várják a két esztendő múlva esedékes XVII. Országos Gyűjtőtálalkozót.

HALÁSZ PÉTER

Jászberényi rendezvények

X. Néprajzi Szeminárium

(1998. július 26.–augusztus 2.)

A Magyar Néprajzi Társaság 1998-ban a Magyar Tudományos Akadémia, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Határon Túli Magyarok Főosztálya, az Európai Folklor Központ, az Illyés Közalapítvány és Jászberény Város Önkormányzata támogatásával a Jászság „fővárosában”, Jászberényben rendezte meg a X. Néprajzi Szemináriumot *Sokszínű Kárpát-medence: nemzetiségek és kisebbségek* címmel, hazai és határon túli magyar néprajzkutatók részvételével. A rendezvény, mint az eddigiek is, egyrészt a kutatásban elért eredmények bemutatására, másrészt szakmai, elméleti és gyakorlati továbbképzésre nyújtott lehetőséget.

Ugyanebben az időszakban került megrendezésre a városban a VIII. Csángófesztivál — Európai kisebbségek folklórfesztiválja, a VIII. Nemzetközi Táncházt- és Zenésztábor, valamint az Európai Folklor Központ szervezésében a *Sokszínű Európa: illúzió vagy realitás* című nemzetközi konferencia. (E rendezvények alkalmából jelent meg az ECTC Bulletin 4., elsősorban néptánc-tanulmányokat közlő száma.) A szeminárium résztvevői 28-án délelőtt (*Kitekintés és távlatok I.*) és 29-én délelőtt (*Kitekintés és távlatok II.*) az utóbbi konferencia előadóülésein bővíthették ismereteiket és közös rendezvény volt a 30-ai tanulmányi kirándulás, valamint a 31-ei szabad fórum és sajtótájékoztató is. Az esti órákban és augusztus 1-jén folklórrendezvényeken való részvétel szerepelt a programban.

A szeminárium előadásainak színhelyül a Jászberényi Tanítóképző Főiskola szolgált, ahol 27-én 10 órakor MAGYAR LEVENTE polgármester köszöntötte az egybegyűlteket, üdvözlő szavaiban kiemelve a rendezvény témájának aktualitását, jelentőségét és a jászokhoz is köthető, kötődő szálakat. Ezután GRÁFIK IMRE, a Társaság főtájkára mondott megnyitó beszédet.

A délelőtti ülészakon (*Szemlélet és módszer I.*) elsőként FEJŐS ZOLTÁN értékelte változó korunk etnikai folyamatainak jelentőségét a kultúra- és társadalomtudományok szempontjából *Régi és új etnicitás Közép-Európában* címmel. Rámutatott, hogy a közép-európai térség, történelmének utolsó tíz évében (bár a statisztikák még forráskritikával sem szavatolják a társadalmi folyamatok mérhetőségét), kibocsátó régióból befogadóvá lett. MOHAY TAMÁS (*Nyelv és vallás az identitásban*) arra kereste a választ, hogy milyen módon ragadható meg az identitás fogalma és kétarcúsága, mennyiben központi szervezőerő a társadalomtudományokban a térben és időben egyaránt érvényes énonazonosság. KEMÉNYFI RÓBERT az egy településen belüli, „kulturálisan eltérő” területek, közösségek érintkezésénél létrejött *Etnikai kontaktzónák* jelenségéről szolt Fenes,

Dolmány és gömöri települések példáján, kiemelve, hogy nem kizárólag térszerkezetileg meghatározható, hanem ennél jóval érzékenyebb fogalomról van szó. BÁRTH JÁNOS (*Nemzetiségkutatás a sokszínű Kétvízközén*) előadásában a Duna–Tisza közti tájkonferenciák kapcsán mutatta be a régió nemzetiségkutatásának 1990-es évekbeli történetét.

A *Szemlélet és módszer II.* című délutáni ülészakot CSERI MIKLÓS nyitotta meg *Magyarországi vagy magyar szabadteri néprajzi múzeum* című előadásával, amelyben abból indult ki, hogy a harminc esztendővel ezelőtti múzeumtelepítési koncepció csupán a mai Magyarország területében gondolkodott (magyar és nemzetiségi építkezés bemutatása egyaránt), ám ezen az elgondoláson napjainkra időszerű lenne túllépni. De emellett megfontolandó szempontokat vetett fel az épülettípusok és a tematika bővítése (a társadalom egésze lakáskultúrájának bemutatása), az időbeliség kiterjesztése, valamint a hitelesség kapcsán. POZSONY FERENC a szórványproblémával foglalkozó kutatások történetét, az elit frazeológiában gyökeret vert szórványfogalom szimbolikáját és további lehetőségeit tekintette át *Családszerkezeti vizsgálatok romániai magyar szórványközösségekben* címmel. TARI JÁNOS *A néprajzi filmek és az etnikai kisebbségek* című előadásában részletesen bemutatta a Néprajzi Múzeum honlapjára kerülő, valamint CD-ROM-on is elérhető „néprajzi filmcsarnokot”.

28-án délután a *Példák és esettanulmányok I.* címet viselő ülészak első előadását GÖNCZ LÁSZLÓ tartotta meg; *Folklorhágyományok és magyarságtudat Mura-vidéken* címmel a szlovén–magyar interetnikus kapcsolatok természetét vizsgálta, s rámutatott arra a jelenségre, hogy bár egyfelől megfigyelhető a többségi nemzethez való azonosulás tendenciája, ugyanakkor a magát „nyugat-magyarországiént” aposztrofáló szlovéniai magyarság leghatékonyabb fegyvere az aktív hagyományápolás az identitás megőrzésére. PAPP ÁRPÁD a politikával összefüggésben elemezte a folklorizmus vajdasági jelenségeit, kiemelten az aratóünnepséget két szabadkai folyóirat — a Subotické Noviné és a Szabad Vajdaság — 1945–1990 közötti évfolyamainak tükrében (*Hogy gyerekeink ne szégyelljenek bennünket — De nasse dica ne stide*). MAGYARI ETELKA *Búcsúk, rugák és kirvajok Arad környékén* címmel a szakrális szféra egy mozzanatán keresztül elemezte a vidék interetnikus (magyarok, németek, románok, szerbek, örmények, görögök, bolgárok és cigányok közötti) viszonyait. BALÁZS LAJOS *A furdaló lelkiismeret balladáit* címen a falba épített asszony balladájának lélektani hátteréről értekezett, figyelemre méltó pszichológiai felkészültséggel. VIGA GYULA etnogeográfiai indíttatásból rámutatott, hogy a műveltség egyik legfőbb jellemzője az eltérő jellegű, szerkezetű csoportok érintkezése, s ebből kiindulva további számtalan eredményt hozhat magával a javak cseréjének, a földrajz és makrogazdaság kiváltotta migrációk stb., valamint az ezek hátterében megbújó szellemi javak néprajzi vizsgálata (*Népek közötti gazdasági kapcsolatok a Kárpát-medencében*).

29-én délután H. BATHÓ EDIT a *Jászság és Jászberény* című, vetített képekkel illusztrált előadása után KÜLLÖS IMOLA beszélt a *Folklorászövegek gyűjtésének és kiadásának problémáiról*, majd folytatódott a kutatási eredmények bemutatása (*Példák és esettanulmányok II.*). OLOSZ KATALIN a magyar korona örmény eredetével kapcsolatos tradíciót elevenítette fel (*Örmény hagyomány a magyar szent koronáról — Örmény vélemény az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc elbukása okáról*); NAGY ISTVÁN számos új adalékkal gazdagította a betlehemezésről való ismereteinket (*Az Avas és Partium magyar, román, sváb, szlovák és cigány betlehemes játéka*); FARAGÓ JÓZSEF pedig *A Barcsai-ballada román rokonságáról* értekezve kifejtette, hogy a tíz változatban ismert balladánk nem társtalan Európában: a román változatokkal ugyan nem hozhatók közvetlen kapcsolatba, de feltételezhető, hogy valamikor egy gyökérről fakadtak.

A kirándulás résztvevői a jászárokszállási Jász-káz ház előtt
(Fotó: HALA JOZSEF)

A 30-ai, H. BATHÓ EDIT által vezetett tanulmányi kirándulás útvonala és programja a következő volt. Jászágón az 1989-ben felszentelt új templomot, valamint a néprajzi–helytörténeti és az iskolatörténeti gyűjteményt MACSI SÁNDOR nyugalmazott iskolaigazgató és MOZSÁR LÁSZLÓNÉ művelődésház-igazgató mutatta be. Jászárokszálláson KÓKAI MAGDOLNA néprajzkutató volt a kalauzunk, e településen különösen a Jász-ház és a barokk templom megtekintése nyújtott maradandó élményt a résztvevőknek. Jászszentendrőn MOLNÁR ISTVÁN nyugalmazott iskolaigazgató és SIPOS ISTVÁN nyugalmazott művelődésház-igazgató szakavatott vezetésével tekintettük meg egyebek mellett az ABA NOVÁK VILMOS freskóival díszített római katolikus templomot és a NOVÁK család csemetekertjét. Jászapátiban a helyi Honismereti Szakkör képviselői, MIHÁLYI JÓZSEF és SZIKSZAI ISTVÁN a Tanyamúzeumban tájékoztatták a kutatókat az általuk létrehozott gyűjteményről. A kirándulás utolsó állomása Jászdózsa volt, ahol SZERENCSES ISTVÁN polgármester, valamint a Honismereti Szakkör vezetői, LÖRIK MIKLÓS és GULYÁS JÁNOS várták, köszöntötték és bőséges, tájjellegű vacsorával vendégelték meg a néprajztudomány külföldi és magyarországi képviselőit.

A 31-én délelőtt megtartott szabad fórumon FELFÖLDI LÁSZLÓ emelte ki a szeminárium és a nemzetközi konferencia alap gondolatát, vagyis hogy az európai kisebbségek kultúrája veszélyben van és javasolta egy közös állásfoglalás kialakítását. Számos hozzászólást követően született meg az az Európai Folklor Központ által kezdeményezett és az alábbiakban közölt ajánlás, amelyhez Társaságunk rendezvényének résztvevői is egyetértőleg és egyöntetűen csatlakoztak.

Az ezt követő sajtótájékoztató után került sor a szeminárium bezárására, a tanulságok levonására és a jövőre vonatkozó ajánlások megtételére. A jelenlévők eredményesnek minősítették a rendezvényt (egyetlen nyomatékos kifogásuk az volt, hogy az előadók többsége az előadás megtartása után távozott, nem adott lehetőséget a kötetlen eszmecserére), határozottan állást foglaltak a szemináriumok folytatása mellett és elfogadták GRÁFIK IMRE főtitkár javaslatát, vagyis hogy a következőre 1999 nyarán Lendván kerüljön sor az alábbi két témakörben: *Regionalizmus — Térségi folyamatok; Hagyomány és újítás a gazdálkodásban, gazdasági életben.*

A szeminárium eredményes megrendezéséért köszönet illeti a bevezetőben említett támogatókat és a szervezőket, különösen H. BATHÓ EDITet, a jászberényi Jász Múzeum igazgatóját.

HÁLA JÓZSEF–TERBÓCS ATTILA

Folklórfesztivál, tábor és konferencia

(1998. július 25.–augusztus 2.)

1991 óta rendezik meg Jászberény városában a csángófesztivált, azt a komplex rendezvényt, amely a figyelem középpontjába a hagyományos kisebbségi kultúrákat állítja. A rendezvény keretében népzene- és néptáncostáborra, nemzetközi folklórfesztiválra és nemzetközi konferenciára került sor.

VIII. Csángófesztivál — Európai kisebbségek folklórfesztiválja

A fesztivál a Jászság több településén párhuzamosan zajlott: a külföldről érkezett együttesek egyaránt bemutatkoztak Jászberényben, Jászapátiban, Jászfényszarun és Jászkiséren. A rendezvény fénypontja a fesztivál valamennyi résztvevőjének színpompás felvonulása Jászberény főterén és az azt követő, két estén át tartó gálaműsor volt.

A kisebbségi kultúrákat romániai magyar (györgyfalvi, inaktelki, mérai, szászcsávási, magyarszentbenedeki, gyimesbükki, moldvai csángó), szlovákiai magyar, cigány és ruszin (Nagyida, Gömör), magyarországi német (Vaskút) és román (Méhkerék), oszét (Kubady folklóregyüttes), boszniai horvát (Ognjista táncegyüttes), örmény táncosok és zenészek, a baszkföldi Trebeska táncegyüttes és a görögországi macedón Vamvakofito hagyományörző együttes képviselte.

A HODOROG LUCA moldvai énekes emlékének szentelt énekversenyen hagyományörző énekesek és fiatal, táncmuzsikusok mérték össze tudásukat. A fesztivál nagy sikerű kamarakonzertjeinek egyikén KALLÓS ZOLTÁN énekelt, a Teka együttes tagjai kísérték. A másikon a Jártató zenekar a fesztiválra megjelent *Jászsági zöld erdőben...* című, a Jászság népzenejéből válogató kazetta élő bemutatójára került sor.

VIII. Nemzetközi Táncházt- és Zenésztábor

A tábor résztvevői, mintegy 150 fő, a világ minden tájáról érkeztek, a legtöbben természetesen a hazaiak voltak, de rajtuk kívül a skandináv országokból, Amerikából, Németországból is több vendég ismerkedett a magyar népművészettel. A táncoktatás programjában 1998 nyarán jászsági, szászcsávási, kalotaszegi és eleki táncok szerepeltek. Az énekeseket AGÓCS GERGELY és JUHÁSZ ERIKA vette gondjaiba, a hangszereken tanulni vágyóknak a Méta együttes tagjai ördöngösfűzesi és péterlaci muzsikát tanítottak. Kiegészítésként a kézműves-foglalkozásokon szőni, agyagozni, nemezeln, gyöngyöt fűzni, kosarat fonnai tanultak a táborlakók. Esténként a hajnalig tartó táncbázt mulattak a tábor és a folklórfesztivál résztvevői a házigazda Jászság Népi Együttes házában.

Nemzetközi konferencia

A jászberényi rendezvénysorozat része volt az Európai Folklór Központ (Budapest) nemzetközi konferenciája *Sokszinű Európa: illúzió vagy realitás* címmel. A konferencia célkitűzése az volt, hogy a résztvevők megfogalmazzák mindazokat a kérdéseket, amelyek napjainkban, a felgyorsult globalizáció és egységesülés nyomán a kisebbségek hagyományos kultúráját érintik, s ezekre a szélesebb közvélemény figyelmét is ráirányítják. A konferencia megrendezését az UNESCO, valamint a Művelődési és Köznevelési Minisztérium támogatta.

A konferenciát AIKAWA NORIKO asszony, az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Főosztályának vezetője nyitotta meg. Az identitás és az együttélés két fő témája köré sűrűsödtek az előadások.

ANDRÁSFALVY BERTALAN (Pécs) a soknemzetiségű Kárpát-medencében ezer éve kialakult együttélési modellt mutatta be a konferencia megnyitó előadásában. BEATRICE REIDZANĒ (Riga) lett népdalszövegek, dainák elemzésének segítségével mutatta be a lett és a lív kultúra kölcsönhatásait. FELFÖLDI LÁSZLÓ (Budapest) „többségi” és „kisebbségi” kultúrák egymáshoz való viszonyáról, az együttélésnek a néphagyományban megfigyelhető különböző modelljeiről fejtette ki gondolatait. GA-

GYI JÓZSEF (Csíkszereda) távollétében munkatársa, TÚROS ENDRE olvasta föl dolgozatát, amely néhány példa antropológiai elemzésével azt mutatta be, hogy az 1989-ben Romániában bekövetkezett változások után a székelyföldi falvakban miként alakult a földhöz, a tulajdonhoz való viszony. TÚROS ENDRE (Csíkszereda) három székelyföldi falu tényleges és szimbolikus vetélkedéséről beszélt, amelyet e települések a centrális szerepért vívtak egymással a közelmúltban. LISZKA JÓZSEF a 20. század első felében Pozsony környékén együtt élő kultúrák (német, magyar, szlovák) sajátosságairól, intézményeiről beszélt. HOPPÁL MIHÁLY a multikulturalitás és a lokális identitás összefüggéseit elemezte, különös tekintettel a Közép- és Kelet-Európában megfigyelhető sajátosságokra és arra, mindezen kérdések feltárásában, elemzésében a néprajznak és a rokon tudományoknak milyen szerepet kell vállalnia. ZAIGA SNEIBĚ (Riga) előadásában az Északnyugat-Litvániában élő lett kisebbség identitására, az asszimiláló tényezőkre és a hagyományos kultúra szerepére vonatkozó néprajzi adatokat sorakoztatott föl. ERGO-HART VÄSTRIK (Tartu) egy finnugor néptörzék, a vótok identitásának és folklórájának 18–20. században végbement változásait elemezte, bemutatta a legfőbb asszimiláló tényezőket, amelyek napjainkra a népcsoport felmorzsolódásához vezettek. INGRID RÜÜTEL (Tallinn) a Szovjetunió széthullásával bekövetkezett észtszországi változásokról, az identitás kérdéseiről, a hagyományos kultúra politikumban való megjelenéséről tartott előadást. DÁITHI Ó HÓGAIN az egykori kelta kultúra mai nyomait, a kelta eredetű népcsoportok identitására gyakorolt hatását, a köztük megfigyelhető különbségeket és hasonlóságokat vázolta föl. POZSONY FERENC (Kolozsvár) az erdélyi románság különböző korszakokban betelepült csoportjainak kultúrájáról, identitásáról, az ott élő magyarokkal való különböző kapcsolatairól tartott előadást. SÁNDOR ILDIKÓ (Budapest) arról beszélt, hogyan hatott a moldvai csángók identitására, nyelvhasználatára, kulturális értékeikhez való viszonyára az, hogy a táncházmozgalom fölfedezte és szélesebb körben ismertté tette a moldvai magyarok folklóráját. SZÁVAI JÓZSEF (Pécs) a magyarországi horvát népzenei és néptánc hagyomány rétegzettségét élő táncbemutatóval egybekötve tekintette át, DIANA GERASZIMOVA (Szentpétervár) a tradicionális manysi énekművészet jellegzetes műfajait és poétikai jellemzőit mutatta be. MAJSA KUPCOVA (Kijev) az Ukrajnában élő különböző népcsoportok zenéjéből, táncaiból mutatott be videofelvételeket.

A konferencián elhangzott előadásokból rövidesen angol nyelvű tanulmánykötet lát napvilágot az Európai Folklór Központ kiadásában, *Multicultural Europe: illusion or reality* címmel.

A szervezők nemcsak a szűkebb szakmai közösség, hanem a kultúra, az oktatás, a kisebbségpolitika területén dolgozó szakemberek figyelmét is fel akarták hívni e nagyon fontos és különösen aktuális témára, megteremtve a párbeszéd és a továbbgondolás lehetőségét. Ennek érdekében a konferencia befejezéseként nyílt fórumra került sor, ahová meghívást kaptak a kisebbségek politikai, kulturális szervezeteinek képviselői, a média, a közművelődés és a politikai élet érintett személyiségei. A rendezvény résztvevői megvitatták és elfogadták a kisebbségek hagyományos kultúrájának hatékonyabb védelméről szóló ajánlást.

SÁNDOR ILDIKÓ

**A „Sokszínű Európa: illúzió vagy realitás” című
nemzetközi konferencia megnyitója
(1998. július 28.)**

Hölgyeim és Uraim!

Engedjék meg, hogy FEDERICO MAJOR, az UNESCO általános igazgatója nevében köszöntsem a nemzetközi tanácskozás valamennyi résztvevőjét.

Először is gratulálok az Európai Folklór Központnak, amely a rendezvény kezdeményezője és házigazdája. A *Sokszínű Európa: illúzió vagy realitás* fontos és összetett téma, és ez a tanácskozás megteremti a lehetőséget a kérdés alapos megvitatására. Szeretném megköszönni az Európai Folklór Központ munkatársainak remek előkészítő munkáját. Örömmel közölhetem Önökkel, hogy az UNESCO nagyra becsüli az Európai Folklór Központtal való gyümölcsöző együttműködést, és erősíteni kívánja azt a központtal való hivatalos kapcsolat kialakításával.

Közismert, hogy az UNESCO célkitűzései között elsőséget élvez az emberek kulturális identitásának növelése. Ez a törekvés részben a hatvanas–hetvenes években került előtérbe, amikor sok olyan ország csatlakozott a szervezethez, amely frissen vált függetlenné és nemzetté válása folyamatában szerepet játszott a kulturális azonosságtudat fejlesztése.

Amióta a berlini fal leomlott, számos új ország keletkezett és sok népcsoport kezdte keresni gyökereit és kulturális identitását. De a kulturális identitás túlzott hangsúlyozása néha katasztrofális etnikai konfliktusokhoz vezet. Ugyanez idő tájt jelent meg a kulturális relativizmus eszméje, amely a kulturálisan sokszínű, egymástól különböző csoportok békés egymás mellett élését biztosító vonzó eszközzé vált. Az is igaz, hogy ezt az elgondolást néha ürügyül használják fel a demokratikus és emberi jogok szempontjából nem igazolható esetek védelmében.

Ha az UNESCO célkitűzése a béke építése az emberek gondolataiban, úgy azt a kulturális identitás és a kulturális sokszínűség pozitív vonásainak elősegítésével kell megtennie. A kulturális sokszínűség és a kulturális különbözőség tiszteletben tartását egyhangúlag jóváhagyta az UNESCO 1998 márciusában Stockholmban rendezett kormányközi konferenciája, amelynek témája a *Kultúrpolitika az emberi fejlődésért* volt. A legtöbb résztvevő összekapcsolta ezt a kérdést a demokratikus gyakorlat elterjedésével a világ minden részén. Sok küldött mindazonáltal föltekerte a kérdést: vajon a különbözőségek miatt nem lesz-e még bonyolultabb a fejlődés érdekét szolgáló együttműködés elősegítése? Ezt a kérdést igazolni lehetne, ha nem vennénk számba a következő gondolatmenetet. A kisebbségek és a kulturálisan különböző csoportok, az etnikai, faji és vallási alcsoportok igénylik, hogy kultúrájukat kinyilvánítsák, folytassák, fejlesszék támogatások révén, de szélesebb politikai struktúrákkal való kapcsolataikat, a nemzetállamok és a világ közösségébe való beágyazottságukat szintén el kell ismerni.

Ismételten hangsúlyozom, mindez az egyensúly kérdése. Most a kulturális sokszínűség és a nemzetállamok, mi több, a világ egész közössége által nyújtott keret elismerése, elfogadása között van az egyensúly. Közismert, hogy korunk a felgyorsult gazdasági globalizálódás időszaka. A folyamatot lehetővé teszi az ideológiai korlátok eltávolítása is — ebben az értelemben —, ami Európában történt az 1980-as évek végén. A globalizációban döntő szerepet játszik a kommunikációs technikák példa nélküli fejlődése, amelynek minden kultúrára mélyreható következménye van. Nincs többé lehetőség arra, hogy egy kultúrát úgy képzeljünk el, mint egy hermetikusan elszigetelt

egységet. Ahogy az UNESCO *Alkotó különbözőségünk* című jelentése rámutat: „Minden kultúrára hatnak más kultúrák és viszont, minden kultúra hatással van más kultúrára.” Nincsen egyetlen változatlan, változtathatatlan, állandó kultúra sem. Minden kultúra, belső és külső erők által irányított, állandó változás állapotában van. Ezek a hatóerők lehetnek alkalmazkodóak, harmonikusak, jóindulatúak, önkéntes tetteken alapulók, de lehetnek önkéntelenek, erőszakos konfliktusok, kényszer, uralom és törvénytelen hatalom következményei.

A globalizáció a kultúra területén — akárcsak a gazdaságban — az egyedi értékek jobb ismeretéhez, a kultúra folyamatos megtermékenyüléséhez vagy terjeszkedéséhez és az egyéni (individuális) kultúra fokozatos eltűnéséhez vezethet. A globalizációnak ebben a folyamatában, a hagyományos és minden egyes kultúra esetében, az egyedi folk-lór segít a helyi kultúrák megőrzésében. Az egyes kultúrák erősítése létkérdés a világ kulturális sokféleségének fenntartásában.

Az ENSZ Rio de Janeiróban 1992-ben tartott konferenciája, amelynek témája a környezet és a fejlődés volt, nyilatkozatot fogadott el az élővilág sokféleségéről, felismerve, hogy a fajok fokozatos kipusztulása a genetikai örökség és a Föld élő formáinak elszegényedéséhez vezethet. Hasonlóképpen a kulturális pluralizmust is meg lehet óvni, hiszen az az egész emberiség tudásának és alkotóképességének felgyült emlékéét képviseli. A kulturális sokféleség fontos a nemzetek között és az adott nemzetben belüli kapcsolatok tekintetében egyaránt. Ismét az UNESCO *Alkotó különbözőségünk* jelentését idézve: „A pluralizmus alapeszméje a toleranciát és tiszteletet, valamint a kulturális pluralizmus fölött érzett örömet jelenti, amely fontos az országok közti kapcsolatokban, és ugyanolyan fontos az országokon belül, a különböző népcsoportok között.”

A kulturális identitás és különbözőség tisztelete nem választható el a kisebbségekhez tartozók demokratikus jogaitól. Kisebbségi csoportok létezése nemzeti határokon belül régóta megszokott történelmi tény számos államban, különösen Európának ezen a részén. Hadd emlékeztessen Önöket arra, hogy 1992-ben az ENSZ közgyűlése elfogadta a nemzeti, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogainak nyilatkozatát. E jogok között az ENSZ nyilatkozata felsorolja a saját kultúrához, a saját vallás kinyilatkoztatásához és gyakorlásához, a saját nyelv használatához való jogot és a kulturális, vallási, társadalmi, gazdasági és politikai életben való részvétel jogát.

„Az egyik legérzékenyebb tényező a nyelv mint az ember legalapvetőbb kulturális attribútuma.” Valóban, épp maga a nyelv természete a jelképe a plurális szemléletmódnak — minden egyes nyelv, amelyet a világon beszélnek, az emberi tapasztalatokról való vélemény és magának a világnak egy-egy sajátos módja.

A sokszínűség vagy kulturális pluralizmus, ahogyan az előbb elhangzott, önmagában nem a végeredmény. A különbségek felismerése és az egyedi értékek tisztelete mindeinek előtt való feltétele a párbeszédnek, toleranciának és együttélésnek a társadalomban, a béke kultúrája elősegítésének. A béke kultúrája, ahogy az UNESCO általános igazgatója rámutatott, a békéhez, a demokráciához és a toleranciához való pozitív viszony, a különböző kultúrákról való ismereteken, ezek oktatásán keresztül megvalósuló folyamat.

Legyen szabad az UNESCO szellemi kulturális örökséggel kapcsolatos tevékenységéről szólnom, amelynek felügyelete az én tisztem a Kulturális Örökség Főosztályon belül. A *kulturális örökség* kifejezés említésekor gyakran gondolunk a fizikai örökségre, épületekre, műalkotásokra. Ezen kívül létezik szellemi örökség is, amelyet úgy határozhatunk meg, mint mindenféle hagyományt, a népi kultúra megnyilvánulásait, azaz a hagyományon alapuló kulturális közösségek kollektív alkotásait. Szóban és gesztusokon keresztül hagyományozódnak és a közös újratemtés folyamata révén

az idő múlásával változnak. Alkotórészei a nyelv, a színhagyományozó költészet, zene, tánc, játékok, mitológia, rítusok, szokások, hagyományos gyógyítás, konyhaművészet, együtt a kézművesmesterségek és hagyományos építészet mesterségbeli tudásával.

1989-ben, az UNESCO Általános Konferenciája XXV. Ülésén elfogadta a hagyományos kultúra és folklór védelméről szóló ajánlást. Ebben a közgyűlés kihangsúlyozta a folklórnak mint a kulturális örökségnek és az élő kultúra részének a szerepét, fontosságát. Ugyancsak felismerte a folklór hagyományos formáinak kiváltképp sérülékeny, veszélyeztetett jellegét, különös tekintettel a színhagyományra, amelyet a végleges eltűnés fenyeget. A szellemi kulturális örökséggel foglalkozó program keretében a kisebbségek hagyományos kultúrájának védelme elsődleges feladat. Ezen csoportok kultúráját az eltűnés veszélye fenyegeti, gyakran a vezető csoportok kultúrájának köszönhetően, illetve mert nem fordulnak kellő, hatékony figyelemmel a kisebbségi kultúrák felé.

Jelenleg a szellemi kulturálisörökség-program számos területből áll: a kihalás veszélyétől fenyegetett nyelvek, népköltészeti örökség, zene, tánc, folklór és hagyományos mesterségbeli tudás. A veszélyeztetett nyelvek védelmével és a helyi nyelvhasználat elősegítésével a soknyelvű rendszereket támogatjuk. Az UNESCO számos szótárat és referenciaanyagot jelentetett meg, köztük a veszélyeztetett nyelvek atlaszát. A tokiói egyetemen létrehoztuk a veszélyeztetett nyelvek nemzetközi információs és adatközpontját. Továbbá az oktatási szektorban dolgozó kollégáink létrehozták a Lingua Pax programot a soknyelvű oktatás elősegítésére. További fő működési területeink:

- a szellemi örökség felmérésével foglalkozó szakemberek képzése;
- a szakirányú intézetek együttműködésének megerősítése, mint az európai folklór intézeteknek az ECTC által kialakítandó hálózata;
- a hagyományos kultúra és a folklór védelme, különös tekintettel egy kézikönyv tervezete, *Módszertani kézikönyv a hagyományos kultúra és folklór védelméről, a nem megfelelő kereskedelmi kihasználás ellen* címmel;
- a szellemi örökség értékeinek tudatosítása és újraélesztése, különösen a fiatalok körében, a hagyományos művészeteknek és a folklórnak szentelt fesztiválok, az UNESCO által megjelentetett hagyományos zenei CD-k, a művészeteket bemutató videofilmek és a kisebbségek szellemi kultúráját bemutató CD-ROM-ok segítségével.

A fenti tevékenységi formák kiegészítéseképpen hadd mutassak be négy fő programot, amelyeket külön is érdemes kihangsúlyozni.

I. Az első a hagyományos kultúrára és folklórra vonatkozó 1989-es ajánláshoz kapcsolódik. Felmérjük az ajánlás hatását a szellemi kultúra megőrzésének állapotára vonatkozóan a különböző országokban. A tagállamok között e célból kérdőívet osztottunk ki. Minden régióban szemináriumot szerveztünk a kérdőívekre adott válaszok vizsgálata és a jelen helyzet értékelésére, annak érdekében, hogy a tagországok tovább erősítsék a szellemi kulturális örökség megőrzésére és újjáélesztésére vonatkozó tevékenységüket.

A Közép- és Kelet-Európát, Latin-Amerikát, a Karib-térséget és Ázsiát érintő szemináriumok lezajlottak, a Közép-Ázsiát, Afrikát, a Csendes-óceáni térséget és az arab államokat érintő szemináriumok jövőbeli feladataink. 1999 júniusában Washingtonban nemzetközi konferenciát szervezünk a Smithsonian Intézettel közösen a regionális szemináriumok eredményeinek megállapítására, világméretű általános felmérés elkészítésére, az általános tendenciák és közös problémák megállapítására és elemzésére, a problémákra adandó válaszok nemzetközi együttműködésen alapuló megkeresésére.

A szemináriumok sorában rendezték meg 1995 júniusában Stražnicében (Csehország) azt, amelyen a régióra jellemző számos irányvonalat és problémát feltártak. A legtöbb országban a hagyományos műveltségre vonatkozó kultúrpolitika része a nem-

zeti kultúrpolitikának, az oktatási rendszernek és a szerzői jogok törvényi szabályozásának. Ezekben az országokban minden népcsoport számára hozzáférhető saját kultúrája. Mindenütt vannak a kérdéskörrel foglalkozó intézmények, de ezek egyike sem jól koordinált. Gazdag gyűjteményekkel rendelkeznek, de nincs megfelelő osztályozási rendszerük. Ebből következően az UNESCO feladata a következő:

- hasonló szemináriumok megszervezése más régiókban;
- az ajánlás további terjesztése konkrét lépések segítségével;
- a hagyományos kultúra és folklór védelmét szolgáló hatékonyabb nemzetközi törvényi eszközök létrehozása.

Az UNESCO ugyancsak felkérést kapott a meglévő ajánlás esetleges továbbfejlesztésére, beleértve a valamennyi nemzet és népcsoport hagyományos kultúrája és folklórja tiszteletének alapelveit kinyilvánító etikai kódexet.

2. A második az UNESCO Végrehajtó Bizottsága 1993. októberi CXLII. közgyűlésén elfogadott határozat, az *Élő emberi értékek* rendszerének megvalósítása. A program célja, hogy hivatalosan elismertesse a hagyományos kultúra, a kivételes művészeti és mester-ségbeli tudás birtokosait, hogy további fejlődésüket és tudásuk továbbadását elősegítse.

Az általános igazgató 1996 szeptemberében levelet intézett valamennyi tagországhoz, amelyben felhívta őket az élő emberi értékek rendszerének kidolgozására. A titkárság kidolgozta és az említett alkalommal közreadta az útmutatót. Az előkészítő munka keretében az UNESCO tanácsadókat biztosít annak érdekében, hogy a tagországok hatóságainak segítsenek a szellemi örökség, a kiemelkedő tudású hagyományörzők védelmére hozandó törvények megalkotásában, a szellemi örökség különböző fajtáit egybefogó nemzeti összeírások elkészítésében, egy olyan tervezet összeállításában, amely a támogatandó és védelmet igénylő szellemi örökség valamennyi szempontját tartalmazza, valamint az *Élő emberi értékek* (Népművészet Mestere) nemzeti összeírásához a je-lölések előkészítésében.

Néhány ázsiai ország, mint a Koreai Köztársaság, Japán, Thaiföld és a Fülöp-szigetek, már élvezik e rendszer előnyeit. Remélem, hogy az európai országok is érdekeltek saját rendszerük kialakításában.

3. A harmadik program elnevezése *A szájhagyomány és szellemi örökség mesterműveinek kiáltványa*. Marrakeshben 1997 júniusában a *Népi kultúra területeinek megőrzéséről* folytatott nemzetközi szakértői tanácskozás és az UNESCO 1997. novemberi általános konferenciája által elfogadott nyilatkozat segíti az UNESCO-t, mint a világörökség-jegyzékre való jelölés esetében, hogy nyilvánosságot biztosítson a hagyományos és népi kultúra figyelemre méltó darabjainak, mint *A szájhagyomány és szellemi örökség mesterműveinek*. A program elvi célkitűzése, hogy a kormányokat, helyi hatóságokat és civilszervezeteket ösztönözze a szájhagyományozó örökség feltárására, megőrzésére és újraélesztésére. Remélem, az Európai Folklór Központ kiemelkedő szerepet vállal majd ebben az új programban.

4. A negyedik program az UNESCO tekintélyes gyűjteménye a világ hagyományos zenéjéből. Ez a gyűjtemény 1960-ban indult útjára, a legrégebbi ebben a minőségben és mára több mint száz darabból áll. Az UNESCO meghatározó szerepet játszik abban, hogy az emberek számára lehetővé teszi más népek zenéjének felfedezését.

Hölgyeim és Uraim! Amikor a tanácskozás címére gondolok (*Sokszinű Európa: illúzió vagy realitás*), azt kell mondanom magamnak, hogy a sokszinű Európa nemcsak valóság, de előfeltétele is a kontinens egységének és tartós fejlődésének. Ennek fényében kívánok sok sikert a tanácskozáshoz!

Ajánlás

Mi, az Európai Folklór Központ által Jászberényben, 1998. július 27. és augusztus 2. között megrendezett, *Sokszínű Európa: illúzió vagy realitás* című nemzetközi konferencia résztvevői köszönetünket fejezzük ki az UNESCO-nak, a CIOFF-nak, a Magyar Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma), a Magyar Művelődési Intézetnek, a Magyar Néprajzi Társaságnak és minden rendező, illetve támogató szervnek anyagi és intellektuális segítségéért ahhoz, hogy ez a rendezvény létrejöhesse.

Fölismerve, hogy az európai etnikai, vallási, nyelvi kisebbségek hagyományos kultúrája veszélyben van az általános globalizáció és az európai kultúra kommercializálódásának jelenlegi tendenciái miatt (elismerve e jelenségek pozitív hatásait is); megfontolva a tényt, hogy a nemzeti és nemzetközi keretekben jelenleg folyó intézkedések hatékonysága a kisebbségi kultúrák védelme tekintetében nem megfelelő; megjegyezve, hogy az UNESCO jelenleg folyó programjaiban a hagyományos szellemi kultúra elemei nem kapják meg ugyanazt a védelmet, amelyet a történeti műemlékek és a természetvédelmi területek, pedig ezek a kisebbségek kulturális identitásának alappillérei; megértve, hogy a nemzetközi összefogás hatékonyan segíthetne ebben a helyzetben; megfontolva, hogy a fiatal szakembereknek nagy szerepük lehet a helyzet megváltoztatásában a jövőben,

javasoljuk

1. a kormányzati szerveknek és önkormányzatoknak,
 - hogy a kisebbségi kultúrák ugyanolyan figyelemben részesüljenek, mint a többségi népek kultúrája, ezen belül megkülönböztetett bánásmódban részesüljenek a különösen veszélyeztetett (szórvány- és töredék-) közösségek szülőföldjükön vagy azon kívül, a pozitív diszkrimináció elvén, amelyet az ENSZ *Affirmative action* című határozata fogalmaz meg;
 - hogy az európai kisebbségek képviselőit résztvevőként hívják meg azokba a bizottságokba és testületekbe, ahol az európai kultúra kérdéseiről döntenek;
 - hogy a kormányzati szervek tegyék hozzáférhetővé az UNESCO megfelelő programjairól szóló információkat a hagyományos kultúrák gyakorlói és kutatói számára;
2. az UNESCO-nak, az Európa Tanácsnak, az Európai Bizottságnak és más kormányközi szerveknek,
 - hogy bátorítsák a tagállamokat a kisebbségek hagyományos kultúrájának fokozott védelmére, a kultúra megőrzéséhez szükséges ökológiai feltételek biztosítását is beleértve;
 - hogy egy általános útmutató készüljön a hagyományos kultúrák leírásával, megfelelő védelemre való jelölésével és védelmének módjával kapcsolatban, amely vonatkozna a hagyományos kultúra alkotó környezeti kincsek, a folklórral kapcsolatos dokumentumok és az élő néphagyomány (nyelv, népzene, néptánc, színjátszás, népi játék, népköltészet, népszokások, népi hiedelmek) védelmére egyaránt;
3. az oktatási, kulturális, társadalmi szervezeteknek, kutatóhelyeknek és az Európai Folklór Központnak,
 - hogy tevélegesen vegyenek részt azokban a nemzeti bizottságokban, amelyek javaslatokat tesznek az UNESCO *A szájhagyomány és szellemi örökség*

mesterművei elnevezésű és az *Élő emberi értékek* elnevezésű programjai számára nemzetközi védelem céljából;

- hogy a hagyományos kultúrák kutatásával, megőrzésével és terjesztésével kapcsolatos etikai kódexet tegyék hozzáférhetővé az érdekeltek számára;
- hogy oktatási programokat indítsanak a fiatal szakemberek számára a hagyományos kultúrák védelméről és mai felhasználásának módjáról, alkalmazva az Internet modern lehetőségeit is;
- hogy a kisebbségek hagyományos kultúrája több figyelmet kapjon a közoktatásban, a közművelődésben, a médiában, különösen az adott kisebbség anyanyelvén.

A környezetváltozás — termelés — fogyasztás kérdései a 16–18. században (Budapest, 1998. október 28.)

A programot a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Agrártörténeti Főosztálya 1997 májusában tartott, a középkori táplálkozásról és a paraszti kultúráról szóló felolvasóülés folytatásaként rendezték meg. Ezúttal a 16–18. század környezeti, termelési, életmódbeli és izlésbeli változásairól kívántunk párbeszédet folytatni különböző tudományágak képviselőinek meghívásával, a fenti témák több oldalról történő megközelítésével.

A kezdődő nagy sikerű előadás RÁCZ LAJOS meteorológiatörténész *Éghajlati–környezeti változások a kora újkori Magyarországon* című fejtegetése volt. Összefoglalta azokat az időjárási tényezőket, lehülési–melegedési korszakokat, száraz és túl csapadékos éveket, amelyek befolyásolták a Kárpát-medence mezőgazdaságát, vízjárását. Idézte, összefüggésbe hozta ezen változásokat európai és ázsiai párhuzamaikkal is. Magyar adataiban elsősorban RÉTHLY ANTAL eredményeit használta fel.

CSIFFÁRY GERGELY *Időjárási események hatása a hagyományos társadalomra Heves megyei példák alapján* címmel levéltári kutatásainak e témára vonatkozó tanulságait ismertette. Részben harmonizált a kezdő előadás ciklikus időjárási változásokat kikapartató eredményeivel, részben konkrét példákat hozott a népéletből az esős, száraz, hideg, meleg időjárású korszakok hatására, árvizek, tüzek, járványok bekövetkezésének hatásaira, sőt, még az ezekkel kapcsolatos népi mentalitás adataira is.

KURUCZ GYÖRGY *Angol utazók benyomásai a Magyar Királyság állapotáról* című hozzászólása az emberi pusztítás, a háborúk, a török hódoltság korszakának hatására bekövetkező rombolás, elszegényedés képeit idézte a kívülálló szemével, akik esetleg előnytelen véleményt alkottak hazánkról — az osztrák propaganda hatására — és az ország különböző vidékeiről, fontosabb városairól, a Duna és Balaton mellékéről, a korabeli vendéglátásról, s az emberekről.

VAJKAI ZSÓFIA *Egy patakmalom élete a 16–18. században Gyöngyössolymoson* címmel a legfrissebb műemléki és levéltári kutatások és feltárások alapján mutatott be vetített képekkel egy hosszú életű patakmalomról fontos tudnivalókat, elemezve e malom jelentőségét a paraszti táplálkozásban is.

KOCSIS GYULA *Gazdálkodás a Jászságban a 16–17. században (szántóművelés)* című előadásában kiemelte, hogy a török pusztítás leginkább az állatállományt érintette, emberi veszteséget kevésbé okozott. A török összeírásokban két település háztartásszáma nőtt, három község változatlan maradt, háromban csökkent a háztartások száma, leginkább Jákóhalmán. Az állatállomány pusztulásával elszegényedett a lakosság, de a vetésterület kiterjedése a 16. század közepéhez viszonyítva a 17. század végére alig csökkent. Hogy zavartalanabb időszakban milyen jók a terület földművelési lehetőségei,

az mutatja, hogy 1699–1713 között a vetésterület kiterjedése majdnem megkétszereződött.

PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS *A nagykunsági falvak török kori pusztásodása* című előadása hasonló példákat hozott a nagykunsági falvak életéről, de inkább a településtörténeti változásokat állította a középpontba. Régi térképek elemzésével, terepjárásai, s a 15–16. századi források alapján bizonyította, hogy a középkori településhálózat hogyan pusztult el, milyen ütemben, hogy végül helyet adjon a három mezőváros: Kisújszállás, Karcag, Túrkeve terjeszkedésének. Ezen a vidéken a középkori faluformák nem éltek tovább, a települések belsőségének szerkezete is megváltozott. De a 18. században újratelepített nagykunsági városok esetében településkontinuitásról lehet beszélni.

BARTUSIEWICZ LÁSZLÓ *Állatfajták megjelenése a török alatt a Kárpát-medencében* című hozzászólásában bizonyította, hogy a jelzett korszakban jelent meg hazánkban a pulyka, a teve, a szarvatlan kecske. A sertéshúsfogyasztás ebben az időszakban valamelyest visszaszorult. A hódoltság korában bekerült különféle marhafajták hozzájárultak a magyar szürke marha 18. századra történő kialakulásához.

SOMHEGYI TAMÁS *A mézárasmesterség késő középkori kialakulásának kezdetei* című témájával kiegészítette korábbi tanulmányaiban közölt eredményeit a szentkirályi csontleletek feldolgozásával kapcsolatosan. Itt egy — megállapítása szerint — aránylag jómódú paraszti közösségben a marha feldarabolását már specialisták vagy tanult mesterek végezheték, ezt mutatják a csontleletek, a csontok darabjai, az égésnyomok stb.

BENDA BORBÁLA *Táplálkozási változások az úri étrendben a 16–17. században* című elemzésében megismételte korábbi megállapítását, hogy a Nádasdy-étrendek eddigi datálása téves, későbbre kell tenni, a 16–17. századra. Mint kifejtette, az uraság távollétében a felsőbb és alantasabb alkalmazottaknak készültek ezek az ételek. Nagyszerűen nyomon kísérhetők az étrendben a változások, mint például a főtt tészta megjelenése. A kevés halfogyasztást éppen RÉTHLY ANTAL adatai alapján azzal magyarázta, hogy halhozam szempontjából nagyon előnytelen időszakról volt éppen szó. Ezzel is bizonyította, hogy milyen fontos a táplálkozás témája kapcsán az időjárás, környezeti változások figyelemmel kísérése.

ISTVÁN ERZSÉBET *Ízlésváltozás a tálaló- és díszedények területén a 16–17. században (habánok megjelenése)* című előadását azzal kezdte, hogy Mátyás király korában milyen volt a királyi tálalási kultúra és mekkora visszaesés történt a török hódoltság időszakában ehhez képest. Viszont ebben a korszakban jelentek meg a habán fazekasok, akik közvetítették az európai ízlésvilágot. Nemcsak a fő-, de a köznemesség és a városi polgárság megrendeléseit is teljesítették, majd a módosabb paraszti ügyfelek számára is dolgoztak, ha eleinte nem is a hódoltsági területen. E mesterek tehát minden társadalmi réteget elláttak, részben alkalmazkodtak ezek elképzeléseihez és ízléséhez, részben alakították is azt.

TORMA ANDREA *A kutatások archeobotanikai tanulságai a kora és késő középkorban* című, vetítéssel egybekötött előadása első ízben adott összefoglalót Magyarországon magyarul a Kárpát-medencében eddig feltárt középkori kutak archeobotanikai elemzéséről és összehasonlította az adatokat. A királyi várakban (Visegrád, Buda), egy mezővárosban (Szécsény) és egy faluban (Szentkirály) vizsgálat tárgyává tett kútleleteket vette sorra. Fontos tanulságnak tartja, hogy nemcsak a természetett növények, de a meglévő, adott természetes fauna leletei is megtalálhatók e kutak feltárt rétegeiben. A visegrádi kutak feltárásának gyakorlati haszna lesz, hogy a készülő természetes gyümölcsöskert és királyi díszkert rekonstrukciójánál nagy segítséget tud nyújtani. Ugyanitt a kolostorkertben is feltárássra került egy kút.

Október 29-én a konferencia résztvevői a visegrádi királyi vár és kert, valamint a ferences kolostor ásatásainak eredményeit tekinthették meg SZŐKE MÁTYÁS, PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS és JÉKELY ENDRE tárlatvezetésével.

KNÉZY JUDIT

Konferencia a borkereskedelemről és az árucseréről

(Somlóvásárhely, 1998. október 30.)

Egy több évesre tervezett program első állomásaként, néprajzi és helytörténeti kiállítással egybekötött konferenciát tartottak 1998. október 30-án Somlóvásárhelyen.

A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum néprajzi, történeti kutatást indított tíz évvel ezelőtt a Somló-hegy környéki falvakban. A kutatás eredményeképpen nagy mennyiségű kéziratos anyag gyűlt össze, amelyet az évente megrendezésre kerülő konferenciákon tárnak majd a nagyközönség elé. Az elképzelések között szerepel a gyűjtött anyag publikálása is.

A felolvasónap nyitányaként VACZKÓ LÁSZLÓ, a község volt polgármestere mondott köszöntőbeszédet, melyben dióhéjban vázolta a Somló-hegy lábánál fekvő Somlóvásárhely (régiben Durnava, Torna, Tornavár, vagy Apácasomló) közel ezer éves múltját. A konferencia elnöki tisztét FODOR ZSUZSA, a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum igazgatónöje látta el.

Elsőként *Somlóvásárhely története* címen MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA, a veszprémi Állami Levéltár kutatója tartott igen alapos és a szakirodalmat részletesen ismertető előadást. Somlóvásárhelyt mint Veszprém megye egyik jelentős gazdasági, illetve kereskedelmi központját mutatta be. Az egykori Torna hírnevét a Szent István által létrehozott női bencés kolostor alapozta meg, amelyhez jelentős egyházi birtok tartozott. A mezővárossá nőtt Torna lakói kedvező státuszban éltek: csupán a Somló-hegyen lévő szőlők után fizettek adót. A település virágzásának a 16. században a kolostori fegyelem lazulása, majd a 17. században a török támadások és a helyi nemes családok (pl. Csoron család) fosztogatásai vetettek véget. Habár a községnek a regionális kereskedelemben való jelentősége jócskán lecsökkent, hírnevét a somlói bor napjainkig megőrizte.

A *somlai* fajta termelésének sajátosságait CSOMA ZSIGMOND néprajzkutató fejtette ki a következő előadásban. A község életében a szőlő és a belőle készített nedű fontosságának érzékeltetésére az előadó számos példája közül csupán egyet emelnék ki: Somlóvásárhely kiváló minőségű borának köszönhető, hogy a napóleoni háborúk alatt a franciák nem dúlták fel a települést. A Somló-vidék alapvetően fehérbor-kultúrájú borvidék volt. Különösen kedvelték a töppedt szőlőből készített aszúbort, az ürmösbort és a szamorodni típusú borokat.

A záró előadásban S. LACKOVITS EMŐKE néprajzkutató a község egykori vásárnapjainak hangulatát idézte fel. A vásári alkuszok (helyi elnevezésük: *oblat*) neveinek, kikiáltásainak felidézése, a hozzájuk fűződő anekdoták felelevenítése lázba hozta az ismeretek özönétől már kókadozó vásárhelyi közönséget. A lelkesedés tovább nőtt, amikor az előadó egyenként felsorolta a tíz évvel ezelőtti gyűjtés adatszolgáltatónak neveit.

A konferencia befejeztével került megtekintésre a helyi kezdeményezésre létrejött néprajzi és helytörténeti kiállítás. A tárlat legérdekesebb és talán legsikeresebben megkomponált részlete a kenyér készítésének egyik pillanatát elkapó konyhaenteriőr volt.

Nem csupán életszerűséget sugárzó, hanem az eszközök változását, a régi és az új egymás mellett élését is érzékeltető tárlatot láthattak az érdeklődők.

A helytörténeti, szőlészeti–borászati, két életképet (kenyérsütés és komatálvívés) megjelenítő és vallási néprajzi részt is magában foglaló kiállítást a Laczkó Dezső Múzeum munkatársai, RÉMAI LÁSZLÓNÉ, a helyi iskola egyik tanára, illetve RAB ÁRPÁD, az ELTE BTK néprajz szakos hallgatója készítette. A konferencia egészét tekintve nem feledkezhetünk meg a helyi szervezők odaadó és színvonalas munkájáról. Az egész napos programot természetesen borozással zártuk.

GÄRTNER PETRA–SONNEVEND ANNA

Herrmann Antal száz éve lett professzor Kolozsvárott (Kolozsvár, 1998. november 13.)

A rendkívül sokoldalú néprajztudós, HERRMANN ANTAL (1851–1926) munkásságát (noha nem a megfelelő mértékben) méltatta már tudománytörténetünk. Nem is csoda ez, hiszen HERRMANN máig ható kezdeményező tevékenységének köszönhető például a Magyar Néprajzi Társaság, vagy a magyar néprajz nemzetközi folyóirata (*Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* — a mai *Acta Ethnographica Hungarica* elődje). Különösen a Magyar Néprajzi Társaság centenáriumán (1989) említettük ismét gyakran a nevét (jól tükrözi ezt mind az *Ethnographia*, mind a Néprajzi Hírek ekkori évfolyamaiban több közlemény is). Azonban ennek ellenére sem jelent meg mindeddig HERRMANN egész életművének méltó áttekintése.

Köztudott, hogy hazánkban legelőször a kolozsvári egyetemen volt magántanára a néprajznak 1898-ban, HERRMANN ANTAL személyében. Nemcsak Magyarországon, egész Európában pártját ritkítja egy ilyen régi egyetemi katedra. (Minthogy HERRMANN érdeklődése jóval közelebb állt a folklórhoz, mint a tárgyi néprajzhoz, ez további külön érdekességet kölcsönöz e ténynek.)

E jubileum megünneplését határozta el a kolozsvári Babeş–Bolyai Egyetem Magyar Nyelv és Kultúra Tanszéke. Az eleve kisméretűnek tervezett rendezvényre 1998. november 13-án került sor az egyetem bölcsészkar dísztermében. Az ülést a Magyar Tanszék vezető professzora, PÉNTEK JÁNOS elnökölte. Hat előadásra került sor, amelyeket ezúttal nem kapcsoltak össze vitával.

GAÁL GYÖRGY (Protestáns Teológiai Intézet, Kolozsvár) *Herrmann Antal és a Ferenc József Tudományegyetem* című tanulmányában végre igen pontos, megbízható adatokat kaptunk HERRMANN pályázatáról, kinevezéséről, egyetemi munkájáról. Legfeljebb még nevezetesebb tanítványai jegyzékét kellene összeállítani, mivel ez minden eddigi várakozást felülmúlóan impozáns.

A kolozsvári egyetem gyakorlatilag 1872 őse óta működik, és HERRMANN szinte ez idő óta közvetlen kapcsolatban állt számos professzorával. Minthogy maga rendszeresen dolgozott Kolozsvárt, és mindenki tudta, hogy főképp Erdély népeivel foglalkozik (legkivált a cigányokkal), sokszor felbukkanhatott egy ilyen témájú habilitáció terve. A döntő lökést alighanem az adta, hogy 1897 júliusában a cigánykutatás fejedelme, HERRMANN pártfogója, HABSBURG JÓZSEF főherceg a kolozsvári egyetem díszdoktorává avattatott. Megkezdődött a magántanári habilitáció folyamata. A két véleményező (MÁRKI SÁNDOR és HALÁSZ IGNÁC) 1898 januárjában kedvezően nyilatkoztak „a hazai (különösen az erdélyrészi) ethnographia magántanárává képesítés”

ügyében. 1898. január 30-án már megtartotta próbaelőadását *Rumén etnológiai feladatok* címmel, majd március 8-án bevezető előadása is elhangzott *A néprajzról* címmel. Minthogy ezeket az eseményeket a sajtó is tárgyalta, elég pontos képünk van minderről.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA (a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének igazgatója, Budapest) *Herrmann Antal a néprajz intézményesüléséért* című előadásában méltatta HERRMANN érdemeit a mai néprajzi intézmények létrehozásában, a mai magyar néprajztudományi felfogás adatai szerint.

PÉNTEK JÁNOS *Herrmann Antal és Kalotaszeg* című előadásában helyi források alapján mutatta be HERRMANN kapcsolatait, főként az 1888–1889-es évektől számított fél évtizedben. Ehhez tartozik a jegenyefürdői néprajzi nyaralótelep létrehozása körüli tevékenység is. Az eleven kép jó bepillantást adott a kor néprajzi érdeklődésének mindennapjaiba.

VOIGT VILMOS (ELTE Folklore Tanszék, Budapest) *Egy klasszikus, egy ismeretlen, sok feladat* címmel (ez volt az előadás címe, nem a programlapon szereplő) arról beszélt, hogy milyen sok mindent nem, vagy nem pontosan tudunk HERRMANN ANTALról. Ennek illusztrálására főként az Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn évfolyamainak és számainak kacskaringós történetét, igen röviden a sokak által sosem látott, a Herrmann-szakirodalomban eddig fantomként szereplő Magyar Zenetudomány sorsát mutatta be. Hangsúlyozta, még igen sok, feltáratlan részlettémát lehetne egyenként is bemutatni.

KATONA IMRE (nyugalmazott docens, ELTE Folklore Tanszék, Budapest) *Visszaemlékezések Herrmann Antalról* címmel családi és személyes szempontból idézte fel a különc tudós alakját, akit ő (egyedül a jelenlevők közül) még látott, mivel édesapja is HERRMANN baráti köréhez tartozott, aki több hétvégére utazott hozzájuk Csongrádra, szervezte a csongrádi múzeumot. Az élvezetes előadást (már nem az ülészakon) hasonló beszélgetések követték.

TÓTHNÉ IGÓ ZSUZSANNA (doktorandus, ELTE Folklore Tanszék) *A turistaság és a népviselet Herrmann Antal javaslataiban és napjainkban* címmel egy igen aktuális témával foglalkozott. Nem is a mai adatok voltak meglepőek, hanem az a tény, hogy ismét bebizonyosodott: HERRMANN úttörő volt. A turizmus és a néprajz összefüggéseit ugyanis ő vetette fel először és önálló témaként nálunk, máig megszívlelendő távlatban.

A konferencia nem túl nagy hallgatósága a Magyar Tanszék tanáraiból és hallgatóiból, kolozsvári román és magyar folkloristákból tevődött össze. Kolozsvár pezsgő szellemi élete olyan sok mindent kínál, hogy érthető, ha nem tolongtak HERRMANN ANTAL centenáriumán. A magyar kollégák közül többen másutt voltak. Ám azt nem érthetjük, miért nem volt fontosabb e jubileum a magyar értelmiség számára. Hiszen azért ilyen centenáriumra nem mindenütt és nem gyakran kerülhet sor. És méltán lehetnek volna sokkal többen büszkéek erre a tradícióra...

A rendezők mindenre kiterjedő figyelmességéből a vendégek megtekinthették többek között a Kriza János Néprajzi Társaság székházát, a KALLOS ZOLTÁN létesítette válszúti múzeumot és kulturális központot, a csodálatos és romjaiban elborzasztó Bonchidát, az elmaradt színházi előadás helyett a *Zokogó majom* közönségét, sőt, még a hihetetlenül gondosan megművelt kalotaszegi tájat is. Elsősorban POZSONY FERENC-nek tartozunk köszönettel.

Reméljük, az előadások anyaga mielőbb megjelenik (Kolozsvárt), és hasonló rendezvényekre is sor kerül. Alkalom akad bőven... Minthogy most az egyetemi tanár HERRMANN jubileuma volt, a meghívottak köre is erre korlátozódott. Ám az erdélyi néprajzi múzeum, az erdélyi néprajzi és honismereti folyóiratok létrejöttének kerek évfor-

dulói is kínálnának hasonló lehetőséget, amikor is az élet más vonásait is be lehetne mutatni. A rendezvény első tudományos eredménye egyébként már a jelenlevők előtt rögtön nyilvánvaló volt. Még a HERRMANN munkássága iránt érdeklődők számára is meglepő volt, milyen sok irányban is volt kezdeményező, milyen modern szemlélete volt, akár egy évszázaddal ezelőtt, igen jól tükrözve korának mindennapi eszméit. Minthogy még mindig igen sok a HERRMANN-nal kapcsolatban nem, félig, pontatlanul vagy rosszul tudott adat, egy hiteles arckép megrajzolása igazán kötelességünk lenne.

VOIGT VILMOS

Stilizált koronás címer butykoson

KIÁLLÍTÁSOK

„Éljen a haza!”

1848–1849 emlékezete a folklórban

(Néprajzi Múzeum, 1998. március 20.– augusztus 25.)

A tárgyalkotó népművészetben és a népköltészetben a történelem folyamán mindig megjelentek az aktuális nagy történelmi sorsfordulókkal kapcsolatos alkotások is. A történelemre vonatkozó ismeretek épp e folklórjellegű csatornákon keresztül hagyományozódhattak a nagy tömegek számára még akkor is, ha sohasem voltak függetlenek az iskolában is tanított „hivatalos” történelemtől. Történelmünk nagy alakjain és eseményein végigtekintve azt láthatjuk, hogy a klasszikus értelemben vett (paraszti) folklórban — érthető okokból — az 1848–1849-es polgári forradalom és szabadságharcral kapcsolatos anyag a leggazdagabb.

Ma a folklórt már nem tekintjük a letűnőfélben levő hagyományos paraszti kultúra kizárólagos attribútumának, így kiállításunk tárgya kapcsán is fel kell figyelni néhány, az elmúlt százötven év folyamán több alkalommal is felszínre került folklórjellegű megnyilvánulásra. Ilyennek tekinthetjük például a magyar címer vagy a negyvennyolcas nemzetőr-karszalag, illetve a kokárda későbbi többszöri felbukkanását és jelentésváltozását a nagyobb történelmi sorsfordulók alkalmával (millennium, 1848-as polgári forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulója, 1956-os forradalmi események, 1970–1980-as évek diák- és ellenzéki megmozdulásai, valamint a rendszerváltás és az azt követő időszak politikai mozgalmi).

A kiállítás tárgyakon, fotóanyagon és az ezeket kiegészítő folklórszöveg-idézeteken keresztül sajátos szemszögből mutatta be 1848–1849 kultuszának, jelképeinek megjelenését a hagyományos értelemben vett paraszti (tárgyi és szellemi) kultúrában és továbbélését napjainkig.

A kiállítás fő íve a történelmi tényektől a folklór szimbólumain keresztül az 1848-as jelképek új történelmi környezetben való továbbéléséig vezette a látogatót. A kiállítás a rendelkezésre álló tárgyakat részint anyag szerinti (textil, fa, kerámia stb.), részint funkcionális (viselet, bútor, ajándék- és dísz tárgyak), valamint a jellegzetes díszítménymotívumok (koronás címer, negyvennyolcas hősök: Kossuth, Széchenyi, Perczel, Klapka, Garibaldi, tizenhárom aradi vértanú, Petőfi és mások) szerinti csoportosításban tárta a látogatók elé. Másrészt megjelent egyfajta időrendi csoportosítás is.

A kiállításon főleg paraszti környezetből származó tárgyakat mutattak be a rendezők, amelyeken díszítőelemként megjelennek az 1848-as forradalom és szabadságharc relikviái, valamint az azt követő időszakban 1848 hőseinek képmásai és a különböző hazafias szimbólumok, mint például a címer, a magyar huszár vagy a Kossuth-bankó. Ezzel párhuzamosan 1848–1849 emlékezete megjelenik a lakásberendezési tárgyakon, a tiszaszobában elhelyezett dísz tárgyakon és képeken, a viseletben, textiliákon, s ugyanezt képviselik a féltve őrzött negyvennyolcas családi relikviák is.

A szabadságharc eseményeihez és résztvevőikhez közvetlenül kapcsolódó tárgyakat számos családban szinte napjainkig megőrizték. Ezek a tárgyak elsősorban nem a díszítményeik, hanem a hozzájuk fűződő családi hagyomány miatt érdekesekek. A toborzási kulacs és kisbogrács Bácskossuthfalváról (Ómoravica, Jugoszlávia) való. Néhai Harci László kőműves akkor kapta e tárgyakat, amikor beállt Kossuth seregébe. Az

utódok szerint az „ÉLJEN 1848 — MAGYAR SZABATSÁG” feliratú kulacsot pálinkával, s a bográcsot birkapaprikással minden katonának bevonuló önkéntes megkapta.

A szabadságharc hőseinek, mindenekelőtt Kossuthnak a portréi nemcsak olajnyomatok, metszetek formájában, hanem a pásztormunkákon, paraszti rétegek számára készült kisipari használati és dísz tárgyakon, valamint egyéb tárgyakon is megtalálhatóak voltak.

A paraszti származású alkotók gyakran a sokszorosított formában terjesztett portrékat előképként használva alkották meg a maguk Kossuth-ábrázolásait. Ezeket a tárgyakat gyakran a családi képek között, a tisztaszobában helyezték el.

A negyvennyolcas forradalom egyik fő eredménye volt a Rákóczi-szabadságharc leverése után feledésre kényszerített nemzeti szimbólumaink használatának törvényessé tétele. A Habsburg-uralkodóház az 1848. évi XXI. törvénycikkben első alkalommal mondta ki, hogy „A nemzeti szín és az ország címere ősi jogaiba visszaállítatik.” E szimbólumok hamarosan a szabadságharcra mozgósító hatóerővé váltak, majd az önkényuralom idején a nemzeti ellenállás jelképei lettek. A koronás címer ábrázolása a múlt századi népélet szinte minden területének emlékein megjelenik, a hétköznapi tárgyaitól kezdve az ünnepi, reprezentatív tárgyakig, aminek szép példáit láthatták a látogatók.

A szabadságharc emléke igen gyakran a szabadságért való harc, a katonáskodás élményeként maradt meg a népi emlékezetben. Ennek az emlékanyagnak egyik legjellegzetesebb alakja a magyar huszár. A huszárábrázolások is inkább általános lovaskatonafigurákat jelenítenek meg, amelyek a címerábrázolásokkal egy időben szintén rendkívül népszerűek lettek a népművészetben.

Gyarmati György történész, Fejős Zoltán főigazgató és Szabó Zoltán főmuzeológus a kiállítás megnyitóján
(Fotó: ROBOZ LÁSZLÓ)

A kisebb méretű használati és dísz tárgyak mellett a szabadságharcra emlékeztető motívumok a lakberendezési tárgyakon, bútorokon és textíliákon is felbukkannak. A Palócföldről (Nógrád megye) származó áttört támlájú pad és tálasfogas huszárokat ábrázoló kazettás díszítményeinek előképe a szolgálati idő emlékére szóló katonai emléklapokon ismerhető fel.

Külön vitrinben voltak láthatóak a Kossuth-bankó szélmintájára hasonlító Borsod megyei, tardi szöttesek, valamint a lepedőket, kenyérkendőket, surcokat díszítő kereszt-szemes hímzések.

A Bach-korszakban és azt követően mind a férfi, mind a nő viseletben jelen voltak a nemzeti ellenállás és függetlenség szimbólumai. Így például a férfi kalap-, bajusz- és szakállviselet Kossuth Lajosét utánozta. E jelenségeket fotókon mutatták be a rendezők.

Bizonyos tekintetben e hagyományok folytatásának tekinthetjük a magyar címer vagy a negyvennyolcas nemzetőr-karszalag, illetve a kokárda nagyobb történelmi sorsfordulók alkalmával későbbi többszöri felbukkanását és jelentésváltozását is. Ez figyelhető meg például Plohn József hódmezővásárhelyi fényképész portrészorozatán, aki a Kolozsvári Országos Történelmi Erekllyemúzeum felhívására 1902-ben mintegy 160 honvédportrét készített. Kossuth Lajos születésének 100. évfordulóján a még élő 1848–1849-es katonák képeiből egy nagy kiállítást kívántak rendezni. E célból fényképészeknek szóló felhívást tettek közzé, hogy az idős negyvennyolcas honvédekről díjazás nélkül készítsenek portrékat. A gazdag negyvennyolcas hagyományokkal rendelkező Hódmezővásárhelyen a felhívás kedvező visszhangra talált, s így Plohn József helybéli fotográfus több mint százötven veteránról készített fényképet. A kiállításon bemutatott fotók a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban őrzött Plohn-hagyatékából valók.

A kiállítás rendezői úgy vélik, hogy a történelmi ismeretek megőrzésében és átörökítésében a hivatalos történelemtanítás mellett nagy jelentősége van a kollektív népi emlékezetnek és az ezt reprezentáló tárgyakotó népművészet, valamint a népköltészet alkotásainak. E gondolatok jegyében készítették el kamara-kiállításukat, amely 1998. március 20-ától augusztus 25-éig volt látható a Néprajzi Múzeumban.

SZABÓ ZOLTÁN

Hazaszeretet, magyarságtudat a népeletben

Felföldi emlékanyag az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc tiszteletére
(Palóc Múzeum, 1998. április 30.–1999. augusztus 31.)

Jubileumi idöket élünk. 1996 a honfoglalás millecentenáriuma, 1998–1999 a magyar polgári forradalom és szabadságharc 150. évfordulója, majd az ezredfordulós várakozások jegyében is a 2000. év Krisztus születésének nagy jubileuma, számunkra egyben a magyar kereszténység és államiság millenniuma. Ezen ünnepi idök vonzásában vállalkoztunk a népi vallásosság szintetizáló bemutatására a Palócföldön (Palóc Múzeum, Balassagyarmat, 1995) és Északkelet-Magyarországon (Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1996), majd e kiállítások után megjelentettük a téma könyvváltozatát (LENGYEL ÁGNES–LIMBACHER GÁBOR: *Népi vallásosság a Palócföldön*. Balassagyarmat, 1997). Az 1996. évben a Palóc Múzeum Szabadtéri Gyűjteményét népi vallásos kiállítási egységekkel bővítettük: múlt századi *káponka* (Szandáról) mütárgymásolatként, s egy hasonló korú feszület (Karancs-vidék) rekonstrukciós formában valósult meg mint állandó kiállítás.

A vallási életet szemléltető tárgyak a kiállításon

Házbelső részlete hazafias berendezési tárgyakkal

Modern korunkban, az információs társadalom küszöbén élénken jelentkezik politikai és köznapi életünkben is az a szemlélet, amely a nemzeti társadalom, etnikus identitás időszerűségét immár a polgárosodás klasszikus korának történetiségébe utalja. E lezáratlan kérdés, kutatási tapasztalataink és évfordulós ünnepeink sarkalltak bennünket a *Hazaszeretet, magyarságtudat a népeletben (Felföldi emlékmű az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc tiszteletére)* című kiállítás megvalósítására.

Kiállításunk a Palóc Múzeum mindkét emeleti termére kiterjed, ehhez igazodó gondolatisággal. Tárlatunk a hazaszeretet, magyarságtudat témájában néprajzi–antropológiai szempontból érinti a magyar történelmet Árpád fejedelemtől napjainkig. Az első teremben a paraszti hazaszeretet hagyományos kulturális alapjainak számbavételével igyekszünk tisztázni, érthetővé tenni a téma kevéssé ismert jellemzőit és mibenlétét. Áttekintjük a *haza* és a *nemzet* fogalmát, a vallás és hitvilág kultúra-meghatározó jelentőségét, mitikus irányultságát. Jelezzük a parasztság sajátos tér- és időszemléletét, illetve tárgyhasználatát, és mindezekkel összefüggésben térünk ki a népi történelemszemlélet működésére. Ennek során szemléltetjük kiemelkedő történelmi személyeink — mint Mátyás király, II. Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos — egymásba olvadását és végső soron mintaadó szakrális ösképekhez való hasonulásukat a paraszti tudatban.

Az első terem további három fala mentén és közepén népünk alakuló hazaszeretetének, magyarságtudatának főbb összetevőit mutatjuk be. Magyarok Nagyasszonyának, a magyar szenteknek tiszteletét és a Magyar Szentkorona kultuszát szemléltető falusi egyházi és egészében népi tárgyak révén a vallási élet évszázadainak jelentőségét érzékeltejük. Hangsúlyozzuk azon történelmi esemény jelentőségét, mely mai, köznapi értelemben alig fölfogható. Egyik legkiemelkedőbb történelmi személyünk, István király a fizikai világon kívüli valóságban találta leginkább biztosíthatóan országunk és nemzetünk jövőjét, a Szentkoronát Máriának, a Magyarok Nagyasszonyának ajánlotta. A nemesség hatása, kölcsönhatása keretében kiemeljük a Rákóczi-kor integráló szerepét és részletesebben mutatjuk be 1848–1849 jelentőségét. A kiváltságrendszer jogi fölszámolása mellett hangsúlyozzuk, hogy ekkor vett lendületet a nemességnek és a paraszti lakosságnak nemzeti közösségben való összekapcsolódása. Kiállításunk menetében 1848–1849 — bár a nemesség kezdeményezésére és vezetésével valósult meg — a paraszti hazaszeretet külön összetevőjévé vált, és hatását különféle használati tárgyakon mutatjuk be. Kerámiákat, bútorokat, viseleteket, lakástextileket és egyéb használati tárgyakat állítottunk ki, amelyeken országcímerünk, nemzeti színeink, a honvédő huszár alakja látható, és külön vitrinben a palóc női viselet sajátos — vallással összefonódó — ünnepi változatát, a Kossuth-gyászt.

Az állandó hadsereg fölállítása óta (1715) a parasztfjak számára a hazaszeretetnek — s egyáltalán a külvilág megismerésének — fontos időszakát jelentették a katonaevek. Katonaábrázolások használati tárgyakon, emléklapok és leginkább a regruták nemzeti-szín szalagos fotói, tárgyi emlékei szemléltetik e területet. Az iskolaügy az 1868. évi törvényi szabályozást követően vált a hazaszeretet egyre fontosabb összetevőjévé, amint azt kiállításunkban taneszközök, tantermi berendezési tárgyak mutatják.

A polgárosodás, városi társadalom, politikai többrétű összetevője a paraszti hazaszeretet múlt század második felétől megfigyelhető kibontakozásának. Képviselőjelölt és közönsége szemlélteti fényképen a politikai választójogok fokozatos kiterjesztését. Az ipari árutermelés kifejlődése — nyomdai termékek, kerámiák, további lakberendezési és használati tárgyak — a hazaszeretet, magyarságtudat szempontjából is hatott a paraszti kultúrára. Ezzel összefüggésben a millenniumi előkészület és ünnepség táplálta a parasztság hazafias öntudatát is. Az uralkodói családot, Ferenc Józsefet, illetve szövetségeseit ábrázoló századfordulós dísz- és emléktárgyak népi használatában egyaránt

tükröződött a *jó király* archaikus, szakralizált szemlélete, a parasztság nemzeti társadalomba való fokozatos bekapcsolódása, életmódjának, tárgyi kultúrájának és fogyasztási szokásainak modernizálódása, valamint a haza védelme. A polgári társadalom különféle intézményeinek — Negyvennyolcas Függetlenségi Kör, olvasóköri stb. — paraszti kultúrába épülése alakította a hazaszeretetet, másrészt, mint a Gyöngyösbokréta mozgalom, hozzájárult a hagyományok továbbéléséhez.

A magyarságtudattal összefüggésben mérföldkő az első világháború, majd vereségünk nyomán a trianoni tragédia. Az ennek következményeként kialakult revíziós politikai és közélet a két háború közötti népi kultúrában is meggyökeresedett. Nemcsak ipari eredetű tárgyak tükrözik ezt, hanem öntevékeny alkotások is, amelyeken irredenta felirat vagy egyéb vonatkozás látható. Ilyen például a *Nemzeti hiszekegy* kézi hímzésű díszfalvédőn, nógrádmegyeri bányász hagyatékából az a falitükrő, amelynek belső keretvonala a történelmi Magyarország határait mutatja, egy Gyöngyös környéki férfi bőrtarisznya „Nem nem soha!” pontozott felirattal vagy a Romhányi Földműves Dalárda templomi zászlója „Egész Magyarországért, Nagynógrádért dallal előre!” szöveg-hímzéssel. Bemutatunk egy válogatást a második világháború idevonatkozó tárgyi emlékeiből, majd utalunk a rákövetkező évtizedekre, amelyekben a politika nem táplálta, hanem hatalmi céljaira kihasználta népünk hazaszeretetét (választási plakát és fotók a tévesítésről, politikai ünnepek megtartásáról). Az 1980-as évek végi politikai rendszerváltozással — néhány bemutatott tárgy tükrében — a megújulás jelei figyelhetők meg népünk kultúrájában, hazaszeretetében.

A Magyar Szentkorona, az országcímer, nemzeti színeink, a honvédő huszár vagy katona és olykor történelmi személyek megjelenése a parasztság tárgyi kultúrájának majd minden területére kiterjedt az elmúlt másfél száz esztendőben. E megnyilvánulások döntően a hazaszeretet, nemzeti öntudat kifejeződései. Kiállításunk második termében a születés, gyermekkor, ifjúkor, építkezés, házberendezés, bútor, házimunka, viselet, évkörünnep, állattartás, pásztorélet, társadalom, közigazgatás témaegységek követik egymást, a hazaszeretet első teremben tisztázott kulturális alapjainak és összetevőinek megfelelően.

Utolsó témaegységként nemzetiségiek — németek, szlovákok — hazaszeretetére és magyarságtudatára utalunk. A kiállítás-megnyitón a Nézsai Kórus előadásában elhangzott az az ének, amelyet a szlovákok évszázadok óta énekelnek templomaikban „a mi (saját) Magyarországunk Nagyasszonyához”. Nemzeti színeink legerőteljesebben talán éppen szlovák falvakban színezik a női viseletet Nógrád megye-szerte, a Palóc Múzeum Fotótára által dokumentáltan vanyarci szlovákok lakodalmi szokásainak elmaradhatatlan tárgyi eszköze nemzeti zászlónk. A magyar címet ott találjuk az evangélikus *Tranoscius* énekeskönyv rézkapocsformájában, miként szendehelyi német kéziratot imakönyvek belső címlapjait több esetben piros–fehér–zöld magyar zászlók ékítik. Talán épp a Szent István-i felajánlással összefonódott szakralitás és magyarságtudat adja a magyar haza szeretetének azt az értékét, amely a szendehelyi német ipartestület század eleji zászlófeliratában is megnyilatkozik: „Istenért és a Hazáért...”

Részletek a kiálltásból
(Fotó: CSECSETKA FERENC)

A negyedik terem a mezőgazdasági eszközkészlet 19. század folyamán történt változásait, s a gépesítés folyamatát mutatja be modellekkel, illetve eredeti tárgyakkal, köztük az első Magyarországra került gőzgéppel.

A kiállítás rendezői BÍRÓ FRIDERIKA és T. BERECZKI IBOLYA a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum részéről, KURUCZ GYÖRGY, BALÁZS GYÖRGY és SZELLE TIBOR pedig a Mezőgazdasági Múzeum részéről. A film és a számítógépes program szakmai előkészítője szintén KURUCZ GYÖRGY volt.

KNÉZY JUDIT

Hessen, Németország, Európa

A Grimm testvérek élete és munkássága

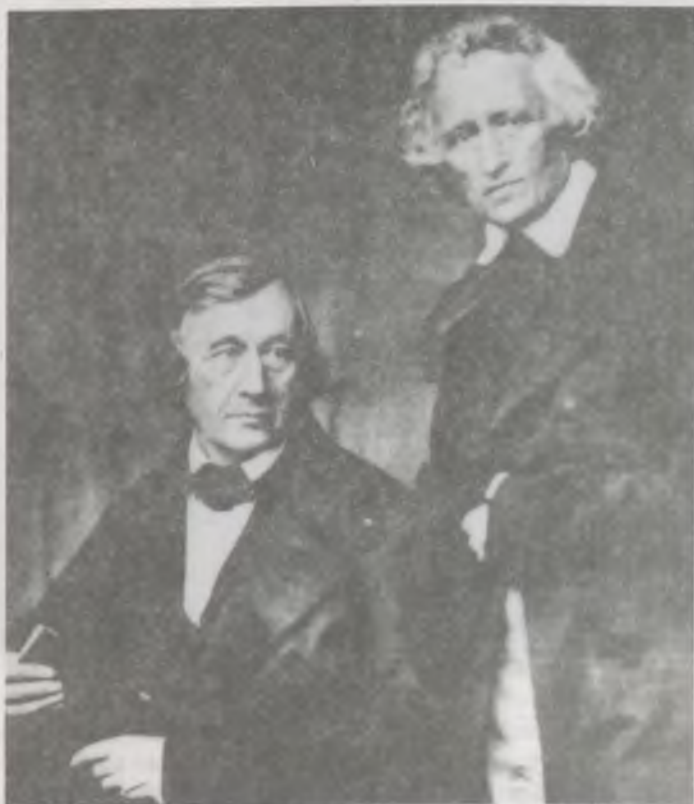
(Német Nemzetiségi Múzeum, 1998. január 18.–február 27.)

A tatai Német Nemzetiségi Múzeumban 1998. január 18-án nyílt meg és február 27-ig volt látogatható a GRIMM testvérek életét és tevékenységét bemutató időszaki kiállítás, amely a Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat és a németországi Main–Kinzig–Kreis közötti kulturális együttműködés részeként jött létre.

Ez volt az első alkalom Magyarországon, hogy a kasseli Brüder Grimm Museum gazdag anyagából egy válogatást ismerhettünk meg. A kiállítást Németországban és Európában korábban már több helyszínen bemutatták. A címben megfogalmazottaknak megfelelően európai összefüggésben mutatta be a GRIMM testvérek életét és tevékenységét. A látlat a Német Nemzetiségi Múzeum adottságait kihasználva három blokkban épült fel.

A földszinten a GRIMM család és JACOB, illetve WILHELM életét foglaltuk össze dokumentumok, eredeti iratok, tárgyak és fényképek segítségével. A kiállítás németországi összeállítói különösen Hessen tartomány és a GRIMM család szoros kapcsolatának kihangsúlyozására törekedtek. Az első emeleti kiállítási rész a GRIMM testvérek politikai tevékenységét tárgyalta, kiemelve JACOB GRIMMnek az 1848-ban a frankfurti Szent Pál székesegyházban összehívott első német alkotmányozó nemzetgyűlésben végzett munkáját.

Ezen a szinten mutatta be a kiállítás WILHELM és JACOB GRIMM tudományos működésének különböző területeit, összefoglalva a modern germanisztika megalapításában, a romanisztikában, keltisztikában és szlavisztikában játszott szerepüket. Kevés olyan mintaszerűen fölépített és pontosan megvalósított életmű található a 19. század európai művelődéstörténetében, mint a GRIMM testvérpáré. Nyelv- és irodalomtörténeti kutatásaik igen gyakran közvetlen előképül szolgáltak a nemzeti filológiai kutatások létrejöttéhez. Elég itt utalnunk arra, hogy milyen sűrűn támaszkodtak a GRIMM testvérek például a névtelen ófrancia költő *Roman de Renard*-jára, vagy hogy JACOB óspanyol hősmondákból, jokulátorköltészetből állított össze gyűjteményt *Silva de romances viejos* címmel. Munkásságuk hatása, illetve közvetlen kapcsolata MICHELET, FRIEDRICH DIEZ, WALTER SCOTT, CROFTON CROCKER vagy LA VILLEMARQUE tevékenységéhez egyértelmű. Számos néprajzi és szlavisztikai munka is — mint például AFANASEV, MIKLOSICH vagy KARADŽIĆ művei — a GRIMM testvérek munkásságának köszönheti létrejöttét. A magyar folklorisztikára gyakorolt meghatározó hatásuk ismeretes. GAAL GYÖRGY, IPOLYI ARNOLD, KRIZA JÁNOS tevékenységét és mások munkásságát alapvetően meghatározta működésük. Ennek a kapcsolatnak részletes bemutatására azonban nem vállalkozhatott az időszaki kiállítás.

Jacob és Wilhelm Grimm

A tárlat harmadik része a GRIMM testvérek legismertebb tevékenységi körével, a mesekutatással és a népmesékkal foglalkozott. Klasszikus mesegyűjteményük, a *Kinder- und Hausmärchen* a német kultúrtörténet legtöbbet olvasott és leginkább elterjedt kötetei világszerte. Fordításuk máig több mint százötven nyelven jelent meg valamennyi földrészen. A kiállítás igyekezett a rendszeres és tudományos elvek alapján működő mesegyűjtői tevékenységet érzékeltetni. Nevezetesebb mesemondóik közül többet bemutatott a tárlat, a kasseli Wild és Hassenpflug család tagjai közül, a niederzwehreni Dorothea Viehmann, Friderika Mannelt, a Drosta-Hülshoff nővéreket és másokat. Különösen látványos részei voltak a kiállításnak a német mesekiadások illusztrációi közül kiválasztott képek az 1840-es évektől az 1960-as évekig terjedő időszakból. Ehhez kapcsolódott egy gyermekrajzpályázat bemutatása az egyik tatai általános iskolában — a Grimm-mesék témájában —, és tanulságos a korábban, öt-tíz éves gyerekek által készített meserajzok összehasonlítása a kiállítást megtekintett gyerekcsoportok utólag elkészített ábrázolásaival.

A kétnyelvű kiállításon külön rész mutatta be a kasseli Grimm Museum tevékenységét, gyűjtőkörét. A rendezvény szakmai megnyitója BERNHARD LAUER, a Grimm Museum munkatársa volt. Ezt követően ő tartott előadást *A Grimm testvérek és európai jelentőségük* címmel. A kiállítás előkészítésében és rendezésében a tatai Kuny Domokos Múzeum részéről KEMECSI LAJOS irányította a munkát, amelyben KLAUS SAUERBREI, a Német Nemzetiségi Múzeum munkatársa volt segítségére.

A kiállításon bemutatott meseillusztráció

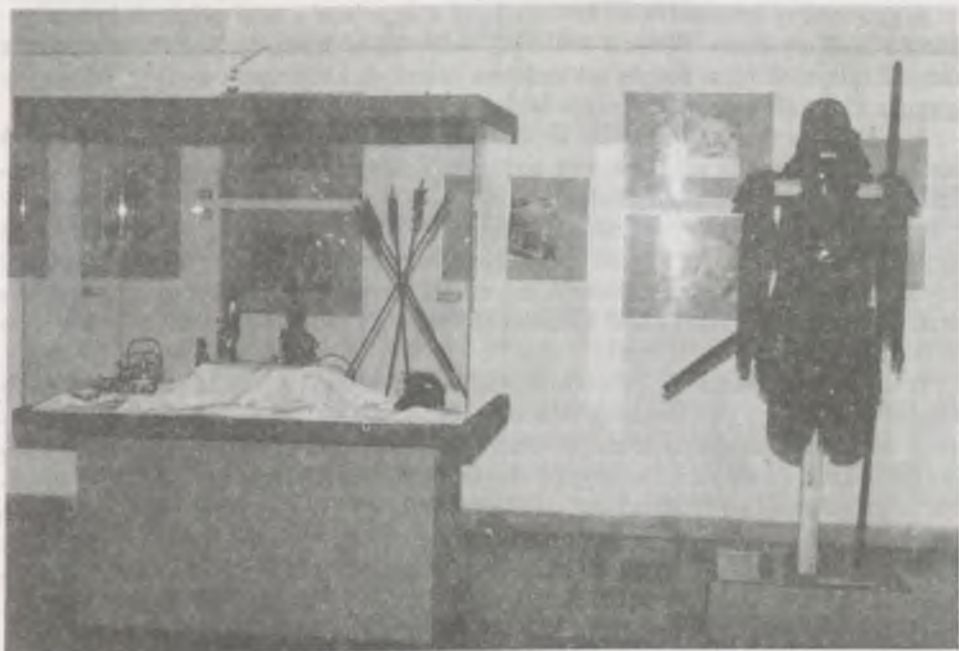
„A tudomány nem ismer határokat — írta JACOB GRIMM 1837-ben —, ezzel ellentétben állandóan törekszik arra, hogy a népek közötti művi ellentéteken túllépjen és erősítse azt a köteléket, melynek valamennyiünket össze kell kötnie...” Ennek a gondolatnak igyekezett megfelelni az időszaki kiállítás a német és a hazai szervezők szándéka szerint, a tervek alapján egy, a jövőben kiteljesedő tudományos együttműködés kezdeteként.

KEMECSEI LAJOS

Kultúrák jelzései

**Válogatás a Kuny Domokos Múzeum nemzetközi néprajzi gyűjteményéből
(1998. október 17.–1999. május 31.)**

A tatai Kuny Domokos Múzeum ismert és rendszeresen kiállításokon, kiadványokban bemutatkozó gyűjteményei — régészet, történelem, képző- és iparművészet, néprajz — mellett rendelkezik egy jellegzetes tárgyegyüttesel: az etnológiai, vagy más néven nemzetközi néprajzi gyűjteménnyel. A múzeumnak ez a gyűjteménye lényegében ismeretlen a látogatók előtt. A tárgycsoport jelentőségét érzékeltetve: a hazai vidéki múzeumok között kivételes, hogy értékelhető etnológiai anyaggal rendelkezzenek. A múzeum állományába került tárgyak jelentős része Tatához kötődik. A városban egykor élt, illetve napjainkban élő polgárok hagyatékaként vagy ajándékaként került a gyűjteménybe. A két kiemelkedő adományozó, JUSZKÓ BÉLA és PINTÉR LÁSZLÓ tevékenységének köszönhető, hogy jelenleg múzeumunk gazdag távol- és közel-keleti, illetve ausztráliai anyaggal rendelkezik. A tatai ajándékozók mellett a hazai etnológia kutatói közül BODROGI TIBOR, BOGLÁR LAJOS, VARGYAS GÁBOR, SÁRKÁNY MIHÁLY és mások jóvoltából mára a gyűjtemény öt kontinens területéről származó értékes tárgyi anyaggal rendelkezik.

Részletek a kiállításból

A gyűjtemény bemutatása fel kívánja hívni a figyelmet a tatai polgárok tudomány-pártoló tevékenységére, illetve a kollekció tudományos értékeire. Sajnálatos módon a tárgyak túlnyomó része sürgős restaurálásra szoruló. A kiállításnak az is célja, hogy a megmentésre váró tárgyak állapotára felhívja a figyelmet.

A kiállítás a múzeum időszaki tárlatoknak helyet adó termeiben látható. Az első részben a gyűjtemény sokszínűségét érzékeltető válogatás tárgyai szerepelnek. A tárlókban és a posztamenseken elhelyezett anyagot a Néprajzi Múzeum Fotótárából válogatott fényképek és a tárgyak származási helyeit bemutató térképek egészítik ki. Az első egységben a kis-ázsiai és balkáni török népek jellegzetes eszközei, fegyverei, ékszerei közül kiválasztott tárgyak érzékeltetik az ott élők anyagi kultúrájának gazdagságát. Az iszlám műveltség emlékei közül kiemelkedő szépségű gyöngyházdíszítésű Korán-tartó és templomi díszszék is szerepel.

A kiállítás következő tárgycsoportja a dél-amerikai őserdei indián törzsek jellemző tárgyai közül mutat be válogatást. A látogatók számára videofilm könnyíti meg a kiállított eszközök használatának megismerését. A múzeum értékes távol-keleti tárgycsoportjából kínai és indonéz dísz tárgyak, fegyverek, illetve japán anyag került a kiállításba. A gyűjteményben található két szamurájpáncél közül a restaurált és így kiállítható állapotú példány látható. A második teremben kapott helyet az új-guineai anyag néhány rendkívül szép tárgya, BODROGI TIBOR gyűjtéséből. A tárgyak illusztrálására szolgáló fényképek BÍRÓ LAJOS felvételei, amelyeken a kiállított eszközökhöz hasonló eredeti használatuk közben láthatók.

A múzeum etnológiai gyűjteményének leggazdagabb része az ausztráliai tárgygyűjtes. A teljes típusorozatok is tartalmazó kollekcióból válogatott anyag az ausztrál őslakók használati és kultikus tárgyainak gazdagságát érzékelteti. Külön tárlókban láthatók a nők és férfiak jellegzetes tárgyai. Pajzsokból, kéreg tárolóedényekből, illetve bumerángokból formai és díszítési változatok egész sorát mutatja be a tárlat. Az őslakók gazdag hitvilágának emlékei is helyet kaptak a kiállításon. A *csurungák*, *zúgattyúk*, *lonka-lonkák* mellett különösen szép kéregfestmények is láthatók. Ritka tárgyegyüttes, a *Kudaitcha* (*Gyilkos ember*) felszerelésének néhány darabja is bemutatásra került. Az eszközök használatát, illetve az életmód jellemzőit érzékelteti a kunyhórekonstrukció. A tárgyi anyagot kiegészítik a válogatott fényképek, melyeknek értékét növeli, hogy a Néprajzi Múzeum gyűjteményében egyetlen ausztráliai felvétel sem szerepel! A kiállítást eredeti hanganyag és diaképek bemutatása teszi teljessé.

Az időszaki kiállítással egy időben elkészült a múzeum gyűjteményeit bemutató katalógussorozat részeként a nemzetközi anyagot feldolgozó kötet. A nagyobb tárgyegyüttesek előtt kétnyelvű, rövid tájékoztató szöveg foglalja össze a területen élő népek kultúrájának legfontosabb jellemzőit. A katalógusban a szokásos múzeumi tárgyleírások — leltári szám, jellemző méretek, anyag, technika és származási hely — kiegészülnek tárgyfotókkal is. A Kuny Domokos Múzeum sürgetően időszerű, új állandó kiállításának tervezésekor az időszaki tárlatot és a gyűjteményi katalógust elkészítő KEMECSEI LAJOS a jelen rendezvény tapasztalatait is felhasználja. A katalógus és a kiállítás létrejöttét a Nemzeti Kulturális Alap és Tata Város Önkormányzatának támogatásával sikerült megvalósítani.

KEMECSEI LAJOS

TÉKA

Gondolatébresztő könyvbemutató

1998 őszének elején látott napvilágot SZABÓ BOTÁR ERZSÉBET *Lövétei szedettek* című könyve. Ez a dokumentumértékű kézikönyv egy újabb segédeszköz népi alkotásunk gazdagításához. Bemutatóját Gyergyóalfaluban, 1998. október 15-én tartottuk meg.

Bonyolult élervitelünkben a kérdések megoldása, magyarázata mindinkább nehezzé válik. Ebben az esetben segít a tisztánlátásban, az útvesztőkön, buktatókon való átjutásban, ha a dolgokat összefüggésükben vizsgáljuk. A dialektika törvényei az élet minden területén hatnak, így a népművészetben is. Vizsgálódásunkban most tartuk szem előtt az egyik törvényt, mely szerint „minden mindennel összefügg”. A népművészetben a kreativitást egy sor törvényszerűség irányítja, amelyek objektívek és felfedezésükkel, felhasználásukkal születhetnek meg az egyes technikák szébbnél szebb, sajátos díszítmenyei. Ezek a törvényszerűségek lehetnek általánosak, amelyek a népművészet minden ágára egyformán hatnak, mint például a díszítésre vonatkozóak: folthatás, szimmetria (bár napjainkban az aszimmetrikus minták mind gyakrabban előfordulnak), ismétlés, átlós szerkezet stb. Ezeken kívül hatnak az ún. ágazatiak, mint például a szövésnél a szövődék előállításához szükséges a *mejjék* és az *öltő* léte a szálak derékszögben történő keresztezéséhez stb. Az idők folyamán minden népművészeti ágban egy sor műfaj született. Így a szötteseknél beszélhetünk *torontáli*, *szedettes*, *székely festékes (rakottas)*, *durga-*, *cserge-*, *fejtős*, *posztó-*, *rongy-*, *színirejáró*, *laposkötő*, *hímes* stb. szöttesről. Ezeknek létrejötténél még egy sor műfaji objektív törvényszerűség is meghatározó szerepet játszik, aminek következtében megkülönböztethetővé válnak. A műfajok az első lépcsőfokot jelentik. A fejlődés folyamán megszülettek a második, sőt, egyes esetekben a harmadik lépcsőfokok, az ún. alműfajok (az al-nak is lehetnek még al-jai). Ezek létrejöhetnek a műfajok, alműfajok továbbfejlesztésével, például mint csergéknel a bogos csergék. Kizárnak vagy hozzáadnak a munkafolyamathoz valamilyen kötelező törvényszerűséget (ebben az esetben például a ványolást), vagy éppen másokkal helyettesítik. Születhetnek két műfaj kombinációjából is, mint amilyen a *fejtős-szedettes*, vagy a *hímes-szedettes*. Tipológiai hovatartozását tekintve a lövétei szedettes a második lépcsőfokon álló kombinált alműfaj: hímes-szedettes.

A lövétei szedettes készítői a hagyomány alapján és a nagy gyakorlat során, élükön SZABÓ BOTÁR ERZSÉBETtel felismerték, hogy a kombináció létrehozása szükségesé teszi az alapműfajra (ebben az esetben a hímesre és a szedettesre) vonatkozó egyes, egyedi törvényszerűségeknek az elhagyását és a közös kivitelezését (pl. nem mindenik befogdosott hímes mintába lehet bármelyik szedettes díszítményt tisztán, megfelelő módon alkalmazni). Ezért ajánlatos a díszítmény (szedettes minta) megválasztása, előtérbe helyezve a mértani formákat, a florálisak közül kerülve a girlandos, hosszú indás és széles levelűeket, szirmúakat. Ezáltal fölslegessé válik a technikában a csipetetés alkalmazása. A munkafolyamat meggyorsítására a hátulsó hasajó mellett ún. félnyüstöket kötnek stb. Így érthették el, hogy tökélyre vitték ezt a szöttesféleséget, szépsége miatt európai hírűvé vált, de nem zárták ki a további fejlődés lehetőségét sem. Szerintem ez a második fokon kitermelt alműfaj egy piros betűs ünnepnap, lelki fel-
 üdülés.

A fent leírt megállapítást, felfedezést konkrétan dokumentáltam a *Gyergyóalfalvi fejtős-szedettesek és keresztzemes minták* című kötetben (kiadta a Pallas-Akadémia 1996-ban). Ez a látási mód nem mond ellent a népművészetben a BARTÓK által feltárt három útnak, sőt, segít a részletek eligazodásában, a kivitelezhetőségben.

Ez alkalommal a könyvbemutató egy olyan helységben zajlott le, ahol igen elterjedt, közkedvelt és régi múltra tekint vissza a szövés. A helyi egyházi inventárium adatai szerint 1694-ig vezethető vissza (ami legalább száz évvel korábbit datál a bemutatott könyv adatainál). Különböző Európa-szerte ismert és elterjedt szöttesféleséggel állunk szemben. Ma Alfaluban csakúgy a szedettes, mint a hímes változatát több mint nyolcvan szövik. Mestermunkák is készülnek belőlük bőven. Ezek közül most csak egyet emelek ki összehasonlításképpen: MADARÁSZ DÁVIDNÉ tevékenységét, akinek „munkáit a Szárhegyi Népművészeti Tábor legszebb darabjai között tartják nyilván.” (KARDALUS JÁNOS: *Népművészek arcképcsarnoka*. Hargita Kalendárium 1987). Összehasonlítva a két szöttesféleséget, a MADARÁSZ DÁVIDNÉ a műfajba sorolható, az első lépcsőfok, tiszta, megfelelő módon való a kivitelezése, elterjedtségét tekintve a szürke hétköznapi maga az élet, amely nélkül nem lehetnének piros betűs ünnepnapok sem. Az alfalvi munkája során az alapműfaj törvényszerűségei a kivitelezhető utak, módok, lehetőségek tárulkoznak ki az említett technikában.

Ez az összehasonlítás egy újabb gondolatot vet fel: hogy valamelyik intézménynek szükséges-e egyáltalán alkotási alapelveket kidolgoznia? Mert bizony erről napjainkban tettekkel bizonyított szó esik. Szerintem nagyon félős, mert ez a kreatív gondolatnak egyféle megkötése is lehet. Hisz, ha valamelyik törvényszerűséget kifejejtik az alapelvől, és valaki azt felfedezve, az alapján dolgozik, könnyen rásüthetik a bélyeget, hogy giccset termel. Nem lenne helyesebb, ha útmutatásokat adnánk minden egyes műfajon, alműfajon belül a törvényszerűségek, a technikai utak, módok, kivitelezhetősége bemutatására, mint ahogy SZABÓ BOTÁR ERZSÉBET is tette könyvében? Annál is inkább felhívom erre a figyelmet, mert az 1980-as években is találkoztunk hasonló irányzattal, amelynek követése a népművészet befagyasztását, a fejlődés megkötését jelentette volna. Vigyázzunk, mert ha nem lépünk előre (csak tartjuk, hogy eddig van és tovább nincs), akkor a népművészeti hagyományoknak csak őrzői maradunk és nem éltetőivé válunk!

GÁL IRMA

A felvidéki magyarság viseletei egy csokorban

JÓKAI MÁRIA-MÉRY MARGIT: *Szlovákiai magyar népviseletek*. Bratislava, AB-ART Kiadó, [1998]. 352 old., ill.

MÉRY MARGIT pozsonyi néprajzkutató és JÓKAI MÁRIA aha! illetve barsléceci pedagógus több évtizedes kutatómunkájának eredményét sűrítette egy kötetbe ez a kiadvány. Közel kétszáz községben írták le a viseletet: egy ilyen nagy terület módszeres feltárása egyedülálló az egész magyar nyelvterület viseletkutatásában. Két évtizedes adósságát törlesztette a szlovákiai magyar könyvkiadás ennek a munkának a megjelenésével. Hiszen az anyaggyűjtést már húsz évvel ezelőtt elvégezték és a színes fényképeket elkészítették gyakorlatilag mindegyik szlovákiai faluban, ahol még a tárgyi valóságában tanulmányozható és rögzíthető magyar népviselet volt vagy van.

A szerzők kéziratos gyűjtéseinek bizonyos részei sok apró, elszórt közlésben, A Hét című hetilap hátsó oldalán népszerűsítő formában eljutottak már a szlovákiai magyarság széles rétegeihez. Előbb egy-egy község viseletének rövid áttekintése jelent meg 1977–1978-ban (*Szlovákiai magyar népviseletek*), majd egy-egy zoborvidéki falu menyasszonyi koszorúinak bemutatása 1982-ben (a kissé félrevezető *Párták* cím alatt, hiszen ezek nem leánypárták, csupán bizonyos pártaelemeket tartalmaznak, s emiatt sok helyütt *párta* néven emlegetik őket), végül egy sorozat a viselet kiegészítő elemeiről 1986-ban (*Bokrétiák, kalapdiszkek, szalagok*). A most tárgyalt kötet szerzői írták a legtöbbet, kisebb hányadukat azonban más szlovákiai kutatók. MÉRY MARGIT időközben néhány tudományos igényű előadással és tanulmánnyal is jelentkezett a témakörben.

A jelen könyvben tizenegy nagyobb csoportba osztva, az alcsoportokat is számolva összesen huszonkilenc egységben, nyugatról kelet felé haladva kerülnek bemutatásra a táji viseletek, amelyek általában nemcsak egy, hanem többnyire négy–öt községre jellemzők. Mind a huszonkilenc kis egységen belül kialakítottuk a szerkesztés során a következő egységes tárgyalásmenetet: gyermekviselet, férfi viselet, női viselet egyes elemei tetőtől talpig. A helyszűke miatt az látszott a legcélszerűbbnek, legáttekinthetőbbnek, ha sorra veszik a ruhadarabokat a szerzők, és a formák bemutatása mellett utalnak egymásra épülésükre, történeti alakulásukra, szerepükre és használatukra is a tárgyalt közel száz éven belül (19. század vége–20. század vége). Sokat elmondanak az ábrák a nagyjából egyenletes mélységű szöveges feltáráson túl, bár nem mindig sikerült jó arányba, illetve szinkronba hozni írást és képet. Kár, hogy a szabásformákat jól szemléltető rajzokat végül nem lehetett az öltözékelemek típusait sommázó — összefoglalást is jelentő — függelékben kellő számban és méretben szerepeltetni. Az eligazítást technikailag úgy oldotta meg a kiadó, hogy mind a huszonkilenc csoporton belül önállóan sorszámozta az ábrákat (a függelékben már nem számozta, innen visszatalások is vannak sok olyan képre, amelyek az egyes táji viseletek leírásához kerültek). Külön feladat megállapítani, hány ábra van a könyvben. Impozáns a mennyiségük: az 555-ből 376 a színes és 179 a fekete-fehér. A kereken 240 fénykép mindegyike színes: a viseletes falvakban készült, élő személyeken (részben rekonstruált felöltözés útján) mutatja be a teljes öltözeteket, vagy részleteiket közelképekben. A rajzok és akvarellek 315 ruhadarabot, illetve öltözékelemet ábrázolnak, 136-ot színesben, 179-et fekete-fehérben (a javát több nézetből, sőt, esetleg részleteiben is). Csak sajnálhatjuk, hogy a szerzők teljesen eltekintettek az időközben általuk összegyűjtött fekete-fehér „archív”, azaz hiteles, gyakran fél évszázados, eredeti fényképek felhasználásától, nemcsak képileg, hanem szövegileg is. Szerencsésebb lett volna, ha a kevésbé hiteles és/vagy gyakran esetlenül beállított színes viseletképek, valamint a főlős számú tárgyrajzok jelentős részét ilyenekkel helyettesítették volna.

A viseletleírásokból is kiviláglik, hogy a Zoborvidék szlovák községekkel övezett nyelvsziget. Kulturálisan, tehát az öltözködés terén is elkülönül, nemcsak a szlovák, hanem a távolabbi magyar falvaktól is. A többi magyar viseletcsoport több hasonlóságot mutat — néhány esetben szoros egységet képez — a közvetlen szomszédságában fekvő magyarországi viseletes falvakkal. De ezek között vannak olyan viselet egységek (a Garam völgyében és az Ipoly völgyében is), amelyekre az a jellemző, hogy a nők a természetes derékvonalnál alacsonyabban helyezik el az alsótest ruhadarabjainak (szoknya, kötény) kezdővonalát, tehát a hosszított derék az ideál, ami másutt nem is fordul elő a magyaroknál. Minden egység ismertetésekor körvonalazódik a férfiaknál különböző időben végbement gatyá-nadrág váltás, a nőknél az ingváll-ujjas váltás. Mindezek a szlovákiai viseletek korábban gyakorlatilag ismeretlenek voltak a néprajztudomány számára és sok feldolgozásnak alapul szolgálhatnak.

Terjedelmi okokból és az idő sürgetése miatt a kiadvány nincs annyira „átfésülve”, mint ahogy szeretttük volna, de ki kellett használni a megjelentetés lehetőségét. Jóllehet, ez a könyv gyakorlatilag csupán terepmunkán alapul, tehát „csak” forráskiadvány, de a műfajnak azzal az előnyével együtt, hogy a maga hiteles mivoltában és életszerűen rögzítve adja vissza ezt a gazdag ismeretanyagot, nemcsak azoknak a falvaknak, amelyek tárgyakat és adatokat szolgáltatnak hozzá, a húsz évvel ezelőtti adatközlőknek, de végre közkinccsé válik, sokan haszonnal forgathatják a kötetet.

A bemutatásokat magyar–szlovák helységnevjegyzék zárja. Idegen nyelvű kivonatok sajnos nem értek a kötetbe, hiszen sok szöveg még a szerkesztés közben született. Német kivonata — azonos az összefoglaló jellegű függelékkel, praktikusán ellátva számos ábrára való utalással — fénymásolt, tizenkét oldalas kísérőfüzetben elérhető: *Ungarische Volkstrachten in der Slowakischen Republik*. (A kötetet Magyarországon forgalmazza a Custos–Zöld könyvesbolt, Budapest, II. Margit krt. 7.)

Szubjektív befejezésként nem hallgathatom el: magam egyike vagyok azoknak, akik a legeslegjobban örülnek, hogy végre valóra vált ez az álom, megszületett ez a könyv. Hiszen ott voltam a szerzők mellett én is már húsz éve, és igyekeztem szakmai tanácsokkal, bátorítással segíteni nekik, tudván, mennyi nehézség közepette dolgoznak ezen a hézagpótló munkán.

BALOGH JÁNOSNÉ HORVÁTH TERÉZIA

Kecskemét anno...

SZÉKELYNÉ KÖRÖSI ILONA: *Kecskemét anno... Képek a régi Kecskemétről*. Kecskemét, 1998. 191 old., 258 kép.

Az újabban örvendetesen szaporodó reprezentatív képeskönyvekhez egyenrangú kiadványként csatlakozik a régi Kecskemétről szóló album. Minden ízében helyi kiadvány: a szerkesztő, a reprodukciókat készítő KISS BÉLA, a felelős kiadó WICKER ERIKA múzeumigazgató a nyomás, sőt, még a német- és angolfordítók is helyiek. Kecskemét tehát minden szempontból „önellátó”, nem szorul a főváros segítségére. (Anyagilag sem, oly örvendetesen sok a helybeli támogató.)

A szerkesztő röviden ismerteti a város és a helyi fotózás történetét; megtudhatjuk, hogy már száznegyven éve a város felé fordult a fényképészek figyelme. A hatalmas anyagból jó ízléssel és jól szerkesztve kapunk gondos válogatást: többek között a sokféle középület (és ami korábban a helyükön volt!), kereskedések és műhelyek, a bennük folyó munkák; hetipiacok, vásárok, kiállítások, ünnepek és egyéb társas összejövetelek képei sorakoznak tematikus rendben. Megismerjük a régi tanyákat, a mezei munkákat, a pásztorkodást. Bugac külön fejezetet kapott, itt régi idegenforgalmi felvételek is láthatók. Van ugyan szőlőbeli, illetve gyümölcscsel, zöldséggel kapcsolatos fénykép, de a szőlővidék, a szüret stb. nem szerepel kellő hangsúllyal, ellenben minden tisztségviselő egyéni vagy csoportos képe megtalálható.

A Duna–Tisza közén törököt és más hadat is átvészelt három város közül az 1870-től megyei jogú Kecskemét került a fejlődés élére. Összetettségét a féltucat felekezet tucatszámú temploma, a sokasodó tan- és kulturális, művészeti, múzeumi intézmények is tanúsítják: nemcsak gazdasági, hanem szellemi központja is e nagy tájnak, fejlődését csak a földregés tudta ideig-óráig megakasztani; minderről jellemző képek tanúskodnak.

Többféle jegyzék (fotósok, épületek, szakirodalom stb.) segíti a köteten belüli tájékozódást, a könyv használatát. Néprajzi szempontból nemcsak a kitűnő érzékkel válogatott képeket kell dicsérmünk, hanem azt a képi panorámát is, amelybe városon belül és kívül a néprajzi fotók beilleszkednek. Aki Kecskemétből semmit soha nem látott, ebből az albumból eléje tárul a múlt és aki nem is tudja a várost felkeresni, ebből is megismeri és megszereti; ha pedig képzeletbeli időgépen elutaznánk egy távolibb jövőbe, rekonstruálni lehetne belőle Kecskemét aranykorát.

KATONA IMRE

Helyismereti könyv Kiskunfélegyházáról

BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET (szerk.): *Kiskunfélegyháza helyismereti könyve*. Kiskunfélegyháza, 1998. 400 old.

A Nemzeti Alaptanterv (NAT) egyik első tankönyve: 14–18 éves diákoknak szóló helyismereti enciklopédia, tizenkét szerző közös műve. Közöttük a humán tudományágak képviselői majdnem teljes számban jelen vannak, etnográfusokként BEREZNAI ZSUZSANNA és SZÜCS JUDIT. A lektorok is mind „illetékesek”, a néprajz részéről UJVÁRY ZOLTÁN.

A gazdagon adatolt és illusztrált könyv megfelelő fejezetei 1990–1997-ig tárgyalják Félegyháza népének, lakóinak életét. A régészeti, történeti fejezetek az újabb korok felé közeledve egyre tagoltabbak, több szerző között oszlanak meg. A néprajz a helyi sajátosságok fontossága szerint ismerteti a népeletet, talán a települést, építkezést lehetne némileg hiányolni; annál örvendetesebb a táplálkozás-, valamint a folklórfejezetek viszonylagosan is váratlan gazdagsága. Sem a történészek, sem a néprajzkutatók nem hangsúlyozzák eléggé, hogy Félegyháza lakossága jász, így az olvasónak mindvégig az a benyomása, hogy voltaképpen kunokról van szó. Helyesen tették, hogy figyelmüket a város vonzáskörzetére is kiterjesztették, itt azonban némi finomítás kellett volna, például a tiszaujfalusi KÁDÁR LAJOS népi író nem félegyházinak, hanem csongrádinak tartotta magát. De hát HOMÉROSZ, nálunk pedig PETÓFI óta mindig vitatott a tehetségek lokalizálhatósága, nem is szólva a kettős, népi–nemzeti tudatú alkotókról.

A tanulóifjúság érdeklődésének megfelelő arányban kerültek sorra a földrajzi, nyelvjárási, majd a művészetről és a sportról szóló fejezetek. Hasznos életrajzi kislexikon és helyismereti bibliográfia zárja a kötetet. Pedagógiai végig gondolás jellemzi a kötet technikai kivitelezését, a képek változatosak, hitelesek. Így minden nevelő, kutató és továbblépni szándékozó diák is haszonnal forgathatja e kézikönyvet, melynek modelljellege miatt is sokunk polcán ott a helye! Külön öröm, hogy a néprajzi fejezetek különösen jól és frissen egészítik ki a Félegyházáról eddig kialakított hézagos ismereteinket, és a néprajzi fejezetek négy szerző (BEREZNAI ZSUZSANNA, MEIZL FERENCNÉ, SZÜCS JUDIT és FÜLÖP IMRE) jóvoltából — minden rövidségük, tömörségük ellenére is az értékes és hasznos kézikönyv erősségei közé tartoznak.

KATONA IMRE

RÁCZ SÁNDOR könyveiről

RÁCZ SÁNDOR: *Óföldeák község földrajzi nevei*. Óföldeák, 1997. 46 old.

RÁCZ SÁNDOR: *Szülőfalum, Földeák földrajzi nevei*. Földeák, 1998. 60 old.

1997-ben látott napvilágot RÁCZ SÁNDOR makói néprajzkutató szorgalmas gyűjtőmunkájának eredményeként az *Óföldeák község földrajzi nevei* című kiadvány.

Az alapos néprajzi ismerettel és gyakorlattal rendelkező kutató és író ez alkalommal is bizonyított. A szóban forgó témát nagy szakértelemmel két fő elem köré csoportosította a népszerű írásában: a lakosság, színhagyomány és a terület (belsőség és külterület, illetve határ) egységének tükrében dolgozta fel. Teret szentelt a község vázlatos történetének, neve színhagyományban való megjelenítésének, a földtulajdoni viszonyoknak és településtörténeti kronológiának. S mindezt gazdag irodalmi, okmánytári, térképészeti és interjúanyag felhasználásával tette. Az építményeket helyük, helyszínrajzi számuk megjelölésével írta a névmutatóba.

Művével hozzájárult a következő generációk szülőföldismeretének és -szeretetének megtanulásához. Ajánlom a művet tanulmányozásra, követésre, s egyben gratulálok a színvonalas munkához, úgy is mint a Makói Honismereti Kör tagjának és a Makói Honismereti Híradó szöveggondozójának.

RÁCZ SÁNDOR 1998-ban ismét színre lépett, megírta *Szülőfalum, Földeák földrajzi nevei* című, 60 oldalas könyvét, melyet Földeák Község Önkormányzati Képviselő-testülete nyújtott át a falu népének és az érdeklődő közönségnek.

Földeák a maga 152 évével fiatal település, amelyről VASS IMRE polgármester írta ajánlásában: „A három emberöltő sok új fogalmat, elnevezést »hozott« a településnek, de sajnos sokat el is »vitt«.” A múltbeli és a jelenkori nevek megörökítése kiemelkedő része e könyvnek.

Lapjain megújulnak a község bel- és külterületének régi nevei. Ezt annak, a történetkutatói szemléletmód elkötelezettjeként ismert RÁCZ SÁNDORNak köszönhetjük, aki a néprajztörténetben az önismeret forrását és a szürke hétköznapi valóságának feltárását tekinti feladatának és a feledés homályából emeli napjaink ismeretévé a régi neveket, sok-sok adatközlő és írásos anyag segítségével. Ez alkalommal 852 nevet ismerhetünk meg, ami egy ilyen község esetében igen jelentős.

A szerző gondosan foglalkozik a falu történelmével és nevének kialakulásával, ez utóbbit „humorhangolásában” (falucsúfolók) is megadja.

A mű igen tanulságos, mindenkinek ajánlható. Nemcsak a felnőttek olvasmánya lehet, hanem a Nemzeti Alaptanterv szerinti tanításban is hasznos segédeszközként szolgálhat a helyi iskolákban.

FORGÓ ISTVÁN

ÉVFORDULÓK, MEGEMLÉKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Az „Adagiorum” megjelenésének évfordulója

Négyszáz éves az első magyar közmondásgyűjtemény

1598-ban a bártfai Klöss nyomdában jelent meg a kiváló tudós és pedagógus, BARANYAI DECSI CSIMOR JÁNOS (1560 körül–1601) *Adagiorum Græcolatinoungaricorum Chiliades quinque* című könyve. Ebben, főként a kor legnevezetesebb latin–görög szólásgyűjteménye alapján, mintegy ötezer latin, ezerszámra görög mondásokat ad, hozzáírva ezekhez az általa megtalált magyar megfelelőket. E korból igen kevés ország és nyelv büszkélkedhet azzal, hogy sok ezer szólást, szófordulatot, közmondást adtak volna ki nemzeti nyelven.

Családi nevén CSIMOR JÁNOS a sárközi Decsen született, majd Debrecenben és Kolozsvárt tanult. Egyetemait német földön, (Wittenbergben, majd Strassburgban) végezte. Itt kora legkorszerűbb filológiai, jogtudományi ismereteit sajátította el. 1592-ben tért haza, ekkor már Erdélybe. A következő évtől a székelyvásárhelyi (ma: Marosvásárhely) kollégium igazgatója lett. Jogtudományi, történeti, filozófiai munkái jelentek meg. Az oktatás céljait szolgálta közmondásgyűjteménye: maguk a szövegek mintegy megtanulandók (ideértve a görög és latin példákat is), ám erkölcsi példát is szolgáltatnak. A későbbi magyar szólásgyűjtemények sorozatosan merítettek e könyvből, a magyar parömiológia pedig mindig az ő adatait veszi legelőre a változatok felsorolásakor.

A budapesti egyetem Folklore Tanszéke 1998. július 21–22-én kis nemzetközi konferenciát rendezett a 400. évforduló alkalmából. Az első napon magyar kutatók BARANYAI DECSI sokoldalú életművét mutatták be: ez volt az első ilyen interdiszciplináris értékelés. Másnap történeti–parömiológiai előadások hangzottak el (főként külföldi résztvevőktől): mit és hogyan tudunk ma BARANYAI DECSI korának európai közmondásairól. Szó volt a proverbiumok osztályozásának kérdéseiről is.

Váratlanul nagy érdeklődés övezte a kisméretű, szakmai tanácskozást. Újságcikkek (köztük az Élet és Tudomány pontos portré tanulmánya), rádió- és televízió-interjúk adtak képet közmondásaink múltjáról, társadalmi szerepéről, változásairól. Az Országos Széchényi Könyvtárban, ahol a konferenciát tartották, kitűnő kiállítás mutatta be a BARANYAI DECSI-re és a magyarországi szóláskutatás történetére vonatkozó dokumentumokat. Ezek között több is külföldön van, másolatban most voltak először láthatók. A Magyar Posta emlékbélyeget és levelezőlapot adott ki, a konferencia helyszínén alkalmi postahivatal működött.

A német és angol nyelvű dolgozatok megjelentetésének munkálatai már megkezdődtek. A konferencia — remélhetőleg hitelesen — mutatta be a nagy magyar tudós eddig méltatlanul széttagoltan ismert életművét. A fiatalon, váratlanul elhunyt BARANYAI DECSI ugyanolyan kiválóan képzett, szorgalmas, céltudatos kutató volt, mint mondjuk BORNEMISZA PÉTER vagy SZENCZI MOLNÁR ALBERT. Sokrétű munkássága minden megbecsülést megérdemel. Ami pedig a tüzetes történeti parömiológiát illeti, most erről a legtöbbet azok mondták és azok tudják, akik itt voltak e konferencián. A nagy nemzetközi tekintélynek örvendő mai magyar parömiológia újabb sikerre volt e rendezvény. Ezt a kiadvány is igazolhatja majd.

Feladó: _____

LEVELEZŐLAP

KÁDIA A MAGYAR POSTA RT. - ÁRA: 25,- Ft

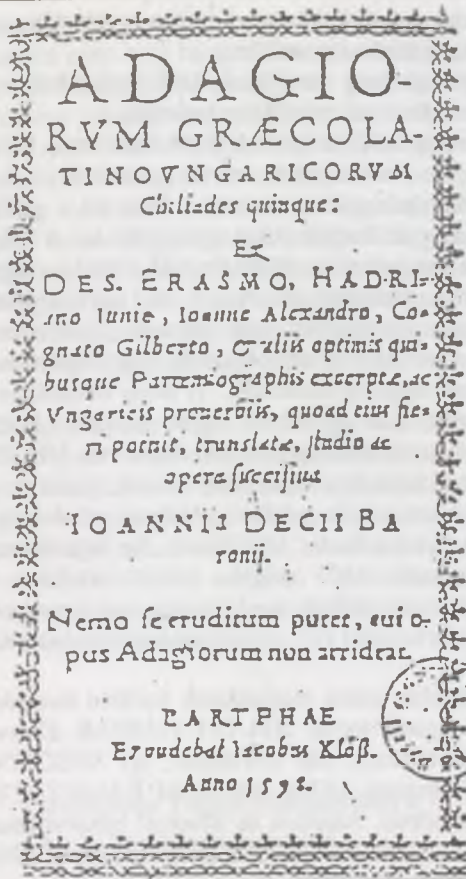

Az évforduló alkalmából megjelent levelezőlap

Baranyai Decsi Jánosról és az „Adagiorum”-ról

1598-ban az észak-magyarországi, Sáros megyei Bártfán (ma Bardejov, Szlovákia) a Klöss nyomdában jelent meg BARANYAI DECSI CSIMOR JÁNOS, a székelyvásárhelyi partikula (kisiskola) rektora által összeállított *Adagiorum Græcolatinoungaricorum Chiliades quinque*, azaz *Ötezer görög–latin–magyar szólás gyűjteménye* című kötet. Ez az első magyar szólás- és közmondásgyűjtemény. Egy kevéssel korábbi cseh és egy valamivel későbbi lengyel gyűjteménnyel együtt régióinkban az elsők közé tartozik. Korábban készült már például angol, arab, német, olasz, spanyol, török gyűjtemény, míg az első ukrán, finn, észt, orosz, szerb, szlovák, bolgár és román gyűjtemények jóval későbbiek.

BARANYAI DECSI CSIMOR JÁNOS 1560 körül született a mai Tolna megyei, akkor a Felső-baranyai Református Egyházmegyéhez tartozó Decsen (innen származik a nevében a Baranyai és a Decsi). Az akkor neves tolnai iskolában, majd a debreceni és a kolozsvári kollégiumban végzett tanulmányok után Losonczy Bánffy Farkas erdélyi fejedelmi tanácsos fia kísérelőjeként a Wittenbergi Egyetemre ment 1587-ben. Elindulása előtt Kovacsóczy kancellár és tanácsosai arra is felkérték, hogy a jogharmonizáció céljából foglalkozzék a magyar és német birodalmi jog összehasonlításával. Wittenbergben 1587-ben megjelent *Hodoeporicon* című munkája az első magyar szerző által írt útleírás. Ez a Bonchida–Székelyvásárhely (e város csak 1616-ban, Bethlen Gábor fejedelem rendeletére lett Marosvásárhely néven szabad királyi város)–Moldva–Varsó–Danzig–Wittenberg utat írja le latin nyelven. Ennek ma ismert egyetlen példányát a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár őrzi.

Az „Adagiorum” címlapja

Wittenberg után tanulmányait Strassburgban folytatta. Itt készült doktori értekezése, a *Synopsis Philosophiae* (A filozófia összefoglalása) 1591-ben, latin nyelven, JOHANN LUDWIG HAWENREUTER, a filozófia és orvostudomány professzora irányítása alatt, aki szintén összeállított egy szólásgyűjteményt. DECSI doktori értekezését 1595-ben Wittenbergben is kiadták, s a londoni British Libraryben van egy kéziratos angol fordítása is.

1592-ben tért haza Kolozsvárra, majd 1593-ban meghívták Székelyvásárhelyre, az ott 1557 óta fennálló partikula (a marosvásárhelyi kollégium elődje) igazgatójának. Két elődje, TORDAI ADÁM és LASKÓI CSÓKÁS PÉTER szintén wittenbergi diák volt.

Kolozsváron, a Heltai nyomdában 1593-ban jelent meg a két jogrendszer 700 oldalas összehasonlítása, a *Syntagma institutionum iuris imperialis ac Ungarici*. Ez a munka őrizte meg a szerző képét is számunkra. DECSI volt az első, aki latin klasszikust fordított magyarra. Az *Caius Crispus Sallustiusnak két históriája* 1596-ban jelent meg Szebenben, aktualizáló jegyzetekkel. A rendelkezésre álló dokumentumok és a történelem minden rangú szereplőivel való beszélgetések alapján megírta az 1592–1598 évek krónikáját. A latin kézirat KULCSÁR PÉTER magyar fordításában 1982-ben jelent meg. Értekezett a magyar rovásírásról, s ismertek latin és görög, diáktársainak írt

üdvözlőversei is. Fennmaradt öt latin nyelvű levele, amelyet Strassburgból JOHANN JACOB GRYNÆUS bázeli professzornak írt.

1601. május 15-én halt meg váratlanul Székelyvásárhelyen. Valószínűleg a Vártemplom körüli, régen felszámolt temetőben temették el.

Az *Adagiorum* mintája ROTTERDAMI ERASMUSnak 1574-ben Baselben kiadott latin–görög, magyarázatos, néhány más szerző gyűjteményét is tartalmazó kötete volt. DECSI elhagyta a magyarázatokat, viszont a latin és a görög mondásokat magyar megfelelőikkel, vagy magyar fordításokkal egészítette ki. A magyar szövegek jellegzetessége, hogy a mássalhangzóval kezdődő főnevek előtt is a legtöbbször az névelő van, például „Egy az szoba, az kemencével.” A *-val, -vel* rag a legtöbbször, ugyanúgy mint a moldvai csángómagyar nyelvjárásban, nem hasonul: „Sem Istenvel, sem embervel nem gondol.” A *nyáron, télen* helyett azt olvassuk, hogy *nyárban, télben*, például: „Aki nyárban ne gyűjt, télben aggebűl bánkódik.” A *mony* helyett ma *tojást* mondunk („Tarka, mint a szárcsamony.”), az *eh* helyett *máját*, például: „Szép a szava, de ördög az eha.” Minden olyan közmondásban, amelyben *kutya* van, DECSInél *eb* található, például: „Az mely ebet botval hajtnak az nyúl után, soha az nyulat meg nem fogja.” Az *iskola* akkor még következetesen *schola*, például: „Még az scholabeli gyerekek is tudják.” A mai „Suszter maradjon a kaptafánál.” DECSInél: „Ne feljebb varga az kaptánál.”

Az *Adagiorum* összesen 4827 magyar adatot tartalmaz, ebből körülbelül ezer tekinthető szólásnak, közmondásnak, mert sokszor csak egy szóval (pl. *gazember*), vagy egy egyszerű jelzős szerkezettel (pl. *ostoba ember, hitvány ok*) értelmezi a latin vagy görög mondat.

Adatai közül körülbelül százat megtalálunk korábbi kiadványokban, korabeli levelekben is. A leggazdagabb forrás HELTAI GÁSPÁR *Esopusi fabulái* (Kolozsvár, 1566), de jó néhányat találunk más szerzőknél, így SZEGEDI LŐRINC *Theophania* című vígjátékában (Debrecen, 1575), BALASSI BÁLINT, TINÓDI, BORNEMISZA PÉTER és mások műveiben, Salamon és Markalf történetjében, BÁTHORI ISTVÁN levelezésében stb. A magyar adat olykor a latin szöveg, ritkábban egy német közmondás fordítása.

DECSI szólásainak, közmondásainak egy része ma is pontosan, vagy kis változtatással úgy hangzik, mint négyszáz éve. Néhány példa mai helyesírással (DECSI például a *cs* betűt — mint a lengyelek — *cz*-vel írta): Kücsiny az bors, de erős; Te sem vagy jobb az Deákné vásznánál; Nagy fába vágta az fejszét; Szemérem (ma: szégyen) az futás, de hasznos; Ember kell a gátra; Jó volnál halálnak; Olcsó húsnak híg a leve; Az igazmondás betöri embernek fejét (ma: Mondj — vagy szólj — igazat, betörik a fejed); Lassan járj s hamarébb elérsz (ma: tovább érsz); Jótött helyébe jót ne várj; Köz(ös) lónak túros (azaz feltúrt, sebes) az háta; Sok lúd disznót győz; Olyan messze van, mint Makó Jeruzsálemtől; Az minemű mosdót te énnekem tartasz, én is olyan kendőt tenéked (Amilyen a mosdó, olyan a törülköző); Nemakarásnak nyögés az vége (!); Jó pap holtig tanul; Jobb ma egy veréb, mint holnap egy tüzök; Zsák meglelte foltját. Ugyancsak közismert, de ugyanakkor Európa számos (zárójelben feltüntetett) nyelvében is megtalálhatók: Ajándék lónak nem kell a fogát nézni (48); Csak a szörét veti el az farkas, nem természetét (45); Várja, hogy a sült galamb menjen a szájába (30); Egyik kéz az másikat mossa (47); Más szemében meglátja az szálkát, az magában az gerendát sem (47); Nem árulok zsákbamacskát (38) stb. A magyar mellett egyes szomszédos nyelvekben is megtalálhatók: Az sok bába között az gyermek is el szokott veszni; Ne hányj borsót a falra; Meghalt az gyermek, elkölt az komaság.

A szólások, közmondások egy része ma már nem közismert, de például a bakonyalji, északi csángó, drávaszögi, háromszéki, kórógyi, szatmári és más gyűjtésekben

előfordul. Például: Még az ebnek sem jó az első fia (azaz: senkinek sem tökéletes az első munkája); Híres eperre nem kell kosárral menni; Addig hántsd az hársfát, míg hámlik (ezt HELTAI GÁSPÁR 1495-ből „Addig üst a vasat, míg meleg” értelemben idézi Kinizsi Páltól); Elég egy kő száz varjúnak is (ismert a török és a perzsa nyelvben is); Ahol malacot ígérnek, zsákoddal ott légy; Még üdén meglátszik, az mely tejből jó túró leszén; Az ki urával pöröl, Isten annak orvosa stb.

Feledésbe merültek már például a következők: Egy babot nem adnék rajta (de mondjuk azt, hogy „Nem babra megy a játék”); Úgy illik, mint az bot az tegezbe; Minden botnak az végén az feje („Ha a vége jó, minden jó” értelemben); Minden hitvány (azaz rossz) lövő nyilára vet; Nem tudhatom, hogy tök-e, vagy túrós étek (halvány sejtlemem sincs, hogy micsoda); Hadd morogjon varga Pál, csak a jó talpat csináljon; Pokolban is esik egyszer egy ünnep; Későn sütve (Eső után köpönyeg) stb.

A talán körülbelül 300 példányban megjelent *Adagiorum* csakhamar ritkasággá vált (mára négy teljes példány maradt fenn), de közmondásaiból, szólásaiból több százat átvett SZENCZI MOLNÁR ALBERT — aki Strassburgban szintén HAWENREUTER tanítványa volt — magyar–latin szótárának 1611-es hanai és következő kiadásai, onnan bekerültek más szótárakba, kézikönyvekbe és sokat közöl — DECSIRE való hivatkozás nélkül — KIS-VICZAY PÉTER a Bártfai Városi Nyomda által Kassán 1713-ban kiadott második magyar közmondásgyűjteményben. Az *Adagiorumból* 1978-ban kis példányszámban hasonló kiadás készült.

PACZOLAY GYULA

Emlékezés Tagán Galimdsánra

Megkésétt nekrológ

TAGÁN GALIMDSÁN ötven éve halott. Hogy annak idején miért nem búcsúztattuk el barátunkat, tagtársunkat, a Magyar Néprajzi Társaság egykori pénztárosát, az okok az alábbiakból — úgy vélem — világossá válnak.

TAGÁN GALIMDSÁN baskírból lett magyar volt. Baskíriában, az Orenburgi kormányzóság egyik kerületének a központjában, Cseljabinszkban született, 1892. január hó 31-én (orosz naptár szerint), igen jómódú, befolyásos, mohamedán szülőktől. Édesapja: Tagán Girfán, apai nagyapja: Tagán Szejfallah, édesanyja: Fajzullah Gatifa, anyai nagyapja: Fajzullah Fajzuk. (TAGÁN ugyan azt hangoztatta, hogy ő valójában Tengrikul helységben született, Cseljabinszkban, ahol szüleinek szintén nagy háza volt, csak anyakönyvezték.)

Elemi és középiskoláit Cseljabinszkban végezte. Felsőbb iskolai tanulmányait pedig a Kazanyi Egyetemen, ahol történelmi és gazdaságtudományi tárgyakból szerzett középiskolai tanári oklevelet. Az utóbbi ismeretekre családja kiterjedt gazdagsága és gazdálkodása miatt volt szüksége. A történelmi tudományok viszont népe, a baskír nép eredete, múltja és jelene miatt érdekelték. Sokat hallott arról az öregektől is, hogy Baskíria hajdan nyugatabbra (az egykori Magna Hungaria területén) volt. Csak 1552-től, amikor az oroszok a Kazanyi Kánságot megsemmisítették, fokozatosan tolódott el kelet felé. Baskíria ugyanis beletartozott a Kazanyi Kánság törzsszövetségébe, ezért az oroszok Baskíriát is meghódított birtokuknak tekintették, földjeit, falvait hadizsákmánynak, a baskír népet pedig jobbágyaiknak. A jobb földeket, legelőket elko-

bozták és orosz híveiknek ajándékozták, nemkülönben a falvakat is. A baskír nép és vezetői ebbe nem nyugodtak bele. A jobbágyság elől fokozatosan kitértek kelet felé való településsel. Közben pedig, mintegy 250 évig tartó harcot, ellenállást folytattak az oroszokkal. Ezek a dolgok TAGÁN gyerekkorában még elevenen éltek a baskír nép tudatában, de a többi leigázott török nép tudatában is. A mohamedán vallású, szibériai török népek vágyai mélyén ott sarjadozott egy mohamedán nagytürk állam lehetősége.

TAGÁN GALIMDSÁN éppen katonaidejét töltötte, amikor kitört az első világháború. Ennek során, 1916-ban őt is besorozták az egyik gárdaezredbe, és mint zászlós (*praporcsik*) került a frontra. Éspedig a német, nem az osztrák–magyar frontra, mert az volt az orosz felsőbb hadvezetőség véleménye, hogy a török fajú népek szimpatizálhatnak a magyar katonákkal, vagyis nem harcolnak teljes elszántsággal. Mint ismeretes, 1917-ben az oroszoknál kitört a forradalom; az orosz front összeomlott. Itt átadom a szót TAGÁN GALIMDSÁNNak:

„[...] Az orosz hadseregben tiszt voltam. 1917-ben, az orosz forradalom alatt, miután kikiáltották az önálló Baskirdisztán autonómiát, [mint ezredes] a baskird hadsereg szervezeti ügyeivel foglalkoztam. Az 1918–19-es években mint a harmadik baskird hadtest parancsnoka [majd amikor a Gyenyikin–Kolcsak-féle frontot a bolsevikok áttörték, a teljes baskird hadsereg parancsnokaként] vettem részt a bolsevikok elleni harcokban. [Csaták sorozata közben keletnek hátrálva, a szibériai vasútvonal mentén, Cseljabinszk–Omszk–Tatarszk–Barabinszk–Novoszibirszk–Tajga–Acinszk–Krasznojarszk–Irkutszkon, ezek térségein át.] Csitában kapituláltam az antibolsevista, ottani [japán] erőkhöz. Így kerültem 1919-ben Japánba, ahol a baskírok és általában a török népek érdekében, sajtó útján és előadásokkal propagandát fejtettem ki. Majd Európába jöttem. [...]” Ez 1921-ben történt.

Európába érkezve Bécsbe sietett, miután ott volt az emigrált, hazájukat elhagyni kényszerült baskírok legnagyobb csoportja, élükön az igen rövid ideig független Baskíria volt

elnöke: TOGÁN ZEKI-VALIDI AHMED. TOGÁN — aki TAGÁN GALIMDSÁN nemzetségéből való volt — eredetileg Törökországba emigrált. Ott akarta összegyűjteni a világ minden részébe szétszóródott baskírokat és török fajú embereket, hogy Törökországot is beleértve, megteremtsék a nagytürk államot. Kemál azonban nemigen értett egyet ezzel az eléggé irreális tervvel. TOGÁN neheztelt ezért Kemálra, sőt, amikor Kemál kénytelen volt a háború alatt megszállt Azerbajdzsán és Türkmenia részeit kiüríteni, megharagudott és áttette működési központját Bécsbe. A nagytürk állam terve csakhamar életképtelenné bizonyult. TOGÁN jó ideig még fáradozott a megvalósításán, majd feladta — „egyelőre” — a tervet, és mint képzett turkológus és török őstörténész, a bonni egyetemen lett e szaktárgyak professzora. Ott adta ki IBN FADLAN teljes kézirati szövegét, amelyet éppen ő talált meg egy belső-ázsiai mecsetben, illetve mohamedán iskola könyvtárában.

Tagán Galimdsán mint zászlós 1916-ban

Tagán Galimdsán (jobbról a második) Karcagon az Ökrös családnál 1929-ben

Eközben TAGÁN GALIMDSÁN, mint mondotta, „hogy az idő ne menjen kárba”, módot keresett arra, hogy tanulmányokat folytasson, főleg az állattartásra és az aridus földművelésre koncentrált. Egyik professzora ajánlotta neki: „[...] ha az aridus gazdálkodás érdekli, menjen Magyarországra, Debrecenbe, ott igazán értenek az aridus gazdálkodáshoz.”

TAGÁN, 1922 és 1925 között diplomát szerzett a Debreceni Királyi Gazdasági Akadémián. Gyorsan és kitűnően megtanult magyarul. Szakdolgozatát már magyarul írta meg, 1924–1925-ben. Debrecen jó magyar nyelviskolának bizonyult. Többször említette: „[...] jól éreztem magam Debrecenben és környékén, meg a Kunságban, magyarul gondolkoznak és beszélnek, akárcsak a baskírok. Könnyen megértettem őket. Sokszor csodálkoztam is, hiszen ezek baskíruk beszélnek, csak nem baskír szavakkal.” Az Akadémián kötött szoros barátságot tanuló társával, a nagygazdafi ÖKRÖS LÁSZLÓVAL. ÖKRÖSÉKNél gyakran megfordult Karcagon és az ÖKRÖSÉk tanyáin. Megismerte a magyar nép életét, szokásait, ételeit. A disznóhús kivételével nagyon sok hasonlóságot talált az otthoni, a baskír és a magyar ételek között. „Igazi honvágyat mindig az ottani, a karcagi, terített asztal mellett éreztem” — mondogatta.

Mint okleveles gazda, abban az időben (1925) nem kapott munkát, sem a Hajdúságban, sem a Kunságban. Feljött hát Pestre. Már Debrecenben is, Budapesten még inkább, fordításokkal (baskír, kirgiz, mongol, török, orosz) biztosította megélhetését. Sok volt azokban az években nálunk az orosz birodalom területéről menekült, emigrált ember. Azok okmányait kellett magyarra fordítani. Akadt bőven kérvény és beadvány is (állásért, segélyért stb.), amelyeket szintén magyarra kellett fordítani. A legtöbb ilyen munkát a külügyminisztérium megbízásából végezte. Ez a munka csak éppen a létfenntartását biztosította, de nem töltötte ki, nem emésztette fel TAGÁN teljes munkabírását. És mondása szerint — „hogy az idő ne vesszen kárba” — beiratkozott a Királyi Magyar József Nádor Műegyetem Közgazdaság-tudományi Karára, ahol HELLER FARKAS

professzornál az orosz pénzügytannal (pénzügytan), írott disszertációval (1929-ben) közgazdaság-tudományi doktorátust szerzett.

Ez az időszak már a gazdasági válság ideje volt Magyarországon. TAGÁN zsebében immáron két magyar diploma is volt, de munkára való kilátás semmilyen területen nem mutatkozott. Ráadásul TAGÁN még mindig az ún. Nansen-útlevéllel rendelkezett. Magyarországon ugyan jól érezte magát, mégis inkább Törökországban szeretett volna letelepedni, ha már haza, Baskíriába nem mehetett. Az akkori helyzetét bemutatandó, közlöm itt a török hatóságokhoz benyújtott folyamodványa fogalmazványát, amelyet — érdekes módon — az akkori Kemál által bevezetett, latin betűs török helyesírás ismerete híján, magyarul írt, hogy majd a török követségén törökre fordítsák. Íme:

Ő nagyméltósága, a keleti kormányzóságok Vezérfelügyelőjének.

Nagyméltóságú Vezérfelügyelő uram!

Oroszországi baskír török vagyok, aki kénytelen volt hazájából elmenekülni. Hetedik éve, Magyarországra kerülve, itt elvégeztem először a debreceni királyi gazdasági akadémiát, azután a budapesti Kir. József műegyetem közgazdasági fakultását. Mindkét helyről jó diplomát szereztem s jelenleg a közgazdaságtudományi doktori szigorlat előtt állok. Szigorlati témám a pénzügytan.

Haza nem mehetek, az ottani viszonyok miatt. Magyarországon megélhetésem biztosítva van, de ez csak megélhetés, nem jövő.

Ezen okok miatt felajánlom szolgálatomat, hogy tudásomat, ha már hazámban nem érvényesíthetem, a testvér török nép szolgálatába állíthassam.

Ha a török kormány úgy kívánná, hogy még valamely speciális szakban is utánaképezzem magamat (tejgazdaság, magnemesítés, lótenyésztés stb.) úgy azt még itt tartózkodásom alatt megszerezhetem.

Óhajtásom az volna, hogy egy állandó, nyugdíjas álláshoz jussak, mely olyan jövőt biztosítana, hogy otthon maradt családomat is magamhoz vehessem s velük együtt tisztességgel megélhessek.

Tagán Galimdsán 1935-ben

Képesítésem úgy a mezőgazdasági, mint a közgazdasági téren képesít a kívánt állás betöltésére. Eddigi tudásom kibővítése végett kérem Őméltósága Csanády Aurél min. tanúr mellé való kinevezésemet.

Mivel jelenleg Nansen-féle útlevellem van, mint orosz emigránsnak, kérem arra az esetre, ha a török kormány szolgálatába fogadna, kegyeskedjenek török állampolgárnak való elismerésemet és a török útlevél kiadását kieszközölni.

Melyek után maradtam mély tisztelettel.

Budapesten, 1928. évi december hó 8-án

Tagán Galimdsán

Nem kevés, amit kér, de úgy látszik, törökországi barátai és pártfogói erre inspiráltak, hogy képesítése és katonai, politikai szereplése mindezekre jogosítsák.

Tanulásgul szolgál ez a „fogalmazvány” arra is, hogy TAGÁN ez időben még semmi biztosat nem tudott családjá tagjairól, feleségéről, akit áldott állapotban hagyott hátra. Várta kérelme teljesítését és készült doktori szigorlatára. Szigorlatát sikeresen letette és doktorrá avatták. Törökországból azonban nemleges választ kapott. Hogyan tovább? Erre a kérdésre a válasz: magyar állampolgárságot kell szereznie és itt kell biztos állásba jutnia.

Az állampolgárság megszerzése azonban hosszadalmas és bonyolult folyamat, ha csak valaki örökbe nem fogadja az illetőt. TAGÁN esetében ez a lehetőség adva volt. BARÁTHOSI BALOGH BENEDEK ugyanis már többször felajánlotta TAGÁNnak, hogy amennyiben „magyarrá akar lenni”, ő készséggel örökbe fogadja. Így az egész eljárás egyszerűvé válik és gyorsan lebonyolódik. Így is történt. BARÁTHOSI BALOGH BENEDEK orientalista, mandzsu–tunguzkutató örökbe fogadta TAGÁN GALIMDSÁNT.

BARÁTHOSI és TAGÁN már régóta ismerték egymást. Némelyek szerint ez az ismeretség és barátság még Japánban kezdődött volna, ahol BARÁTHOSI BALOGH már ott volt, amikor TAGÁN a csitai kapituláció után egy csapat Távol-Keletre sodródott magyar hadifogoly (főleg tisztek) társaságában, a vele tartó baskírokkal Japánba érkezett. BARÁTHOSI azért utazott volna Japánba az Almácssy-féle hajóval, amely a magyar hadifoglyok összegyűjtésére és hazaszállítására járt Japánban, hogy így talán magához veheti azt a harminckilenc ládát, amelyeket 1914-ben Mandzsúriában (?) kellett hagynia. Hogy így történt-e a dolog, BARÁTHOSI BALOGH és TAGÁN találkozására, én erről TAGÁNTól semmit nem hallottam. Lehet, hogy így történt. Én inkább a magyarországi találkozást tartom lehetségesnek. Annál is inkább, mert BARÁTHOSI BALOGH BENEDEK mint fáradhatatlan és fanatikus „turanista”, nem mulasztotta volna el, hogy meg ne ismerkedjék egy olyan nevezetes baskír-törökkel, amilyen TAGÁN volt.

TAGÁN tehát magyar állampolgárrá lett. A Néprajzi Múzeum tisztviselőségéhez is BARÁTHOSI BALOGH BENEDEK útján jutott. Ő rendezte ugyanis azokban az időkben a Néprajzi Múzeumban körülbelül ötszáz darabból álló mandzsu–tunguz tárgyi gyűjteményét és jegyzeteit. TAGÁN gyakran felkereste őt a Múzeumban, hogy segítsen neki a munkájában. Így került ismeretségbe BÁTKY ZSIGMOND múzeumi főigazgatóval és GYÖRFFY ISTVÁN múzeumi igazgatóörrel. GYÖRFFY kitűnően beszélt törökül, szívesen és gyakran elbeszélgettek TAGÁNnal ezen a nyelven. Sőt, BÁTKY és GYÖRFFY mint baskír „néprajzi forrást” is kérdezték. Hamar meggyőződtek róla, hogy TAGÁN tanult, jó eszű, okos és nemcsak a baskír, de a kirgiz és más török népek kultúrájának is kiváló ismerője, oroszul, magyarul, németül beszél, több török dialektust ismer stb. Egyszóval használható ember. A Néprajzi Múzeum nemrégén költözött a Könyves Kálmán körüti épületbe, szükség volt a hozzáértő segítségre. Egyelőre mint fényképészt alkalmazták, gyakornoki státusban. TAGÁN albérleti lakásából beköltözött a múzeum szuterénjének egyik szobájába. Amikor én 1931-ben megismerkedtem vele, akkor még a múzeumban lakott. Pár év múlva pedig a Százados utca 30/b. I. 1. alatt saját, egyszoba-összkomfortos lakást bérelt. A ház új építésű, modern épület, és viszonylag közel volt a múzeumhoz.

TAGÁN hamarosan első osztályú múzeumórré lépett elő és munkaköre kiterjedt a „török népek és a távol-keleti népek” gyűjteményeinek a gondozására is. Mindenekelőtt pedig arra ösztönözte BÁTKY és GYÖRFFY, hogy tanulmányokban közölje ismereteit a baskír kultúráról.

Ennek a kérésnek eleget is tett. Sorozatosan jelentek meg tanulmányai az Ethnographia és a Néprajzi Értesítő egy-egy számában, például a baskír erjesztett italokról, a gyapjú feldolgozásáról, a posztókészítésről, a hús eltartásáról, a ló betöréséről

(hámba és nyereg alá), az állatok bilyogozásáról, a szénakészítésről, a közlekedésről és eszközeiről, a baskír és kirgiz lófajtákról, lótenyésztésről, a lábasjóság itatásáról, kuktáról stb. Ezek a tanulmányok azt bizonyítják, szakképzett és kitűnő megfigyelő képességű, sokoldalú tudású, jó összehasonlító érzékű, lényeglátó a szerzőjük. TAGÁN néprajzi alapismereteit hazulról, Baskíriából hozta. Szülei úgy nevelték, hogy már gyermekkorától kezdve részt vegyen a gazdálkodás minden ágának gyakorlati munkájában, együtt a cselédekkel, hogy mindent a legaprólékosabban megtanuljon. Különösen szerette és ismerte a lovakat. Nyolc-tíz éves korában már jeles lovas volt. Még iskolába sem járt, amikor már szőrén ülte meg a lovat. Különben is baskír szokás volt, hogy a nagy népi ünnepek alkalmával rendezett lóversenyek lovasai mindig fiatal (tíz év körüli) fiúk voltak. A baskír gazdagságnak az alapját mindig a lótarás, a lovak száma jelentette. Tíz-husz lóva még a legszegényebb embernek is volt. A nagybirtokos családok pedig több ezer lovat tartottak. Ezenkívül szarvasmarhát és juhot, kevés tevét, szamarat, tyúkot, libát, kacsát és többfajta kutyát. Ezeknek a világa adta TAGÁN néprajzi „alapszemináriumát”, de már a kazanyi egyetemen is — a történeti stúdiumok során — szóba került a népek szokásainak, életmódjának elemzése. Itt, miután bejárt a Néprajzi Múzeumba, GYÖRFFYval és BÁTKEYval való beszélgetéseik során, s e két szaktudós irányítása mellett, módszeresen is képezte magát. A magyarországi néprajzi terepmunkába elsősorban GÖNYEY SÁNDOR és GYÖRFFY vezették be.

A magyar állampolgárság elnyerésével megszűnt TAGÁN hontalansága. A Néprajzi Múzeumba való kinevezésével, a fentebb már említett nyugdíjas állása is megvolt. Hozzá is látott minden módon, hogy kihozassa Baskíriában maradt családját, akikről eddig semmi biztosat nem tudott. Sok nehéz próbálkozás után, japán kapcsolatai révén megtudta, hogy szülei már elhaltak. Felesége él, megszülte gyermeküket (úgy emlékszem, leányt). TAGÁN két testvérbátyját Vorkutába bányamunkáslágerba internálták. Bátyjai kérték őt, ne érdeklődjék többé felőlük, mert azáltal a tortúrák özönét zúdítja rájuk.

TAGÁN a szovjet hatóságok szemében nem volt akárcsi. Gyakran intrikáltak ellene. Amikor a magyar állampolgárságot megkapta, a külügyminisztérium meg is kérte, ezután — Magyarország területét kivéve — tartózkodjon minden olyan megnyilvánulástól, amely kapcsolatba hozható a már említett nagytürk állam gondolatával. Ő ezt be is tartotta, s mindössze 1938 nyarán, GYÖRFFY társaságában tett egy körutazást: Lengyelországon, a balti államokon, Finn- és Svédországon át Németországba, majd Ausztrián át haza. Ez út során meglátogatták az itt-ott még élő régi, főleg baskír barátait. (Finnországban én voltam az útikalauzusk.)

A harmincas évektől kezdve fokozatosan bekapcsolódott a magyar néprajzi kutatásokba. Elsősorban a kollektív kutatómunkákban vett részt, például a Pusztafaluban végzett gyűjtésben. A Felvidék egy részének és Kárpátaljának a visszacsatolása után, 1939-től elkezdték a Szernye-mocsár és vidékének kollektív néprajzi feltárását. Ebben TAGÁN a népi állattartást tanulmányozta. Majd amikor Észak-Erdély is visszakerült és (1940-től) az Erdélyi Tudományos Intézet (ETI) megszervezte és elkezdte Borsa-völgyi interdiszciplináris kutatásait, TAGÁN GALIMDSÁnt, mint az ETI néprajzi részlegének a vezetője a népi állattartás kutatására kértem. Vállalta a feladatot, s amennyire múzeumi teendői engedték, nagy szorgalommal és hozzáértéssel dolgozott is. Egy alkalommal, amikor észak-erdélyi „szemleútra” indultam, velem tartott. Ekkor esett utunkba Székelyvarság, amely annyira megtetszett TAGÁNnak, hogy kötelező néprajzi terepmunkájául ezt a községet választotta. Ha szüksége volt rá, az ETI néprajzi részlege mindig segítette kiszállási díjjal és fényképezéshez filmekkel. Székelyvarságon elsősorban az erdőgazdálkodás népi, jogi és technológiai részét kutatta. Eredményeiről mint előmunkálatokról, a fakitermelésről és a szénégetésről tett közzé jeles tanulmányokat.

Székelyvarságon a székely hegyi lovakra is felfigyelt, mert sok hasonlóságot észlelt a baskír erdőterületeken honos és az itteni lóval végzett munkák között. Tervezte is, hogy monográfiát ír a ló szerepéről az erdei munkákban. Sőt, még egy folklorisztikai tervet is formálgatott. Ez a fehérlómondakör. Feltűnt neki, hogy például a székelyvarságiaknál közismert volt a mondas: „Mük mind rokonok vagyunk szegről-végről, a fehérlóról, a fehérló faráról.”

TAGÁN szerint ismeretes Baskíriaszerte, hogy a baskír lovak egy ősi fehér ménlőtől származnak, amely (minden vidék szerint) egy helyi tóból jött elő. Ott rejtőzik ma is. De ha téli éjszakákon a szabadban tartott ménest farkasok támadják meg és nagy a veszély, előterem a fehér mén és legázolja, elüzi a farkasokat. Azt tartották az öreg baskír csikósok, ha valamelyik csikó fehér folttal (a homlokán, vagy a lábán) jön a világra, annak az anyja hágtas előtt a tónak abból a részéből ivott, ahol valamikor a fehér mén a tóból előjött. Vagy a tónak abban a részében tartózkodott éppen akkor a fehér csődör.

A székelyek között is nagyon jól érezte magát, „mintha mindenkit gyerekkora óta ismertem volna. Még a tejszártelemek is nagyon hasonlítanak a baskír tejes ételekhez. Meg a málé is a mi árpakásánkhöz” — mondotta. A favágók hasított fákból épített kunyhója pedig szinte tökéletes mása a szegény baskír pásztorok kunyhóinak.

Nagy kár, hogy a második világháború miatt TAGÁN nem teljesíthette terveit. De nemcsak néprajzi terveit nem válthatta valóra. Családot sem alapíthatott. A honosítása során kitöltött papírok kérdésére azt írta: nős. Ez igaz is volt, hiszen Baskíriát nős emberként hagyta el. Amikor itt meg akart nőszülni, az illető hatóság azt kérte, mutasson elő volt, azaz baskír feleségétől való, hivatalos nyilatkozatot, miszerint törvényesen elváltak. Hiába magyarázta a tényállást, hogy képtelenség ilyen okmány beszerzése, neki épenséggel lehetetlen. A bürokráciát nem tudta meggyőzni.

A Magyar Néprajzi Társaság 1938. június 22-én tartott közgyűlése TAGÁN GALIMDSÁNT a Társaság pénztárosává választotta. Ebben a tisztségében meg is maradt 1944 végéig. A volt Oroszország földjére — még egyszer, utoljára — 1942 elején lépett, amikor FETTICH NÁNDOR magával vitte Kijevbe, hogy a felrobbantott Lavra romjai alól 1941 telén FETTICH és LÁSZLÓ GYULA vezetésével, magyar katonák által kimentett egyházi értékeket, valamint a kijevi múzeum — a magyar őstörténet szempontjából is felbecsülhetetlen archeológiai anyagát — számba vegyék, leltározzák. FETTICH és LÁSZLÓ GYULA 1941 telén az anyagot, amelyet a harcok során összevissza földre szórtak, borogattak, csak ideiglenesen, „ömlesztve” csomagolták ládába. Ez alkalommal, a rendbetételkor, segítségül előkerítették a múzeum tisztviselőit is, akiknek a német hadparancsnokságtól FETTICH rendkívüli igazolványt szerzett, ami szabad mozgásukat és a múzeumban való munkájuk feltételeit biztosította. TAGÁN gondoskodott arról is, hogy minél több élelmet (zsírt, cukrot, sonkát, sajtot, juhtúrót stb.) vigyenek magukkal a nélkülözhető múzeumi tisztviselőknek. Az élelmiszereket részben TAGÁN, nagyobb részben én vásároltuk össze — saját pénzen. Erdélyben akkor még jobban beszerezhetőek voltak az élelmiszerek, mint például Budapesten.

Tagán Galimdsán a Hortobágyon 1938-ban

Tagán Galimdsán 1939-ben
(Fotó: KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ)

Meg kell még említeni itt TAGÁN szervező-, előrelátó képessége, gondosága illusztrálására, hogy mint a Magyar Néprajzi Társaság pénztárosa, a háború vége felé (úgy emlékszem, 1943-ban) a Társaság minden pénzén kétvagonnyi nyomdai papírt vásárolt, mondván, hogy lassan-lassan beszerezhetetlen lesz, a pénz viszont napról napra veszít értékéből. Így lett. A háború utáni években az Ethnographia csak úgy jelenhetett meg, hogy a Társaság adta a papírt, sőt, a nyomdai költséget is papírral „fizette ki”.

Az Ethnographiát Karcagon a Kertész nyomda nyomtatta. Amikor TAGÁN hírt vette, hogy a vidéki zsidóságot elhurcolják, minden összekötését latba vetve, a szó szoros értelmében a vagonból szedte le KERTÉSZ JÓZSEFet, a nyomda tulajdonosát és szakmai vezetőjét. Sajnos, KERTÉSZ családját semmiképpen nem engedték leszállni. TAGÁN nem volt antiszemita, így gondolkozott: „Megengedhetetlen, hogy egy szuverén állam polgárait egy másik állam, csak úgy, a mi,

a magyar állam jogait semmibe véve, a világ színe előtt és a mi erkölcsi–anyagi kárunkra, elhurcolja.”

TAGÁN kezdettől fogva úgy ítélte meg, hogy a háborút a németek meg nem nyerhetik. Hogy ebbe a térségbe a szovjet csapatok vonulnak majd be, kemény harcok közepette, mert a Kárpát-medence geopolitikailag és stratégiailag mind a németeknek, mind a szovjeteknek igen fontos.

Abban is biztos volt, hogy ő nem várja, nem várhatja meg a szovjetek megérkezését. Igyekezett hát jó előre minden óvintézkedést megtenni. Kiállított a Közgyűjtemények Országos Felügyelősége által a maga személyére egy kiküldetési rendelkezést, amely arra szólítja fel (1944. szeptember 25-én), hogy Szombathelyre kell mennie, ott a múzeum anyagát a viszonyoknak megfelelően tegye rendbe. Ez az okmány arra szolgált, hogy idejében távol tartsa magát a fronttól. És biztosítéka legyen minden más rendelkezéssel szemben. A belátására volt bízva, hogy a feladatot mikor kezdi el.

Engem 1944. október 15-én, tanúk aláírásával, írásban meghatalmazott, hogy távolléte alatt a lakásába beköltözzem, azt használjam, javait visszatértéig őrizzem. Ugyancsak átadta nekem szabályosan kiállított végrendeletét, hogy halála esetén legyen végakarataának a végrehajtója. Ebben mint javadalmazottak, illetve örökösök a következő személyek szerepeltek (csupán a neveket sorolom fel): 1) Széki Pálma, Tasnádi Kubacska András elvált felesége, TAGÁN „menyasszonya” (Budapest XI., Budafoki út 81.); 2) Baráthosi Balogh Sárka, fogadott testvére (Budapest XIV., Róna utca 131.); 3) Abdul Latif főimám (Budapest, Mecset utca 17.). Ha a megnevezett örökösök valami oknál fogva nem élnének, arra az esetre úgy rendelkezett, hogy a hagyatékából alapítványt létesít, amelynek a kamataiból egy török fajú foiskolai hallgató élvezzen támogatást.

Utoljára 1944. október 29-én találkoztam vele. Két nagy bőröndbe és két oldal-táskába rakva vitte magával személyi okmányait, feljegyzéseit (katonainapló-szerűeket), diplomáit és mindenféle iskolai bizonyítványokat, családi leveleket, fényképeket családjáról, feleségéről stb. Vitte fényképezőgépét (Super Ikonta 6×6-os távmérős gép). Sok néprajzi jegyzetét, magyart, törökországit egyaránt. Vitt ruhaneműket, még tartós élelmiszereket is. Csomagjai összeállítása tanúságtétel volt egy olyan emberről, aki sokat volt úton, változatos és életveszélyes utakon is. Fontos, nélkülözhetetlen dolgokat vitt magával. Tudta, hogy a hontalanságba (immár másodszor!), a bizonytalanságba távozik. Jól át kellett hát gondolnia, hogy mit, mi- ket vigyen magával.

Ami akkor neki fontos volt, halála után nekünk kell hogy fontos legyen! Nekünk, hiszen ő már magyarrá lett. Jegyzetei kell hogy érdekeljenek minket is. Egyelőre semmit sem tudok arról, hová lettek a dolgai! Ez iránti leveleim — annak idején — aligha jutottak célba. Na, de visszatérek a korábbi időkre.

TAGÁN eredetileg Magdeburgba készült, de értesülvén, hogy oda a szovjet csapatok vonulnak be, minél nyugatabbra, Európa egyik kilépőkapujához, Hamburgba ment. Ott is voltak barátai. Többek között (úgy emlékszem a kazanyi származású) A. BYHAN professzor, a Hamburgi Egyetemen. Nála szállt meg (Hamburg-Rissen, Waldstraße 73.) és BYHAN nemcsak szállást adott neki, hanem munkát is, 1945. december 29-étől alkalmazta az Orientalische Seminar der Universität Hamburgon mint a kazanyi tatár és török nyelv lektorát. Később ezek mellé vállalta a néprajz előadását is. Sajnos, A. BYHAN professzor 1946-ban meghalt, ekkor TAGÁN albérletbe költözött (Hamburg 13. Schlüterstraße 58., bei Gustav Burbiel). Itt lakott aztán haláláig.

Az első rövid, német nyelvű levelezőlapon — 1945. április 18-án kelt — csupán életjelt adott magáról, miszerint a nehéz időket szerencsésen átvészelte. És pontosan leírta címét is. A lapot Pusztai Árpádként írta alá. A későbbiekben ezen a néven levelezünk. Leveleink nagy része (tőle és tőlem) nem ért célba. Valahol, valakik „begyűjtötték” azokat.

Budapesten a Százados u. 30/b. I. emelet 1. alatti volt TAGÁN-féle lakás 1945. január 9-én estefelé „szabadult fel”. Másnap, 10-én déltájban, már „levizitelt” egy GPU-százados nálunk, illetve a vele volt ruszin tolmács „Kovács professzort” előszólitotta az óvóhelyről. Felmentünk a feldúlt lakásba, amelyben a fiókok kiborogatva, a beszívító szél TAGÁN törökországi, karatepeli (1937) fényképei sokaságát söpörte ide s tova. A százados körülnézett a lakásban és azt kérdezte: „Tagán hová ment, hol van most?” Én: „1944. október 29-én láttam utoljára. Nem tudom, hová ment és hol van most.” A szép szál tiszt merően nézett rám, majd csizmájával rugdosta a padlón a vakolattal kevert fényképeket. Egy TAGÁN-képet felvett, zsebre vágta. Két ujját tisztelgően a sapkájához emelte és távoztak.

Ha addig nem tudtam volna, most világossá vált, miért nem várta meg TAGÁN a „felszabadulást” Százados úti lakásában. De ezek után nem csodálkoztam azon sem, hogy Pusztai Árpád levelei és a neki írt leveleim útközben „begyűjtődtek”.

A mégis célba ért levelekből azt olvastam ki, hogy TAGÁN nem érzi jól magát Hamburgban. 1946. október 21-ei levelében a következőket írta: „Az idén is két egyetemen fogok előadni (török–tatár nyelvet és néprajzot, heti 5+2 órát). Ha rövidesen nem sikerülne hazamennem, kimegyek Törökországba, vagy D. Amerikába. [...] Az egyik állam képviselőjével mint néprajzos, egy másikéval pedig mint okl. gazda beszéltem. [...] Azt mondták, hogy esetleg már decemberre meg is jön a válasz a beutazás engedélyezésére. Én természetesen mint néprajzos szeretnék kimenni. [...] Törökország annyiban szimpatikusabb, hogy ott sok barátom és ismerősöm van. Másodsorban pedig nagyon fontos az,

hogy Törökországban a saját fajtám néprajzával fogok foglalkozni, ami egyúttal faji kötelességem is. D. Amerikába csak akkor megyek, ha az útiköltségemet (és az első időkbén) a megélhetésemet biztosítják. Törökországba viszont minden feltétel nélkül.”

Az egyik, 1947. május 10-ei levelében arról írt, hogy az USA egy bizottsága listára vette a magasabb képzettségű menekülteket. „Engem az itteni illetékesek vétettek fel — nem én — a listára. Jelek szerint az USA-ba már ebben az évben is lehet kijutni.” Ugyanebben a levélben megemlítette, hogy: „Nemrégben itt járt az Angol Parlament egy küldöttsége (egyetemi tanárok), akik engem is felkerestek. T.i. az itteni főiskolákon működő (nem német) tanerők sorsa iránt érdeklődtek. Az én esetemben különösen a nyelvtudásom érdekelte őket. Természetesen az iránt is érdeklődtek, hogy mivel foglalkoztam eddig. [...] Elég jól ismernek engem mindenütt, ami egyrészt előnyös, de bizonyos dolgok tekintetében hátrányos is. [...] De arról nem szóltak ezek az angolok, hogy mi a célja az érdeklődésüknek.” Majd az 1947. október 6-ai levélben írta: „Innen lassan elmennek az emberek, a világ majdnem minden részébe. Én még mindig várok. Miért? Magam sem tudom.” 1947. március 31-én ezt írta: „A viszonyokhoz képest jól vagyok, nincs okom panaszra (anyagiak tekintetében), csak lelkiileg nem vagyok egyensúlyban: bánt sok minden. Azok, akikkel együtt én is D. Amerikába akartam menni, már megkapták a Venezuelai vízumot. Én úgy döntöttem, hogy a nyarat itt várom meg. Így jobban előtérbe kerül a törökországi utam. Az ottani barátaimmal állandó levelezésben vagyok. Az ügyem folyamatban van és a kilátások is elég kedvezőnek látszanak. [...] Jobb elhelyezkedési lehetőségek után itt nem járok, mert egyáltalán nincs kedvem itt maradni.” 1947. októberi levelében (ez az utolsó levél, amelyet tőle kaptam) ezt írta: „Sajnos a múlt nyár nem hozta meg azt, amit vártam. Így nem marad más hátra, mint tovább várni és reménykedni. De meddig?”

Das Orientalische Seminar der Universität Hamburg hat die traurige Pflicht, mitzuteilen, daß Herr

Dr. Galimdsan Tagan

Lehrbeauftragter für Turksprachen an der Universität Hamburg
ehemals Kustos am Museum in Budapest

am 29. Juni 1948 nach kurzer, schwerer Krankheit in Hamburg gestorben ist.

Prof. Dr. A. Schaade Prof. Dr. B. Spuler
Direktoren des Seminars für Geschichte und Kultur des Vorderen Orients

Hamburg, den 1. Juli 1948

Én is vártam a leveleit és reménykedtem, hogy ír ismét. De én is hiába vártam, a posta nem hozott tőle levelet többé... Csupán a gyászjelentés adta hírül, hogy TAGÁN GALIMDSÁN, 1948. június 29-én Hamburgban meghalt, rövid, súlyos betegségben. (Később annyit tudtam meg, hogy gyomorrákkal megoperálták, s rá egy hétre meghalt.) Ez az igazság.

Vannak, akik azt állítják, hogy TAGÁN nem halt meg. Látni vélték itt is, ott is. Legutóbb TORMA JÓZSEF, a baskír népi gyógyításról írott könyvében („... a tűznek mondom!” *A baskír népi orvoslás mágikus elemeinek mai rendszere*. Budapest, Püski, 1997) nem kevesebbet állít, mint hogy Ufában találkozott TAGÁN GALIMDSÁN unokájával, aki semmit sem tudott nagyapjáról. Más verzió szerint az említett unoka járt volna Magyarországon, nagyapja emlékét keresve...

Én bizalmas jó barátja voltam. Szükségét éreztem, hogy amit a papírok és az emlékezetem megőrzött, elmondjam erről a nem mindennapi, értékes emberről, baskírból lett magyarról, kiváló néprajzi szakemberről mindazt, amit eddig nem mondhattunk el. A Magyar Néprajzi Társaság tagját és egykori pénztárosát, a magyar néprajztudomány pedig egyik jeles művelőjét tartsa meg emlékezetében!

KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ

Megjegyzés

TAGÁN GALIMDSÁN unokája, MUSZINA ZUBALJA MUHAMETOVNA 1997 szeptemberében járt Budapesten. A magyar néprajzkutatókkal folytatott beszélgetései során sok mindent elmondott nagyapjáról és családjukról, illetve BALASSA IVÁNNak levelet is írt. Az unoka által közölt adatok fontos kiegészítések KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ írásához.

Találkozásukról kérésünkre KEREZSI ÁGNES (Néprajzi Múzeum) a következőket jegyezte fel: „Röviden összefoglalom, amit [...] Tagán Galimdsán unokájától megtudtam családjukról. Az ő édesanyja, aki most, 1997-ben 78 éves, mindössze kétnapos volt, amikor édesapja elhagyta az országot. Tagán Galimdsán egészen 1937-ig rendszeresen hírt adott magáról a családnak. Mivel felesége nem tagadta meg őt és nem vált el tőle, 1937-ben kivégezték. Erről Muszina mutatott nekem halotti anyakönyvi kivonatot, amelyben a golyó általi halál volt feltüntetve. Ezután Muszina édesanyja írt Tagánnak, hogy mivel egyedül csak ő maradt életben, kéri apját, hogy többé ne írjon, mert nevet szeretne változtatni, hogy nyugalomban élhessen. [...] Tehát ezután sokáig semmi híruk nem volt Tagánról. Közben, 1958-ban megszületett Muszina is. Hogy mikor tudták meg Tagán halálát, nem mondta, de mutatta azt a tárcát, ami a nagyapjéé volt. Valaki Hamburgból vitte vagy küldte nekik, abban vannak a temetéséről készült fényképek.”

Az unoka az 1997. szeptember 24-én kelt, a budapesti Park Hotelben orosz nyelven fogalmazott levelében többek között az alábbiakat írta BALASSA IVÁNNak (DUDICH ENDRE fordítása): „[...] sajnos, szegény anyámnak nem adatott meg, hogy életében akárcsak egyszer is láthassa az édesapját. [...] 1930-ban Oroszországban elvették a család házáat és minden vagyonát, és 1937-ben agyonlőtték a feleségét, Magmura Taganovát. Közeli rokonait börtönbe vetették. Leánya, Hadisza csodával határos módon menekült meg, ismerősök rejtegették. Nagyon nehéz élete volt, nem volt lehetősége továbbtanulásra (hiszen a nép ellenségének, egy árulónak volt a lánya), sőt, a munkavállalásra sem; 1956-ig figyeltette a KGB; még nekünk is, a gyermekeinknek, igen nehéz sorsunk volt Oroszországban. 1992-ig semmit sem tudtunk róla. 1937-ig még írt leveleket

a feleségének, de a sztálini megtorlás évében a kapcsolat megszakadt. [...] Baskortosztánban múzeumot akarnak létesíteni és filmet forgatni róla.”

A szerk.

Mády Zoltán centenáriumán

A modern magyar néprajztudományban is nagy szerepe volt egy ritkán említett, sokoldalú embernek. A magyar „népi társadalomkutatás” egyik irányzatának kezdeményezője igazán érdekes életutat járt be. Önmagában is jellemzi az utóbbi évszázadot ez a változatos, tevékeny élet.

Még HILSCHER ZOLTÁNKént 1898. szeptember 9-én született Budapesten. (Voltaképpen dán [!] eredetű volt e család, bátyja volt a magyar városi agrár-settlement mozgalom kezdeményezője, HILSCHER REZSŐ [1890–1955] jogász, szociálpolitikus, egyetemi docens.) Ő is a világhírű Markó utcai főgimnáziumban érettségizett (1916). Filológusnak, tanárnak készült, ám rögtön az érettségi után, előbb az első világháborúban (az olasz hadszíntéren), majd a Vörös Hadseregben harcolt. Csak 1921-ben szerezte meg magyar–latin szakos tanári diplomáját. 1924-ben ehhez német szakos, 1952-ben orosz szakos tanári diplomát is társított. Szeretett professzora, az indológus SCHMIDT JÓZSEF (akit a Tanácsköztársaság bukása után „kiigazoltak” az egyetemről) vezetésével keltológiai tanulmányokat folytatott. Járt a budapesti Közgazdasági Egyetemre és a berlini egyetemre is. 1921-ben egyetemünkön doktorált: magyar irodalom–indoeurópai nyelvészet–finnugor nyelvészet témakörökből. Már 1920-tól budapesti (főként kereskedelmi) iskolákban tanított. 1924-ben a Közgazdasági Egyetem Szociálpolitikai Intézetében (ezt bátyja vezette) a Közművelődési Osztály megszervezője volt. Korán bekapcsolódott a szociális és diákvezető munkába. Ő volt a Hársfa utcai Diákok Háza igazgatója. Ennek, a Soli Deo Gloria szövetség tulajdonában levő diákothonnak volt lakója például GUNDA BÉLA (akinek kereskedelmi iskolai osztályfőnöke volt MÁDY Zoltán), és itt lehetett találkozni JÓZSEF ATTILÁVAL csakúgy, mint a népi mozgalom későbbi vezetőivel.

A 312. Erő öregcserkészcsapat parancsnokaként vezette a kemsei diáktábort, amelynek munkáiból ő szerkesztette a Teleki gróf előszavával induló *Elsüllyedt falu a Dunántúlon* (1936) című kötetet. Itt indult nemcsak GUNDA BÉLA, hanem KOVÁCS IMRE, ELEK PÉTER, KERÉNYI GYÖRGY, KOCZOGH ÁKOS és mások munkássága is. Ekkor már a GYÖRFFY ISTVÁN vezette budapesti Egyetemi Néprajzi Intézetben megbízott előadóként ő tanította a „népi társadalomrajz” tantárgyat, amely a népélet, a szociálpolitika és a szociológia keveréke volt. Tanítványainak kellett volna alkalmazni (először Magyarországon) a román faluszociológia módszereit. Tanári munkája mellett a megszerveződő Táj- és Népkutató Intézetben lett vezető munkatárs. Több itteni kutatótábort irányított, ezek közül a legismertebb a sárpilisi, amelynek anyaga *Tanulmányok egy sárközi falu társadalmáról* (1942) címmel jelent meg. Itt a KERÉKGYÁRTÓ ADRIENNE vezette „női kutatás-csoport” dolgozott. Innen is láthatjuk, hogy KRESZ MÁRIA, KOVÁCS ÁGNES és mások is az ő útbaigazításával végezték első „falukutató” munkájukat. SZABÓ ZOLTÁNNAL (!) kettesben készítette el a KIE számára a *Népfőiskola* (1942) című kis összeállítást. Részt vett az evangélikus egyház „ébredési” mozgalmának szervezésében is (noha egyáltalán nem volt bigottan vallásos ember). MORVAY PÉTERREL és másokkal a magyar cserkészlet magyar és népi szárnyá-

nak egyik vezetője volt — TELEKI PÁL megbízásából. A negyvenes években alakult ki szorosabb kapcsolata TÁLASI ISTVÁNNal.

A háború után előbb a középiskolai Tanárképző Intézet előadója, majd a Békés megyébe evakuált budapesti gyermekek felügyelője. (E megbízásra orosházi családi kapcsolatai miatt is kérték fel éppen őt.) Budapestre visszakérülve ismét középiskolai tanár. 1956-ban a Rákóczi Gimnáziumban tanított, amelyet ekkor a volt iskolaállamosító VKM-államtitkár, SZÁVAI NÁNDOR igazgatott; őt választották a Forradalmi Bizottság elnökévé. (Beválasztatta a pedellust, majd mindenkit hazaküldött.) Az ismét szabad evangélikus egyház Északi Egyházkerületében barátja, a finn stílusú egyházi ébredés egykori vezéralakja, TURÓCZY ZOLTÁN lett ismét a püspök, ő pedig az egyházkerületi felügyelő. Az „újrarendeződés” során sem tudtak vádakot felhozni ellene. (1957-ben például ő folytatta az iskolában az orosznyelv-oktatást, és az orosz szakkör munkáját is!) Jellemző, hogy „módszertani” újitásként itt, az „oroszszobában” klasszikus zenét hallgattak a diákok. Mégis csakhamar nyugdíjazták az egyébként életerős tanárt (1958-ban mi voltunk az utolsó, általa érettségiztetett osztály). Ám 1958-tól, HARMATTA JÁNOS meghívására elkezdte az Indoeurópai Nyelvészeti Tanszéken megbízott előadóként keltológiai szakkolégiumát. Voltaképpen a „mai” magyar keltológusok (ideértve SZABÓ MIKLÓS jelenlegi rektort is) tőle tanulták filológiai ismereteik alapjait (amelyek egyébként SCHMIDT JÓZSEF egykori óráit idézték). 1972-ben címzetes egyetemi docens lett. Az előző évben védte meg *Pannónia településnevei* című, főként keltológiai irányú kandidátusi disszertációját. Keltológiai írásait az *Antik Tanulmányok*, meg az *Acta Antiqua* rendszeresen közölték.

Voltaképpen nem betegeskedett sokat, mégis váratlanul hunyt el 1977. május 13-án. Sírja a Farkasréti temetőben most is megtalálható. Családszerető, sokgyermekes ember volt, született tanár és ifjúsági vezető. Erőtéljes, kemény egyéniség, ugyanakkor gondoskodó és érzelműs is. Kitűnően ismerte a magyar tájakat: Kopácstól a Szernyemocsárig, Szentgáltól Szokolyáig. Szépen énekelt, jó zenei ismeretei voltak. Kár, hogy mindazt a társadalmi felelősséget, a néprajz szociálpolitikai felhasználását javasló tevékenységet, amely 1944-ig egyre kiterebélyesedett, a háború után már nem tudta folytatni. Az is kár, hogy noha kapcsolatait mindvégig megtartotta a Magyar Néprajzi Társasággal (és, mint láttuk, sokakat személyesen ismert), még élete végén sem vonták be ismét a társadalom-néprajzi vizsgálatokba. (Ám magánkönyvtárának néprajzi részéből a java eljutott tanszéki könyvtárunkba.) Az *Orosháza története* című áttekintés (1965. II. kötet) is csak a dűlőnevek és a művelődéstörténet kapcsolatairól készített áttekintését hozza. Kelta tárgyú írásai viszont kézikönyvben (pl. *Mitológiai ábécé*. Budapest, 1970) is megjelentek.

Kevés hozzá hasonlóan sokoldalú egyéniség tevékenykedett társadalomtudományunkban. Érdemes visszaemlékezni rá — és nemcsak a centenáriumi pillanatában.

VOIGT VILMOS

A kilencvenéves Keszi Kovács László köszöntése*

Hölgyeim és Uraim!

Ünnepi ülésre, találkozóra hívtuk meg Önöket, KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ születésének kilencvenedik évfordulójára. Maga a születésnap elsősorban a család, a közvetlenebb jó barátok, rokonok ünnepe, ha azonban a nap hőse, ahogy a finnek mondják: *päivän sankari*, egy tágabb családba tartozónak érezheti és vallhatja magát, kibővül az ünneplők köre. Egy ilyen tágabb család tagjaiként jöttünk itt össze, KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ barátaiként, tisztelőiként. Bár a találkozó rendezője a Magyar Néprajzi Társaság, a színhely a Néprajzi Múzeum. KESZI KOVÁCS LÁSZLÓT mindkettőhöz szoros szálak fűzik: a Társaságnak tiszteleti tagja, a Néprajzi Múzeumban pedig kezdő muzeológusi szolgálatát töltötte.

Csaknem kereken hatvan évvel ezelőtt ismerkedtem meg KESZI KOVÁCS LÁSZLÓVAL, amikor finnországi ösztöndíjas tanulmányútjáról hazatért, s munkásságát a Néprajzi Múzeumban folytatta. Magam még gimnazista voltam, s érdeklődésemet éppen csak fölkellették a néprajzi, valamint a múzeumi munka rejtelmei. KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ hosszú és tartalmas tanulmányút tapasztalataival gazdagodva, minden igyekezetével kereste az új utakat, látott neki a kutatásoknak, a múzeumi feladatoknak.

Nem hiszem, hogy részletes életrajzi áttekintést kell nyújtanom, s valamiféle lexikoncikket kell önök elé tárnom. KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ életének néhány mozzanatát említenem kell azonban, főleg azokat, amelyek formálták, amelyek azzá tették, akinek élete folyamán megismerhették.

*Iff. Kodolányi János köszönti Keszi Kovács Lászlót
(Fotó: HÁLA JÓZSEF)*

* Elhangzott a Néprajzi Múzeumban, 1998. március 3-án.

Tiszacsegén született és gyermekeskedett, gazdacsaládban. Nem követte a családi hagyományokat, nem vált földművelővé, hanem iskolai, majd egyetemi tanulmányai határozták meg a pályáját, segítették hivatása föllismerését. A gyökerei nem szakadtak el, kutatói pályáján is táplálták, erősítették. Mindig vissza-visszatért erőt méríteni, újabb és újabb feladatokat keresni. Azt a paraszti életet, kultúrát, amelyet egész életében kutatott, vizsgált, valójában ott ismerte meg, hiszen sokáig élt benne mint kapott természetes környezetben. Még kolozsvári intézeti tanár korában is kapta hazulról a családi háztartásban sült Hortobágy széli kenyeret, amely anyjára, a gyermekkorban átélt kenyérsütésre emlékeztette. Emberré erősödésében több iskolát kínált neki az élet. Egyetemi hallgató korában TELEKI PÁL, valamint GYÖRFFY ISTVÁN tanítványaként kapott egész életre érvényes tanításokat, útbaigazításokat, feladatokat, valamint a feladatok föllismerésének készségét. Mind a Táj- és Népkutató Intézetben, mind GYÖRFFY Egyetemi Néprajzi Intézetében sajátította el azokat az ismereteket, amelyek a fölkészülését, majd a munkásságát irányították. GYÖRFFY ISTVÁN javaslatára utazott Finnországba ösztöndíjas tanulmányútra. Megtanult finnül, megismerte Finnországot, az ott folyó néprajzi kutatásokat, módszereket, eredményeket. Tanulmányozta a múzeumi gyűjteményeket, a múzeumi munka követelményeit, a rokon tudományokat. Helyszíni adatgyűjtést is végzett, ezzel alapozta meg a kátrányégetésről készült tanulmányát. Hazaérkezvén, a Néprajzi Múzeumban részt vett az Ethnológiai Adattár megszervezésében, nagy tanulmányban foglalta össze a néprajzi muzeológia elméleti és gyakorlati módszereit és követelményeit.

Elsősorban az anyagi kultúrával foglalkozó múzeumi szakemberré készült föl. Elsőnek az ekével foglalkozott, a múzeumi gyűjteményekben tanulmányozható példányok feldolgozásával. 1940-ben sorsdöntő fordulat következett az életében. A Magyarországhoz visszacsatolt Kolozsvárott létesített Erdélyi Tudományos Intézet tanárává nevezték ki, s az intézet néprajzkutatói feladatait bízták rá. Az Alföld szülötte a hegyek közé került. Bizony nehezen szokta meg az új földrajzi környezetet, ha hivatás- és kötelességtudata gyöngébb, talán meg is hátrált volna. Az intézet széles körű kutatótevékenységbe kezdett, ehhez kapcsolódtak néprajzi tervei is. Adatgyűjtő vizsgálatokat szervezett a Borsa-völgy négy községében, azt tervezvén, hogy a kutatások eredménye monográfia lesz. Ő maga főleg a juhtartás kérdéseivel foglalkozott, ezenkívül hozzáfogott a kolozsvári Hóstát temetkezési szokásainak a vizsgálatához és feldolgozásához. Az elkészült nagy tanulmány 1944 szeptemberében még nyomdában volt, amikor Kolozsvárt ki kellett üríteni. Kedve szerinti feladatot kapott, amikor megbízták, hogy a Budapestre távozott VISKI KÁROLY egyetemi tanár tanszékén oktatómunkát végezzen. Erdély legértékesebb emlékeként ott választott fiatal feleségét hozta magával.

A hányattatás, az otthontalanság, bizonytalanság évei következtek. Első állomása a Néptudományi Intézet volt. Mire azonban az intézetben dolgozni kezdhettek volna, meg is szüntették, a munkatársakat szétszórták. KESZI KOVÁCSot az Egyetemi Néprajzi Intézetbe osztották be. Voltaképpen ott kapott megbízást néprajzi filmek készítésére. Ebbe kellett beletanulnia, hiszen megismerkedett vele már Finnországban. A fényképezéssel pedig már korábban. Az Erdélyi Tudományos Intézetben is munkaeszközei közé tartozott mind a fényképezőgép, mind a filmfelvevő. Igényesebbnek ítéltető gyűjtőútra nem indult el nélkülük. Akkor készített filmfelvételei, tudtommal, nem maradtak meg. Tanulmányai, például a csépekről s más témákról szólók mellett maradó tudományos eredményeinek tekinthetjük a filmjeit. Néprajzi közvéleményünk a személyét és a munkásságát összekötötte a néprajzi filmzéssel. Szerencsére a Néprajzi Múzeum meg tudta teremteni a feltételeket, hogy ő maga végezze el a filmjei befejező munkálatait (vágás, hangosítás előkészítése stb.). Hosszú évekig szerkesztette az Ethnographiát, s

bár ezt kevesebben tudhatják, művészeti tevékenységet folytatott: képeket festett, rajzolt. Ezt is kevesen tudják: több munkáját maga illusztrálta.

Elnézést kérek, ha nem mondtam el mindent. Erre azonban nem is törekedhettem. Erdélyi gyűjtőútjaimon magam is munkatársa lehettem, megismerhettem alaposságát, gyűjtőmódszereit. Hatvan, pontosabban: majdnem hatvan évvel ezelőtt bizony nem gondoltam, hogy a kilencvenéves KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ születésnapján jelen lehetek, sőt, én köszönhetem őt. Példaként állhat előttünk népünk, kultúránk iránti hűsége. Hú maradt a finnekhez, finn barátaihoz is, valamint ahhoz az iskolához, amellyel szintén Finnországban ismerkedett meg, és soha nem szakítottak egymással.

Most itt, a Néprajzi Múzeumban köszöntjük, ahol pályája elindult, s ahova mindig vissza-visszatér. Mind a Magyar Néprajzi Társaság, mind tisztelői, barátai nevében szívből kívánok ezen a jeles napon minden jót, egészséget, sok örömet! Finnül szólva: Hyvä Laci, minä onnittelen Sinua, voi hyvin! A kilencven év áldás is, nagy teher is, ám ezt soha ne érezd mégse! Isten éltesse!

IFJ. KODOLÁNYI JÁNOS

Katonaábrázolás gyűjtőtartón

IN MEMORIAM

Búcsú Jagamas Jánostól
(Dés, 1913–Kolozsvár, 1997)

Ugyanúgy nyolcvannégy évet élt, mint legnagyobb tanára, KODÁLY ZOLTÁN. És mesteréhez hasonlóan hármashivatást is vállalt: a zenetudomány, a zenepedagógia, s a zeneszerzés szolgálatát. Szerényebb tehetséggel ugyan, ám semmivel sem kisebb lelkiismeretességgel, felelősséggel és fáradhatatlansággal. És mindezt sokkal kedvezőtlenebb körülmények között, kisebbségi sorban. A romániai magyar zenetudomány és zenei nevelés Nagy Öregjének, a teljes magyar népzene tudomány egyik legnagyobbjának kezéből esett ki a toll.

Kutatómunkája a szorosabban vett magyar népzene és népies műzenén kívül román helyszíni gyűjtést, cseremiszt, csuvas, gregorián összehasonlító vizsgálatokat, megzeneleméleti és stílustörténeti tanulmányokat is felölelt. Húsz-harminc éven át nem lehetett őt úgy meglátogatni, hogy lakásának asztalain, a zongora tetején, sőt, gyakran a székeken is ne lettek volna elemzőcédulák tucatjai szétterítve. Valami mindig készült a szellemi műhelyben.

Öt könyve, huszonhat megjelent tanulmánya és tizenkilenc kézírata alapján látjuk, hogy JAGAMAS JÁNOS a leghűbb, legkövetkezetesebb folytatója és továbbfejlesztője BARTÓK, KODÁLY, BÁRDOS LAJOS és JÁRDÁNYI PÁL észjárásának, négyük elemző-, rendszerező-, dialektus-feltáró munkásságának, valamint BARTÓK, KODÁLY és LAJTHA lejegyzőiskolájának. Helyszíni gyűjtéseinek igen kis hányada integrálódhatott a teljes magyar népzeneanyag és összkiadás egészébe — a jóval nagyobb rész máig egyetlen intézményben tanulmányozható. Kézírtos művei pedig — beleértve zeneszerzői alkotásainak java részét, továbbá tankönyvét, csiki gyűjteményét, megtruncki, magyarszováti, inaktelki és teljes magyarói monográfiáját — tetszhalálban várják feltámadásukat. Kinyomtatott művei túl kevés példányban jelentek meg odaát, alig jutott belőlük ide hírmondó. Zeneműveinek zöme a legmostohább sorsra jutott, mert azokat csak igen ritkán adták elő.

Ám a nagy tudóst, nevelőt és alkotóművészt, ezt a szilárd és igaz embert nem törte meg, nem keserítette el sem a pályáján ért sok méltánytalanság, sem a lakására hivatlanul betoppanó fekete bőrkabátosok „látogatásai”, sem pedig többszöri kórházi kezelése és műtétei. Amikor gyűjtő-, kutatómunkáját nem folytathatta tovább, akkor fokozott

Jagamas János
 (Rajzolta: NAGY IMRE)

lendülettel vetette magát a tanításba. Sietős nyugdíjba vonulása után pedig ismét a tudományos és közművelő tevékenység került előtérbe.

Életét és munkásságát *A népzene mikrokozmoszában* című kötetének utószavában és függelékében a kiváló tanítvány, ALMÁSI ISTVÁN ismerteti, méltatja. Ebben a kötetben és összes többi művében századunk szellemi életének, nemzetünk zenekultúrájának egyik legpéldásabb, legjelentősebb személyisége, JAGAMAS JÁNOS tanít bennünket többre, jobbra, igazabbra — de nem középiskolás fokon.

OLSVAI IMRE

Meghalt Sztanó Pál (Debrecen, 1928–Budapest, 1997)

Sztanó Pál

Az MTA Zenetudományi Intézete nyugalmazott hangmérnökének súlyos betegsége és váratlan halála mély fájdalmat és megdöbbenést váltott ki a zenetudomány, a néprajz, a hangtechnika művelői és a kórustagok körében.

SZTANÓ PÁL a kezdetektől fogva, vagyis 1950-től 1958-ig az Állami Népi Együttes énekkarának volt tagja. A kórusmunka mellett megkezdte a magnetofonos népzenegyűjtést és a felvételek lakklemezre, röntgenfilmre vágását. Ezek a felvételek és átvágások szebben, zajtalanabban hangzottak, mint az ugyanebben az időszakban készült akadémiai pyrállemezek. Amikor „appelgyörgy-főelvtárs” pri-békjei kitették a szűrét az Állami Népi Együttesből, KODÁLY nyomban alkalmazta őt a Magyar Tudományos Akadémia Népzene-kutató Csoportjában. Itt kezdtek kiteljesedni SZTANÓ PÁL kivételes adottságai és

szakmai erényei. Mert személyisége magas fokon, ezermester szinten egyesítette a zenei képzettséget és zeneszeretetet az edisoni kísérletező kedvvel és feltaláló készséggel. Oly kivételes lelkülettel bírt, amelyben lovagi–cserkészi segítőkészség, hindu–buddhista humanizmus, keresztény felebaráti szeretet és hallatlan szerénység egyesült sajátos derűvel, humorral, tréfálgató kedvvel.

Nevéhez fűződik páratlan értékű fonográf- és gramfonfelvételeink tisztább hangú átírása, például KOSSUTH egyik legutolsó beszédének, vagy BARTÓK és PÁSZTORRY DITTA négykezes játékaról készült egyetlen repedt lemezfelvételnek rekonstrukciója. Neki köszönhető nem egy munkatárs rádióelőadásához, lemez-összeállításához szükséges ún. mesterszalag elkészítése, gyakran még a hangzópéldák kiválasztása is.

Ő volt hang- és hangosfilm-felvevője MARTIN GYÖRGY 1969-es erdélyi kutatóútjának. Sok tízezer órányi hangfelvétel őrizi gondos, szakadatlan mindennapi munkájának eredményét. S mindezt őszinte zeneszerető szívvel, széles körű népzeneismerettel, szerény és önzetlen kollegialitással végezte.

Már a hetvenes években ébresztgette a népzene tudomány gazdáit, hogy mielőbb ki kell építeni az igazán tartós hangarchívumot, a fémötvözet lemezre vágást. Mert a földmágnesség lassan, de könyörtelenül csökkenti és hetven–nyolcvan év alatt teljesen le-törli a mágneses rögzítésű hangjeleket. Bármilyen költséges is ez a munka, nem halogatható tovább — hangsúlyozta. Szintén igen sürgősnek és fontosnak tartotta a klasszikus fonográffelvételek tisztított átírását (először magnószalagra, majd az említett fémlemezekre). E munkálatok megindulását — és munkatársainak, tanítványainak felzárkózását — még épphogy megérte, de tartósan tovább segíteni a nagy feladatot már nem tudta.

Megjelent írásművei: *A dallammérről. Zenetudományi Dolgozatok* 1979. 277–282.; *Das Schicksal der Volksmusikaufnahmen Kodály's*. In *International Kodály Conference*. Budapest, 1982. 320–322.; *Kodály Zoltán népzenei felvételeinek sorsa*. In BÓNIS FERENC (szerk.): *Kodály Zoltán és Szabolcsi Bence emlékezete*. (Magyar zene-történeti tanulmányok.) Budapest, 1992. 99–101.

SZTANÓ PÁL távozásával kivételes, igaz embert és példátlan szakembert veszítünk el.

OLSVAI IMRE

Marosán Lajosné halálára

(1924–1998)

Váratlanul és fájdalmasan érintett mindnyá-junkat a letaglózó hír, hogy 1998. június 17-én, hetvennégy éves korában a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárának nyugdíjas főmuzeológusa, MAROSÁN LAJOSNÉ LAD-VENICZA ILONA szívroham következtében a Margit Kórházban meghalt. Váratlan volt, mert hétfőn még munkáját végezte a gyűjteményben, s a csütörtöki viszontlátásig búcsúztunk csak, de a szerdai szívroham mindent megváltoztatott. Kedves és szeretett kollegá-nónket veszítettük el benne.

Küzdelmes életpályájának nagyobb részét a Néprajzi Múzeum falai között töltötte el népraj-zos muzeológusként, az Ethnológiai Adattár rajz-és nyomatgyűjteményének kezelőjeként, majd nyugdíjazásáig osztályvezetőjeként.

1924. január 3-án született Rákospalotán, len-gyel és szlovák ősök leszármazottjaként. Érettsé-gi után 1942-től 1950-ig különböző vállalatoknál és hivataloknál dolgozott tisztviselőként, míg-nem 1950-ben beiratkozott az ELTE néprajz–muzeológia szakára és 1955-ben szerzett diplomát. Már az egyetemi gyakorlatát is a Könyves Kálmán körúton lévő Néprajzi Múzeumban végezte, s tanulmányai befejeztével itt is helyezték el 1955-ben segédmu-zeológusként.

Marosán Lajosné

Nem sokáig maradhatott azonban, mert az Akadémiai Lexikonszerkesztői Bizottság fiatal, agilis szakembereket toborzott az *Új magyar lexikon* kiadásához, s őt is kiválasztották. Az Akadémia után hamarosan minisztériumi, tisztviselői munkakörbe helyezték, ahol nagyon komoly és igen érzékeny feladattal kellett szembenéznie: 1958–1961 között a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségében, majd ennek megszűnte után 1965-ig a Művelődésügyi Minisztérium Nemzetiségi Osztályán foglalkozott a ma is súlyos kérdésként a társadalomra telepedő problémával, a cigányság kiemelésével a szegénységből és elmaradottságból. Ezt a kérdést nemcsak politikai, hanem tudományos feladatnak is tekintette, s ekkor kezdett néprajzsként a cigánysággal mint etnikai kisebbséggel (életmód, mesterség, szokások, ünnepek stb.) néprajzi tudományos módszerekkel foglalkozni. E témában jelentek is meg akkoriban dolgozatai, mint például az alábbiak.

- *A csobánkai cigányok szegkovácsolása*. Néprajzi Értesítő 1955.
- *Cigányok*. Világifjúság 1957.
- *A cigányság néprajzi kutatása*. Adattári Értesítő 1958.
- *Sosemvolt Cigányország*. [Szerkesztette, bevezette.] 1958.
- *Új magyar lexikon* néprajzi anyagának szerkesztése, 1959–1962.
- *A cigánygyermek iskolai munkájáról*. Köznevelés 1963.
- *A cigánylakosság társadalmi beilleszkedése*. Belügyi Szemle 1964.
- *Ismét napirenden a cigányprobléma*. Heti Híradó (az Igazságügyi Minisztérium lapja) 1967.

1965-ben áthelyezéssel újra visszakérülhetett a Néprajzi Múzeumba, s szakterülete alapján az adattárban folyó önkéntes néprajzi gyűjtőmunkának főleg a cigányságot érintő feladataival bízták meg.

Munkaköre a következő volt:

- az önkéntes adatszolgáltató hálózat továbbfejlesztése, kérdőíves foglalkoztatása és jutalmazása;
- a gyűjtők, gyűjtéseik és jutalmazásuk nyilvántartása;
- a pályázaton kívüli gyűjtőakciók (vakációs gyűjtőversenyek, speciális felkészültségű középiskolák, művészeti gimnáziumok, erdészeti, malomipari stb. technikumok gyűjtései; regionális–etnikai csoportok, néprajzi vidékek stb. néphagyományának feltárására irányuló gyűjtőmozgalmak) szervezése;
- a részkérdőívekre felbontott felderítő kérdőív alapján végzendő gyűjtés szervezése;
- a cigányság néprajzára vonatkozó kérdőíves néprajzi gyűjtés irányítása;
- részvétel a kérdőívek kidolgozásában;
- szervező, tanácsadó utazások, előadások tartása.

A gyűjtésszervezői feladatok után és mellett önálló gyűjteményt is kapott az adattárban. A CS. SEBESTYÉN KÁROLY, CSIKOS TÓTH ANDRÁS és G. PAPP EMÍLIA által kezelt, de nagy nyilvántartási elmaradásban lévő rajz-, festmény- és nyomatgyűjteményt példamutató lelkiismeretességgel és gondossággal dolgozta fel, amelynek kézzelfogható eredményeit az elmúlt húsz esztendő kiállításain és kiadványaiban, dolgozataiban lehet számba venni. 1966–1978 között aktívként és 1980-tól nyugdíjasként napjainkig kezelte, gyarapította, nyilvántartásba vette és segédmutatókkal látta el a gyűjteményt, amely lehetővé tette és teszi a kutatók (néprajzosok és művészettörténészek, kiadók, kiállítók) számára a naiv művészek és a különböző mintarajzokat készítő mesterek alkotásait, a népművészet számtalan motívumát a nyilvánosság elé tárni, elemezni. Több mint tízezer rajz és nyomat feldolgozása (meghatározása, nyilvántartása, állagmegóvása) fűződik nevéhez.

Igazi múzeumi személyiség volt. A rábízott gyűjteményt lelkiismeretesen kezelte, abban tájékozott volt, a kollégák és kutatók igényeit, ambícióit kollegiális érzékenységgel támogatta. Muzeológiai tevékenysége a fiatalabb generációnak mindig példaadó volt. A gyűjteményi munkák mellett kitűnt humánus egyénisége, a köz érdekeiért való tenni akarása. Így lett a köz akaratából szakszervezeti vezető is, majd később a humánpolitikát végző személyzeti ügyekkel is megbízták. A munkatársak nagyra értékelték a korra nemigen jellemző diplomatikus és nagy empátiával végzett illetén munkáját. Szerették a kollégái, mert mindenkit meghallgatott, igyekezett a legjobb jóindulattal kezelni személyes problémáikat, sokszor eredményesen tudott kijárni a vezetőnél kényes ügyekben is pozitív megoldásokat.

Mi, közvetlen kollégái az adattárban szerettük, mert egyenes ember volt, vidám és optimista, szeretett minket, jól tudtunk együtt dolgozni, és ha sor került rá, jól tudtunk együtt tréfálkozni, mulatni, de az irodalom, művészetek terén is gyarapodtunk széles körű műveltsége révén. Nagyszerű csapattag volt. Az igazi közösségi szellemet Neki is köszönhetjük, a fiatalokat nevelte tanácsokkal és példával — megvetette a törtetést, azt a típust, aki másokon keresztültaposva akart érvényesülni, de támogatta és segítette a gyámoltalanokat és kiszolgáltatottakat, értékelte a tudást és tudományos ambíciót. Tapasztalata, bölcsessége, nyugodt és derűs, toleráns humánuma hiányozni fog.

SZEMKEŐ ENDRE

László Gyula emlékezete

(Kőhalom, 1910. március 14.–Nagyvárad, 1998. június 17.)

A magyar régészet kiemelkedő egyéniségei közül senki olyan közel nem állott a néprajztudományhoz, mint LÁSZLÓ GYULA. Nemcsak kiváló gyűjtő, körültekintő feldolgozó volt, hanem, ami még ennél is fontosabb, új szemléletet vitt a régészeti feltárásba és annak feldolgozásába, értékelésébe. Ezt pedig elsősorban a néprajztól sajátította el és mindezt nagyszerű rajzolótehetségével kötötte össze, melynek segítségével belülről látta és láttatta a tárgyakat, a velük végzett munkát, a másként nehezen érzékeltethető eseményeket. Mindezzel nemcsak itthon teremtett iskolát, hanem messze határainkon túl is eredményes követőkre talált.

Tudósi — és hadd tegyem hozzá: művészi — életművének megalkotásában kétségtelenül közrejátszott, hogy unitárius családja az udvarhelyszéki Abásfalváról, egy kis székely faluból származott. A kapcsolat tovább is megmaradt a kiterjedt rokonsággal és egy-egy tanulmányának kéziratát a legutóbbi ideig azzal a kéréssel küldte haza, hogy egymás között olvassák fel és tegyék meg észrevételeiket. Ha megértették az egyszerű földműves emberek, akkor nyugodtan közölhette. Ezért van az, hogy könyveinek, ta-

László Gyula: Önarckép

nulmányainak nyelvezete nemcsak érhető, hanem élvezetes is. Ezért írja VERES PÉTER egyik, LÁSZLÓ GYULÁhoz intézett levelében, amikor elolvasta a *Honfoglaló magyar nép élete* (1944) című könyvét: „Olvasom a könyvedet. Nagy ügy, nagy könyv. [...] Az ember csak olvassa, mint egy jó regényt.”

Édesapja, id. LÁSZLÓ GYULA elsőként tanult a családból Székelyudvarhelyen és Székelykeresztúron, majd Köhalomba (Nagy-Küküllő megye), az állami iskolába neveztek ki. Egy olyan városkába, „melynek mintegy 3000 lakójából alig 200 lehetett magyar, a többi szász és román” (id. LÁSZLÓ GYULA–TORDAI VILMA: *Egy székely család története*. Szerk. BALASSA IVÁN. A Néprajzi Látóhatár kiskönyvtára, 5., Debrecen, 1995). Itt született második gyermekként 1910. március 14-én LÁSZLÓ GYULA és édesapja nagyon büszkén emlegette később is, hogy a város már fel volt lobogózva, hiszen másnap március 15-ét ünnepelték. Mivel más nem volt, szász óvodába járaták, ahol egy szót sem értett, ezért halandzsanyelven próbálta a többieket utánozni. Ezt nagy sikerrel bemutatta otthon is, amint édesapja egy alkalommal elmondta nekem. A négy elemi az állami iskolában végezte, közben 1916-ban a román betörés miatt el kellett menekülniök a Dunántúlra, de rövidesen visszatértek. A végleges román uralom először Kolozsvárra, majd a megkisebbedett Magyarországra üzte a családot. Szolnokon vagonlakók voltak és GYULA itt kezdte meg középiskolai tanulmányait, amelyet egy tifuszban történt megbetegedés rövidesen megszakított. Majd a fővárosban, a Kölcsey Gimnáziumban folytatta tanulmányait, míg édesapja a Néprajzi Múzeumban nyert könyvtárosi állást.

Ekkor kapta néprajzi érdeklődése a legerősebb támogatást. Megismerhette a magyar néprajz legnagyobbjait: BÁTKY ZSIGMONDOT, GYÖRFFY ISTVÁNT, VISKI KÁROLYT, MADARASSY LÁSZLÓT, GÖNYEY SÁNDORT, LAJTHA LÁSZLÓT, akik szeretettel támogatták az érdeklődő és kiváló rajzkészséggel megáldott gimnazistát. Könyveket adtak neki, ellátták a néprajzi gyűjtéshez jó tanácsokkal, amikor a nyarat a Székelyföldön töltötte. Rajzolta a *gombfákat* (kopjafákat) az Erdővidéken (Szárdobos, Bibarcfalva), ahol édesanyja rokonai éltek. Magam 1941-ben többek között ezekben a falvakban is jártam a temetőket és amikor egy fél évszázad múlva erről beszélgettünk, ajándékozta az egyik rajzát Bibarcfalváról, de már akkor könyvem megjelenőben volt és ezért nem tudtam felhasználni. (*A székelyföldi Erdővidék temetői*. Szerk. UJVÁRY ZOLTÁN. Debrecen, 1992), melyben egy 1926-ban készült rajzát közöltem és az elejére ezt nyomtattam: „Ajánlom munkámat László Gyulának, barátomnak és tanítómnak, aki gyermekkorát szárdobosi nagyszüleinél töltötte.”

Az érettségi után a Képzőművészeti Főiskolára iratkozott be, ahol RUDNAY GYULA, CSÓK ISTVÁN, RÉTI ISTVÁN tanítványa volt, de különösen érdeklődéssel hallgatta LYKA KÁROLY művészettörténeti előadásait. Ennek elvégzése után beiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára őskeresztény régészet–magyar föld régészete és néprajz szakra. Hallgatta GYÖRFFY ISTVÁNT; HONTI JÁNOSsal együtt járt RÓHEIM GÉZA különóráira, majd mégis ALFÖLDI ANDRÁS és FETTICH NÁNDOR irányításával készítette el doktori disszertációját *Adatok az avar kori műipar őskeresztény kapcsolataihoz* (1935) címen, mely általános régészeti munkának számított. Visszaemlékezése szerint „Győrffy Pista bácsi azt mondta doktorátusom után: Gyula nem ezt vártuk tőled. Ez a mondat, együttesen Veres Péter figyelmeztetésével: »a dolgozó népünk múltját ird meg«, meghatározó volt abban, hogy felismerjem magamban a lappangó erőket.” (1910-ben születtem. *Egy a XX. századot végig élt magyar ember emlékezései*. Szombathely, 1995). Ez volt a harmadik olyan hatás, mely a korábban megszerzett hatalmas tudás mellett egyre inkább a néprajz felé irányította munkásságát.

Egy hozzám intézett levelében így foglalta össze munkásságának megindulását és néprajzhoz való kapcsolatát: „Első nagyobb dolgozatom a jogarról szólt, itt is

beleszöttem a hegyikristályba vetett babonás hitet. Aztán jött a nyeregkönyvem (ArchHung XXVII.), amelynek függeléke a tiszafüredi nyerges mesterség néprajzi felvétele volt (a műhelyt meg is vettem 30 pengőért a Néprajzi Múzeumnak). Itt már a temetkezésben nem a tárgyak, hanem azoknak a temetésnél, a másvilágra szóló szerepük került előtérbe. Nyerges temetkezés, ló szerszamos, kitömött ló, vagy a sírba utólag beresztett lóbor.” A régészeti néprajz teljes valóságában a legnagyobb hatású és azóta már öt kiadást megért munkájában, *A honfoglaló magyar nép életében* jutott kifejezésre.

Egyszer egy levelemben megkérdeztem Tőle, hogyan is keletkezett ez a nagyszerű könyv. Íme a válasz. „Hát Iván... éppen itt jön Medgyessy mester — mit érzett munka közben, hogy született a szobra? »Hát lett« — felelt Feri bácsi, s így én most Neked (azt írom) — hát lett, mármint a honfoglaló könyv...” A keletkezés mégsem ilyen egyszerű, hiszen tízéves kemény munka, a néprajz alapos ismerete, gyűjtése, feldolgozása vezetett el odáig, hogy 1943-ban a szárszói konferencián körvonalazza a régészeti néprajz fogalmát és eredményeit. Nem a régészet vagy éppen a néprajzkutatók ösztönözték egy teljes áttekintésre, hanem az ún. népi írók, mindenekelőtt VERES PÉTER, SINKA ISTVÁN biztatták a megírására. „Püski Sándor a könyvet népkönyvnek szánta s ez fokozott köteleességet rótt reám a megírás világosságát és a tiszta magyar nyelvet illetően. Általában úgy írok, mintha mondanám, tehát a folyamatos beszéd nyomja rá bélyegét szövegemre.” (nekem küldött levélből). A rendezett anyag formába öntéséhez 1944. január 15-én kezdett hozzá és két hónap alatt, 1944. március 14-re, születésnapjára be is fejezte és elküldte az ötszáz oldalas szöveget a kiadónak, majd a jegyzeteket, rajzokat ezután juttatta el. A második világháború végkifejletének sötét árnyékában az 1944. évi Könyvnapra megjelent és azonnal elkapkodták, úgyhogy három nap múlva új kiadást kellett nyomni belőle. A mű megkapta az Irodalompártolók 10 000 pengős nagydíját, melyet egy évvel korábban SZABÓ DEZSŐnek ítéltek oda. Ezért később politikai nehézségei is jelentkeztek. Az odaítélésben KODOLÁNYI JÁNOS játszott döntő szerepet.

A nagy világegésben a könyv értékelése nem jelentkezett azonnal. A legtöbbre a népi írók méltatták: „Féja Géza írt szép méltatást a Magyar Életben, Erdei Ferenc hosszú-kiadatlan levelet, meg Veres Péter is hosszú-hosszú eszmélést fűzött hozzá — ez is kiadatlan.” (nekem küldött levélből). A régészek, kevés kivétellel nem fogadták különös örömmel, több elismerés hangzott el a néprajz részéről. Hallgassuk meg az értékeléssel kapcsolatban FODOR ISTVÁNt, akit elfogulatlanak lehet tekinteni, mert az egyetemen nem volt tanítványa: „Az ismertetett módszernek egyre több követője lett, főként az általa nevelt fiatal régészemzedék tagjai közül. Mégis az 1961-ben megjelent dolgozatból, amely a honfoglaló és avar könyvének módszertani és elméleti kérdéseivel foglalkozik (Bartha Antal–Erdélyi István: Népvándorlaskori régészetünk módszertani és elméleti kérdéseire. Arch. Ért. 88. sz. [1961] 68–76 l.) azt láthatjuk, hogy még akkor sem ismerték fel egyértelműen e munkák igazi jelentőségét. László Gyuláról a cikk megjegyzi, hogy tőle eleve »nem volt várható olyan mű, amely szemléletében akár csak távolról is emlékeztetne a marxista szemléletre«. S a honfoglaló könyv sommás megítélése: »A mű történetírói módszerében a szellemtörténeti irányzat alapvonalát követi, szemléletében pedig eklektikus.« A részletesebb elemzéskor szóba került még, hogy a nagycsaládi forma már nem élt a honfoglalás idején, a szerző »harmadikutas« felfogása, továbbá az, hogy egyik könyvében sem méltatta kellőképpen a Kárpát-medencei szlávok szerepét.” (*A régészeti néprajz módszerének bontakozása László Gyula műveinek tükrében*. Valóság 1982. 3. 99.). A BARTHA–ERDÉLYI szerzőpáros azt is rossznéven veszi, hogy LÁSZLÓ GYULA kapcsolatot tartott az ún. népi írókkal, ami kétségtelenül megfelelt a valóságnak. Mindezek már nem tudományos, hanem politikai értékelésnek minősülhetnek, amelyből ugyancsak bőven kijutott LÁSZLÓ GYULÁnak (FÜLEP FERENC, BARTHA ANTAL).

László Gyula: Pályám emlékezete

Itthon tanítványai tábora egyre növekedett és nemcsak Nyugaton, de a Szovjetunióban is számos követőre és barátira talált. A régészek többségének véleményét fejezte ki FODOR ISTVÁN 1982-ben, amikor azt írta, hogy LÁSZLÓ GYULA „Kétségtelenül helyesen ismerte fel a negyvenes években, hogy a régi tipológiai módszerrel a régészet már nem tud lényegesen új eredményekre jutni. A régészeti néprajz fordulópontot jelentett a tudomány fejlődésében: egyrészt más nézőpontból, a régi leletanyagból korábban nem sejtett, új eredményekre jutott, másrészt pedig az új megközelítési mód további pontosabb megfigyelésekre, temetők s települések teljes feltárására ösztönözte a kutatókat, tehát új programot adott az egész tudományszaknak.” (Uo. 99–100).

LÁSZLÓ GYULA a régészetben, a magyar őstörténetben a komplex módszer legkövetkezetesebb képviselője, aki a történeti forrásokat, a nyelvészet eredményeit egyeztette a néprajz megállapításaival. Ugyanakkor a természettudományok történeti eredményeit is figyelembe vette (archeozoológia, archeobotanika), használta a művészettörténet megállapításait, sőt, mindezeket nemcsak értelmezte, hanem kutatásaival továbbfejlesztette. Vele beszéltem meg, hogy tartunk egy olyan vitaülést, melynek bevezető előadását én tartom (*Mivel járulhat hozzá a néprajztudomány a honfoglaló magyarság életmódjának kutatásához?* Ethnographia LXXXV. 1974. 575–585.), és ehhez a kérdéssel foglalkozó régészek, nyelvészek és néprajzkutatók szóljanak hozzá (uo. 585–604.). Ennek megrendezését a Magyar Néprajzi Társaság vállalta, mert ez olyan fórum volt, melynek meghívását minden oldalról elfogadták. LÁSZLÓ GYULA így kezdte hozzászólását: „Köszönettel vettem, de egyúttal természetesnek is, hogy Balassa Iván barátom előadásához való hozzászólásra kértek. Hiszen magam is egyike voltam azoknak, akik a régészetet a néprajzzal párosították

s többek közt éppen a honfoglaló magyar nép megismerésére.” (uo. 595.). Felmerült annak szükségessége, hogy kétévenként a társadalomtudományok együttműködésével egy-egy régészeti, történeti néprajzi vonatkozású kérdést közösen vitassunk meg. Sajnos az ilyen viták egyre kisebb területre korlátozódtak, sőt, a legtöbb esetben elmaradtak.

Az pedig, hogy mennyi néprajzi, régészeti–néprajzi tanulmányt, cikket írt, a nyolcvanötödik születésnapjára kiadott bibliográfiája igazolja (*Gyula László. Bibliography 1928–1994. Compiled by ISTVÁN SZŐKE. Bloomington, 1995*), mely csaknem nyolcszáz tételt sorol fel és abban a régészet, a képzőművészet és a néprajz játssza a legfontosabb szerepet. Hadd jegyezzem itt meg, hogy *A honfoglaló magyar nép élete* című alapvető könyvét így dedikálta: „Balassa Ivánnak igaz szeretettel és köszönettel 1944. okt. 11. László Gyula”, véletlenül találkozva Visegrádról jövet egy hajó fedélzetén, melynek kapitánya éppen alkalmas partszakaszt keresett, hogy bombatámadás elől kiköthessen. A köszönet pedig annak szól, hogy sokat beszélgettünk a falusi temetők néprajzi kutatásáról, amit a könyv szövegében nyugtáztam is. A fenti bibliográfiájába pedig ezt írta: „Balassa Ivánnak testvéri szeretettel 1995. X. 4. László Gyula”. Közben nagyon sokat tanultam Tőle, nemcsak régészetet, hanem emberi tartást is, melyben sohasem tudtam megközelíteni.

Kolozsvárt ismertem meg 1940–1941 telén, amikor együtt laktunk a Vörösmarty utca 5. szám alatti villában, olyan módon, hogy a nagy előszobából nyíló egyik szobában Ő tanyázott KESZI KOVÁCS LÁSZLÓval, míg a másikat HAÁZ FERENCCEL mi foglaltuk el. Ebben az időben az Erdélyi Tudományos Intézet tanáraként működött, majd az egyetemen a régészet rendkívüli, 1944-től rendes tanára, amíg hirtelen el nem kellett Kolozsvárt családjával együtt hagynia (1949), mielőtt a román hatóságok által megfogalmazott letartóztatási parancsot végrehajtották volna. Ígéret ellenére sem a régészeti tanszéket, sem a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatóságát nem kapta meg, hanem a Műemlékek és Múzeumok Országos Központjában beosztottként dolgozott. Majd a Nemzeti Múzeum Középkori Osztályára helyezték, közben előadott az egyetemen. 1957. január 1-jétől kinevezték az ELTE Bölcsészettudományi Karára a Népvándorlások Régészeti Tanszékére egyetemi tanárnak, bár ellenségei mindent elkövettek annak visszavonása érdekében. Ennek érdekes a története.

Különösképpen azt hozták fel ellene, hogy 1942-ben lehetősége nyílt a kijevi múzeumok régészeti anyagának tanulmányozására, amely a magyar–német katonai parancsnokság védnöksége alatt történt. Hasonló tanulmányokat német archeológusok is végeztek, de míg azok a germán vonatkozású leleteket mind eltulajdonították, addig LÁSZLÓ GYULA nemcsak hogy egyetlen darabot sem szállíttatott el, de a korábbi ásatások meghatározásában is sokat segített. Ezt a szovjet rádióadók éppen úgy elismerték, mint az ún. Kossuth adó és ennek éppen úgy megmaradt a nyoma, mint az írásos köszönetnek. Ez volt az oka, hogy professzori állásában nyugalomba vonulásáig, 1980-ig megmaradhatott és lényegében az utódok egész sorát nevelhette.

A külföldi kapcsolatoktól azonban el tudták vágni, amit így vetett papírra egy nekem írt levélben: „1962-ig teljesen el voltam zárva Nyugattól, azok a magyar régészek pedig, akiknek akkor szabad volt a bejárásuk nyugat felé, rossz híreket költözték. De aztán főként a Kongresszusokon ez feloldódott és mindenütt szívesen, elismeréssel fogadtak. A nyugatiakat fel sem tudom sorolni, minden jelentős régésszel kapcsolatam van, küldik a könyveiket, különlenyomataikat, ugyanígy van ez a szláv világból is. Ezek közt külön kiemelném a Szovjetuniót, ahol az idősebbek

barátjuknak, a fiatalabbak a mesterüknek tartanak. Néhány »nagy« név az idősebbek közül: Rudenko, Kiszeljov, Artamanov, Szmirnov, Ivanov, a fiatalabbak pedig: Genig, Xalikova és Xalikov Vajnstein; igen jó barátságban voltam az Ob vidék nagy felfedezőjével: Csernyecovval és mindig meglátogat, ha Pestre jön; az Amur vidék és Belsőázsia nagy régésze: Okladnikov. Persze itt is működésbe lépett itthoni »kirekesztettségem« és volt olyan magyar östörténeti Kongresszus Moszkvában, ahova meg sem hívtak, mármint a magyar rendezők. Jól van ez így is, van itthon is elég dolgom.” (1980. december 12.).

Ez nemcsak az ásatásokra, azok tudományos feldolgozására vonatkozik, hanem a kiállítások rendezésére, előadásokra is, melyeknek nagy művésze volt. Hívták és hallgatták nagy szeretettel az egész országban, nemcsak humán és műszaki értelmiségiek, hanem egyszerű földműves és munkásemberek. Bebizonyította, hogy nemcsak az aranykincsekről, őtvösremekekről lehet élvezetesen előadni, hanem a legegyszerűbb tárgyokról, munkaeszközökről is. Hallgassuk ismét Őt, ahogy egyik levelében (1969. június 5.) ír: „Nos egy példa: honfoglalás kori nyílcsúcs. Ilyen s ilyen formai változatai vannak, lerajzolom, beszélek róla addig, amíg nem érzem, hogy kissé unalmas az előadás, még ezután is folytatom: s ekkor egyszer megfordul a dolog, csupa érdekes, izgalmas dologról beszélek, a nyíl szerepe a temetéskor, a birtokosztáskor, különböző formái külön- külön vadra készülnek, hogyan válik a hatalom jelképévé, hogyan válik fontossá, hogy hányat tesznek belőle a sírba, eltörik-e vagy sem stb., stb. S a következő órán elviszem őket egy műkovácshoz, aki modern eszközökkel a szemük láttára kovácsol egy nyílcsúcsot, mondjuk félórás munkával, ám ez a nyílcsúcs a honfoglaló kovácsmestereink munkájához képest dilettáns, semmitérő valami, hiszen egyensúlya nem tökéletes, alakjának tükörképe nem jó, az egész nehéz stb., stb., s ekkor következik újabb magyarázat, hogy ahhoz, hogy használni lehessen, tökéletes súlyelosztás kellett.” Az ilyen előadáshoz hatalmas tudás, mesteri rajzolás, lenyűgöző előadásmód és az Ő egyedül való személyisége kellett. Hatalmas volt azoknak a tábora, akik szerették és tisztelték, de néhány középszerű kisember mégis sokszor megkeserítette életét.

Most veszem csak észre, hogy még a legfontosabbat nem mondtam el. Egész életében megmaradt erdélyi magyarnak, a szegény emberek régészének, a tudomány utólérhetetlen művészenek, akinek személyisége nagyon hiányzik.

BALASSA IVÁN

Bakó Ferenc (1917–1998)

Bakó Ferenc ravatalánál*

A Magyar Tudományos Akadémia köztestülete, Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, Néprajzi Bizottsága, továbbá a Magyar Néprajzi Társaság választmánya és közel másfél ezres tagsága nevében megrendülten búcsúzom BAKÓ FERENCtől, a néprajztudomány akadémiai doktorától, tudományterületünk kimagasló művelőjétől.

Halálával pótolhatatlan veszteség érte az egész magyar tudományosságot! BAKÓ FERENC a Heves Megyei Múzeumi Szervezet és a Dobó István Vármúzeum igazgatójaként, az Országos Múzeumi Tanács, az MTA Néprajzi Bizottsága, a Tudományos Minősítő Bizottság Néprajzi Szakbizottsága, a Néprajzi Társaság választmánya tagjaként, s minden más hivatali és társadalmi, testületi tisztségében a magyar néprajztudomány kiemelkedő képviselői, irányadó vezetői közé tartozott. Ő volt az, aki magas tisztségeit, felelős megbízatásait is anélkül tudta ellátni, hogy közben elveszítette volna póztalan egyszerűségét, emberi közvetlenségét, derűs nyugalját és vele született szerénységét.

Bakó Ferenc

Mindazok, akik életművét kicsit is ismerik, jól tudják, hogy BAKÓ FERENC szerénysége nem volt alaptalan. Kéttucatnyi könyve, kétszáznál is több szakcikke ismeretében megállapíthatjuk, hogy tisztelt és szeretett kollégáknak — pestiesen szólva — „volt mire szerénynek lennie”. Az ő kutatói, közművelődési, tudományszervezési eredményeit nem a szakmai díjak, érmek, a későn jött állami kitüntetések minősítik, s nem is csupán az MTA Tudományos Minősítő Bizottságától kapott fokozatok. BAKÓ FERENC kutatói életműve szilárd alapokra épült, mert minden egyes forrásadatát szigorú kritikai elemzés alá vetette, s minden megállapítását alaposan mérlegelte, több oldalról bizonyította. Nem törekedett látszateredményekre, nem követett múló divatokat. Kutatómunkáját azzal a komoly szigorral végezte, mint egykori tanárai: DOMANOVSKY SÁNDOR, MÁLYUSZ ELEMÉR, GYÖRFFY ISTVÁN, VISKI KÁROLY.

Tudományos életművének legalább négy nagy vonulata van, s mindegyiket jelentős könyvek, tanulmányok sorozatával lehetne felidézni.

Először. Az etnikus kultúra, az etnicitás témakörébe vágó munkásságát elsősorban az ún. palóckutatás szervezésével, kérdőíveinek és módszertani kiadványainak szerkesztésével, a *Palócok* című kézikönyv négy vaskos kötetével és a *Kanadai magyarokról* szóló tanulságos monográfiával lehet érzékeltetni. Szűkebb hazánk, az északi népterület

* Elhangzott Egerben, 1998. november 27-én

történelmét, hagyományos kultúráját mutatják be e művek és gazdagítják nemzeti önismeretünket. Közvetve nemzeti megmaradásunkat szolgálják.

Másodszor. A társadalom életéhez, s különösen az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó rítusok, népszokások világát ifjúkora óta vissza-visszatérően kutatta. *Palócföldi lakodalom* című monográfiája mindmáig egyedülálló hazai teljesítmény. Egyetlen népcsoportunk lakodalmi szokásait sem dokumentálták eddig ennyire alaposan, elemezték ennyire értő módon, széles nemzetközi kitekintéssel. Emlékeztetek a felsőtárkányi lakodalomról, a májusfaállítás Heves megyei szokásairól, a palóc temetkezési rítusokról szóló dolgozatai is.

Harmadszor. A háziiparok, a kézműiparok — s hozzájuk kapcsolódóan a tárgyalkotó népművészet — tárgykörében alighanem a Bükk hegység paraszti mészégető iparáról szóló úttörő tanulmányait kell első helyen említenem. Ezek többsége német nyelven is megjelent, s bejutott az ipartörténeti kutatások nemzetközi vérkeringésébe. Elsőként írt le, mutatott be olyan tevékenységeket, mint a tiszai cigányok fémművészete vagy az erdőhorváti asszonyok perecsütő háziipara, kereskedése. *Kézművészet egy alföldi faluban* című könyve az első hiteles látélet az alföldi falvak iparosairól, a helyi társadalomban elfoglalt pozíciójáról, váltakozó presztízseről.

Negyedszer. A tudósi életmű kiemelkedő vonulatát alkotja a népi építészet és a településformák (s kapcsolatosan a településtörténet) tárgyköréhez tartozó könyvek és tanulmányok hosszú sora. Kiemelkedő csúcsa ennek a sorozatnak a *Parasztházak és udvarok a Mátra vidékén* című kitűnő monográfia, ami mellett többi építészeti könyve, könyvrészlete már-már „melléktermék”-nek tűnik. Holott azok is egytől egyik felfedezés-értékű, pionír vállalkozások voltak. (Utalok az *Egri borospincék*, illetve a *Bükki barlanglakások* címen megjelent könyveire.)

BAKÓ FERENC lényegében befejezett életművet hagyott maga után. Az Ő munkái nem maradtak félbe-szerbe, befejezetlenül. Munkakedve, bizakodása sohasem hagyta el, hiszen ez év elején még kidolgozta egy újabb impozáns kutatási tematika koncepcióját. Az észak-magyarországi borpincék átfogó kultúrtörténetét, néprajzi monográfiáját szerette volna megírni, de a nagyszabású terv kivitelezéséhez, mindnyájunk bánatára, érdeemben már nem foghatott hozzá.

Magam első munkahelyi főnökömet, türelmes, támogató felettesemet, későbbi atyai jó barátomat veszítettem el személyében. El kell itt mondanom, hogy BAKÓ FERENC kutatói magatartása számomra mindig példaadó volt és az is marad. Pályakezdő muzeológusként tapasztalhattam meg először teljességre törekvését a dokumentálásban, buzgalmát, szakértelmét a terepmunkában és a levéltári források feltárásában. Láthattam elmélyültségét az információk értékelő elemzésében, kritikai rostálásában. Már 1963-ban megragadott német és angol nyelvismerete, szakirodalmi tájékozódási igénye, minden provincializmustól mentes, nyitott szellemisége. Nyitottsága azonban nem járt együtt a divatos szakmai irányzatok kritikátlan követésével, az idegen eredetű szakzsargon átvételével. Pályatársak illetően magatartásával, hol nyíltan, hol burkoltan, de mindig elutasító volt. Témáinak megválasztásában is már-már konzervatívnak mutatkozott. *Étikus tudósi magatartásával a ma már klasszikusnak számító nagy elődök példáját követte.*

Hitt abban, hogy a néprajzi kutatás és egyáltalán a tudományos kutatómunka sohasem válhat öncélúvá, a tudósi karrier építésének eszközévé. Választott hivatását szorgalmasan tekintette, s alázattal művelte. Nem a hatalmasok, vagy a külföld „elvárásainak” kívánt megfelelni. BAKÓ FERENC a magyar köznépet, a tegnapi parasztok, munkások, kézműves kisiparosok fiait, unokáit, a magyar jövőt kívánta szolgálni. Ez a jövő nem képzelhető el kulturális értékeink megmentése és felmutatása nélkül. Ő a szó szo-

ros és átvitt értelmében is építette és védelmezte a bástyákat. Várvédő elődeire utalva mondhatnánk, hogy az Ő munkájának most már sem a múlt idő, sem irigység nem árt-hat. Maradandót alkotott, s munkájával nem csupán Eger városát és annak vármegyéjét, hanem egész nemzetünk és hazánk művelődését gyarapította.

Nagyon-nagyon sokat kaptunk Tőle és ma még felmérni sem tudjuk, mennyit veszítettünk a távozásával. BAKÓ FERENCet az egész tudósközösség tisztelte és szerette, s az egész kutatói társadalom gyászolja.

Kedves Feri! Mindnyájunk nevében mondom: művedet folytatjuk! Kedves emlékedet szívünkben őrizzük. Nyugodjál békében, Isten nyugosztaljon!

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Búcsú Bakó Ferentől*

Tisztelt Igazgató Úr, Kedves Feri Bácsi!

Alig egy esztendeje köszöntöttünk nyolcvanadik születésnapodon a Dobó István Vár-múzeumban. Most pedig már több napja fekete zászló jelzi az egri várban, hogy elment BAKÓ FERENC muzeológus, a néprajztudomány doktora, az egri és a Heves megyei múzeumoknak több évtizeden keresztül igazgatója.

Ugyan jó ideje tudtuk, hogy erőn felüli küzdelmet folytatsz a kíméletlen betegséggel, mégis mindnyájunkat megdöbbenett a hír: meghalt Feri bácsi! Nehéz búcsúzni Tőled, attól az embertől, aki ezer szállal kapcsolódott a hevesi tájhoz, ide kötött múzeumi pályád és néprajzkutatói munkásságod is.

Bár az első önálló feladatot a sárospataki múzeum megszervezése jelentette számodra, de az ott szerzett tapasztalatok alapján neveztek ki 1952-ben a Heves–Egri Múzeum igazgatójának. Ami az ezt követő három évtizeden át Egerben és Heves megyében a múzeumok fejlesztése során történt, az valamilyen formában mind a Te nevedhez fűződik.

A Buttler-házban készítetted az első állandó kiállítást a város és a megye történetéről. Tevékenységed fő színhelye azonban az egri vár volt. Hála a Te elszántságodnak, kitar-tásodnak, 1957-ben sikerült meggyőznöd a helyi és országos szerveket, hogy a hősi fa-lak között múzeumot kell létesíteni. Neked köszönhető, hogy megkezdődött a gótikus püspöki palota, majd más vári építmények rekonstrukciója. Te voltál az alapítója és három évtizeden keresztül elnöke az Egri Várbaráti Körnek, amely irányításod alatt fon-tosnak tartotta a vár történeti hagyományainak ápolását és széles körű megismertetését.

A várban sorra nyiló állandó történeti, néprajzi, természettudományi és képzőművészeti kiállítások szervezésén, rendezésén túl volt időd a gyűjtemények gyarapítására is. Az igazgatói teendők mellett hosszú ideig a megye egyedüli néprajzkuta-tójaként magad végezted a tárggyűjtés és leltározás sok időt kívánó munkáját. Több ezerre tehető az általad gyűjtött műtárgyak száma, amelyek a kismesterségektől a népi kerámián, szőlészeti, borászati eszközökön keresztül a pásztorfaragásokig terjednek. Létrehoztad a tudományos kutatás számára nélkülözhetetlen adattárakat és fotótárat, amelyben a magad készítette több mint tízezer fényképfelvétel ma már megismételhe-tetlen kortörténeti dokumentum.

* Elhangzott Egerben, 1998. november 27-én.

1962-ben természetes volt, hogy Te lettél az akkor megalakult Heves Megyei Múzeumi Szervezet igazgatója is. Már 1957-ben aktív részvételed mellett jött létre a gyöngyösi Mátra Múzeum, 1969-ben pedig a Hatvany Lajos Múzeum, Hatvanban. Múzeumszervező munkásságod sajátos vonulatát jelenti a megye népi műemlékeinek a megmentése, a tájházak létesítése. Mindig nagy súlyt fektettél a múzeumi tudományos munkára, s erre ösztönöztet munkatársaidat is. 1963-ban indítottad el és szerkesztetted az Egri Múzeum Évkönyvét.

Az utóbbi két évtizedben már nem múzeumszervezéssel, muzeológiával teltek napjaid. Ekkor fejeződött be az általad elindított és mindvégig irányított palóckutatás. Te a tudományba ötvözted mindazt, amit MIKSZÁTH KÁLMÁN, a „nagy palóc” az örökkevalóságba álmódott bele. Fialalokat megszegyenítő lendülettel és kitartással folytattad a tudományos adatgyűjtést, jelentek meg új könyveid, tanulmányaid. Szívvel-lélekkel segítetted a feléledő Palóc Napok hiteles megjelenését és tanácsaiddal támogattad Heves megye idegenforgalmi programjainak szervezését. Élénk figyelemmel kísérted a megye múzeumainak tudományos tevékenységét, s publikációid nem hiányozhattak évkönyveinkből, kiadványainkból.

Kedves Feri Bátyám! Életem meghatározó élményei közé tartoznak azok a közös gyűjtőutak, amelyeket a nyolcvanas években a palóckutatás során Tarnaleleszen, Szilvásváradon, Mátraszőlösön végeztünk. Hiányozni fognak a veled folytatott beszélgetések, amelyek során a szakmai munkához adtál segítő szándékú tanácsokat, vagy a pincetörténeti kutatásaid legújabb eredményeiről számoltál be nagy lelkesedéssel.

Most szomorúan állnak előtted a múzeumok képviselői, egykori kollégáid, barátaid és mindvégig tisztelőid. A Heves Megyei Önkormányzat, az egri, gyöngyösi és hatvani múzeum, a kiállítóhelyek és tájházak munkatársai, az Egri Várbaráti Kör tagsága nevében búcsúzom Tőled. BAKÓ FERENC, az ember elment, de emléke munkásságában örökké megmarad! Az általad gyűjtött muzeális tárgyak és fényképek, tudományos kutatási eredményeid, könyveid, tanulmányaid emlékeztetnek Rád, követendő példát jelentenek a mai és eljövendő generációk számára.

Isten veled, Feri Bácsi, nyugodj békében!

PETERCSÁK TIVADAR

Emlékezés Maácz Lászlóra (1929–1998)

PESOVÁR FERENC, MARTIN GYÖRGY és LÁNYI ÁGOSTON után a második világháborút követően indult táncutató-generáció egy újabb tagja távozott közülünk örökre 1998-ban. Még hetvenéves sem volt, de mozgékony természete, hihetetlen munkabírása és kiapadhatatlan alkotókedve révén több sikert és kudarcot megért életében, mint sok más kortársa. Erről tanúskodik helyszíni gyűjtéseinek, szakcikkeinek, kritikáinak, tárcáinak, színes írásainak csaknem ezer tételt számláló jegyzéke. Hosszú betegsége alatt is, az utolsó percéig alkotó részese maradt a magyar táncművelés aktuális szakmai, művészi, pedagógiai feladatainak. Néptáncutatóként indult, de az évtizedek során sok olyan feladatot elvállalt, amely lehetővé tette, hogy ne csak a néptáncutató, hanem az egész magyar táncművelés ügyét szolgálja. Minisztériumi főtanácsosként, tánckritikusként, a Táncművészet című folyóirat szerkesztőjeként, a Magyar Táncművészek Szövetsége, majd a Táncművelési Társaság tisztségviselőjeként is az egész magyar táncművelés gondjaiért felelős kultúrpolitikus volt, aki szakmai felkészültsége révén egységben volt képes látni és kezelni a dolgokat.

Maácz László

1953-ban szerzett muzeológusi diplomát az ELTE Néprajzi Intézetében, ORTUTAY GYULA, TÁLASI ISTVÁN, VARGYAS LAJOS tanítványaként (tanárai voltak még VAJDA LÁSZLÓ, DÉGH LINDA, SZENDREY ÁKOS és mások). A néptánc iránti érdeklődése a regőscserkészletben, majd a Batsányi és a MEFESZ együttesben formálódott RÁBAI MIKLÓS „szárnyai alatt”. Ezért az egyetem elvégzése után szinte természetes volt, hogy hivatásos kutatóként is RÁBAI MIKLÓS munkatársa lett, aki akkor már három éve az Állami Népi Együttes művészeti vezetője volt. Mint az együttes néprajzosa és szakmai lektora, a tizenöt év alatt (1953–1968) olyan gazdag táncgyűjteményt hozott létre, amely nagyságában fölülmulta a Néprajzi Múzeum akkori filmgyűjteményét, s jelentősége a Népművelési Intézet filmarchívumához volt mérhető.

Bár fő feladata az együttes művészeti munkájának szakmai segítése volt, MAÁ CZ LÁSZLÓ mégsem az Állami Népi Együttest tekintette tevékenysége egyedüli keretének. Gyűjtőmunkája mindig szervesen illeszkedett a néptáncutató aktuális feladataihoz, amelynek koncepciója az intézet Néprajzi Osztálya mellett működő Néptáncutató Munkaközösség keretében fogalmazódott meg. 1953–1954-ben részt vett a Somogy megyei monografikus kutatásban, majd a hasonló szemléletű Szabolcs-Szatmár megyei kutatómunkában, s a munkamegosztás révén rá és kollégáira hárult az ország délkeleti részének földterítése. Ez utóbbi terület legvirtuózabb táncgyűjteményét a magyarországi románok táncai képviselték, amelyek kutatásában és széles körű megismertetésében MAÁ CZ LÁSZLÓnak is nagy szerepe volt. Diákkora óta kedves és sokáig szívesen dé-

delgetett kutatótémája volt a magyarországi cigányok tánc- és énekhagyományja. Széles körű gyűjtéseinek eredményét már az 1950-es években egy ötves (maig meg nem jelent) dolgozatban fogalmazta meg.

MAÁ CZ LÁSZLÓ első szakmai írása a Táncművészet című folyóiratban 1952-ben jelent meg *Táncvilalmak a XII. században* címmel, amely a 20. század elején működött, táncokkal is foglalkozó, első kutatógeneráció, s főleg RÉTHEI PRIKKE L MARIÁN iránti tiszteletét jelzi. Diplomamunkáját ORTUTAY professzor javaslatára *Magyar katona-táncok* címmel írta meg. Célja a 16–17. századi hajdú tánc történeti fejlődésének és a 20. századi folklórban való továbbélésének földe ritése volt. A probléma megnyugtató módon való tisztázásához abban az időben még nem volt elég összehasonlító táncanyag. Ezért MAÁ CZ LÁSZLÓ, a helyzet adta lehetőségeknek megfelelően, RÉTHEI század eleji föl fogásának szakszerű bírálatával és a hajdúkra vonatkozó új történeti kutatások eredményeinek fölhasználásával vitte előbbre a kutatást e téren.

A *Somogyi táncok* című kötetben, amely a második világháború utáni néptánc kutatás egyik első nagy vállalkozásának számított, az ő feladata lett a táncéletéről szóló fejezet megírása. Ez volt az első olyan összefoglaló, amely egy néprajzi táj táncos szokásainak, a táncok társadalmi hátterének átfogó bemutatására vállalkozott. Figyelmet érdemel az *Adalékok csü rdöngölő táncunk ismeretéhez* című írása is (Ethnographia LXIX. 1958. 609–616.), mivel MOLNÁR ISTVÁN és LUGOSSY EMMA 1940-es évekbeli közlései után ez is székelyföldi táncot adott közre, ezzel is gazdagítva az akkor még gyér magyarországi ismereteket az erdélyi tánc hagyományról. E tanulmánnyal kialakult a néptánc kutatásban is az olyan szakmai írások modellje, amelyben az elméleti problémák és tánc közlések egymással szorosabb összefüggésben, együtt jelennek meg. 1958-ban már készen állt az a nagyszabású összefoglalása is, amely a szertartásos lakodalmi táncok történeti összehasonlító vizsgálatával foglalkozott. Ez a rendkívül adatgazdag, a rendelkezésre álló szinte teljes recens és történeti anyagot felvonultató dolgozat alapos funkcionális elemzésre és egyfajta történeti rekonstrukcióra vállalkozott, amely addig mind a szokáskutatók, mind a tánc kutatók érdeklődéséből kimaradt. A terjedelmes írás huszonöt évvel később jelent meg három részletben, a Tánc tudományi Tanulmányokban (1983, 1985, 1987). Következtetései még ekkor is érdekesek, hipotézisei gondolatébresztőek maradtak.

A háború utáni néptánc kutatás gyorsan gyarapodó eredményei az 1950-es években már lehetővé tették, hogy a kutatók kielégítsék azokat a szakmai igényeket, amelyek egyrészt a hivatásos színpadi táncművészet, másrészt az amatőr művészeti mozgalmak részéről megnyilvánultak. Az első vállalkozás ennek érdekében KAPOS I EDIT 1952-ben megjelent tankönyve volt *Népi táncainkról* címmel. Ezt követte 1958-ban KAPOS I EDIT és MAÁ CZ LÁSZLÓ közös munkája, *A magyar népi táncok és táncos népszokások* című könyv, amely a korabeli néprajzi kutatás elvárásainak is megfelelő, átfogó szintézisnek készült. A két hasonló föl készü lt ségű, egyformán sokoldalú és azonos munkabírá s ú kutató könyvben minden addiginál teljesebb adatgyűjteményt tett közzé. Felsorakoztattak minden addig ismert néprajzi és történeti forrást, amelyre a szakmai célok érdekében szükségük volt. A cél a magyar tánc kincs műfaji–funkcionális szempontú rendezése (gyermektánc, női körtánc, férfi táncok, valamint vegyes kör- és csoporttáncok, páros táncok) és a táncok szokás keretének, társadalmi hátterének lehető legteljesebb bemutatása volt. A könyvben felhasznál t és a függelékben közölt történeti források módszeresen konstruált művelődéstörténeti keretet biztosítottak, amelynek révén a recens adatok történeti távlatot nyertek, s helyenként lehetővé tették a történeti változások vizsgálatát is. A kötetet igen gazdag (cca. 400 tételből álló) irodalomjegyzék teszi még gazdagabbá, amely sok új, a tánc kutatásban addig figyelmen kívül hagyott

írást hozott felszínre. Fontos kiegészítő része a könyvnek a több mint háromszáz táncfilmet tartalmazó jegyzék, amely konkrét táncleírások híján lehetőséget adott a könyvben hivatkozott táncok közvetlen megismerésére. Ily módon az olvasó szinte könyvtárnyi méretű újabb ismerettel egészíthette ki tudását, ha erre igénye volt. A mű legalább két évtizeden át a néptáncoktatás alapvető tankönyvének számított. Szerepét az 1970-es években MARTIN GYÖRGY új szemléletű táncfolklorisztikai és PESOVÁR ERNŐ tánc történeti összefoglalója vette át.

Az 1953 és 1968 közötti időben MAÁ CZ LÁSZLÓ a leíró-elemző tanulmányok mellett néhány módszertani, helyzetelemző írást is közölt, amelyek rávilágítanak a néptánc kutatás korabeli állapotára. A *Rendezésre vár a néptánc kutatás helyzete* címen a Táncművészet 1954. évi számában megjelent cikkében például az érdekelt kutatók és az illetékes intézmények szorosabb együttműködését sürgeti, s a gyűjtőmunka módszerességét hiányolja. „A táncgyűjtés gyakorlatában éppoly elengedhetetlen a táncos tudás, mint az alapos néprajzi fölkészültség. Ezért talán nem hangzik maximalista követelésnek, ha azt mondom, hogy a jó munkához táncos néprajzosokra és néprajzos táncosokra van szükség” — írja.

A magyar tánc kutatás múltja és jelene című írása, amely 1961-ben a Néptáncos című folyóiratban jelent meg, MAÁ CZ LÁSZLÓ a maga szarkasztikus stílusában bírálta a kor táncelemzési módszereit, s örömmel támogatta az akkor kibontakozó formai-morfológiai irányzatot: „[...] világos, hogy egyrészt a mégoly tökéletes funkcionális vizsgálat sem helyettesítheti a formai analízist, másrészt végre azt is be kell vallanunk, hogy a funkcionális feldolgozás eddig követett és alaposan kitaposott útja elkényelmesedést, hogy ne mondjuk, módszerbeli elsekélyesedést és sematizmust hozott magával. Időnként úgy érezzük, hogy ebben a vonatkozásban a vizsgálati szempontok már »aggasztóan« kikristályosodtak, s ideje lenne már újabb nézőpontokat keresni. [...] egyre inkább át kell térnünk a történeti és nemzetközi összehasonlító vizsgálatra, hogy táncainkat, táncéleti jelenségeinket jobban megismerhessük, s hogy tánc kultúránkat végre beilleszthessük az egyetemes tánc kultúra egészébe.” Mint az Állami Népi Együttes sokat utazó, tapasztalt néprajzi szakértője, mindenkinél világosabban láthatta, milyen nagy szükség van a nemzetközi együttműködés kialakítására, főleg a szomszédos országokkal. Ezekkel az írásaival MAÁ CZ a MORVAY PÉTER által teremtett hagyományt követte (*Ethnographia* 1949). E szellemben később hasonló helyzetelemzéseket készített MARTIN GYÖRGY és PESOVÁR ERNŐ is.

Az 1950-es évektől kezdve MAÁ CZ LÁSZLÓ speciális kutatótémája volt a magyar néptáncok színpadi pályafutásának története. Ez a táncfolklorisztika oldaláról egyfajta alkalmazott kutatásnak tekinthető munka végigkísérte egész pályáját és történeti távlatot, biztos fogódzót teremtett kritikai tevékenységéhez is. Ennek köszönhetően, kritikáiban és színes írásaiban is mindig ott érezzük azt a néprajzi, művelődéstörténeti, művészettörténeti fölvertezettséget, amely MAÁ CZ LÁSZLÓ sajátja volt. A hetvenes és nyolcvanas években részt vett a *Magyar néprajzi lexikon* munkálataiban is, amelyhez közel ötven szócikket írt. Az általa elkészített címszavak főleg a játékos, szertartásos táncokra, az állatutánzó pantomimikus táncokra vonatkoztak (pl. rókatánc, paptánc, gyertyástánc, mozsártánc, zászlós tánc stb.), jelezve szerzőjük sajátos érdeklődési területét és a kutatói munkamegosztásban elfoglalt helyét. (Eközben lázasan dolgozott az egyetemes tánc katalóguson [1986–1989], amely az általa megálmodott átfogó magyar tánclexikon szerves részét képezi majd.)

Nem mehetünk el szó nélkül MAÁ CZ LÁSZLÓ *Találkozások a tánc cal* című életrajzi önvallomása mellett sem, amely 1981 és 1987 között hét részben jelent meg a Magyar Táncművészek Szövetsége Táncművészeti Dokumentumok című periodikájában.

MAÁ CZ e sajátos műfajt választotta ahhoz, hogy szubjektív véleményét elmondja azokról az eseményekről, dolgokról, intézményekről, emberekről, eszmékről, amelyek és akik rá a legnagyobb hatással voltak életében. Számunkra legérdekesebbek az 1948–1953 közötti egyetemi évekről, a néprajzszakosképzésről, s az 1953–1968 közötti időszak néptánc kutatásáról, a gyűjtőutakról szóló részletek. Ez a forma lehetőséget ad arra, hogy jobban megismerjük a kort, s egyben a szerzőt, aki láthatóan érzékenyen reagált korának sok-sok kihívására. Úgy tűnik, színpompázóan szellemes stílusa, kritikai szelleme és gondosan palástolt, öröme, keserűsége, ellágyulásra egyformán hajlamos egyénisége itt, ebben az írásában nyilatkozhatott meg talán a leghatározottabban.

A halál minden életműnek egyfajta befejezettséget, teljességet kölcsönöz, még akkor is, ha a kutató ereje teljében, nagy feladatok kellős közepén távozik el közülünk. A művek azonban szerzőjük halála után is tovább munkálnak. Újra kiadva, beépülve a kortársak, tanítványok vagy ismeretlen utódok munkájába, tovább hatnak. Előfordulhat az is, hogy a még meg sem írott műveknek, a kudarcoknak, a megvalósulatlan álmoknak nagyobb hatása, húzóereje van, mint megvalósult társaiknak.

FELFÖLDI LÁSZLÓ

Elhunyt Esterházy Mátyás fordító

Gróf ESTERHÁZY MÁTYÁS, a humán tudományok neves szakfordítója 1998. május 5-én, hetvenkilenc éves korában elhunyt.

A Pázmány Péter Tudományegyetemen jog- és államtudományi doktorátust szerzett. Családi örökségét, Fejér megyében a csákvári uradalmat az 1945-ös államosítás, majd üldöztetése miatt nem vehette át. Így a szintén családi hagyományok révén megszerzett német, francia és angol nyelvtudásával teljesítette küldetését. 1951-ben Budapestről a Heves megyei Hortra telepítették családjával együtt, ahol 1956-ig alkalmi munkákból (útépítés, aratás, cséplés) élt. 1956 után az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda, majd a Budapesti Rundschau számára fordított. E német nyelvű hetilap olvasószerkesztőjeként ment nyugdíjba 1980-ban.

Szerkesztőségi munkája mellett, majd nyugdíjas éveiben teljesedett ki magas színvonalú néprajzi és régészeti fordítómunkája. Számos néprajzi könyvet, tanulmányt, kongresszusi előadást ültetett át németre, angolra vagy franciára. Évtizedeken keresztül dolgozott GUNDA BÉLA professzor számára. Ő fordította *Ethnographica Carpatho-Balkanica* című könyvét, több nyugat-európai és amerikai folyóiratban megjelent tanulmányát, előadását.

Magam negyedszázadon keresztül dolgoztam együtt ESTERHÁZY MÁTYÁSSal, akivel a zámolyi szomszédság révén a közös szülőföld is összekötött. Az 1970-es évek második felében az Alba Regia című évkönyv segédszerkesztőjeként hordtam tőle a németre, franciára, angolra fordított régészeti, néprajzi tanulmányokat. 1988-ban javasolt ő fordította a Székesfehérváron megjelent *Ethnographia Pannonica* kötetet, majd 1989-ben a Bátky Zsigmond-émlékkönyvet. Az Acta Ethnographica folyóirat számos tanulmányát is ő ültette át idegen nyelvekre. 1993-tól haláláig rendszeresen ESTERHÁZY MÁTYÁS fordította az *Ethnographia* idegen nyelvű összefoglalásait.

Munkáját természetes intelligenciája, a témába, a korba, a szövegbe való beleélő és beleérző képessége is segítette. ESTERHÁZY MÁTYÁS fordítómunkájának hiányát máris érezzük. Halála óta új fordítókat keresünk, próbálunk ki, akiknek sorai közt ESTERHÁZY MÁTYÁS mindig helyénvaló kifejezéseit szeretnénk felfedezni. Napjaink-

ban a nyelvtanulás és a nyelvtanítás örvendetes fellendülését tapasztaljuk hazánkban. Ennek ellenére egy ESTERHÁZY MÁTYÁShoz mérhető, három nyelven is kiemelkedő színvonalon dolgozó, megbízható szakfordító megjelenésére még bizonyára évekig várunk kell.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Meghalt id. Fazekas Lajos nádudvari fazekas, a feketeedény-hagyomány átmentője

A népművészek világában még nem terjedt el, hogy az azonos nevéket számozással különböztessék meg egymástól, mint ahogy azt például a királyok teszik. Milyen könnyű helyzetben lennének, ha így lenne: a nádudvari FAZEKAS fazekasdinasztia ISTVÁN és LAJOS nevű tagjai között is játszi könnyedséggel tudnánk tájékozódni. Például most is, amikor az 1998. október 6-án, nyolcvanegyedik életévében elhunyt idős FAZEKAS LAJOSról, a Népművészet Mesteréről akarunk megemlékezni. Ebben az esetben növelheti a bizonytalanságot az is, hogy 1959-ben az Ethnographia hasábjain már megjelent SZABADFALVI JÓZSEF tollából egy nekrológ id. FAZEKAS LAJOSról... Úgy érezzük, hogy bevezetésként szükséges egy kicsit szétnéznünk a nádudvari FAZEKAS család LAJOS nevű tagjai között.

Ez a bizonyos, 1959-ben elhunyt id. FAZEKAS LAJOS nádudvari fazekas-népművész a most 1998. október 6-án elhunyt idősb. FAZEKAS LAJOSnak az apja volt. Az 1918. augusztus 20-án született FAZEKAS LAJOS nádudvari fazekasmestert a mai generáció *idős* jelzővel szokta emlegetni, hogy megkülönböztesse az 1944-ben született és időközben ugyancsak neves fazekassá, a Népművészet Mesterévé lett fiától, ifjú FAZEKAS LAJOSTól. Az 1983-ban a Képzőművészeti Kiadó gondozásában megjelent nagyszerű „seregszemlében”, a *Mai magyar népi iparművészet* című kiadványban még kissé másként vehettük szerbe-számba a nádudvari FAZEKAS fazekasdinasztia LAJOS nevű tagjait. Ez a neves kiadvány a nádudvari FAZEKASok ismertetését azzal az id. FAZEKAS LAJOSSal kezdte, aki akkor már huszonnégy éve halott volt, akiről SZABADFALVI JÓZSEF fent említett nekrológját írta (Ethnographia LXX. 1959. 468–469.). A most nyolcvanegyedik életévében elhunyt FAZEKAS

Id. Fazekas Lajos

LAJOS-t pedig ifjú FAZEKAS LAJOS-ként állította eléünk és a már ugyancsak említett, 1944-ben született fiát, aki édesapja, tanítómestere mostani halála óta immár nem ifjú FAZEKAS LAJOS-többé, hanem egyszerűen csak FAZEKAS LAJOS... Ezért a családrendi kérdésnél azért tartottuk szükségesnek egy kicsit elidőzni, mert a nádudvari FAZEKAS családban oly gyakori és következetesen átadott, átörökített LAJOS név a közvéleményben meglehetősen nagy tájékozatlanságot váltott ki. Hiszen ne feledjük, hogy már az 1895-ben született és a nádudvari fazekasság életében feleségével, CSIZMADIA ILONÁ-val együtt oly jelentős szerepet játszott FAZEKAS LAJOS apja is FAZEKAS LAJOS és fazekas volt...

Mindezeknek a nádudvari fazekas FAZEKAS LAJOS-oknak az a közös jellemvonásuk, hogy mindannyian nemcsak mint gondos apák, hanem mint mesterségüket fiaiknak átadó mesterek is voltak. Így volt ez a most elhunyttal is. Életformáját, a gazdálkodást és a fazekasságot édesapjától kapta örökölni, és ha fia már fel is hagyott a gazdálkodással, a fazekasságot édesapjától tanulta.

A most elhunyt id. FAZEKAS LAJOS-nak a nádudvari fazekasság életében nagy, fontos szerep jutott osztályrészül. Már édesapja is inkább színes edényt készített, mint feketét (jóllehet, hogy felesége, CSIZMADIA ILONA az egyik legnagyobb díszítő, síkálló, virágzó egyéniség volt). Nemcsak a Nádudvaron hagyományos feketeedény-készítés, hanem általában is, a fazekasság háttérbe szorulását kellett megélnie. Fiának éppen ezért örökölni hagyta, hogy ne hagyjon fel a gazdálkodással, mert az biztosabb megélhetési forrás, mint a fazekasság. Bár a fiú is elsősorban színes edényt készített, nem hagyta veszendőbe menni az ugyancsak örökölni kapott feketeedény-készítés hagyományát sem. Az a magasztos feladat jutott osztályrészül, hogy átmentette, jobban mondva megmentette és továbbfejlesztette a feketeedény-készítést: a népművészet, a díszedény, dísztárgy irányában. Úgy is mondhatnánk, hogy népművészetként, népi iparművészetként feltámasztotta a nádudvari feketeedény-készítést, elindította útjára az új nádudvari feketekerámiát. 1924-től vegyesen készített színes és fekete fazekasedényt. Majd 1936-ban teljesen abbahagyta a feketeedény-készítést és csak színes mázas tárgyakat készített. Pályáját a második világháború megtörte, frontkatonaság, hadifogság után csak öt év múltán tért haza és próbálta nagy nehézségek között ott és úgy folytatni az életét, mesterségét, ahol abbahagyta. Vissza-visszagondolt egykori feketeedényeire is. Különösen akkor, amikor 1949–1952-ben mind az országos, mind a megyebeli népművelési szervezetek elkezdtek a népművészet, a még élő népművészet felől érdeklődni és fel akarták támasztani, vagy megerősíteni, ha csak erre volt szükség. Így jutottak el az érdeklődők először az édesapjához (aki hat-hét év után, 1959-ben elhunyt), ő viszont fiához irányította az érdeklődőket. Az akkor még ifj. FAZEKAS LAJOS elkezdett újból feketeedényeket készíteni. Munkásságára nagyon odafigyeltek, tevékenységét támogatták. A továbbiakra nézve jó a már említett, 1983-ban készült népi iparművészeti „seregszemlében” róla írtakat idézni: „Ősei mesterségét közel félévszázada folytatja Nádudvaron Fazekas Lajos. A paraszti kismesterek hagyományos életformáját követte, s közben élethivatásává változtatta gyermekeivel együtt a fazekasságot, akiknek átadta a mesterség technikai és művészi fortélyait. Művészetében hű maradt a régi formákhoz, az édesanyjától tanult virágokhoz. 1958-ban lett népi iparművész, 1966-ban a Népművészet Mestere. A Fazekas-dinasztia együttes tevékenységének eredményességét tükrözik azok a szakmai és erkölcsi elismerések, amelyekben a mester és fiai részesültek az elmúlt negyedszázad alatt.”

Ehhez a szép summázathoz még hozzátehetjük azt is, hogy a nádudvari fazekassággal, kiemelten pedig a nádudvari feketeedényekkel foglalkozó kutatók — BÉRES ANDRÁS, SZABADFALVI JÓZSEF és még sokan mások — elsősorban az ő munkáját

tanulmányozták. Mindig készségesen állt mind a „kérdezők”, az érdeklődők, mind a kutatók rendelkezésére. Ezért halálát nemcsak a szűk szakma, a jelenben is több neves fazekast magáénak mondó, kiterjedt FAZEKAS család, hanem a magyar néprajztudomány, a magyar néprajzi muzeológia is gyászolja.

DANKÓ IMRE

Egyszer volt... Szűcs László (1922–1998)

Volt egyszer egy ember. A faluban mindenki Rác Lacinak hívta, de becsületes neve SZŰCS LÁSZLÓ volt. Én mesemondó Laci bácsinak neveztem, ha róla beszéltem. A mesemondóm, mondtam, amikor megajándékozott bizalmával és egy ideje már nekem mesélt. A mesemondóm, mondtam és elvártam, hogy a környezetem értékelje a szó gazdagságát. Mert úgy gondoltam, hálás lehetek a sorsnak: nekem megadatott, hogy naphosszat hallgathatom, és hallgatás közben láthatom, hogyan áll össze családi örökségből, tapasztalatból és tehetségéből az addig csak könyvekből ismert mese.

A múltbeli dolgok megőrzésére irányuló fogékonysága nemcsak a mesetudásában tűnt ki. Kitűnően emlékezett a saját és közössége életének minden apró részletére, számon tartotta az előző generációk tudását, azokat az emlékeket is, amelyeket még szüleitől és a hajdani öregektől hallott. Sokszor hangsúlyozta, hogy nála a régiek emlékezete azért nyúlik vissza ilyen hosszán az időben, mert apja, „a megboldogult” 1860-beli születésű volt. Valóban, tudása, több generáció tapasztalatát, ismeretét tartalmazta. De ez mind nem lett volna így, ha hiányzott volna belőle a múlt megbecsülése, az odafigyelés, az emberek szeretete, a jó emlékező- és elbeszélő-képesség. Ezt az embertípust, amelynek életeleme a mesemondás, *mesélő embernek*, *homo narrans*nak nevezi a folklorisztikai szakirodalom. SZŰCS LÁSZLÓ mesélő ember volt, aki a mondandójából mindig élvezhető történetet fabrikált. Minden korban és minden társadalomban megvolt és meglesz az az embertípus, ők azok, akiknek mindig van hallgatóságuk, akik az élet mindennapi mozzanatait képesek úgy előadni, hogy azok előadásukban élvezhető történetté szerveződnek, míg mások előadásában csupán unalmasnak tűnő sztorik. A vele-

Szűcs László
(Fotó: BERECS ANDRÁS)

született adottság mellett az adott kor, annak kultúrája, hagyományai, társadalmi sajátosságai is formálják a mesélő ember történetmondásának mikéntjét, annak repertoárját.

SZÜCS LÁSZLÓ az előző generációk élbeszélő-hagyományát is életben tartó mesélőként egy nagyon gazdag meseanyaggal rendelkezett. Különösen a tündérmeséi voltak értékesek. Meséinek világában, mint ahogy lenni szokott, vagy még annál érdekesebben, különös emberek, állatok, tárgyak jelentek meg, hogy távoli tájakon megéljék kalandjaik sorát. Tőle hallottam először a Rézmonyosról, a rézszínű táltos csödrőről, aki harminckét fiaskancájával a tenger szélén lakott, és akit Jancsinak is csak táltos lova segítségével sikerült legyőzni. De mesélt egy másik táltos lóról is, a sárkány által elrabolt Nap és Holdas paripáról, akinek a keresésére indult el Király Kis Miklós, hogy találkozzon hat segítőtársával, „a nagynézetűvel”, aki „mennél jobban nézett, annál nézhetnéke volt”; „a nagyfázatúval”, aki mindig fázott, olyannyira, hogy a hat napja fűtött kemencében is tüzelt; „a nagyehetővel”, aki tizenkét göböllyel sem lakott jól; a „nagyihatóval”, aki ötven hektó bor után is szomjas maradt; a „nagyszaladóval”, akinek „mindig szaladhatnáka volt” és a „nagyhajigálóval”, akinek „mindig hajigálhatnáka volt”. De mesélt másokról is. Mesélt Bolondos Jacsóról, Tillinkóról, a leghíresebb betyárról, a szegény emberről, aki túljárt a falu eszén, egy legényről, aki olyan kocsit álmodott meg, „akibe se ló, se motor, se ökör, se szamár nem lesz és magátú szalad”. Meséiben mindenki élt. Gesztusokkal, arcjátékkal, párbeszédben alkalmazott hangszínváltással keltette életre történeteinek szereplőit. Meséléskor képes volt egy egész színtársulat feladatát egymaga elvégezni, ügyelve arra, hogy a közönsége egy percre se unatkozzon. Mindenkit becsalogatott a csodák világába, hogy ott izgalomba hozza, elkápráztassa, megnevettesse a mesében részesülőket. Mondhatnám úgy is, képes volt arra, hogy elrugaskodjon a való világtól és ebben a nagy utazásban magával ragadjon másokat is, a hallgatóit.

HONTI JÁNOS, a meseesztéta írta, hogy „a mese átéléséhez az kell, ami a nagy olasz filozófus szerint minden magasabb szellemi élethez is: otium, a testi nyugalomnak, a praktikus életből való kikapcsoltságnak egy formája.” SZÜCS LÁSZLÓ tudta, hogyan kell ezt csinálni, tudta, hogyan lehet a pusztá szóval a való világból eljutni a csodák birodalmába, hogyan kell könnyen átjutni abba a másik világba. Tudta ezt akkor is, amikor július 26-án, a vasárnapi ebéd után végső utazásra indult. Világokat átjárt ember tapasztalatával tudott túljutni a legnehezebb állomáson, az élet és halál kapuján. Egy pillanat alatt bejutott végleg abba másik tartományba. Tudom, hogy egy ilyen ékes szavú ember még ott sem hallgathat el. Mint ahogy tette a földön, most is meséli csodálatos történeteit, csak ezúttal már az égieket tartja szóval.

RAFFAI JUDIT

MINDENFÉLE

Dorota Simonides Herder-díjas

A hamburgi Alfred Toepfer Alapítvány által a közép- és délkelet-európai országok tudósai, művészei számára odaítélt magas elismerést, a Herder-díjat 1998-ban BAK IMRE magyar festőművész, ANDREI CORBEA-HOISIE román germanista, ELIŠKA FUČÍKOVÁ cseh művészettörténész, ISMAIL KADARE albán író és JUSTINA MARCINKEVECIUS litván költő mellett DOROTA SIMONIDES, az Opoli Egyetem néprajzprofesszor asszonya nyerte el. Május 6-án, a Bécsi Egyetem dísztermében rendezett ünnepélyes díjátadáson vette át ALFRED EBENBAUER rektortól a Herder-díjat, egyúttal az a megtiszteltetés is érte, hogy a díjátadás után ő mondhatta a köszönőbeszédet a Herder-díjasok és Herder-ösztöndíjasok nevében.

DOROTA SIMONIDES 1928-ban született Opolében (Oppeln). 1951–1955 között a Krakkói és a Wrocław Egyetemen polonisztikát és néprajzot tanult. 1957 óta dolgozik az Opoli Egyetemen, ahol a sziléziai mesekutatás témájából doktorált, 1970-ben habilitált, 1977-től egyetemi tanár. Közben néhány évig a Wrocław Egyetemen is oktatott. A kelet-európai folklorisztika, elsősorban a népielbeszélés-kutatás kiemelkedő személyisége. Monográfiát írt a felső-sziléziai népi kultúráról, amelyhez a német néprajzkutatók sziléziai kutatási eredményeit is felhasználta. A lengyel szenátus tagjaként sokat tett a lengyel–német kapcsolatok fejlesztéséért.

Herder-ösztöndíjasának JACEK DEBIĘC néprajzkutatót jelölte, aki egy évig a Bécsi Egyetemen tanulhat. Mindkét lengyel kollégánk magas nemzetközi tudományos elismeréséhez szívből gratulálunk, és köszöntjük őket a közép- és délkelet-európai Herder-díjasok és Herder-ösztöndíjasok közösségében!

LUKÁCS LÁSZLÓ

A magyar néprajztudomány helyzete (1995–1998)

1. *A magyar néprajztudomány helyzete (1988–1995)* címen* hasonló céllal készült beszámolóban leírt trendek változatlanul érvényesülnek, azaz

- világszerte folytatódik a néprajz (kulturális és szociálintropológia) térhódítása, már-már divatstúdiummá válása;
- felerősödött az „európai etnológia”, az „európai örökség”, a regionális és areális kérdések iránti érdeklődés;
- napi aktualitása van az etnicitáshoz kapcsolódó kérdéskörök vizsgálatának, ezen belül a népi és nemzeti kultúra összefüggéseit, a köznapi kulturális folyamatok etnikus vonatkozásait, a kulturális sokféleség (diverzitás) gyökereit különös figyelem övezi.

* Megjelent az *Ethnographia* 1995. 1. számában a 277–283. lapokon. Jelen beszámoló szintén az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának felkérésére és szempontjai szerint íródott. Elkészítéséhez FÜZES ENDRE, JUHÁSZ ANTAL, KÓSA LÁSZLÓ, SÁRKÁNY MIHÁLY és VOIGT VILMOS észrevételeit kaptuk meg.

Fentieket támasztja alá, hogy

- az IUAES XIII. Világkongresszusát 1998-ban *A 21. század: az antropológia évszázada* címen rendezik meg;
- a SIEF VI. Kongresszusát *Az etnicitás gyökerei* címen rendezték meg (Amsterdam, 1998);
- sok más nemzetközi folyóirat (és az 1967 óta létező *Ethnologia Europaea*) mellett 1995-ben új folyóirat indult (*Europaea*, Brüsszel).

A magyar kutatók legjobbjai lépést tartanak a nemzetközi trendekkel, sőt, esetenként kezdeményező szerepet játszanak bennük (pl. az etnicitás, a népi és nemzeti kultúra kapcsolata, a neofolklorizmus). UNESCO-támogatással létesült Budapesten az Európai Folklor Központ intézménye, s a SIEF fővárosunkban szeretné megtartani 2001-ben a VII. Kongresszusát. A hazai kutatás az utóbbi évek megszorító intézkedései közepette is igyekezett folytatni központi munkálatait (*Magyar néprajz* című kézikönyv) és felkészülni a jövő kihívásaira. 1995 óta három doktori iskola kezdte meg működését (KLTE, ELTE Folklor és ELTE Európai Etnológia). Öröndetes, hogy új egyetemi tanszékek is létesültek (Pécs, Miskolc, ELTE Kulturális Antropológia), az oktatói létszám kényszerű csökkentése és más „vizsgálандó okok” mégis az alapképzés színvonalát veszélyeztetik. A nemzetközi lépéstartást nehezíti a külföldi könyv- és folyóirat-rendelések lemondása, a nemzetközi könyvcserre megcsappanása, a külföldi konferenciákon való részvétel anyagi terhe stb. Magyar kutatók ehhez ma már alig kapnak kedvezményeket, meghívói támogatásokat, miközben a kiküldetések hazai forrásai is elapadtak. Mindez kényszerű beszűküléshez, provincializálódáshoz vezethet.

2. Az 1995-ben meghatározott néprajzi tennivalók továbbra is érvényesek. Ezek közül legsürgetőbb a megírt, de még kiadatlan kézikönyvek, korpuszok kiadása és a hiányzó kötetek befejezése. Feladat a szak központi folyóiratainak, évkönyveinek (*Ethnographia*, *Acta Ethnographica*, *Népi Kultúra–Népi Társadalom*) megmentése és az akkreditált PhD-programok működési feltételeinek megteremtése. Az országnak és az egész magyar tudományosságnak hasznára lenne, ha a szak megőrizhetné nemzetközi kapcsolatrendszerét, s megteremtődnének az idegen nyelvű hazai publikálás lehetőségei is.

Tematikailag az etnicitás (nemzeti, etnikai, vallási kisebbségek, külföldön élő magyarok), az európai összehasonlító néprajzi vizsgálatok fenntartása mellett a jelenkori hazai és Kárpát-medencei változások, azok iránya, jellege emelendő ki. Az 1990-es évek változásait főleg falun (kevésbé városokban) máris vizsgálja, dokumentálja a szak a maga megfigyelő és interjú módszereivel. A közelmúlt és napjaink folyamatait elemző munkák publikálása néhány év múlva várható. A tervezés a tudományban sajnos lehetetlenné vált: manapság a kutatók főként pályázatok írásával töltik az idejüket, és önmaguk adminisztrálásával vannak elfoglalva.

3. Kiemelkedő tudományos eredmények:

- *Magyar néprajz. IV. Életmód.* Budapest, Akadémiai, 1997. 905 old., 64 old. műmelléklet. Történetiségében és széles európai képbe ágyazva mutatja be a Kárpát-medencében megtelepült magyarság évszázadokon át formálódott népi kultúráját és annak újabb változásait. Az MTA támogatásával és kutatóintézetében született mű.
- Megyék népművészete sorozat: *Vas megye népművészete.* Szombathely, 1996. 399 old.; *Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete.* Miskolc, 1997. 542 old.
- HOFFMANN TAMÁS: *Európai parasztok. I. A munka.* Budapest, Osiris, 1998. 471 old.

Említést érdemel még a kulturális antropológia jeles műveinek fordítása, kiadása, különösen a *Mérföldkövek a kulturális antropológiában* című kötet, amelyek hozzájá-

rulnak az elméleti, módszertani tájékozódáshoz, segítik az egyetemi alap- és doktori képzést.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Az Európai Folklor Központ

Előzmények

Az Európai Folklor Központ (European Centre for Traditional Culture, ECTC) megalapításának gondolata a helsinki folyamat részeként 1986-ban Budapesten megtartott kulturális fórumon merült fel. 1990-ben az UNESCO általános igazgatója, FEDERICO MAJOR és Magyarország akkori művelődési és közoktatási minisztere, ANDRÁSFALVY BERTALAN memorandumot írt alá a folklórközpont létrehozásáról, az UNESCO *A kulturális fejlődés évtizede* című programja keretében. 1993 áprilisában a magyarországi UNESCO-bizottság létrehozta azt a huszonöt fős magyar szakértői testületet, amelynek feladata a központ megalakítása volt. A munka ALAN HANCOCK, a PROCEED igazgatójának részvételével zajlott. A központ működésének programtervezetét az UNESCO 1993. június 16–17-én Párizsban megrendezett, *A szellemi kulturális örökség* című nemzetközi tanácskozásán vitatták meg.

Az UNESCO 1993 októberében jelentős szellemi és anyagi támogatást nyújtott a központ felállításához. 1994 januárjában a magyar Művelődési és Közoktatási Minisztérium két munkatárssal előkészítő irodát hozott létre. Ugyanezen esztendő során a központ jelentős adatbázist alapozott meg Európa egész területéről, illetve részben Kanadából és az Amerikai Egyesült Államokból a hagyományos kultúrával, az etnikai és kisebbségi témákkal foglalkozó intézmények, szervezetek és személyek adataival, amelyek és akik később együttműködő partnerei lehetnek a folklórközpontnak.

1995 márciusában a központ nemzetközi szakértői tanácskozást rendezett harmincegy külföldi és tizenöt magyar szakember, valamint két UNESCO-küldött részvételével, amelyen a központ megvalósíthatósági tervét vitatták meg. Ugyanitt választották meg azt a nemzetközi tanácsadó testületet is, amely jelentős szerepet játszik a központ fő irányelveinek meghatározásában. A testület mandátuma két évre szól. Az első periódusban tagjai a következők voltak: VOIGT VILMOS, EGIL BAKKA (Norvégia), ROBIN GWYNDAF (Wales), ALLAN JABBOUR (Nagy-Britannia), KONRAD KÖSTLIN (Ausztria), JEAN ROCHE (Franciaország), ANNA-LEENA SIIKALA (Finnország).

A központ 1996-ban kezdte meg működését, két állandó munkatárssal: KÜRTI LÁSZLÓ igazgatóval és VEREBÉLYI KINCŐSŐ igazgatóhelyetttessel. 1997 elején FELFÖLDI LÁSZLÓ vállalta egy esztendőre az igazgatói teendők ellátását, az irodavezető SÁNDOR ILDIKÓ lett. Az Európai Folklor Központ igazgatója 1998 januárjától HOPPÁL MIHÁLY.

A nemzetközi tanácsadó testület 1997 márciusában Budapesten ülésezett. Ez alkalommal megújították a testület státusát is. A régi tagok közül EGIL BAKKA, ALLAN JABBOUR, KONRAD KÖSTLIN és ANNA-LEENA SIIKALA a továbbiakban tiszteleti tagokként támogatják a központ munkáját. A megújított tanácsadó testület elnöke OSKÁR ELSCHÉK (Szlovákia), tagjai SABINA ISPAS (Románia), EFI KARPODINI-DIMITRIADI (Görögország), ALEXANDER VEIGL (Ausztria). Az Európai Folklor Központért Egyesület elnöksége felügyeli a folklórközpont operatív munkáját. Tagjai

1998-ban: ANDRÁSFALVY BERTALAN, BARNA GÁBOR, FELFÖLDI LÁSZLÓ, HÉRA ÉVA és VOIGT VILMOS.

Fő célkitűzések

A központ alapvető feladata a folklórral kapcsolatos különböző területek, a kutatás, a revival-mozgalom, oktatás stb. közötti közvetítés, amelyet

- az európai hagyományos etnikai és kisebbségi kultúrák meghatározása, dokumentálása, védelme, megőrzése és terjesztése (kutatás, oktatás, művészet, revitalizáció);
- nemzetközi együttműködés;
- a fenti témákkal foglalkozó intézmények ismertté tétele;
- a hagyományos kultúra számára a szélesebb nyilvánosság megnyerése és a hivatalos, kormányzati szervek általi elismertetése;
- a hagyományos kultúrával foglalkozó területeken a szakmai színvonal és a hitelesség fejlesztése;
- a hagyományos kultúra széles körű elismertségének és megbecsülésének fejlesztése, ezáltal az életminőség javítása;
- a személyes identitás és önbecsülés növelése;
- az etnikai csoportok közti kölcsönös tisztelet elősegítése;
- a megnövekedett személyes/egyéni kulturális tevékenység (kreativitás) ösztönzése révén kíván megvalósítani.

Főbb tevékenységek

A központ tevékenységének egyik lényeges eleme annak a nemzetközi adatbázisnak a létrehozása, amely a folklór kutatásával, oktatásával, művelésével (hagyományörzés és revival) foglalkozó személyeket, intézményeket, archívumokat regisztrálja. Az adatok gyűjtése folyamatos. Két ízben, 1996 nyarán és 1997 áprilisában került sor kerekasztal-beszélgetésre a témával kapcsolatban, *Az informatika a néprajzi és folklorisztikai kutatásokban* címmel. A közelmúltban az adatbázisnak Magyarországon elsősorban a revival-mozgalommal kapcsolatos része bővült. A folyamatosan beérkező kérdőíveket a Néptáncosok Szakmai Háza dolgozza fel. Az Európa Bizottság az adatbázissal és a hálózatépítéssel kapcsolatos tevékenységet 1997-ben 20 000 ECU-vel támogatta, további 10–10 000 ECU-t kaptak a központtal együtt pályázó partnereink, Görögország és Ausztria. A munkába bevont további külföldi partnerek ezenkívül Románia és Szlovákia, valamint nemzetközi szervezetek (IOV, CIOFF, ICTM, IDC, WDA).

1996 nyarán a Duna Menti Folklorfesztiválhoz kapcsolódó nemzetközi tudományos konferenciát szervezte az Európai Folklor Központ. 1998. július 27. és augusztus 2. között került sor Jászberényben a nemzeti kisebbségek hagyományos kultúrájával foglalkozó konferenciára *Sokszínű Európa: illúzió vagy realitás* elnevezéssel.*

A központ rendszeresen megjelenő kiadványa az ECTC Bulletin, amelynek ez ideig három száma jelent meg. A Bulletin főként az 1996 nyarán elhangzott előadásokat, az Európai Folklor Központra vonatkozó alapidokumentumokat és tervezeteket, valamint az UNESCO-nak a folklór védelméről szóló dokumentuma (1989. évi ajánlás) szövegét közölte különböző nyelveken.

* A rendezvényről írt beszámolót lásd folyóiratunk e számának 50–52. oldalain.

Az Európai Folklór Központ elérhetősége: 1011 Budapest, Corvin tér 8. Tel./fax: (1) 212-20-39.

SÁNDOR ILDIKÓ

**Egyetemi néprajzi habilitációk
(1994–1998)**

1. A szakmai bírálóbizottság elnöke, 2. bírálói és 3. tagja(i); 4. a habilitáció időpontja.

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest

BARNA GÁBOR: *Társulatok és közösségi szervező szerepek az újkori népi vallásosságban*; 1. VOIGT VILMOS; 2. ERDÉLYI ZSUZSANNA, KATONA IMRE; 3. BÁRTH JÁNOS, GYIVICSÁN ANNA; 4. 1998. május 26.

KISBÁN ESZTER: *A népi táplálkozás átalakulása*; 1. ANDRÁSFALVY BERTALAN; 2. K. CSILLÉRY KLÁRA, PÓCS ÉVA; 3. HOFER TAMÁS, KÓSA LÁSZLÓ, VOIGT VILMOS; 4. 1996. december 11.

LUKÁCS LÁSZLÓ: *A Duna néprajza*; 1. PALÁDI-KOVÁCS ATTILA; 2. KATONA IMRE, UJVÁRY ZOLTÁN; 3. MANHERZ KÁROLY, VOIGT VILMOS; 4. 1996. május 28.

PÓCS ÉVA: *A boszorkány mint mediátor Európa kora újkori hiedelemrendszereiben*; 1. VOIGT VILMOS; 2. KATONA IMRE, KLANICZAY GÁBOR; 3. HUNYADY GYÖRGY, VARGYAS LAJOS; 4. 1998. március 11.

VOIGT VILMOS: *Folklór — modern folklór, folklorizmus — modern folklorizmus*; 1. ANDRÁSFALVY BERTALAN; 2. KATONA IMRE, UJVÁRY ZOLTÁN; 3. GYIVICSÁN ANNA, PÓCS ÉVA; 4. 1995. március 17.

Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Debrecen

AGYAGÁSI KLÁRA: *Volga-vidéki népek és kultúrák*; 1. UJVÁRY ZOLTÁN; 2. BARTHA ELEK, BERECZKY GÁBOR; 3. NYIRKOS ISTVÁN, RÓNA TAS ANDRÁS; 4. 1997. november 3.

BARTHA ELEK: *Görög katolikus kalendárium*; 1. SZABADFALVI JÓZSEF; 2. KÓSA LÁSZLÓ, SELMECZI KOVÁCS ATTILA; 3. HAVAS LÁSZLÓ, NOVÁK LÁSZLÓ; 4. 1997. május 16.

BELLON TIBOR: *A nagykunysági mezővárosok állattartó gazdálkodása*; 1. RÁCZ ISTVÁN; 2. NOVÁK LÁSZLÓ, SZABADFALVI JÓZSEF; 3. VARGA GYULA; 4. 1997. május 16.

JUHÁSZ ANTAL: *A migráció szerepe és település a Duna–Tisza közén a 18–20. században*; 1. UJVÁRY ZOLTÁN; 2. KÓSA LÁSZLÓ, SZABADFALVI JÓZSEF; 3. SÜLI-ZAKAR ISTVÁN; 4. 1995. február 21.

KOTICS JÓZSEF: *Gazdálkodási stratégiák és típusok*; 1. UJVÁRY ZOLTÁN; 2. DANKÓ IMRE, SELMECZI KOVÁCS ATTILA; 3. NOVÁK LÁSZLÓ, OROSZ ISTVÁN; 4. 1998. október 29.

SZABÓ LÁSZLÓ: *A jászok eredete és szerepe az Alföld kultúrájában*; 1. GUNDA BÉLA; 2. DANKÓ IMRE, OROSZ ISTVÁN; 3. IGLÓI ENDRE; 4. 1994. május 3.

Nemzetiségi nyelv — népi kultúra — identitás*

A nemzeti és etnikai kisebbségek korunk valóságának részei. A velük kapcsolatos kérdések igen sokrétűek, ha csak Európa vagy még szűkebb régióink, a Kárpát-medence problémáit tartjuk is szem előtt.

A problematika bonyolultságának szemléltetésére említeném: míg hazánkban hivatalosan nemzeti és etnikai kisebbségekről beszélünk, a szakirodalomban vagy más országokban gyakran fogalmazzuk nemzetiségekről, nyelvi, etnikai, faji, vallási kisebbségekről, etnikai csoportokról, és szomszédunkról, Ausztriáról se feledkezzünk meg, ahol a *Volksgruppe* ('népcsoport') megjelölést használják. Tény, hogy számos kísérlet ellenére a különböző fogalmak pontosabb definiálásában a nemzetközi jognak mindmáig sem sikerült teljes egyetértésre jutnia.

A mi szempontjaink szerint fontos nemzetközi jog kisebbségvédelmi főszabálya, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. cikkelye „etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekről” tesz említést. Bármelyik típusból indulunk is ki, mindhárom feltételezi a csoport, a csoportidentitás létezésének objektív kritériumait. „A csoportidentitás viszont nem képzelhető el az egyén, a szubjektum azonosságtudata nélkül.”

A kisebbségkutatók az azonosságtudat vizsgálatához általában három fő kérdéskört ajánlanak: a nyelv, a kultúra és a származás szempontjait. Az egyes kategóriák sokfelé ágaznak, ugyanakkor számos ponton össze is kapcsolódnak. Többek közt ezeket erősítve vagy gyengítve járulnak hozzá olyan tényezők is, mint a számarányok, a gazdasági-társadalmi fejlettségi szint, a vallás, valamint hogy az adott kisebbségnek van-e önálló nemzetállama vagy sem.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a nemzetiségi közösségek megtartóereje annál nagyobb, minél több jellemző faktor esik egybe. Első helyen talán az elsődleges kritérium, a nyelv körül érdemes vizsgálnunk.

Az anyanyelvi, nyelvi megközelítés szempontjából több kategória is létezhet. Magyarországon az 1993-as nemzetiségi törvényben deklarált tizenhárom kisebbség nagyobb-részt (bolgár, görög, horvát, lengyel, német, román, szerb, szlovák, szlovén, ukrán) a nemzetközi gyakorlatban általában *nemzetiségnek* nevezett kategóriába sorolható. Kritériumai: élő és használt anyanyelvük van, mely szerint egy velük azonos nyelvet beszélő államalkotó nép (nemzet) töredékei, vagy más megfogalmazásban: egy létező nemzetállam más országban élő részei, diaszpórái. Világos származástudatuk van, anyanemzetükhöz különböző szinteken kötődnek és sajátos népi kultúrával rendelkeznek. E kritériumok szemszögéből a határon túli magyarságot is ebben a kategóriában vehetjük számításba.

Nyugat-európai vonatkozásban csak néhány példát említve, ideszámíthatók a déltiroli németek, a Svédországban élő finnek, a Finnországban élő svéd kisebbség, a Horvátországban és Szlovéniában élő olaszok, a jugoszláviai albánok, törökök, immáron az ottani horvátok és szlovének is. Hasonlóképpen beszélhetünk az utóbbi évtizedben a volt Szovjetunió utódállamaiban rekedt nagyszámú orosz nyelvű kisebbségekről is.

A másik széles körű fogalom az *etnikai kisebbségek* kategóriája, amelybe azokat a népeket sorolhatjuk, amelyek saját nyelvvel, sajátos kultúrával és erős identitással rendelkeznek ugyan, ám önálló nemzetállamuk sohasem volt, vagy jelenleg nincs. A szak-

* Az 1998. március 24-én a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Hivatala és a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya közös rendezésében, a Néprajzi Múzeumban megtartott kisebbségkutató műhely-beszélgetésen elhangzott előadás

irodalom általában ide sorolja a breton, fríz, walesi, okszítán népcsoportokat, a Pireneusok mindkét oldalán élő baszkokat. Kelet-Európában Oroszország finnugor népeire gondolhatunk, vagy a több ország területére felosztott tízmilliós kurdokra. Valahol ugyanebben a kategóriában kaphatnak helyet az Európa különböző térségeibe szétvándorolt romák azon csoportjai, amelyek saját nyelvi rendszerüket és kultúrájukat mindmáig megőrizték, valamint a ruszinok is.

Amennyiben igaz az, hogy a nyelvnek alapvető jelentősége van az etnikai azonosságtudat kialakulásában és megmaradásában, éppoly helytálló az az állítás is, hogy a nyelv eltűnésével, akár évszázadokon át is, miként a különböző országokban élő zsidóság példája mutatja, eleven lehet az etnikai identitás. Mindez egyénekre is vonatkoztatható. Klasszikus példa erre Liszt Ferenc, aki a magyar nyelvnek nem volt ugyan birtokában, de öntudatosan mindig magyarnak vallotta magát. Igaz ez a hazánkban élő örömmények és a romák nagy csoportjai esetében is. Nyelvük az államalkotó nép nyelve, ez azonban azonosságtudatukban nem játszik negatív szerepet. (Különböen a cigányoknál a nyelvtől függetlenül általában a foglalkozás szerinti identitás vált jellemzővé.)

A szemléltetés kedvéért e helyen külön is érdemes szólni az írekről. Az ír nyelvet ugyanis a 18. századtól fokozatosan kiszorította az angol. Egy 1946-os statisztikai adat szerint az Ír Köztársaság lakosságának csak 21%-a beszélte a kelta eredetű ír nyelvet. A helyzet az ír nyelv kötelező iskolai tanulása mellett kedvezően változott ugyan, de a lakosság többsége a hétköznapi érintkezésben ma is inkább az angolt használja, bár magát öntudatosan írek vallja. Egy másik britanniai példát is hozhatunk. Mostanában a tévé valamelyik csatornáján többször is látható volt egy Skóciáról szóló dokumentumfilm. Kiderült, hogy nyelvükben asszimilálódtak, az ősi, kelta eredetű gael nyelvet kuriózumként csak néhány ezer ember ismeri. Viszont tradicionális kultúrájukba kapaszkodva igen erős skót azonosságtudatot örökítettek tovább oly sikerrel, hogy egyes elemei az egész világ számára ismertté váltak (skót duda, skót népzene, férfiszoknya stb.). Napjainkban az oktatás alapszintjén bevezetett skót népi hagyományokra (népköltészet, játék stb.) alapozó gaelyelv-oktatástól a skót identitás megújódását remélik.

Eleddig nyelvi megközelítésből három nagyobb sémába kíséreltük meg beilleszteni a kisebbségek különböző típusait. Természetesen nem azzal a feltevessel, hogy ez a képlet megdönthetetlen volna. Valamennyiünk előtt ismeretes, hogy az egyéni azonosságtudat szempontjából bőven vannak átmeneti formák. Így például a nemzeti-nemzetiségi kategória holdudvarában (peremén) nagyszámban található olyanok, akik — esetleg hátrányos történelmi tapasztalataik miatt — már nem tanulták meg a nyelvet. A gazdasági változások impulzusai alapján azonban gyerekeiket, unokáikat újra megtanítatják a nyelvre. Mások a gyökereik, népi műveltségük emlékei alapján kötődnek valamelyik kisebbséghez, sőt, igénylik származási nyelvük kulturális rendezvényeit.

Ezen átmeneti szférában a kisebbség legsérülékenyebb rétege az, amely örökölt nyelvet, kultúrája, származása iránt közömbös, esetleg egzisztenciális érdekek miatt hagyja magát a többségi kultúra által sodortatni, vagy szándékosan halad az asszimiláció felé. Ezt figyelembe véve nem lehet eléggé pozitívan értékelni az elmúlt évtizedek magyar politikai irányításának azt a rugalmasságát, mely szerint a nemzetiségek katasztrófálisan alacsony népszámlálási adatainak ellenében már az 1960-as évek végétől hivatalosan is elfogadta és szerepeltette a nemzetiségi szövetségek becsült adatait. A szövetségek ugyanis annak idején a „kulturális igény, kulturális érdeklődés” megfogalmazással a már részlegesen asszimilált rétegeket is beszámították. Ezt a gyakorlatot ismereteim szerint egyik szomszéd állam sem követte. Ennek megfelelően az elfogadott nemzetiségi létszám Magyarországon: német 220–250 ezer, szlovák 110–120 ezer, horvát 90–95 ezer, román 20–25 ezer, szerb 5 ezer, szlovén 5 ezer.

Az eddigiekben láttuk, hogy amíg a nagyon fontos nyelvi tényező nem mindig elengedhetetlen része az etnikai identitásnak, egy másik faktora, a kultúra, minden egyes létező kisebbségi életének (létezésének) jelen lévő része. Fogalmazhatunk így is: amíg sajátos kultúrája van, az biztosíték arra, hogy egy adott nemzeti közösség önmagával azonosuljon.

Természetesen a kultúrát teljesebb értelemben kell vennünk, a népi hagyományoktól a magas szintű irodalomig, zenei alkotásoktól a képzőművészetig. Az etnikai identitáson belül a kulturális identitás mégis leginkább néprajzilag közelíthető meg. Ugyanis egy etnikai csoport, különösképpen egy nemzetiségi közösség, elsősorban a hagyományait fejezi ki identitását. „Az egyén, az »én« azonosulása csoportjával, a kulturális hagyomány elfogadásán és közvetítésén alapszik. Azonban fontos hangsúlyoznunk: nem a kultúra szintje, milyensége az értékhatározó, hanem az ahhoz való viszonyulása” — az azzal való azonosulás, amely által az egyén a közösséggel való identitását nyilvánítja ki.

A néprajzi vizsgálatok jól mutatják, hogy az archaikus népi műveltség különböző formái kiváltképpen alkalmasak arra, hogy az egyéni és a csoportidentitást elmélyítsék. Közép-Európa térségeinek — beleértve Magyarországot is — kisebbségei még a 20. század derekán is nagyobbrészt agrárfoglalkozású, zártabb közösségekben élnek. Sajátos nemzeti kultúrájuk archaikus paraszti műveltségben gyökerezik és fejeződik ki. Ebből ered, hogy amennyiben sajátos nemzetiségi kultúráról beszélünk, elsősorban a jellegzetes folklórörökségre, népzeneire, táncművészetére, szokáshagyományokra, anyagi kultúrájuk jellemzőire — mint például a népviseletre, a táplálkozási kultúrára, építkezésre, mesterségekre — gondolunk. Ezek az elemek szoros összefüggésben vannak gyökereikkel, életük szerves részei voltak vagy ma is azok, ilyenképpen elsődleges forrásai lehetnek az én hovatartozásának, tudatos önkifejezésének, az önmegvalósításnak, a kisebbségi másság önértékes vállalásának, a különböző nemzedékek egymásra építő megtartásának. Nem utolsósorban ennek a hagyományos kultúrának a kutatása és publikálása üzenet és összekötő láncszem lehet a velük azonos nyelvet beszélő államalkotó nemzet számára (lásd a csángók és Magyarország kapcsolatát).

Figyelembe kell venni azonban, hogy Közép-Európa térségeiben, így hazánkban is a 20. század közepén bekövetkező gyors társadalmi változások nyomán a nemzeti kisebbségek életében is komoly identitásválság alakult ki. A legérzékenyebb formája éppen az etnikai jegyeknek mint identitáselemeknek a meggyengülése volt. A paraszti életforma megszűnése, az urbanizáció lehetetlenné tette az ún. népi hagyományok töretlen megőrzését. A népviselet eltűnése, a népszokások elmaradása, a funkcionáló kismestersegek elsoványodása egyben az identitás összetevőinek megszűnését is jelentette.

Illúzió lenne az hinni, hogy az egykori folklórelemek, etnikai szimbólumok ugyanolyan jelentéssel bírnak ma is, mint ötven évvel ezelőtt. Hála Isten, mindezek ellenére még mindig bőven van feltárni való örökség a népi kultúrában, még a nyelvileg asszimilált területeken is. Hisz közismert, hogy a kultúra egyes elemei és a származástudat sokszor századokkal is túléljük a nyelvi asszimilációt. Ezek azonban a fáziskiesés után már más értéket képviselnek, mint a hagyományos társadalomban. Az egykori paraszti használati eszközök és tárgyak, népviseleti darabok múzeumokba vagy lakásokba került dísz tárgyakká lettek. A dalok és a táncok sok esetben már csak színpadra rekonstruált „népszokásokká” váltak.

Azonban ha a hajdani népi érték- és szimbólumrendszer teljes visszaállítása már nem is lehetséges, a nyelv és az identitás megújításában új minőségében továbbra is a népi kultúra megmaradt részelemeiből lehet építkezni.

Az elmúlt évtizedekből számos tapasztalati példánk van arra, hogy egyes, már részben asszimilálódott településeken, a folklór eszközeivel sikerült a folyamatot lelassítani, megállítani, több esetben a történelmi tapasztalatok dermedtségéből visszajára fordítani. Egy-egy művészeti együttes (táncsoport, énekkar, zenekar) nyújtotta élmény, a kultúra újraélése oldotta fel a korábban szégyellni valónak hitt, rejtetegetett nemzetiségi hovatartozás érzését, erősítette a saját nemzethez való tartozás látni tudatát. Látva azt, hogy saját néprajzi értékeik sem alábbvalók másokénál, megnőtt az anyanyelv tudásának értéke, sőt, helyenként újratanulásának igénye is. Számos ilyen településről van bizonyítékunk arra, hogy az iskolákban a nyelvtanítás újraindítását a feltámasztott folklór inspirálta.

E folyamat részletesebb vizsgálatához legyen példa a tököli horvátok közössége. A nagyközség lakosságának a száma 5000 körüli. Ebből körülbelül 2000 a rác-horvátok száma. A főváros közelsége, az ipar vonzása, az 1950-es évek politikai légköre, a község bővülése magyar lakossággal a horvátság gyors nyelvi asszimilációja felé hatott. Az iskolában megszűnt a horvát nyelv oktatása, a horvát nyelvű templomi szolgálat. Ami folyamatosan megmaradt, egy amatőr tamburazenekar volt, amely a környék szerb és horvát lakodalmaival, báljait kísérte muzsikájával. A zenekar idősebb tagjai (Milkovics Mihály, Kirchner István) az 1960-as évek elején előbb fiatalokat vettek maguk köré utánpótlásnak. 1965-ben a zenekarhoz csatlakozva már összeállt egy horvát férfikórus. 1967-ben a zenekar és a kórus szervezésében létrejött egy dinamikus tánckar. Miközben ezek a művészeti együttesek az ország más részeiben is sikeresek voltak, restelleni kezdték, hogy fiatal tagjaik nem ismerik a horvát nyelvet. Csakhamar sürgetni kezdték az anyanyelv iskolai oktatásának bevezetését. Így kezdődött el 1971-ben a horvát nyelv tanítása heti három–négy órában huszonnégy tanulóval. 1985-ben már közel háromezres tanuló vett részt horvát nyelvtanításban, és folyamatosan vesz részt ma is. Számos fiatal végzett a budapesti horvát gimnáziumban, és többen diplomáztak jugoszláv egyetemeken. Azt mondhatjuk: Tökölön ismét él és értéke van a horvát nyelvnek.

Ez a visszafordulási folyamat, a nemzetiségek néprajzi értékeinek újbóli felfedezése egybeesik a magyar folklorizációval, illetve újjáéledése némi fáziseltolódással követi azt, hogy aztán arányaiban még a többségénél is gazdagabban bontakozzék ki.

Jól szemlélteti ezt az 1960-as évek végén a tévében óriási sikerrel megrendezett *Röpülj, páva!* népdalvetélkedő. Az elsőben még nem, a második, harmadik vetélkedő idején már számos nemzetiségi helyről is jelentkeztek pávakörök, zenekarok, szólisták, olyan településekről, amelyeket addig a nemzetiségi szövetségek sem tartottak számon. 1975 és 1985 között ötven fölé emelkedett a nemzetiségi tájházak, gyűjtemények és múzeumok száma, látványosan megszorodtak a különböző nemzeti kisebbségi művészeti csoportok. Hasonló pozitív hatást váltott ki a *Ki mit tud?* vetélkedő és tánc-házmozgalom is.

Ebben az időben az illetékes állami irányítás is elsősorban az identitásnak ezt a látványos oldalát ösztönözte olyannyira, hogy a kisebbségiek végül azt sérelmezték, hogy a magyar média a kisebbségeket kizárólag „tücsök” szerepben mutatja be, mintha a zenén és táncoláson kívül egyebet sem tennének, és bármelyik állampolgárhoz hasonlóan nem vennék ki részüket a termelésben, és nem osztoznának az ország gondjaiban.

A probléma annyiban valós volt, hogy a kulturális identitás felfutását nem kísérte kellően a vele járó nyelvfejlődés igényeit biztosító intézményes struktúra (nemzetiségi törvény, oktatási rendszer, média, önkormányzati rendszer).

Ha az érem másik oldalát tekintjük, idetartozhat még, hogy azokban az országokban, amelyekben az azonosságtudat elveszejtése érdekében a nacionalista nyomás az egyéni és a csoportidentitást egyformán támadja, nemcsak a kisebbség nyelvét, hanem szokás-

hagyományait is korlátozza, lebecsüli, származását meghamisítja. Az új körülmények között fokozottabban jelenik meg a nemzeti szimbólumok féltése, azok menekítése, esetleg sejtetett formában való megjelenítése.

KARDALUS JÁNOS írja: „Ebben az időszakban Erdélyben fontos lett a székelykapuk építése és etnikus szimbólummá vált a székely népviselet.” Gyűjtéséből egy jellemző mondatot idézünk: „Ha felveszem a ruhám, rá gondolok, hogy még létezőnk, fenntartjuk a régi szokásokat. Mindig arra gondolok, hogy voltunk, vagyunk és létezni akarunk” — mondja egy csíkkászoni székely asszony.

Befejezésül szeretném remélni, hogy ezen rövid időben és előadásban sikerült felhívni a figyelmet arra, hogy a kisebbségi kérdés nemcsak jogi és nyelvi kategória. Számos eredője, összetevője van, köztük is egyik legfontosabb eleme a népi kultúra.

A Magyar Néprajzi Társaság huszonöt évvel ezelőtt hozta létre Nemzetiségi Szakosztályát. A nemzetiségi népi kultúra tudományos gyűjtését és publikálást az alábbiak miatt szorgalmazta:

- segítse a hagyományos nemzetiségi kultúra kutatását és újraalkotását;
- nagyobb lehetőséget nyújtson a magyar és más európai népek archaikus műveltsége összefüggéseinek tisztázásához.

A Társaság a maga eszközeivel ehhez a nemes célhoz immáron hatvannál több, a nemzetiségek nyelvén kiadott néprajzi tanulmánykötetel járult hozzá.

EPERJESSY ERNŐ

Erdély antropológiai nézőpontból Egy tudományos polémia természetrajza

Nicolae Ceaușescu 1965-ben, Gheorghiu-Dej halálát követően lett a Román Kommunista Párt első titkára, majd 1967-ben az Államtanács elnökévé és végül 1974-ben a Román Szocialista Köztársaság elnökévé választották. Független, nacionalista külpolitikát folytatott és igyekezett a Szovjetunió Románia felett gyakorolt uralmát csökkenteni, ezért beszüntette országa részvételét a Varsói Szerződés katonai szövetségében és nyíltan elítélte az 1968-as csehszlovákiai bevonulást. Természetesen a hidegháborús időszakban ezzel biztosította Romániának a nyugati politika szimpátiáját is.

Minden bizonnyal más tényezőknek is köszönhető, hogy az egyesült államokbeli antropológiai kutatás „vaknak bizonyult” a román rezsim által a különböző nemzetiségek ellen folytatott asszimilációs politikával szemben, azonban ezeknek napjainkban is sokkal kevésbé egyértelmű a megítélése a Ceaușescu-éráéhoz képest. Példaképpen megemlíthetjük a csaknem száz éve folytatott román (és szlovák) propagandát az őslakosság kérdéséről és a korábbi agresszív magyarosításról, amelyet többek között államilag finanszírozott tudományos munkákkal igyekeztek alátámasztani. Napjainkig sem végezte el a nemzetközi tudományos élet az összes eddig előkerült anyag kritikai vizsgálata alapján az erdélyi történelem és a vitatott kérdések újraértékelését, az érintettek pedig csak hajtogatják tovább a maguk igazát. Ebben a kontextusban zajlott le MICHAEL SOZAN és a Romanian Research Group között az a vita (személy szerint inkább rövid szóváltásként tudnám aposztrofálni), amelyet most szeretnék bemutatni, ezzel is rávilágítva a tengerentúli antropológia Erdéllyel szembeni, két évtizeddel ezelőtti attitűdjére. Ez a téma természetesen több dimenzióban, óriási anyag alapján is vizsgálható lenne, én azonban csupán egyetlen szeletére szeretnék itt kitérni.

A tudományos élet soha nem függetlenítheti magát a kialakult politikai helyzetétől (ugyanakkor vissza is hat rá), és erre különösen jó példa az a vita, amely az erdélyi népiségirtásról¹ és az ott terepmunkát végző antropológusok helyzetéről, illetve felelősségéről a Current Anthropology hasábjain a hetvenes évek végén lezajlott.

A Budapesten született, Amerikában élő antropológus, SOZAN MIHÁLY a Current Anthropology 1977. decemberi számában tett közzé felhívást *Ethnocide in Romania* címmel az Erdélyben élő nemzetiségek erőszakos asszimilációja ellen (SOZAN 1977). Ebben az ott terepmunkát végző társadalomtudósok felelősségét hangoztatta, akiknek szerinte kötelességük a történeti és jelenkori körülményekről az általuk tapasztaltakra felhívni a közvélemény figyelmét. Véleménye szerint a mintegy kétmilliónyi, Romániában élő székely — akiket SOZAN „magyar eredetű parasztságnak” nevez — a hivatalos nacionalizmus és népiségirtás (*ethnocide*) áldozata, amiről a nemzetközi tudományos élet nem vesz tudomást. A magyarellenességnek több intézményesített formáját különítette el:

- A második világháború előtt született személyes és közösségi dokumentumok elkobzása az 1974. évi 206. törvénycikkely alapján. SOZAN szerint az intézkedés fő célpontjai a kisebbségek, azon belül is a magyar reformátusság, célja pedig a közösségek történelmi gyökereinek és tudatának eltörlése.
- A magyar nyelvű oktatás visszaszorítása, különösen az egyetemeken.
- Etnikailag homogén székely városokba és falvakba román népességet telepítettek, minek folytán ezek gazdasági és társadalmi–politikai szerkezete gyökeresen megváltozott az elmúlt harminc évben (mindenütt a románok javára).
- Nemzeti szintű diszkrimináció a nemzetiségekkel szemben az élet minden területén (gazdaság, politika, oktatás stb.).
- A magyar kisebbség anyaországgal fenntartott kapcsolatának szűkítése. Román állampolgárok csak két évente utazhatnak külföldre egyénileg, míg az 1975. évi 225. törvénycikkely kimondja, hogy nem román állampolgár nem töltheti az éjszakát magánszemélynél, ami vidéken, egyéb szálláslehetőség híján, lehetetlenné teszi a rokonlátogatást.
- A nemzetközi hírű személyiségekre nyomást gyakorolnak, hogy románosítsák nevüket.
- A nyilvános helyen magyarul beszélők diszkriminációja.
- A magyar értelmiségieket lehetőség szerint nem magyar területeken foglalkoztatják.

Míndezek eredményeként a magyar kisebbség létszáma stagnál, nő körükben az öngyilkosságok és az alkoholizmus aránya. A nemzetközi közvélemény erről nem értesül, mivel egyrészt nem román kutatók nem foglalkozhatnak a kisebbségek helyzetét érintő problémákkal² és az ezeket vizsgáló román kutatók politikailag elkötelezettek a rendszer mellett, másrészt a romániai terepmunkára engedélyt szerző nyugati tudósok további kutatási lehetőségeiket féltik, ezért elfogadják a számukra biztosított (manipulált) körülményeket és szakirodalmat anélkül, hogy azt kritikailag elemeznék. Az antropológusok tudományos–erkölcsi felelőssége azonban, hogy közöljék az általuk tapasztaltakat a múlt és jelen körülményekről, amelyek jelentősen befolyásolják a főként a kisebbségeket érintő társadalmi, gazdasági folyamatokat Romániában.

¹ Szó szerinti fordításban az *ethnocide* valóban „népirtás”, de a fent kifejtett kontextusban magyarra inkább a *népiségirtás* fogalmával lehet átültetni.

² Többek között a nagy hagyományú és interdiszciplináris magyar kutatás, HERRMANN, JANKÓ, BARTÓK és KODÁLY munkássága sem folytatódhat

Összefoglalásul megjegyezhetjük, hogy SOZAN cikkének, habár szaktudományos fórumon jelent meg, célja (figyelemfelkeltés) és stílusa (vitairat) alapján voltaképpen publicisztikának tekinthető, épp ezért nem tudományos alapossággal készült, így vitatható.

A romániai népiségirtás felvetésére a Current Anthropology hasábjain csak egyetlen reagálás jelent meg: a Románkutató Csoport (Romanian Research Group, a továbbiakban RRG) tagjai SOZAN felszólalását rosszindulatú vádaskodásként értékelték, amelyet meglátásuk szerint hiba volt egy tekintélyes folyóiratban közölni (RRG 1979). Szerintük SOZAN cikke csak a magyar és román sovíniszták évszázados vitájának kontextusában értelmezhető újabb kirohanás, partizánakció, amely minden tárgyilagosságot nélkülöz. A hivatkozott adatokat SOZAN politikai hirdetésekéből vette, tehát nem megbízhatóak, és az *ethnocide* fogalom használata is félrevezető, hiszen a román államot erőszakos asszimilációval vádolja, ami „nem ugyanaz”. Az RRG munkatársainak megítélése szerint is létezik a társadalomtudósok politikai felelőssége, de SOZAN félrevezető, hibás adatokat tartalmazó cikke nem felel meg ennek a követelménynek.

Válaszuk második részében az RRG munkatársai megkísérik tételesen cáfolni a SOZAN által felhozott vádak. Helyismeretét kétségbe vonják csakúgy, mint az általa felhozott adatok hitelességét és a belőlük levont következtetéseket. Tehát például: csak 1 700 000 magyar élt Romániában 1977-ben és ők sem mind székelyek; a nemzetiségek körében a magas öngyilkossági rátára nincs semmilyen bizonyíték; a kisebbségek anyanyelvi oktatása a statisztikák szerint igenis magas szintű; az említett intézkedések az egész román társadalmat hátrányosan érintették, nemcsak a magyarokat stb. Szerintük SOZAN a társadalmi, gazdasági változásoknak a kisebbségek státusára gyakorolt hatását értelmezi félre leginkább, amikor a románok javára módosuló mutatók mögött nem veszi észre, hogy ezek főleg a románok korábbi, alacsonyabb társadalmi fejlettségének, az akkoriban végbemenő kiegyenlítődésnek a következményei.

A főként filológiai indíttatású ellenérvek mellett megemlítik, hogy a hidegháború következtében a nyugati kutatás az egész szocialista blokkban hasonló nehézséggel kénytelen szembenézni, tehát ez nem romániai sajátosság; ráadásul kutatják az etnicitást Romániában is, tudósítanak az ott talált körülményekről és a végbemenő folyamatokról, használhatják az archív forrásokat és forráskritikával élnek a román kutatók munkáival szemben is. Elmondhatjuk tehát, hogy a vitában megkísérelték SOZAN problémafelvetését elbagatellizálni, SOZANt személyében rossz színben feltüntetni, hitelét megkérdőjelezni és a még beismert visszásságokat is a világpolitikai helyzetből fakadó törvényszerűségeknek feltüntetni — tehát az egész problémát csírájában és minden oldalról elfojtani.

Végül, az olvasók pontosabb tájékoztatása és meggyőzése érdekében bemutatják az erdélyi magyar–román etnikus kapcsolatok eddigi történetét is. Sajnos, ezt csak saját prekonceptióik alapján teszik meg és nem ütköztetik a magyar és román álláspontok közötti különbségeket; a valóságban tehát ebből csak az derül ki, hogy kritikátlanul átvették a román tudományosság eredményeit. Az általuk felvázolt történelmi háttér röviden összefoglalva a következő.

A késő középkortól a három rendi nemzet révén az erdélyi politika része volt az etnicitás. Habár Erdély önálló multietnikus terület volt, Budapest (!) az egységes magyar államba akarta integrálni és nacionalista, asszimilációs politikát folytatott (pl. a székelyek is ekkor veszítették el identitásukat). A többi nemzet nacionalizmusa csak ellenreakcióként jelent meg, aminek egyik következményeként a 19. században, az önálló román állam kialakulásakor Erdélyt Románia integráns részének tekintették. Az Osztrák–Magyar Monarchia első világháború utáni feldarabolásával alakult ki Nagy-

Románia, ahol az etnikaiak mellett léteztek más természetű (pl. osztályjellegű) konfliktusok is, ám a fasizmus előretörésével ezek háttérbe szorultak, sőt, 1940-ben, Észak-Erdély magyar visszavételekor a nacionalista hisztéria csak erősödött. Mindazonáltal a második világháború után egész Erdély visszakerült Romániához, ahol a kisebbségek jogait maradéktalanul tiszteletben tartják, hiszen nemzetközi szerződések is erre kötelezik az államot. A modern Erdély történelmében a román kutatás számára két fő téma jelentkezik: a román nemzeti öntudat növekedése és az osztályellentét; a nemzetiségi problémák már nem meghatározók. Az 1970-es évekbeli Romániában tehát a különböző etnikai csoportokat „együtt élő nemzetiségként” kezelik és kulturális önkifejezésüket támogatják, de a szocialista rendszer és az állam szuverenitása miatt természetesen tiltják az etnikai alapú politizálást és a külföldi belügyekbe való beavatkozást.

Elmondható tehát, hogy — szerintük — Romániában, vagy a román és nemzetközi kutatásban etnikai probléma nem létezik, a válasz egésze azt sugallja, hogy itt újra csak az irredenta magyar nacionalizmus egy partizánakciójáról van szó.

SOZAN viszontválaszát a szerkesztők azonnal közölték, amelyben a magyar antropológusnak lehetősége volt a korábbi hibákat kijavítani, álláspontját pontosítani és bővebben kifejteni, az ellenvéleményekre reagálni (SOZAN 1979). Valószínűnek tartom, hogy mivel első cikkére az amerikai szakma többsége annak partikuláris volta miatt egyáltalán nem reagált, és mert a vitát is tudományos mederbe kívánta terelni indulatos polemizálás helyett, megpróbálta a problémát szélesebb összefüggéseiben, az antropológiai elméletek tükrében láttatni. Ezek szerint amikor az antropológia kutatási területét a „primitív” népekről kiterjeszti a komplex társadalmak egészére vagy egyes csoportjaira, számolnia kell a ténnyel, hogy minden társadalmi jelenségnek politikai jelentősége van. Az adatok átpolitizálódnak, ezzel már bemutatásuk és értelmezésük is függ a politikától. Az antropológusoknak törekedniük kell a pártatlanságra, ugyanakkor érzékenynek kell maradniuk az egyének és a társadalom problémáira. Természetesen senki sem lehet tökéletesen objektív, sőt, a kutató egyéni meglátása, „személyes állítása” is érdekes lehet. Ugyanakkor új antropológiai technikákra van szükség: figyelemmel kell lenni a politikai realitásokra; nemcsak az adatokat, hanem azok forrásait is vizsgálni kell; az adatok és eredmények összehasonlíthatósága érdekében tisztán fel kell tüntetni a kutató állásfoglalását; meg kell magyarázni az álláspontok közötti választást és a mögötte húzódó értékrendet.

Jómagam úgy vélem, hogy a tanulmány fő értékét talán éppen ennek a problémának a felvetése jelenti, sőt, SOZANnak törekednie kellett volna a fentiek továbbgondolására is.

Az így kialakult vitában SOZAN már felkészültebben bírálta a romániai kutatásokat és főleg az RRG-t. Meglátása szerint az RRG éppen a népiségirtással vádolt román kormány hivatalos retorikájával élt a vád ellenében; munkatársai közül senki nem volt a magyarok között terepmunkán, egyikük sem beszél magyarul, nem ismerik a vonatkozó magyar tudományos teljesítményeket; nem hajlandók tudomásul venni a tényt, hogy ha „aktívan segíti őket a kormány”, könnyen válhatnak a manipuláció áldozataivá. Végre definiálja az általa használt népiségirtás fogalmát: a domináns kultúra képviselőinek bármely akciója, amely egy másik társadalmi hagyomány eltörlését célozza erőszakos asszimilációs politikával, azaz ha a kisebbség akarata ellenére veszi el identitását. Ugyanakkor SOZAN arra hivatkozik, hogy azért nem nevesítette forrásait, hogy védje őket; a Romániai Emberi Jogok Bizottsága (Committee for the Human Rights in Romania) pedig véleménye szerint ha nem is pártatlan, de megbízható forrás, amely a hivatalos román közlemények és nemzetközileg ismert lapok cikkei alapján jelenteti meg fiktív politikai hirdetéseit és lobbizik Románia kiemelt politikai státusa ellen. Miközben

igyekszik tételesen újra bizonyítani állításait, ezúttal tekintélyes, köztük román szerzőkre is hivatkozik, úgymint SCHÖPFLIN, COBINAU-BACANAU, FISCHER-GALAȚI, SATMARESCU. Utóbbi például a román statisztikák rossz minőségére és az adatfelvételi szempontok gyakori, a kisebbségek számára hátrányos változtatására hívja fel a figyelmet. Miközben a magyar tudományosság eredményeit felhasználva SOZAN rámutat a román álláspont pontatlanságaira, hibáira és ferdítéseire, cáfolja az RRG által az erdélyi történelemről, az etnikumok viszonyáról felvázolt képet, a dákoromán elmélettől — amelyre szerinte nincs régészeti vagy történeti bizonyíték — egészen a világháborúkat követő nemzetközi egyezményekig, amelyek által Románia nem „történelmi jogai”, hanem politikai szerepe miatt kapott területeket. Végül azon véleményének ad hangot, hogy a román kormány célja elpusztítani az erdélyi magyar kultúrát, ám ennek a motivációja érthetetlen, hiszen nincs magyar irredentizmus. SOZAN szerint a népiségirtás technikáit a társadalomtudósok és a nemzetközi sajtó részletesen dokumentálta, ha az RRG ezt nem hajlandó elfogadni, egész munkájuk hitelessége kérdőjeleződik meg.

Az egész vitáról összefoglalásul annyit mondhatunk el, hogy habár véleményem szerint SOZAN oldalára billen a mérleg nyelve,³ valószínűleg csak „vihar volt egy pohár vízben”. Ezt jelzi, hogy nem érkezett a témához több hozzászólás. Egyik oldal sem volt igazán felkészülve a vitára: bár SOZAN második hozzászólása már lényegesen tárgyyszerűbb,⁴ még mindig felfedezhető benne az érzelmi elkötelezettség, a dühből vitázás hangja. Ez abból a szempontból kevésbé szerencsés, hogy így elsikkadt hozzászólásának vélhetően legértékesebb része: fel kellett volna tárnia, hogy a magyar kutatás és személy szerint ő mennyire és miért elkötelezett ebben a vitában. Sőt, nemcsak önmagáról kellett volna számot adnia (ezt végül is inkább csak a román kutatótól várta), hanem a román politikai realitás és a kutatásra gyakorolt hatása mellett az Amerikai Egyesült Államokét is figyelembe kellett volna vennie és ebben a keretben elhelyezni az erdélyi népiségirtás kérdését a Ceaușescu-érában. Elképzelhetőnek tartom ugyanis, hogy az USA geopolitikai érdeke⁵ és a szocialista blokkban kialakult helyzet⁶ biztosította a román kisebbségi politika és a kutatás érinthetetlenségét.

Az egyesült államokbeli antropológia szemszögéből a térségünkben végzett kutatók alapproblémája az azok kereteit meghatározó világméretű szembenállás a szocialista és a kapitalista rendszerek között. Mivel a Romániában kutatók terepmunkáját végső soron a román kormány tette lehetővé, teljesen természetes, hogy nem kérdőjelezheték meg a rendszer legitimitását, ennek szellemében, tudatában írtak a romániai helyzetről. Számukra a nem kellő tájékozottság, a nyelvtudás hiánya, az irrelevancia érzése vagy — a körülmények miatt egyébként is szinte kivihetetlen — forráskritika elégtelensége miatt elképzelhető, hogy nem is jelentett igazán nagy problémát

³ Ennek jeleként értékelem, hogy az RRG nem élt a visszavágás lehetőségével. Valószínűnek tartom, hogy jobbnak látták, ha hagyják elúlni a polémiát és tovább folytatják addigi munkájukat, a román kormány támogatásával. Ugyanakkor például KATHERINE VERDERY könyve (1983), habár explicit módon nem hivatkozik sem SOZAN, sem az RRG Cultural Anthropology-beli vitájára, bevezetésének ismeretében valószínűsíthetjük, hogy a fent bemutatott polémiát figyelemmel kísérte, sőt, igyekezett eleget tenni SOZAN felhívásának.

⁴ Gyanítom, hogy a szerkesztők támogatását is élvezte (erre utal az azonnali viszontválasz és hogy a téma egyáltalán megjelenhetett a folyóirat hasábjain), emellett a második alkalommal már volt ideje felkészülni, magyar szakemberek véleményét kikérni.

⁵ Értve ezalatt a hidegháborús helyzetben a különutas szocialista állam létével az Egyesült Államok számára jelentkező előnyöket, amelyekért cserébe Románia kiemelt státust élvezett és elnézték belpolitikai anomáliáit.

⁶ A hivatalos magyar kutatás még mindig nem kritizálhatta a romániai gyakorlatot, különösen, ha nem akarta magát kitiltatni az országból.

például a dákoromán elmélet elfogadása, különösen, mivel ez a velük „oly kedves” rendszer területi egységének legitimitását volt hivatva alátámasztani, tehát veszélyes lehetett kritizálni.

SOZAN nyomán utolsó megjegyzésként hadd fűzzem még hozzá: jómagam — talán a magyar kutatás iránti bizalom jegyében — *feltétel nélkül hiszek* az eddigi kutatások álláspontjának igazában, ami minden objektivitásra való törekvésem ellenére is befolyásolhatta dolgozatom alaphangját. Ebből a személyes példából is látszik, hogy a komplex társadalmak kutatóinak önmagukkal szemben is kritikával kell élniük. Talán SOZAN felvetése is hasznosabbnak bizonyult volna, ha feltárja saját kötődését a témához — ami még nem jelenti azt, hogy ne lehetne határozott véleménye a Romániában élő magyarok sorsáról vagy az ott folyó kutatásokról.

Irodalom

- RRG (1979): On Transylvanian ethnicity. *Current Anthropology* XX. 1. 135–140.
 SOZAN, MICHAEL (1977): Ethnocide in Romania. *Current Anthropology* XVIII. 4. 781–782.
 SOZAN, MICHAEL (1979): Reply. *Current Anthropology* XX. 1. 140–148.
 VERDERY, KATHERINE (1983): *Transylvanian villagers. Three centuries of political, economic, and ethnic change*. Berkeley–Los Angeles–London, University of California Press.

SZILÁGYI LÁSZLÓ

Néprajzi előadások Székesfehérváron, az épülő református templomban

Székesfehérváron, az épülő Budai úti református templomban, LÁSZLÓ TIBOR elkész kezdeményezésére, 1996–1998-ban előadásorozatot szerveztünk. Két év alatt tizenhét magyar és európai protestáns művelődési, néprajzi témáról, Kárpát-medencei magyar sorskérdésről hallhattak előadásokat a gyülekezet tagjai, a fehérvári és Fejér megyei érdeklődők.

Első alkalommal a magyar honfoglalás 1100. évfordulójáról emlékeztünk meg a honfoglalás mondáiról szóló előadással. A mondákat, a honfoglalásról szóló verseket a gyülekezet hittanosi olvasták fel, mondták el. Jól sikerült megemlékezésünk után határoztuk el, hogy a millecenáriumi tiszteletére és az épülő templom javára folytatjuk az előadásorozatot, amelynek keretében havi egy alkalommal, mindig vasárnap délután a következő előadások hangzottak el:

- *Protestantizmus a magyar irodalomban* (BAKONYI ISTVÁN irodalomtörténész, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár);
- *Hollandiai útiképek* (KÓSA LÁSZLÓ egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem Művelődéstörténeti Tanszék, Budapest);
- *Órállók az erdélyi végeken* (S. LACKOVITS EMŐKE néprajzkutató, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém);
- *Utazás a Római Birodalom tartományaiban* (BÁNKI ZSUZSANNA régész, Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár);
- *Kalotaszegi ünnepek* (SZACSVAY ÉVA néprajzkutató, Néprajzi Múzeum, Budapest);

- *Néprajzi gyűjtőúton a moldvai magyaroknál* (VARRÓ ÁGNES néprajzkutató, Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár);
- *Impériumváltozás Erdélyben I–II.* (HALMOS ISTVÁN tanár, A Ciszterci Rend József Attila Gimnáziuma, Székesfehérvár);
- *Kisebbségi gondjaink — múlt és jelen* (FÜR LAJOS igazgató, Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Budapest);
- *A magyar zene és reprezentánsai* (BORLÓI RUDOLF zeneszerző, főiskolai docens, Székesfehérvár);
- *Utam a néprajzhoz* (KISARI SÁNDORNÉ tanár, Zentai úti Általános Iskola, Székesfehérvár);
- *Kőrösi Csoma Sándor* (SZILÁGYI FERENC dékán, Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest);
- *Emlékezés Ady Endrére* (KARÁCSON SÁNDOR irodalomtörténész, Székesfehérvár);
- *A székesfehérvári görögkeleti szerb egyházközség története* (DEMETER ZSÓFIA történész, Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár);
- *Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc emléke a néphagyományban* (LUKÁCS LÁSZLÓ néprajzkutató, Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár);
- *Református gyűjtemények és iskolák szerepe a közéletben* (KÖNTÖS LÁSZLÓ igazgató, Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Pápa);
- *A reformáció szükségessége a református egyházban* (KÁLMÁN ATTILA igazgató, Református Kollégium Gimnáziuma, Pápa).

Az előadás-sorozat nagy érdeklődés, szépszámú hallgatóság mellett zajlott. A gyülekezet tagjai örömmel tapasztalták, hogy épülő templomukban az istentiszteleti alkalmak mellett a protestáns közművelődési munka is elkezdődött. Számos fehérvári, Fejér megyei polgár az előadások kapcsán megtekinthette az épülő templomot. Az előadók is elismerték a templomépítéssel együtt járó hatalmas munkát, amelyhez előadásukkal ők is hozzájárultak. Önzetlen segítségüket ezúton is köszönöm.

A sikeres előadás-sorozatért köszönet illeti LÁSZLÓ TIBOR templomépítő lelkész, aki nemcsak a közönséget szervezte, a rendezvény folytatására buzdított, hanem minden alkalomra felkészült, a témához kapcsolódó ígét, zsoltárt, dicséretet választott, bevezető szavaival a hely szelleméhez, az egyházi tanításhoz kapcsolta a nehéz, sokszor fájdalmas kérdéseket.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Rövid hírek, tudósítások

INTERJÚK. Az alábbiakban a közel-múltban megjelent néprajzi vonatkozású interjúkra hívjuk fel olvasóink figyelmét. *A biztosat a bizonytalanért nem adják* címmel a Fejér Megyei Hírlap (1998. márc. 3. 8. old., riporter: Zágoni Erzsébet) **Andrásfalvy Berta-**

lan néprajzkutatóval; *Az emlékezet élő helyei* címmel a Magyar Nemzet (1998. dec. 12. 13. old., r.: Javorniczky István) **Benda Gyula** történésszel; *„Mondjon egy éneket, Pista bátyám!”* címmel a Napi Magyarország (1998. márc. 16. 11. old., r.: H. P.) **Berecz**

András népdalénekesel; *Miért nincs tábla minden házon a szentendrei skanzenben?* címmel a Magyar Nemzet (1998. okt. 26. 16. old., r.: [r. h.]) **T. Bereczki Ibolya** néprajzkutatóval; *A jobbágyfelszabadítás és hatása a paraszti kultúrára* címmel a Múzeumi Hírlevél (1998. 11. sz. 266–268. old., r.: M.[arton] E.[rzsébet]) **T. Bereczki Ibolya, Bíró Friderika és Kurucz György** muzeológusokkal, a hasonló című kiállítás rendezőivel; *Iszlám világ Magyarországon* címmel a Napi Magyarország (1998. szept. 3. 4. old., r.: Réz Kata) **Bolek Zoltán** iszlám sejkkel; *Zárójelben a népi irodalom?* címmel a Napi Magyarország (1998. aug. 14. 10. old., r.: Stefka István) **Czine Mihály** irodalomtörténésszel; „*Amit nagyon szeretek, az örömet is ad*” címmel a Napi Magyarország (1998. júl. 4. 17. old., r.: Fenyvesi Félix Lajos) **Ecsedy Ildikó** orientalistával; *A miénk helyére benyomul egy másik történelem* címmel a Napi Magyarország (1998. ápr. 25. 15. old., r.: Aniszi Kálmán) **Egyed Ákos** történésszel; *A rejtőzködő néphagyomány megmentője* címmel a Magyar Nemzet (1998. dec. 19. 18. old., r.: [ferch]) **Erdélyi Zsuzsanna** folkloristával; *A Muzsikás Bartók-projektje* címmel a Népszabadság (1998. máj. 13. 11. old., r.: J. B. Sz.) **Éri Péter** népzeneésszel; *Ószékely balladák könyve — Beszélgetés Faragó József kolozsvári néprajztudóssal* címmel a Napi Magyarország (1998. máj. 9. 10. old., r.: Kákonyi Péter) **Faragó József** folkloristával; *Aranyos vizet a kútról* címmel a Magyar Nemzet (1998. dec. 24. 24. old., r.: Devich Márton) **Faragó Laura** népdalénekesel; *Interjú Fejős Zoltánnal* címmel a Magyar Múzeumok (1998. 2. sz. 62–63. old., r.: Ránki Júlia) **Fejős Zoltán** néprajzkutatóval, a Néprajzi Múzeum főigazgatójával; *Az anyanyelv életadó hevülete* címmel a Napi Magyarország (1998. júl. 4. 17. old., r.: Szőke Tamás)

Fényes Ildikóval, a venezuelai magyarság képviselőjével; *Újjáteremteni a nemzetiségi létet* címmel a Magyar Nemzet (1998. jún. 11. 13. old., r.: Botlik József) **Gyivicsán Anna** néprajzkutatóval; *Eleink legkedveltebb játékaival* címmel a Vasárnapi Hírek (1998. dec. 27. 4. old., r.: [loránth]) **Györgyi Erzsébet** néprajzkutatóval; *Paraszti helyett értelmiségi Európa* címmel a Népszabadság (1998. május 15. 11. old., r.: Hovanyecz László) **Hoffmann Tamás** néprajzkutatóval; *Segítség a túlvilágról* címmel a Blikk (1997. márc. 24. 9. old., r.: Paulinyi Tamás), *Megújul az Európai Folklor Központ* címmel a Magyar Nemzet (1998. máj. 21. 11. old., r.: Szénási Zsófia), *Folklor és közösség — Mitikus elemek mindennapi gondolkodásunkban* címmel a Napi Magyarország (1998. máj. 29. 13. old., r.: Kákonyi Péter), *Népi kultúra vagy hamburgerdömping?* címmel a Népszabadság (1998. jún. 2. 11. old., r.: Pogonyi Lajos), *Megőrizni a sokszínű Európát — Tudományos tanácskozás és csángófesztivál Jászberényben* címmel a Magyar Nemzet (1998. júl. 31. 5. old., r.: Botlik József) **Hoppál Mihály** folkloristával, az Európai Folklor Központ igazgatójával; *A verszenében sorsdráma lüktet* címmel a Napi Magyarország (1998. okt. 24. 10. old., r.: Metz Katalin) **Jancsó Adrienn** énekművésszel; „*Én szimbólum vagyok...*” címmel az Élet és Irodalom (1998. dec. 11. 3. old., r.: Rádai Eszter) **Jankovics Marcell** művelődéstörténésszel, a Nemzeti Kulturális Alap elnökével; *Ügyel a család hírnevére — Nincs párja a makói vöröshagymának* címmel a Napi Magyarország (1998. ápr. 3. 16. old., r.: Bálint József) **Joó Istvánné** makói vöröshagyma-termesztővel; *Mostoha sorsú rokonaink Ázsiában* címmel a Napi Magyarország (1998. aug. 19. 9. old., r.: U. Z.) **Mukliszi Juszupbek** ujjgur történésszel; „*A vers az, amit mondani kell*” címmel a

Magyar Nemzet (1998. dec. 19. 18. old., r.: [osztovits]) **Kányádi Sándor** költővel; *A peremvidékek üzenete* címmel a Napi Magyarország (1998. szept. 8. 11. old., r.: P. Z.) **Kobzos Kiss Tamás** népzeneésszel; *Felfedezők dervisruhában és automobilon — Tizenöt éves a Magyar Földrajzi Múzeum* címmel a Magyar Nemzet (1998. aug. 22. 14. old., r.: Osgyán Edina) **Kubassek Jánossal**, a múzeum igazgatójával; *Az égig érő fára egyedül kell felmászni* címmel a Magyar Nemzet (1998. febr. 28. 19. old., r.: Fekete Judit) **Kunkovác László** fotóművésszel; „*Nem vagyunk itthon e világban*” címmel a Magyar Nemzet (1998. jún. 20. 19. old., r.: Kö András) **László Gyula** régésszel; *Mi újság?* címmel a Mai Nap (1998. márc. 7. 5. old., r.: Sebes Erzsébet), *Szekérbölcső és román lakodalom* címmel a Magyar Nemzet (1998. március 10. 13. old., r.: Horeczky Krisztina), *Táncszínházzal a világ körül* címmel a Vasárnapi Hírek (1998. márc. 15. 8. old., r.: Réfi Zsuzsanna), *Jancsó Miklós imádja harcostársa főztjét — Tata nem mosogat* címmel a Mai Nap (1998. nov. 1. 17. old., r.: Gálosi Emese), *Születésnapra: táncszínház* címmel a Napi Magyarország (1998. dec. 2. 10. old., r.: Dvnyi) **Novák Ferenc**cel, a Honvéd Együttes művészeti vezetőjével; „*Ne vesszen örökségemből egy nap sem...*” címmel a Napi Magyarország (1998. ápr. 11. 15. old., r.: P. Szabó Ernő) **Olasz Ferenc** fotóművésszel; *Készül a vajdasági magyar néprajzi atlasz* címmel a Magyar Szó (1998. febr. 8. 13. old., r.: Farkas Zsuzsa) **Papp Árpád** néprajzkutatóval; *Tükörkép vagy közvetítő?* címmel a Tabula (1998. 1–2. sz. 149–160. old., r.: Gyarmati János) **Pásztor**y Eszterrel, a New York-i Columbia Egyetem professzorával; *Dilettáns délibábok vibrálnak újra* címmel a Népszabadság (1998. márc. 17. 11. old., r.: Daniss Gyöző) **Rédei Károly** finnug-

rista nyelvésszel; „*Az én szívem játszik...*” címmel a Napi Magyarország (1998. máj. 18. 1., 10. old., r.: Pákovics Miklós), *Leltárt kell készíteni, mi az, ami megőrzendő* címmel a Magyar Nemzet (1998. okt. 17. 19. old., r.: Devich Márton), *Nemzeti táncszínház* címmel a Napi Magyarország (1998. dec. 23. 12. old., r.: Dévényi István) **Sebő Ferenc** zeneszerzővel; *A sámanköltő* címmel a Honismeret (1998. 3. sz. 81–85. old., r.: Hoppál Mihály) **Juvan Sesztalov** vogul költővel; *Mások beszédírója voltam...* címmel a Napi Magyarország (1998. máj. 15. 10. old., r.: Stefka István) **Solymár József** újságíróval, többek között *Ortutay Gyuláról és Erdei Ferencről; Varázs-
szavak nélkül* címmel a Magyar Nemzet (1998. okt. 1. 9. old., r.: Devich Márton) **Somfai László** zenetörténésszel; *Szakcsi Lakatos Béla népdalokat dolgozott fel* címmel a Vasárnapi Hírek (1998. febr. 8. 8. old., r.: Tamás Mihály) **Szakcsi Lakatos Béla** zenésszel; *A szellem emberei* címmel az Elixír (1998. 108. sz. 8. old., r.: Loósz Mária) **Szelestey László** néprajzkutatóval; „*Fölfedeztem, hogy magyar vagyok...*” címmel a Napi Magyarország (1998. febr. 21. 17. old., r.: Veress Kata) **Szőcs Anna** népművelővel, a Farsangi Csángóbál fő szervezőjével; *Lelkünk tükre, a népdal* címmel a Napi Magyarország (1998. nov. 10. 11. old., r.: Tarr Erika) **Szvorák Katalin** népdalénekeskel; „*Ha valamit csinál az ember, akkor azt csak jól érdemes csinálni...*” címmel a Honismeret (1998. 5. sz. 50–52. old., r.: Kücsán József) **Tóth Anna** himző népművésszel; *Nemzetépítő fekete gólok — Egy magyar néprajzkutató kameruni tévén nézte Vagner piros lapjait* címmel a Népszabadság (1998. aug. 22. 29. old., r.: Daniss Gyöző) **Vidacs Bea** néprajzkutatóval; *Ember és folyó: az etnológia helykeresése a posztindusztriális társadalomban* címmel a Tabula (1998. 1–2.

sz. 161–166. old., r.: Szántó Diana) **André Vincent**-nal, a Maison du Rhône igazgatójával közölt interjút.

KÜLLŐS IMOLA: ISKOLATEREMTŐ MESTERTANÁR. Küllős Imolát, az ELTE Folklore Tanszékének docensét, eddigi tudományos diákköri tevékenysége alapján, témavezetői és tudományos szervezői munkájáért az Országos Tudományos Diákköri Tanács 1997-ben Iskolateremtő Mestertanár elismerésben részesítette. Az oklevelet és az OTP Bank Rt. Fáy András Alapítvány Fáy András-díját november 5-én a Magyar Tudományos Akadémián vette át.

A NÉPRAJZI HÍREK SZERKESZTÉSE. A Magyar Néprajzi Társaság választmánya a Néprajzi Hírek szerkesztésével újabb három évre, 2000. december 31-éig Hála Józsefet bízta meg. Segítője Terbócs Attila budapesti néprajz szakos egyetemi hallgató.

KISGAZDA FALUMŰZEUM. A Független Kisgazdapárt Süllyápi Szervezete 1997-ben Kisgazda Falumúzeumot hozott létre a Pest megyei nagyközségben. A múzeum jellege helytörténeti gyűjtemény, gyűjtőköre a néprajz, az agrártörténet, az ipar- és technikatörténet, gyűjtőterülete Süllyás.

NÉPRAJZ JOGÁSZOKNAK. Több évtizedes szünet után ismét jogi néprajzi kurzus indult joghallgatók számára. Az 1997–1998-as tanévben Pécsen a JPTE Állam- és Jogtudományi Karán a Jogtörténeti és Római Jogi Tanszék keretében a Nagy Janka Teodóra által meghirdetett szemináriumon a hallgatók megismerkedhettek a jogtörténet, szociológia és néprajz határán álló jogi néprajz nemzetközi és hazai kutatástörténeti előzményeivel, módszereivel.

A TOROCKÓ-ÉNLAKA ÉRTÉKVÉDŐ PROGRAM. Torockó és Énlaka fogyó

közösségeinek erejét meghaladja nemzeti jelentőségű építészeti értékeik védelme, mi több, a két település értékes népi építészeti ingatlanai nem élveznek hivatalos műemléki védeltséget sem. Ezt felismerve, Belváros–Lipótváros Budapest Főváros V. Kerület Önkormányzata, Román András önkormányzati képviselő javaslatára 1996-ban határozatot hozott a két erdélyi település építészeti örökségének megőrzésére. A Torockó–Énlaka Értékvédő Program a következő tevékenységeket öleli fel: karbantartási és helyreállítási támogatás, értékfelmérés és -kutatás, műszaki felmérések, tervezés, szakvéleményezés és helyi védelem, ingatlanvásárlás és helyreállítás. További információk: Transylvania Trust Alapítvány; e-mail: ttf@soroscj.ro.

AZ ÉV MŰZEUMAI. Az Év Múzeuma 1997 kitüntető címet és a vele járó egy-egy millió forintot a százhalombattai Matrica Múzeum és a Tatabányai Múzeum nyerte el. A Művelődési Minisztérium kétszázezer forintot különdíját a kecskeméti Szókraténusz Játékmúzeum és Műhely; a Pulszky Társaság kétszázezer forintos különdíját a tápiószelei Blaskovich Múzeum; a Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (ICOM) Magyar Nemzeti Bizottsága százezer forintos különdíját a Szerencsi Cukorgyár Rt. Üzemtörténeti Kiállítása és Nemzetközi Cukorgyűjteménye kapta. Írásbeli elismerésben részesült az edelényi Borsodi Tájház. A pályázatról és a bíráló bizottság értékeléséről lásd Selmeczi Kovács Attila: „Az év múzeuma 1997” pályázatról (Magyar Múzeumok 1998. 2. sz. 40–42. old.).

KÓCZIÁN GÉZA MUNKÁSSÁGA. Kóczyán Géza gyógyszerész, az etnobotanika jeles művelője halálának tizedik évfordulója alkalmából 1997. november 28-án Nagyatádon tartottak megemlékezést. A rendezvényen a népi növénytan és növényismeret terén kifejtett munkás-

ságáról Babulka Péter tartott előadást, amelyet a *Honismeret* közölt (Dr. Kóczián Géza etnobotanikai kutatásai. 1998. 2. sz. 84–86. old.).

BÖLCSÉSZEK A MAGYARORSZÁGI NÉMETSÉG KULTÚRÁJÁÉRT. E névvel alakult meg 1997 novemberében az ELTE Bölcsészettudományi Karán tanuló azon néprajz, történelem, levéltár, politológia szakos hallgatókból szerveződő egyesület, akik szívügyüknek tekintik a honi német kisebbség kultúrájának megismerését és megismertetését. Céljaink között szerepel az egy szakágban vagy interdiszciplinárisan folyó kutatások és terepmunkák végzése, előadások szervezése. Számos megvalósulás előtt álló vagy tervbe vett munkánk között említést érdemel a német lakta Dunabogdány néprajzi kutatása a tatai Német Nemzetiségi Bázismúzeummal összefogásban; Tót-vázsony, Vöröstó és Barnag néprajzi feltárása a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum munkatársainak vezetésével; családtörténeti kutatás; publikációk elősegítése stb. Távlabbi terveink között szerepel a gyűjtés anyagából szakmai kerekasztal-beszélgetések szervezése, illetve az ország néprajzi tanszékei közötti kapcsolat ez irányú elmélyítése. (Sonnevend Anna)

IGAZGATÓHELYETTESÉ NEVEZTÉK KI VIGA GYULÁT. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Szervezet igazgatóhelyettesi feladatainak ellátására 1997. december 1-jétől öt évre Viga Gyula néprajzkutató kapott ki nevezést.

A NYOLCVANÉVES BAKÓ FERENC KÖSZÖNTÉSE. 1997. december 18-án az egrri Dobó István Vármúzeumban köszöntötték tisztelői, barátai, egykori és jelenlegi munkatársai a nyolcvanéves Bakó Ferencet. Az ünnepségen adták át számára az Agria hu-

szonnyolc tanulmányt tartalmazó, az ünnepelt tiszteletére kiadott XXXIII. kötetét (szerk.: Petercsák Tivadar és Szabó J. József, Eger, 1997. 716 old.). A kiváló néprajztudósról a Magyar Múzeumok 1998. 1. számában Viga Gyula *Bakó Ferenc 80 éves* (16. old.), Petercsák Tivadar pedig *Bakó Ferenc a múzeumszervező* (17–18. old.) címmel jelentetett meg cikket.

1%. A Magyar Néprajzi Társaság (adószáma: 19007696–1–41) köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik az 1997-es évben a személyi jövedelemadójuk 1%-át, összesen 92 072 forintot Társaságunknak adományozták. A Társaság egyúttal tájékoztatja adományozóit, hogy az összeget a határon túli magyar néprajzi kutatások támogatására fordította.

ELHUNYT VITA ZSIGMOND. Kislencvenkét esztendőskorában, 1998. január 1-jén Kolozsváron meghalt Vita Zsigmond erdélyi magyar irodalomtörténész, művelődéstörténész, akinek munkássága több ponton is érintkezett a néprajztudománnyal. Legfontosabb kötetei: *Tudománnyal és cselekedettel* (1968); *Jókai Erdélyben* (1976); *Művelődés és népszolgálat* (1983). A kolozsvári Művelődés lapjain (LI. 1998. 2. sz. 9–10. old.) Boldizsár Zeyk Imre búcsúzott el Nagyenyed nevezetes szülőföldről.

PRO RENOVANDA CULTURA HUNGARIÆ. A Magyar Kultúra Napján, 1998. január 23-án a Professzorok Házában adták át az oktatás, a kultúra, a tudomány területén kimagasló eredményeket elért személyiségeknek a *Pro Renovanda Cultura Hungariæ* díjait. Ez alkalommal mások mellett Kodály Zoltán-díjban részesült Flórián Mária néprajzkutató, a Kemény Zsigmond-díjat pedig Vári Fábian László kárpátaljai tanár, folklorista vehette át.

FOTÓKIÁLLÍTÁSOK 1998-BAN. Az alábbiakban az 1998-ban megrendezett, néprajzi érdeklődésre számot tartható fotókiállítások közül említünk meg néhányat. Január 8-án nyílt meg a Vigadó Galériában Olasz Ferenc *Pléhkrisztusok* című fényképtárlata, amelyen főként a népi szakralitás emlékeiről készített fényképek kaptak helyet. Január közepén, a Veres Péter születésének századik évfordulója alkalmából rendezett eseménysorozat részeként, Kunkovács László *A Hortobágy mellyéke* című fotókiállítása várta az érdeklődőket a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A művész még abban a hónapban, január 30-ától várta a mongóliai és tibeti hagyományos műveltséget bemutató *Táltoserő* című kiállításával a Vigadó Galériába látogató vendégeket. *Jelképekbe öltöztetett újjászületés — Téltemetés Erdélyben* címmel az Erdélyi Magyarok Egyesületében nyílt meg Erdélyi Péter Zoltán kiállítása, amelyen az etnográfusi végzettségű művész a farsang szimbolikáját felsorakoztató fényképeit tekinthették meg az érdeklődők. Ez év augusztusában kerültek közönség elé a húsz éve elhunyt szociográfus, újságíró Lakatos Vince (1907–1978) fotográfiai *Képek a tanyavilág múltjából* címmel, a kiskunhalasi Gyűjtemények Házában. Szeptember 3-ától Korniss Péter *Leltár — Erdélyi képek 1967–1998* című kiállítása a Múcsarnokban várta a látogatókat (a kiállításra időzítve jelent meg a fotóművész azonos című albuma is). A Turócszentmártoni Néprajzi Múzeum és a budapesti Szlovák Intézet közös rendezvényeként nyílt meg szeptember 29-én Karol Skripský (1908–1993) néprajzi és természettudományi fotóiból álló kiállítás. Ugyanaznap nyitották meg a látogatók előtt az *Ezerarcú India* című kiállítást az érdi Magyar Földrajzi Múzeumban, amelyen a Hajtó Péter fényképein feltároló India világával ismerkedhettek az érdeklődők. Október 30-ától november 15-éig volt látható az Országos

Műemlékvédelmi Hivatal pincegalériájában Kunkovács László *Ótörök kőemberek* című fotótárlata, amelyen a belső-ázsiai térség szakrális emlékeivel ismerkedhettek az érdeklődők. E témakörhöz kapcsolódóan említjük meg, hogy a Napi Magyarország *Nézet* címen március 21-étől új rovatot indított, melyben szociofotókhöz vagy néprajzi fényképekhez fűződő fotóösszékert jelentetnek meg; a sort Kunkovács László Galga menti fényképei és a művész Boldogról írott sorai nyitották meg.

MÚZEUMOK A DUNA-TISZA KÖZÉN. *E címmel jelent meg a Magyar Múzeumok 1998. 1. száma, amelyben a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetéről és az ahhoz tartozó múzeumokról (történetükről, jelenükről és tervezett jövőjükéről) olvashatók, számos fekete-fehér és színes fényképpel illusztrált írások.*

NAGY FERENC (1920–1998). 1998. január 25-én meghalt Nagy Ferenc faszobrász, a dunántúli pásztorfaragások hagyományából merítő, de egyéni stílusban alkotó népi iparművész. A Honismeretben Kálmán Gyula búcsúzott el tőle (*Nagy Ferenc emlékére [1920–1998]*. 1998. 3. sz. 95–97. old.).

NÉPIMŰEMLÉK-VÉDELMI TANÁCSKOZÁS. *A Fenntartható Fejlődésért Alapítvány 1998. február 5-én tartotta meg Népi műemlékeink védelme című tudományos ülését, amelyen előadások hangzottak el a hazai népműemlékvédelem múltjáról és jelenéről, valamint az építkezéshez kapcsolódó népi kismesterségek hagyományairól.*

MORVAY GYULA HALÁLA. 1998. február 21-én, Pécsen elhunyt a kilencvenesztendő Morvay Gyula. A Tardoskedden 1900-ban született Morvay ifjabb korában részt vett a Sarló mozgalom alapításában, majd költőként,

szépiróként vált ismertté. Népi fogantatású írásai néprajzi és népnyelvi hitelességgel szólnak a szegény emberek világáról. Elkötelezett néprajzi és szociológiai ecsetkezése folytán a kilencvenedik születésnapján öt köszöntő Turczel Lajos a „szlovákiai Tömörkénynek” nevezte Morvay Gyulát.

1848–1849. Az alábbiakban az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulója alkalmából 1998-ban megrendezett néprajzi, vagy e tárgyban is érintett konferenciák és kiállítások, valamint a hasonló jellegű kiadványok közül emelünk ki néhányat. • Az ez évben megrendezett tudományos tanácskozások közül az alábbiak érintettek néprajzi témákat is. Negyvennyolc kultusza (Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő, március 7.); Emléklülés (VEAB-székház, Veszprém, március 20.; részletesebben lásd folyóiratunk e számának 41–42. oldalain); Történelem, történelemismeret, emlékezet (Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, április 14–15.; részletesebben lásd folyóiratunk e számának 42–45. oldalain); A jobbágyfelszabadítás mint társadalmi modernizáció (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, május 5.). • 1998-ban a következő, 1848–1849 emléket felelevenítő kiállításokat rendezték meg. Negyvennyolc kultusza (Gödöllői Galéria, megnyitották: március 7-én); „Éljen a hazal!” — 1848–1849 emlékezete a folklórban (Néprajzi Múzeum, Budapest, megnyitották: március 20-án; részletesebben lásd folyóiratunk e számának 64–66. oldalain); Hazaszeretet, magyarságtudat a népéletben (Palóc Múzeum, Balassagyarmat, megnyitották: április 30-án; részletesebben lásd folyóiratunk e számának 66–69. oldalain); A jobbágyfelszabadítás és hatása a paraszti kultúrára (Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, megnyitották: május 5-én; részletesebben lásd folyóiratunk e számának 70–72. ol-

dalain); Népélet negyvennyolcban — negyvennyolc a népéletben (József Attila Múzeum, Makó, megnyitották: október 3-án). Az országban megrendezett történelmi és néprajzi kiállításokat Hermann Róbert értékelte (1848–1849-es kiállítások. Magyar Múzeumok, 1998. 2. sz. 44–48. old.). • A forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulójára megjelent kiadványok közül az alábbiakat ajánljuk olvasóink figyelmébe. Kríza Ildikó (szerk.): Történelem és emlékezet — Művelődéstörténelmi tanulmányok a szabadságharc 150. évfordulója alkalmából (Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1998); Dömötör Ákos: Hősök és vértanúk — Mondák és visszaemlékezések a szabadságharcról (Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1998); Tari Lujza: Magyarország nagy vitézség — A szabadságharc emlékezete a nép daliban (Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1998); Vajkai Aurél: 1848 emlékei a népi díszítőművészetben (Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1998); Forrai Ibolya (szerk.): „Naplójegyzetei Krasznay Péter kemecsei lakosnak...” — Visszaemlékezések 1830–1861 (Budapest, Néprajzi Múzeum, 1998); Lukács László: 1848–49 jeles napjai a néphagyományban (Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum, 1998).

VÁNDORKIÁLLÍTÁS. A honfoglalás kori magyarok — egy nemzet születése címmel Bolognában, a város régészeti múzeumában 1998. február végén nyílt meg a Magyar Nemzeti Múzeum történelmi tárlata és volt látható egészen május elejéig. Azt követően Milánóban, Franciaországban, Spanyolországban és Finnországban mutatták, illetve mutatják be a millicentenáriumi vándorkiállítást.

ÉSZT INTÉZET. 1998. február 27-én Jaak Allik észti kulturális miniszter és magyar kollégája, Magyar Bálint közsöntőjével nyílt meg a Budapest XI. kerületi Bartók Béla út 19. szám alatt a

magyarországi Észti Intézet. Kiállításokkal, színházi bemutatókkal és iskolai észti napok szervezésével — a hét éve működő Magyar-Észti Társasággal karöltve — igyekszik a nagyközönség figyelmét Észtországira irányítani az új intézmény vezetősége.

HÍRHARANG. A Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság tájékoztatója a IX. évfolyam 1998. 1–2. számától a társaság és a Fórum Társadalomtudományi Intézet Etnológiai Központja (Komárom) közös „néprajzi tájékoztató füzeté”-ként jelenik meg. Főszerkesztő: Liszka József; technikai szerkesztő: L. Juhász Ilona; rovatvezetők: Ág Tibor (népzene), Danter Izabella (néprajzi muzeológia), Csáky Károly és Jókai Mária (néprajz az iskolai oktatásban).

EMLÉKEZÉS DIÓSZEGI VILMOS-RA. *A szibériai samanizmus nemzetközi hírű kutatója, Diószegi Vilmos születésének hetvenötödik évfordulója alkalmából Hoppál Mihály a Honismeretben (1998. 2. sz. 77–81. old.) közölt cikket, amelynek bevezetőjében többek között a következőket írta: „Az elmúlt években sikerült találkoznom és megörökítenem több orosz kutató visszaemlékezését Diószegire, köztük többen veled dolgoztak, segítettek neki (mint tolmácsok, vagy mint helyi szakértők). Apró részletek ezek a nagy tudós portréjához, a róla kialakítandó emberi és tudósi arcképhez. Ezeket a megnyilatkozásokat gyűjtöttük össze ebben a rövid írásban.”*

FINNUGRISZTIKAI KONFERENCIÁK. Az alábbiakban az 1998-ban megrendezésre került nemzetközi és hazai finnugrisztikai konferenciák közül emelünk ki néhányat. • 1998 februárjában került sor Sziktivkarban a III. Nemzetközi Finnugor Kongresszusra, amelyen a finnugor irodalmi nyelvek történetéről, fejlődéséről, tökéletesítésé-

ről hangzottak el előadások. • 1998. március 19–21. között Hanti-Manszijszkban ülésezett a Finnugor Világkongresszus Konzultatív Bizottsága, amelynek napirendjén többek között a finnugor nők és a finnugor diaszpórák helyzete kapott helyet. • Európa húsz egyetemének több mint kétszáz hallgatója vett részt a Pécsen április 21-én megnyílt nemzetközi finnugrisztikai diákkonferenciának. A rendezvény a szakmai kapcsolatok elmélyítésére, egymás tudományos kutatómunkájának megismerésére nyújtott lehetőséget a nyelvész és néprajzos hallgatók előadásain keresztül. A konferencia legjobb értekezéseit a szervezők önálló kötetben is szándékoznak megjelentetni. • Október 19–23. között Budapesten került sor a Finnugor Világkongresszus Kulturális Szekciója által rendezett tudományos konferenciára, amelyen az anyanyelvi oktatás jogi lehetőségeiről és gyakorlatháról esett szó.

KALLÓS ZOLTÁN KIÁLLÍTÁSAI. *A székesfehérvári Szent István Király Múzeum 1998. február 28-án nyitotta meg Sebő Ferenc, a Magyar Állami Népi Együttes művészeti igazgatójának köszöntő szavaival az Észak-mezőségi textiltek Kallós Zoltán gyűjtéséből című kiállítását. A múzeum vezetősége és az Alba Regia Táncegyüttes e kiállítással kívánt tisztelni a tizenöt éve elhunyt Pesovár Ferenc emlékének, akiről a kiállítás-megnyitóval egy időben Andrásfalvy Bertalan és Makkay János külön is megemlékeztek. A korábban rövid ideig a budapesti Magyarok Háza Kiállítótermében bemutatott anyag Székesfehérvárott április 5-éig várta az érdeklődőket. Kallós Zoltán még ebben az évben múzeumalapítóként is beírta nevét az erdélyi művelődés történetébe: augusztus 10-én nyitotta meg kapuit a választói Kallós-kúriában a Mezőségi Néprajzi Múzeum, amely az alapító magángyűjteményének legszebb da-*

rabjaival kívánja bemutatni a régió hagyományos kultúráját.

PERGER GYULA IGAZGATÓHELYETTES. A Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatóhelyettese 1998. március 1-jétől Perger Gyula néprajzkutató.

TABULA. A Néprajzi Múzeum a Néprajzi Közlemények I–XXXIII. (1956–1994) évfolyamainak folytatásaként, tartalmilag és formailag is új, évente kétszer megjelenő periodikát indított meg 1998-ban Tabula címmel. Főszerkesztő: Fejős Zoltán; szerkesztők: Földessy Edina, Szűcs Alexandra és Wilhelm Gábor.

A KILENCVENÉVES KESZI KOVÁCS LÁSZLÓ KÖSZÖNTÉSE. A Magyar Néprajzi Társaság a Néprajzi Múzeumban 1998. március 3-án köszöntötte a kilencvenéves Keszi Kovács Lászlót. A bensőséges hangulatú rendezvényen Fejős Zoltán főigazgató és ifj. Kodolányi János alelnök mondott ünnepi beszédet (utóbbit lásd folyóiratunk e számának 100–102. oldalain), majd levetítették Koltay Erika és Tari János „Minden kocka érték” című 45 perces portréfilmjét, amelyet a Magyar Történelmi Filmalapítvány és a Dunatáj Alapítvány támogatásával készített a Néprajzi Filmstúdió tudományszakunk „nagy öregje”-ről.

NÉPMŰVÉSZETI TANÁCSKOZÁS. 1998. március 6–8. között várta a szakembereket és az érdeklődőket a Békéscsabán megtartott VI. Országos Népi Szövő Tanácskozás, amelyen a népi szövés alkotói, elméleti szakemberei vettek részt. Az eszmecserehez kapcsolódóan nyílt meg a három országos népművészeti pályázat (hímzés, rongyszöttes és csipke) legjobb munkáiból válogató kiállítás.

EMLÉKEZÉS KOVÁCS IMRÉRE. 1998. március 9-én a Magyarok Házában megemlékeztek a nyolcvanöt esztendeje született Kovács Imre (1913–1980) falukutató politikusról, a *Néma forradalom* írójáról.

AKADÉMIAI IFJÚSÁGI DÍJ. Kiemelkedő pályamunkájáért harmincnégy fiatal kutató részesült az idén Akadémiai Ifjúsági Díjban. Az MTA huszonöt éve jutalmazza a felügyelete alatt álló intézményekben dolgozó, harmincöt év alatti fiatal kutatók kiemelkedő pályamunkáit a díjjal, amelyet 1998. március 12-én mások mellett Landgraf Ildikó, az MTA Néprajzi Kutatóintézetének munkatársa is átvehetett 19. századi hősök és hőstípusok a magyar történelmi mondahagyományban című pályamunkájáért.

GÖNCZI FERENC-EMLEKKIÁLLÍTÁS. A zalaegerszegi Göcseji Múzeumban 1998. március 13-ától tekinthették meg az érdeklődők Gönczi Ferenc emlékkiállítását, amelyen a kiváló kutató kézíratos és tárgyi anyagán kívül régészeti gyűjteményének értékes darabjait is bemutatták. A kiállítást Bíró Friderika nyitotta meg (lásd: Téka 1998. 2. sz. 36–39. old.).

VIHAROS TÁNCHÁZTALÁLKOZÓ. A Budapesti Tavasz Fesztivál keretében rendezték meg 1998. március 13–14-én a XVII. Országos Táncháztalálkozót és Kirakodóvásárt a Budapest Sportszarnokban. A népzeneészek, néptáncosok és népművészek legnagyobb hazai seregszemléjéhez kapcsolódott a Keleti táncvihar című produkció, melynek keretében több mint száz magyar, cigány, román, orosz, grúz, üzbec, jakut táncos és muzsikus adott ízelítőt a Szibériától a Lajta partjáig terjedő terület folklórból.

KITÜNTETÉSEK MÁRCIUS 15-E ALKALMÁBÓL. A Magyar Köztársaság elnöke, a miniszterelnök elő-

terjesztésére, nemzeti ünnepünk alkalmából magas állami kitüntetések adták át. Mások mellett a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét (polgári tagozat) adományozta Jankovics Marcell rajzfilmrendező–művelődéstörténésznek. Szabolcsi Bence-díjat vehetett át Szendrei Janka zenetörténész, az MTA Zenetudományi Intézetének tudományos osztályvezetője. A köztársasági elnök az 1848–1849-es forradalom százötvenedik évfordulója alkalmából Köztársasági Elnöki Emlékéremmel tüntette ki életművéért a Finnországban élő műfordítót és fotóművészt, Rácz Istvánt. Ugyanezen alkalommal adták át a Szabad Sajtó Alapítvány díjait is, többek között a csikszeredai Antropológiai Műhely és a budapesti Tekintet című folyóiratok szerkesztőségének.

VISELETKIADVÁNY. Viselet és társadalom, avagy a ruha teszi az embert címmel konferenciát rendeztek Csongrádon 1995. szeptember 15–17-én (lásd Flórián Mária írását folyóiratunk 1995. 1–4. számának 23–24. oldalain). 1998-ban, a konferenciával azonos címmel, Szűcs Judit szerkesztésében megjelentek a tudományos rendezvényen elhangzott előadások kivonatai (Szeged–Csongrád, 1998).

MÚZEUMI NAPOK KALOCSÁN. 1998. március 23–24-én Múzeumi Napokat tartottak Kalocsán, amelynek keretében Kalocsai mozaikok, A kalocsai Sárköz, Egy sárközi település: Homokmégy, A Duna mentén, A Duna és a Tisza között, Emlékezés 1848–1849-re és Kitekintés című egységekben hangzottak el régészeti, történeti és néprajzi előadások.

BORTÖRTÉNETI TÁRSASÁG. 1998. márciusában a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Történeti Borházában megalakult a Magyar Bortörténeti Társaság. A társaság ügyvezető elnöke, Csoma

Zsigmond a sajtónak nyilatkozva elmondta: a szőlőműveléshez és a borászathoz kötődő magánemberek, valamint a Centrál Európa Alapítvány és a Hermész Kör kezdeményezésére létrejött szerveződések célja, hogy a Magyar Borakadémia társintézményeként a hazai és a Kárpát-medencei szőlőbortermelés, a termelő, feldolgozó, kereskedő és fogyasztó közösségek, valamint a történelmi borvidékek múltjával, jelenével és jövőjével foglalkozzon.

HALLGATÓK SZAKMAI NAPJA. 1998. április 16–18. között rendezték meg Szegeden, a JATE Néprajzi Tanácske szervezésében a néprajz szakos magyar egyetemi hallgatók szakmai napjait, amelynek során két napig egymás kutatási eredményeivel ismerkedtek a fiatal etnográfusok, a harmadik napon pedig kirándulást tettek az Ópusztaszeri Történelmi Emlékhelyre. A szakmai eszmecsere a következő előadásokra épült. Hegyeli Attila (Kolozsvar): *Hat nemzetiség egy faluban?*; Graf Orsolya (Pécs): *A hiedelmek szerepe ma két csíki falu példáján*; Sándor Éva (Debrecen): *A kivándorlás és a polgárosodás összefüggései egy bodrogközi település esetében*; Terbócs Attila (Budapest): *Italozás a 18. századi Nagykőrösön*; Petra Lukšiková (Pozsony): *Interethnic relations*; Bognár Anikó (Szeged): *A grillázstorta*; Töröcsik István (Szeged): *Világvége-jövendölések*.

FIATAL NÉPRAJZKUTATÓK KONFERENCIA-SOROZATA. E címmel jelent meg a Magyar Múzeumokban (1998. 2. sz. 20. old.) Bali János írása, amelyben az első, Makón 1991-ben megrendezett konferenciától kezdve tekintti át a harmincöt éves kor alatti kutatók rendezvényeit és ezek publikációiban napvilágot látott eredményeit.

TÚRISTVÁNDI MALOMRENSZÁNSZ. Az Öreg-Túr melletti Túríst-

vándiban maradt fenn Magyarország egyik működőképes vízimalma. Néhány éve hunyt el Bak Sándor, a legutolsó vízimolnár, akivel együtt az alulcsapós, három hajtókerekes malom is enyészettnek indult, ezért 1996-ban elkezdték felújítani az egyedülálló ipartörténeti emléket. 1998. április 18-án adták át a megújult épületet, amelynek ismét froghatnak lapátkerekei.

POSZTUMUSZ KITÜNTETÉS. Göncz Árpád köztársasági elnök 1998. április 29-én posztumusz Köztársasági Elnöki Arany Érdeméremben részesítette Domján Lajost, közel öt évtizedes kiemelkedő népművészi és hagyományörző tevékenysége elismeréseként.

KISBÁN ESZTER KÖSZÖNTÉSE. Tisztelői, munkatársai és tanítványai az alábbi két kötettel köszöntötték Kisbán Esztert hatvanadik születésnapja alkalmából. Kuti Klára (szerk.): *Morzsák — Tanulmányok Kisbán Eszter tiszteletére* (Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézete, 1997); Barabás Máté–Terbócs Attila (szerk.): *Terítéken — Egyetemi dolgozatok Kisbán Eszter 60. születésnapjára* (Dolgozatok a Tárgyi Néprajzi Tanszékről, 1., Budapest, ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszéke, 1998).

PESOVÁR ERNŐ ELISMERÉSE. A Magyar Táncművészek Szövetsége 1998. április 29-én, a *Tánc Világnapján Székesfehérváron* galaestet rendezett, amelyen életműdíjat nyújtott át Pesovár Ernőnek. A kitüntetés alkalmából N. Tóth Ida interjút készített a jeles táncfolkloristával, amelyet a *Magyar Nemzet* közölt (1998. május 25. 11. old.).

LÜKŐ GÁBOR, A MUZEOLÓGUS. E címmel rendezett időszaki kiállítást (1998. április 30.–május 31.) a debreceni Déri Múzeum annak a múzeumtörténeti sorozatnak a keretében, amelynek

célja a gyűjteménygyarapító mecénásokról és az intézmény egykori munkatársairól való megemlékezés. Lükő Gábor 1937 és 1946 között dolgozott a múzeumban. „Debreceni muzeológus korában született a *Hortobágyi pásztorművészet*, valamint *A magyar lélek formái* című fiatalkori, mégis egész munkássága szempontjából alapvető műve, mely a népi kultúra archaikus rétegeinek totális igényű, komplex feltárására vállalkozott. Ennek a szellemiségnek a közvetítésére vállalkozik kiállításunk” — írta a rendező, Vajda Mária (*Múzeumi Hírlevél*, 1998. 4. sz. 91. old.).

VILÁGFALU ÉPÜL. A hajdani Szeripusztán megkezdődött a Magyar Világfalú építése. Szorgalmazói elképzelése szerint a világban szétszóródott nemzet, vagyis az amerikai, kanadai, ausztráliai, erdélyi, felvidéki, vajdasági, kárpátaljai, szlavóniai magyarok tájházait építenék fel az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark területén.

MARTIN GYÖRGY EMLÉKEZETE. A kitűnő táncfolklorista halálának tizenötödik évfordulóján nagyszabású programsorozat — tudományos ülésszakot, nemzetközi táncversenyt, filmvetítést és fotókiállítást — szervezett 1998-ban az MTA Zenetudományi Intézetének Népzenei Osztálya a Budapesti Művelődési Központban. Az ülészakon a szakmáról, a tánc kutatás legfrissebb eredményeiről beszéltek azok, akik Martin György nevét viselő alapítvány évi pályázatán a legsikeresebbnek bizonyultak. Martin szakmai utódai arra törekednek, hogy az általa dokumentált anyagot saját gyűjtésekkel egészítsék ki. A szakmai találkozó része volt a másodikban megrendezett *Tedd ki a pontot!* című legényesverseny.

BOR- ÉS KADÁRMÚZEUM KESZTHELYEN. Hazánk huszonkét borvidékének háromszázféle nemes italát és a

szőlőtermesztés eszközeit mutatja be az a bor- és kádármúzeum, amelyet 1998 májusában nyitottak meg Keszthelyen, a Hungaricum Borház területén és annak borpincéjében. A kis merítődényektől az 5800 literes hordóig, a több száz évestől az új munkaeszközökig a kádármesterség többféle terméke látható palackozott borok társaságában.

EUROPA NOSTRA-DÍJ. Magyarország három kitüntetést nyert el 1998-ban az európai építészeti és természeti örökség megmentésével foglalkozó, brüsszeli székhelyű Europa Nostra pályázatán. Ezek egyike a százötven lelkes Szamosújlak református temploma, amelyet Szekér György építész–művészettörténész forráskutatása, majd tervei alapján állítottak helyre.

BIBLIOGRÁFIÁK. Az 1998-ban megjelent néprajzi bibliográfiák közül az alábbiak jutottak el szerkesztőségünkbe. Veres László–Viga Gyula (szerk.): *Bencsik János munkássága* — (Önéletrajz és bibliográfia) (*A Borsod-Abauj-Zemplén Megyei Múzeumok munkatársainak bibliográfiája, 1., Miskolc, 1998*); Veres László–Viga Gyula (szerk.): *Szabadfalvi József munkássága* — (Önéletrajz és bibliográfia) (*A Borsod-Abauj-Zemplén Megyei Múzeumok munkatársainak bibliográfiája, 2., Miskolc, 1998*); Váczy Leona: *Romániai magyar néprajzi könyvészet 1919–1944* (*A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője, 1998. 1–2. sz.*); Faragó József bibliográfiája (*A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője, 1998. 3–4. sz.*); L. Juhász Ilona: *Szlovákiai magyar néprajzi bibliográfia (1987–1988)* (*Miscellanea bibliothecae Hungaricae, 1., Dunaszerdahely, 1998*).

KÓSA LÁSZLÓ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA LEVELEZŐ TAGJA. A Magyar Tudományos Akadémia 1998. május 4–5-én megtartott 162. évi rendes közgyű-

lésének második napján zárt ülésen, titkos szavazással, egyszerű szótöbbséggel választották meg az új külső, tiszteletbeli, rendes és levelező tagokat. Mások mellett levelező tag lett Kósa László néprajzkutató, professzor, az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékének vezetője, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke. A tagajánlás rövidített változatát a Magyar Tudományból (1997. 12. sz. T5.) vettük át: „Kósa László 1942-ben született Cegléden. Szűkebb szakterülete: néprajz–folklor. Akadémiai doktori értekezését néprajzi témakörből 1988-ban védte meg. Az ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára. Az elmúlt évtizedben magyarul tíz, idegen nyelven hat könyvet, könyvrészletet jelentetett meg. Európa-szerte ismert tudós, akinek munkássága úgyszólván az egész néprajztudományra kiterjed. Foglalkozott gazdasági és társadalom-néprajzi kérdésekkel, a paraszti polgárosodás folyamatait bemutató művelődés- és társadalomtörténeti kutatással, névkutatással, ökológiával, eszme- s tudománytörténettel, vallási néprajzzal, sőt, népköltészeti gyűjteményt is szerkesztett. Elméleti tájékozottsága mindig alapos anyagfeltáró munkával párosul. Több mint húsz könyve közül kiemelhető *A magyar néprajz tudománytörténete* (Budapest, 1989); a *Paraszti polgárosodás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon* (Debrecen, 1990, 1992); az *Egyház, társadalom, hagyomány* (Budapest, 1993); és a *Nemesek, parasztok, polgárok* (Debrecen, 1996) című kötet. A Magyar Néprajzi Társaság elnöke. Ajánlók: Benkő Loránd, Kulcsár Szabó Ernő, Németh G. Béla.”

KONFERENCIA-KIADVÁNY. Hagyomány és modernizáció a kultúrában és a néprajzban címmel 1994. augusztus 31. és szeptember 2. között a budapesti Néprajzi Múzeumban rendezték meg a *Fiatall Néprajzkutatók IV. Konferenciá-*

ját. A tudományos rendezvény előadásai, azzal azonos címmel, Szűcs Alexandra szerkesztésében és a Néprajzi Múzeum kiadásában 1998-ban kötetben jelentek meg.

KISEBBSÉGGKUTATÓ MŰHELY. A Magyar Tudományos Akadémia kisebbségkutató műhelyt alapított 1998 májusában nyolc akadémiai intézet — a történettudományi, a néprajzi, a szociológiai, a nyelvtudományi, a földrajzi, a politikai, a regionális és a konfliktuskutató —, a Teleki László Alapítvány Közép-Európa Intézet, a csíkszeredai KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, a pozsonyi Mercurius Társadalomtudományi Kutatócsoport és a komáromi Fórum Társadalomtudományi Intézet Etnológiai Központja részvételével. A szerveződés fő célja, hogy összefogja a hazai és a szomszéd országokban működő magyar társadalomtudományi kutatóhelyeken folyó vizsgálatokat egy interdiszciplináris program keretében, így a sokszor párhuzamosan folyó munkálatok elszigeteltsége is felszámolható. Az újonnan alakult műhely által támogatott, a határon túli magyarsággal foglalkozó programok között szerepel kisebbségi nemzeti közösségeink anyanyelvhasználatának, identitásváltásának és nyelvi asszimilációjának vizsgálata, a szlovákiai etnikai térszerkezet történeti alakulásának kutatása. Eredményeiket a tervek szerint a programokban részt vállaló intézetek folyóiratai segítségével, illetve évente három–négy könyv megjelentetésével adják közre.

HELYSÉGNÉV-AZONOSÍTÓ SZÓTÁR. 1998-ban jelent meg második, bővített és átdolgozott kiadása a *Leikes György által szerkesztett helységnévazonosító szótárnak, amely a történeti Magyarország településeinek sűrűjében való eligazodást segíti. A helynevek (település- és várnevek) 1913-as alakját*

rendezőelvként kezelve közli múltbeli és jelenkori névváltozataikat, az ott élő kisebbségek nyelve szerinti alakokat is. A szótárt gazdag statisztikai, történelmi jegyzet- és térképpapparátus egészíti ki (Leikes György [szerk.]: Magyar helységnévazonosító szótár. Baja, Talma, 1998. 930 old.). Ugyanebben az évben, hasonló céllal jelent meg a Teleki László Alapítvány kiadásában további két kötet: Sebők László Határokon túli magyar helységnévszótára és Bencsik Péter Helységnévváltozások Köztes-Európában 1763–1995 című munkája.

A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁSRÓL.

A jobbágyfelszabadítás mint társadalmi modernizáció címmel rendezett tudományos ülést az MTA Agrártörténeti és Faluszociológiai Bizottsága és a Magyar Mezőgazdasági Múzeum 1998. május 5-én a budapesti Vajdahunyadvárban. Ugyanaznap, ugyanott nyitották meg a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum közös, *A jobbágyfelszabadítás és hatása a paraszti kultúrára* című kiállítását (rendezte: T. Bereczki Ibolya, Bíró Friderika és Kurucz György). A kiállításról, amelynek szakmai bemutatója április 15-én volt, a Tékában (1998. 1. sz. 6–14. old.) T. Bereczki Ibolya, folyóiratunk e számában (70–72. old.) pedig Knézy Judit tollából olvasható ismertetés. A kiállítással azonos című vezető Balázs György szerkesztésében jelent meg és a rendezőkkel való beszélgetést a Múzeumi Hírlevél (1998. 11. sz. 266–268. old.) közölte.

IFJ. KODOLÁNYI JÁNOS ELISMERÉSE. *A Reguly Társaság 1998. május 8-ai közgyűlése új tiszteleti tagjai sorába választotta Vértés Edit és Hajdú Péter mellett ifj. Kodolányi János néprajzkutatót, a Reguly Társaság alapító tagját. Az indoklasként elhangzott méltatás külön kiemelte tárgyi néprajzi finnugorkutatásait, az ELTE Finnugor Tanszék*

kén tartott előadásait, valamint a magyar- finn kétoldalú tudományos kapcsolatokban kifejtett szervezőtevékenységét.

DANKÓ PISTA-EMLÉKEK. A szegedi Dankó Pista Emlékeért Alapítvány a nótaköltő születésének száznegyvenedik, halálának kilencvenötödik évfordulója alkalmából 1998-ban számos rendezvénnyel emlékezett meg a Tiszaparti város nagy szülöttéről. Így a tervek között szerepel a Dankó-hagyaték összegyűjtése, nótaestek, prímásversek, zenei fesztiválok szervezése, emlékszoba és nótamúzeum létrehozása. Még ez év elején Dankó-emlékérmével örvendeztették meg a gyűjtőket, majd a híres-nevezetes cigányprímást ábrázoló képeslapot hozott forgalomba az alapítvány.

ERDÉLYI ANZIKSZ. Az Erdélyi Műemlék-restaurátorok Egyesülete, a Transylvania Trust Alapítvány, a Budapesti Műszaki Egyetem és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum el kívánja készíteni azoknak az erdélyi kastélyoknak, udvarházaknak és más ingatlanoknak a műemléki dokumentálását, amelyeknek a tulajdonosait a kommunizmus évtizedeiben elűldözték vagy kitelepítették.

MÚZEUM A BÜKKBEN. A Bükk hegység erdőgazdálkodásának történetét bemutató állandó kiállítást nyitottak meg 1998. május 9-én a Lillafüred melletti Garadna-völgyben. A Herman Ottó Múzeum támogatásával létrehozott erdészeti gyűjtemény több évszázados visszatekintést ad a bükki emberek életéről. Tárgyak, fotók, dokumentumok sokasága tanúsítja, hogy az erdő, a fa, a mészki biztos megélhetést nyújtott az itt élő embereknek.

KERESZTES LÁSZLÓ ELISMERÉSE. Keresztes László jinnugristát dísz-

doktorrá avatták 1998. május 29-én a svédországi Uppsalában. A jeles kutató a debreceni tudományegyetem oktatójaként több éven keresztül tanított Finnország egyetemlein, jelenleg pedig az oslói egyetem professzora.

EURÓPAI PARASZTOK. Hoffmann Tamás *Európai parasztok — Életmódjuk története I.* — *A munka* című könyvének (Budapest, Osiris, 1998, 472 old.) megjelenésével nemzetközi viszonylatban is úttörő és nagy jelentőségű művel gazdagodott szakirodalmunk. A monumentális monográfia részletes és beható értékelése több tudomány szak képviselőinek a feladata lesz, mi a szerző szavaival ajánljuk olvasóink figyelmébe: „[...] Több mint három évtizedes olvasás, megfigyelés és töprengés nyomán született meg *Európai parasztok* című könyvemnek az első kötete, amely a munkáról szól, és amelyet reményeim szerint egy esztendő múlva követ a fogyasztást tárgyaló második. Nem véletlenül tartott ilyen hosszú ideig ennek a munkának a »kihirdása«. Egyfelől ugyanis egy élet tapasztalatára volt szükségem a megíráshoz, másfelől meg éppen a szóban forgó három évtizedben születettek meg a különböző tudományágakban azok az eredmények, amelyek nélkül a könyvem nem írhattam volna meg. Az sem mellékes, hogy mint múzeumigazgatónak bürokrataként kellett működnöm, könyveket írni nemigen volt időm. [...] Azt igyekeztem bemutatni, miképpen ment végbe a folyamat, amelynek során az Európa lakosságának 90 százalékát kitevő parasztságból mindössze 10 százaléknyi maradt, aki persze már nem is paraszt. Elődjeihez csupán annyi köze van, hogy kapcsolatban van a földdel. Ráadásul ez a kapcsolat is az állam paternalista beavatkozásának köszönhető.” (Hovanyecz László: *Paraszi helyett értelmiségi Európa*. Népszabadság, 1998. máj. 15. 11. old.)

MÓRÁGYI KERÁMIA. Szekszárdon a Művészetek Házában 1998. május 29-én A mórággyi kerámia német gyökerei címmel nyílt az a kiállítás, amelyen láthatók voltak a régészeti leletmentések során 1995-ben előkerült és restaurált, a 18. század végére, 19. század elejére datálható néprajzi kerámiák.

UJVÁRY ZOLTÁN KITÜNTETÉSE.

Göncz Árpád köztársasági elnök 1998. június 1-jén mások mellett a Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje (polgári tagozat) kitüntetését adományozta Ujváry Zoltánnak, a Kossuth Lajos Tudományegyetem egyetemi tanárának eredményes oktatói munkásságáért és tudományos szervező tevékenységéért.

FILM ÉS KÖNYV A MÉSZÉGETŐKRŐL.

Szőnyi József, Pilisszántó polgármestere 1997 őszén videofilmet készített a falu mészégetőiről, amelyet 1998. június 2-án mutatott be a budapesti Toldi moziban, a Balázs Bála Stúdió programjának keretében. A film alkotója, aki alaposan, belülről ismeri a foglalkozást, tapasztalatait, megfigyeléseit és a témával kapcsolatos kutatási eredményeit az Így égettem meszet (Pilisszántó, [1998], a szerző kiadása) című könyvben foglalta össze.

HORVÁTH SÁNDOR A VAS MEGYEI MÚZEUMOK ÉLÉN.

Vas Megye Közgyűlése 1998. június 5-étől öt évre Horváth Sándor néprajzkutatót nevezte ki megyei múzeumigazgatóvá.

KRIZA-ÉVKÖNYV. 1998-ban Kolozsváron megjelent a Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyvének 6. kötete. Pozsony Ferenc szerkesztő a kiadvány előszavában (5–6. old.), többek között az alábbiakat írta: „A Kriza János Néprajzi Társaság 6. Évkönyvében válogatott tanulmányokat és dolgozatokat teszünk közzé, melyek az erdélyi népi élet egy-egy sajátos szeptét mutatják be.

[...] Az Évkönyvünkben közölt tanulmányok, dolgozatok és közlemények nemcsak tematikai, hanem módszertani szempontból is változatosak. Egyesek előnyben részesítik az anyagközlést, mások pedig egy-egy újabb témát gazdag szakirodalmi háttérrel elemznek és értelmeznek. Szándékunk az, hogy a romániai magyarság népi kultúrájáról alkotott képünket Évkönyvünk írásaival tovább gazdagítsuk és árnyaljuk.”

MAGYAR MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG.

1998 tavaszán Jámbor szándék címmel fogalmazta meg céljait a megalakulására készülő Magyar Művelődési Társaság, amely végül június 9-én meg is tartotta alakuló közgyűlését. Az újonnan alakult társulat elnöke Jankovics Marcell, társelnöke Zombori Ottó lett. Ahogy Varga Domokos, az egyesület létrejöttének egyik kezdeményezője köszöntőjében kiemelte: „Éltető szavaink és velük önmagunk megtalálása a célunk, a magyar kultúra ápolása és terjesztése a szabad művelődés jegyében.”

GYIVICSÁN ANNA KINEVEZÉSE.

Göncz Árpád köztársasági elnök egyetemi tanári kinevezéseket adott át 1998. június 17-én mások mellett Gyivicsán Annának.

MAGYAR ÖRÖKSÉG-DÍJAK. Az állampolgárok ajánlásainak mérlegelésével a magyar kultúra nagyjainak adományozott Magyar Örökség-díj 1998-ban ismét négy alkalommal került odaítélésre. Június 20-án hét más kitüntetett mellett Timár Sándor koreográfus és néptáncutató vehette át a díjat. Posztumusz kitüntetésben részesült szeptember 19-én Bálint Sándor néprajzkutató a „szögedi nemzet” szakrális néprajzának feltárásáért és közkinccsé tételéért. December 19-én mások mellett, több kiadást megért népiimádság-gyűjteményéért Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató,

életművéért pedig Kányádi Sándor költő részesült a Magyar Örökség-díjban, akikkel a Magyar Nemzet aznapi száma interjú is közölt.

SZOLGÁLATBAN. *E címmel és Folklorisztikai tanulmányok a 70 esztendő Ág Tibor tiszteletére alcímmel, a dunaszerdahelyi Lilium Aurum kiadásában jelent meg 1998-ban a komáromi Etnológiai Központ induló sorozata, a Notitia historico-ethnologica I. kötet. Szerkesztette: Liszka József, L. Juhász Ilona közreműködésével.*

VERBUNKFESZTIVÁL. Tizenöt együttes mintegy hétszáz táncosa vett részt a *Kossuth Lajos azt üzente...* címmel 1998. június 26–28. között a gyulai Várszínházban lezajlott jubileumi néptáncfesztiválon. Az ötvenéves múltra visszatekintő rendezvényt idén az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulója jegyében tartották meg, így kaptak kiemelt szerepet a műsorban a verbunkosok.

A SZÓRAKATÉNUSZ ANDERSEN NYOMÁBAN. 1998. június 27-én, rövid szünetet követően, újabb időszakos kiállítással jelentkezett a kecskeméti Szórakaténusz Játékmúzeum és Műhely, Rendíthetetlen játékkatona címmel. Fábian Dénes Zoltán, Gödöllőn élő képzőművész-tanár magángyűjteményéből válogatták a tárlat anyagát, amelyben jól megfértek egymás mellett a klasszikus ólomkatonák, a skót papírgyalogság és a műanyag cowboyok. Az intézmény emellett részt vett a dániai Viborg városában a Karácsony barátok között címmel megnyílt nemzetközi kiállítás rendezésében is.

A XXVI. HONISMERETI AKADÉMIA. A Honismereti Szövetség és a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Honismereti Egyesület 1998. június 29. és július 3. között Karcagon, az 1848–1849-

es forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulója jegyében rendezte meg a XXVI. Honismereti Akadémiát. A rendezvényvel kapcsolatos írások a Honismeret 1998. 3. és 5. számában jelentek meg.

A HONISMERETI SZÖVETSÉG KITÜNTETETTJEI. *A Honismereti Szövetség a karcagi XXVI. Honismereti Akadémián (1998. június 29.–július 3.) több néprajzkutatót is kitüntetett. Notitta Hungariae-émlékérmeket Bencsik János (Tokaj), Lukács László (Székesfehérvár) és Piller Dezső (Zamárdi), Honismereti Emléklapot pedig Adorjáni Rudolf Károly (Dicsőszentmárton), Nagy István (Újvidék), Nagy Molnár Miklós (Karcag), Romsics Imre (Kalocsa) és Zsók Béla (Déva) kapott.*

ÓSDI ÁLLATOSDI. Ez a címe és az *Állatokhoz fűződő népi mondókák, jóslások és csúfolók* az alcíme Lanczendorfer Zsuzsanna és Balázs Lívia Győrben, 1998-ban, Küllös Imola ajánlásával megjelent könyvének. Az illusztrációkat készítette: Kocsis Richard, a dallamokat lejegyezte: Bozzay Beáta.

A BÁTHORI MÚZEUM IGAZGATÓJA. *A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága 1998. július 1-jétől újabb öt évre Dám László néprajzkutatót nevezte ki a nyírbátori Báthori István Múzeum élére.*

NÉPRAJZI POLISZ-KÜLÖNSZÁM. Népballada- és népdalszövegek elemzésének és népzenei tanulmányoknak szentelte július–augusztusi számának csaknem egészét a Polisz című folyóirat. Mások mellett olvashatóak a füzetben Ág Tibor, Bálint Sándor, Domokos Pál Péter, Lábadi Károly, Móser Zoltán, Vargyas Lajos írásai és gondolatai.

FALU A VÁROS KÖZEPÉN. *E címmel jelent meg 1998-ban a szombathelyi Va-*

si Múzeumfalu idegenforgalmi vezetője. A magyar, angol és német nyelvű, húszoldalas füzet a következő fejezetekben mutatja be az intézményt: Múlt — jelen — jövő, Porták és épületek, Hagyományörző rendezvények. Szerkesztette: Nagy Endre és Tóth Kálmán.

PETERCSÁK TIVADAR KINEVEZÉSE. Heves Megye Közgyűlése újból Petercsák Tivadar néprajzkutatót nevezte ki a Heves Megyei Múzeumi Szervezet igazgatójává. A kinevezés 1998. július 1-jétől öt évre szól.

CSÁNGÓ HÍREK. Az alábbiakban a csángókkal kapcsolatos ez évi események és rendezvények közül emelünk ki néhányat. • A Magyarok Világszövetsége (MVSZ) külügyi munkájának egyik legfontosabb 1997. évi sikereként értékelték a szervezet vezetői, hogy a moldvai csángók helyzete első ízben került az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) fóruma elé. Kardos Béla, az MVSZ elnökségi tagja az EBESZ egyik munkacsoportülésén a római katolikus, archaikus kultúrájú csángómagyarok múltját és jelenét taglalva annak a reményének adott hangot, hogy a helyi politikai és egyházi vezetők a jövőben nagyobb teret engednek a moldvaiak anyanyelvhasználatára és kulturális élete kibontakozásának. A témával több cikk is foglalkozott a napilapokban (Magyar Nemzet 1998. jan. 9. 15. old.; Napi Magyarország 1998. márc. 10. 9. old.). • Február 14-én immáron harmadik alkalommal rendezték meg (a Pro Minoritate Alapítvány szervezésében) a Farsangi Csángóbált a budapesti Petőfi Csarnokban. A szervezők célját, a „legelszigeteltebben élő magyar népcsoportnak, a csángóságnak a magyar kulturális élet vérkeringésébe való bekapcsolását” ezúttal több mint ötven előadó, népzeneész és néptáncos fellépése, moldvai csángók népszokás-bemutatója, csángó szöttes- és fotókiállítás

szolgált. Szócs Annával, a bál fő szervezőjével készült riportot közölt a Napi Magyarország Veress Kata tollából (1998. febr. 21. 17. old.). • Júniusban Németh Géza, az Erdélyi Gyűlekezet alapító lelkészének tiszteletére Budapesten, a Reménység Szigete elnevezésű karitatív és kulturális központban emlékkonferenciát tartottak A csángók a múlt és a jövő mezsgyéjén címmel. Az egész napos rendezvény során a csángók történelmét és kultúráját, valamint romániai sorsát bemutató előadásokat hallgathatták meg az érdeklődők. • „Az ír és a moldvai csángó népzene Európa nyugati és keleti szélső pontjain az egységes középkori kultúra gyökereiből táplálkozik” — ezzel a mottóval várta november 7-én az érdeklődőket a Fonó Budai Zeneház Tiszán innen, Dublin túl című rendezvényére, az ír népzenei hagyományt hazánkban reprezentáló Green Fields együttes, valamint a moldvai muzsikát játszó Zurgó együttes közös koncertjére. • Gyimesfelsőlokon felszentelték a debreceni kezdeményezésre épült Sziklára Épült Házat, amely középiskolának, internátusnak, plébániának és turistaszállónak ad otthont. Az épületet a kivitelezők az Erdély széli magyar kultúra egyik központjának szánják. • Az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfőiskola kiadásában csángó imakönyv jelent meg Krisztusz háza aranyos... címmel, benne közel kétszáz moldvai népi imádság és ráolvasás olvasható. A Harangozó Imre összeállításában és Erdélyi Zsuzsanna előszavával közreadott kötet mintegy függelékül fénykép-összeállítást is közöl a moldvai magyarság hagyományos kultúrájáról.

TÁRGY ÉS JELENTÉSE. E címmel és Rábaközi tanulmányok alcímmel, Szalontay Judit szerkesztésében, a Csornai múzeumi füzetek 1. számaként jelentek meg Csornán 1998-ban az 1995 novemberében a városban megrendezett néprajzi konferencia előadásai.

A HETVENÉVES SZABADFALVI JÓZSEF KÖSZÖNTÉSE. 1998. július 6-án a miskolci Herman Ottó Múzeumban köszöntötték munkatársai, barátai és tanítványai a hetvenéves SzabADFalvi József néprajzkutatót, a múzeum és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Szervezet nyugalmazott igazgatóját, egyetemi tanárt. Az ünnepeltet a Herman Ottó Múzeum az alábbi két kiadvány megjelentetésével tisztelte meg. *SzabADFalvi József: Ötödfél évtized terméséből — Néprajzi és művelődéstörténeti tanulmányok (Officina musei, 7. Szerk.: Veres László és Viga Gyula. Miskolc, 1998); Veres László–Viga Gyula (szerk.): SzabADFalvi József munkássága — (Önéletrajz és bibliográfia) (A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok munkatársainak bibliográfiája, 2. Miskolc, 1998). Viga Gyula a Magyar Múzeumokban köszöntötte őt (SzabADFalvi József 70 éves. 1998. 3. sz. 24. old.).*

MAGYAR NÉPZENE PRETORIÁBAN. Az Óbudai Népzenei Iskola öt növendéke és tanáruk, ifj. Csoóri Sándor meghívást kaptak a Zenei Nevelés Nemzetközi Társasága (ISME) által két-évenként rendezett, 1998-ban július 19–25. között sorra kerülő konferenciára. Az esemény színhelye ezúttal a dél-afrikai Pretoria volt, ahol a magyar gyermekek két koncerten eredeti magyar népzenet szólaltattak meg.

BALLADÁK ÚJ KÖNYVEL Az utóbbi időszakban két fontos balladakötet jelent meg. Kallós Zoltán *Balladák új könyve című művét az Akadémiai Kiadó adta ki (Budapest, 1996); Faragó József Ószékely népballadák — Összesítő válogatás címet viselő gyűjteménye pedig a Kriterion Könyvkiadó jóvoltából látott napvilágot (Bukarest–Kolozsvár, 1998). Könyvéről Faragó József többek között a következőket mondta az őt kérdező újságírónak: „[...] A teljes balladák java*

került be a kötetembe. Tehát csonka darabok, töredékek nem. Vannak régi balladaink, melyek kevés változatban maradtak fenn. Ezek, ha nemcsak variánsok, hanem lényeges motívumokban különböznek, bekerültek a kötetbe. Vannak ugyanakkor olyan balladaink, melyek számolatlanul, sok száz változatban terjedtek el. Ezekből válogatnom kellett: igyekeztem a legértékesebb, leghibátlanabb darabokat közzétenni, maximum ötöt egy-egy balladából. Összesen százötven mű és azok változatai szerepelnek a könyvben: ez az ószékely balladanyagról teljes áttekintést ad. Készülök a folytatással is. A második kötet a csángómagyar anyagot tartalmazza majd, a befejező kötet pedig a régi erdélyi népballadákat. Az utóbbiak a Székelyföldön kívüli erdélyi anyagot foglalják magukban.” (Kákonyi Péter: Ószékely balladák könyve. Beszélgetés Faragó József kolozsvári néprajztudóssal. Napi Magyarország, 1998. máj. 9. 10. old.).

**ALMÁSY LÁSZLÓ NYOMDOKA-
IN.** *A Szahara bűvöletében — Az „Angol beteg” igaz története — Almásy László hiteles életrajza* címmel jelent meg az érdi Magyar Földrajzi Múzeum igazgatójának, Kubassek Jánosnak a könyve. A szerző munkájában az 1993-as Líbiai-sivatagi expedíciója és irodalmi, irattári kutatásai alapján egy, a korábbiaknál részletesebb Almásy-életrajzzal jelentkezett a hazai tudományosságban.

NÉPMŰVÉSZETI ÉS NEMZETISÉGI TABOROK. 1998-ban a csipkekészítéstől a fazekasságon át a szalmafonásig tizen-négy népi kismesterség elsajátításához adott otthont a nyolcadik alkalommal megrendezett Békés megyei népművészeti tábor július 20–26. között. Az alkotótáborba a határon túlról is szép számban érkeztek vendégek. A megyeszékhely rendezvényével egy időben, július 20–25. kö-

zött került sor Battoryán a magyarországi és romániai szlovák, román és szerb fiatalok részvételével megnyílt IX. Dél-alföldi Nemzetiségi Táborra.

KÖNYV A SOMOGYI ZSIVÁNYOKRÓL. Ujkéry Csabának, az íróként is jól ismert jogásznak *Zsiványok* című könyvében somogyi betyártörténeteket gyűjtött össze, amelyben sok érdekesség táruul fel többek között Patkó Bandiról, Kutyási Györgyről, Bergán Jancsiról és Gelencsér Jóskáról.

ELMENT VÁRKONYI IMRE. 1998 augusztusában, hetvenhárom éves korában elhunyt Várkonyi Imre, a kaposvári Csokonai Vitéz Mihély Tanítóképző Főiskola nyugalmazott főigazgatója, nyelvjáráskutató. Csokonyavisontán néptanítóként kezdte pályáját, majd hamarosan a Somogy Megyei Tanács elnökhelyettesi posztjára került. A csurgói diákszínházi napok, a földvári folklórfesztivál és megannyi népművészeti hagyomány felújítása Várkonyi Imre nevéhez kapcsolható.

A JÁSZOK EMLÉKEI. *Élet a jászok földjén* címmel új állandó kiállítás nyílt a jászberényi Jász Múzeumban. A tárlat bemutatja a jász nép eredetét, vándorlását az ázsiai őshazából Magyarországra, asszimilálódását és mindennapi életét. A látogató megismerheti a Jászság történelmének fontosabb eseményeit, a jászok hagyományait, szokásait, a paraszti gazdálkodás, a halászat, a méhészet és a szőlőművelés történetét. Nyomon követhető a jászok parasztpolgári életének fejlődése is, a többi között egy gazda múlt századi lakószobájának közszemlére tételével. A Jászapátiból származó berendezések érdekessége, hogy már az 1896-os millenniumi kiállításon is szerepeltek.

A HETVENÉVES DOMONKOS OTTÓ KÖSZÖNTÉSE. 1998. augusztus

17-én a soproni Corvinus Pincében köszöntötték a város vezetői, a kollégák és a barátok a hetvenéves Domonkos Ottót, a jeles kutatót, muzeológust és múzeumszervezőt. Ez alkalmából adták át számára az Ikvai Nándor Alapítvány díját és a neki dedikált tanulmánykötetet (Szende Katalin–Kücsán József [szerk.]: „Isten áldja a tisztességes ipart”. Tanulmányok Domonkos Ottó tiszteletére. Sopron, 1998). Augusztus 18-án a győri Xántus János Múzeum volt a színhelye köszöntő ünnepségnek. Ezen Domonkos Ottó emléklapot és ajándékba egy céhkancsót kapott, valamint az Arrabona neki ajánlott kötetét (1998. 1–2. sz.) vehette át. Az említett eseményekről a Magyar Múzeumokban (1998. 3. sz. 25. old.) Kücsán József számolt be, az ünnepeltet a Honismeretben (1998. 6. sz. 97–98. old.) Balassa Iván köszöntötte.

MAGYAR NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNY XIX. *Néphitszövegek* címmel, Verebélyi Kincső szerkesztésében és Voigt Vilmos előszavával 1998-ban megjelent a Magyar Néprajzi Társaság sorozatának, a Magyar népköltési gyűjteménynek a XIX. kötete, amely a Folklore Fellows Magyar Osztályának a század elején gyűjtött anyagát tartalmazza.

AUGUSZTUS 20. — KITÜNTETÉSEK. Nagy állami ünnepünk, augusztus 20-a alkalmából a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának vezetője, Hámori József a népművészet megőrzésében, átörökítésében több évtizeden át végzett kiemelkedő tevékenységéért Életfa-díjat adományozott Méry Józsefné néprajzkutatónak, Osskó Endréné néptáncpedagógusnak–koreográfusnak és id. Palatkás József fafaragónak; a magyar műzeumügy érdekében kifejtett kiemelkedő munkája elismeréseként Móra Ferenc-díjat adott át Káldy Máriának, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum osztályvezetőjének és Viga Gyulának, a

Herman Ottó Múzeum megyei múzeumigazgató-helyettesének; a népművészet területén elért kimagasló munkásságáért a Népművészet Mestere címben részesítette Biró Annamária és Erdélyi Tibor iparművészeket, Fodor Sámuel Neti zenészt, Herbert Józsefné énekest, Jaskó István Pitti táncost, Kiszely Jánosné és Soós Pálné népi iparművészeket; a népművészet területén kiemelkedő teljesítményt elért eredményeiért a Népművészet Ifjú Mestere cím birtokosa lett Árva Beáta gyapjúszővő, Csapó Angéla vászonszővő, Drexler Noémi fazekas, Fehér Zsombor zenész, Fitos Dezső és Jeremiás Lajos táncos, Kocsisné Valiczko Katalin lószőrészterkészítő, Lovászné Juhász Rita népviselet-készítő, Miklós Árpád zenész, Molnár Katalin énekes, Nagy Gábor zenész és Rónai Ágnes fazekas; eredményes népművelő munkája elismeréseként a Népművelésért-díjat adományozta Balázs Józsefnének, a Hévízgyörki Asszonykórus vezetőjének, Hadobás Sándornak, az izsófalvi Izsó Miklós Művelődési Ház igazgatójának és Vas János néprajzkutatónak, a Magyar Művelődési Intézet munkatársának. • Székesfehérvár megyei jogú város a Pro Urbe Székesfehérvár-díjban részesítette áldozatos és kiemelkedő munkásságáért Párniczky Józsefné levéltárost, népi iparművészt.

MÚZEUMAVATÁS HÉVÍZEN. Helytörténeti, népművészeti és képzőművészeti részleget magában foglaló múzeumot avattak 1998. augusztus 20-án Hévízen. A fürdőváros első múzeumának népművészeti gyűjteménye kilenc hazai tájegység — köztük Göcsej és Hetés — legszebb hívműveiből áll.

ELHUNYT KAPOSVÁRI GYULA. 1998. augusztus 20-án, nyolcvankét éves korában elhunyt Kaposvári Gyula muzeológus, a szolnoki Damjanich János

Múzeum nyugalmazott igazgatója, aki közel hat évtizedet töltött el a múzeumügy és a könyvtárügy szolgálatában, valamint a honismereti mozgalomban. Nevéhez fűződik több Szolnok megyei néprajzi kutatás megindítása és támogatása is, és évtizedeken át szerkesztette a Jászkunság című folyóiratot. Temetése augusztus 31-én volt Szolnokon, a Kőrösi úti temetőben (Kertész Róbert búcsúbeszédét lásd: *Honismeret* 1998. 6. sz. 105–106. old.).

ÚJRA LÁTOGATHATÓ A BÁNYÁSZATI MÚZEUM. Brennbergbányán 1998. augusztus 22-én, tatarozást követően ismét megnyitotta kapuit a harmincesztendős Bányászati Múzeum. A 18. század közepétől Magyarország egyik legjobb minőségű barnaszenét szállító bánya történetét bemutató tárlat egyebek mellett egy vágatrekonstrukcióval is bővült. A kiállítás különlegességei között szerepel egy türelemüveg, amelyben egy többszintes bánya kicsinyített mását alakította ki a türelmes alkotó.

EMBERSZÓTTE HÁLÓ. E címmel jelentette meg összegyűjtött írásait Őrsi Julianna Türkevén, 1998-ban. A kötetre Bellon Tibor szavaival hívjuk fel olvasóink figyelmét: „Őrsi Julianna sokoldalú, termékeny kutató. Az a típus, aki nagyon mozgékony, járja az országot, a világot, hírét viszi a tenyérnyi szülőföldnek, a Nagykunságnak, mindenütt igyekszik tájékozódni is, de mindezt azért, hogy a szülőföld történéseit, múltbéli és jelenben való működési mechanizmusát még jobban érte. Ahogy mondani szokták: bármerre megy, az itthoni fonnivalóját mindig magával viszi. A hazai gondok, a megoldandó napi vagy tudományos feladatok mindenhová elkísérik, mellé szegődnek. Ez az összeállítás egy csokorra való abból az írásokban megfogalmazott sokirányú érdeklődésből,

amelyiknek forrása a Nagykunság. Magától értetődő természetességgel, de aggodó hevülettel szól az értékekről, melyeket ez a baj látta föld, és rajta megkapaszkodó népe nagy lemondásokkal, önkínzó munkával megteremtett — ezen értékek megmentésének, továbbélésének és átadásának szándéka munkál benne. Konok elszántsággal, közösségteremtő hevülettel küzd írásaiban és szóban, tetteikkel is a felismert értékekért, hogy belőlük semmi se vesszen kárba. A redemptus ősök szívóssága, kitartása ad hitet, erőt ehhez a nem mindennapi vállalkozásához. A múlt és a jelen kapcsolódik össze ezekben az írásokban — születésük szándéka szerint különböző szellemben és előadásmódban. Ami összeköti őket, az aggodás, a féltő szeretet, a szakmai felismerés azonos hőfoka és indulata."

MEGSZÉPÜLT A NAGYKUN MŰZEUM. 1998. augusztus 22-én adták át a felújított karcagi Györffy István Nagykun Múzeumot, amely így ismét régi szépségében, egyben új tárlattal: Györffi Sándor Munkácsy-díjas szobrászművész kiállításával várta a látogatókat.

MŰLT ÉS JELEN SÁMÁNJAI. 1998. augusztus 23. és szeptember 7. között a samanizmus jelenkori képviselőinek első találkozóját rendezték meg Misztikus találkozások címmel a józsefvárosi Orczy-kertben, amelyen kutatók mellett sámánok, táltosok, természetgyógyászok, asztrológusok, boszorkányok és ezoterikusok is nagy számban jelentek meg. Október 17–19-ére a Szellemi Búvárok Egyesülete sámánkonferenciát hívott össze a Villányi úti konferenciaközpontba, *Öt világ sámánizmusa* címmel. Az egykori és jelenkori sámánok szerepét és tevékenységét témául választó tanácskozás néprajzkutatók, antropológusok, vallásfilozófusok és pszichológusok részvételével zajlott le. Az érdeklődők az előadásokon keresztül bepillantást nyer-

hetek Diószegi Vilmos munkásságába, a szibériai, dél-amerikai, ausztráliai és székely samanizmus világába is.

BÉRES FERENC EMLÉKE. Két esztendeje távozott az élők sorából a híres dalművész, Béres Ferenc (lásd Néprajzi Hírek XXV. 1996. 1–4. sz. 108. old.). Pályatársai, akik éveken át rendszeresen kísérték, felléptek műsoraiban, most az ő nyomdokain ismét végigjárták az erdélyi városokat. Műsorukat a magyar és az egyetemes zene és dalkultúra kincsestárából válogatták, néhai művésztársuk szellemi hagyatékának jegyében. Ugyanebben az évben vette fel Béres Ferenc nevét a szülőfalujával, a borsodi Gagybátorral szomszédos Krasznokvajda község általános iskolája.

CIGÁNYTÖRVÉNY. Az 1998. szeptember 9–15. között megrendezett alexandriai XIV. Nemzetközi Filmfesztiválon mutatták be Gyöngyössy Bence Romani Kris — *Cigánytörvény* című alkotását — Đoko Rosić és Szabados Tamás főszereplésével —, amely az elsőfilm-es rendezők kategóriájában a zsűri elismerő oklevelét nyerte el. A film témája egy mesemondó öreg cigány és elmaradhatatlan társa, egy néma és bolond fiú vándorlásairól szól. Valahol a mai Magyarország mesebeli és törvényen kívüli peremén bolyonganak, cigányok között, ahol, ha nem is áll az idő, de csak vonakodva kullog modern világunk nyomában. Gyöngyössy alkotása képviseli Magyarországot 1999-ben a legjobb külföldi film Oscar-díjáért versengők nemzetközi táborában is.

CSIPKE-VILÁGKIÁLLÍTÁS. Tizenkét ország felszáznál több műhelyében készült, sok száz kézimunka volt megtekinthető a kiskunhalasi Csipkeházban 1998. szeptember 11-en megnyílt csipke-világkiállításon. A december végéig nyitva tartó bemutató nemi-

csak a csipkegyártás hazai fellegvárában, de világszerte is az első volt a tekintetben, hogy ezúttal nem tematikus, hanem a manufaktúrák termékeit reprezentáló tárlatra invitálták a varróműhelyeket.

A SKANZEN 1998-BAN. *A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum június 26-án nyitotta meg Öntöttvas kályhák és takaréktűzhelyek címmel a Sabján Tibor rendezte kiállítását, amely szervesen kapcsolódott — ezt illusztrálta a közös kibocsátású meghívó is — az Országos Műszaki Múzeum Öntödei Múzeumában ugyanaznap megnyílt, 19. századi magyar öntöttvas-művesség című kiállításához.* • Július 17–26. között a múzeum Bakony és Balaton-felvidék tájegységét bemutató vendégkiállítás a kapolcsi Felső iskolában várta az érdeklődőket. • Ez évben három új épülettel is gazdagodott a múzeum. A szeptember 22-én megrendezett ünnepség keretében adtak át egy nagykorösi kékfestő műhelyt, egy hajdúbagosi kisnemesi lakóházat és egy alföldi pékműhelyt. Az épületekről és azoknak a múzeumban való elhelyezéséről lásd Kecskés Péternek, Sabján Tibornak, Kurucz Enikőnek és T. Bereczki Ibolyának a Tékában (1998. 2. sz. 1–21. old.) megjelent írásait. • Október 30-án második alkalommal rendeztek Szabadtéri műhely címmel tanácskozást a múzeumban, muzeológusok, népi építészetrel és lakáskultúrával foglalkozó kutatók részvételével. A konferencián Zentai Tünde az alváskultúra néprajzi kutatásáról, H. Csukás Györgyi a Balaton-felvidék tájegység építésének tapasztalatairól, Sabján Tibor pedig a magyarországi öntöttvaskályha-készítő központokról tartott előadást. • A napisajtó több ízben is foglalkozott a magyar szabadtéri néprajzi múzeumokkal, kiemelten a szentendrei intézménnyel; ezek közül említjük Hanthy Kinga riportját (Barakkból a XXI. század múzeumába. Mi férne el a szentendrei skan-

zen ötven hektárján? *Magyar Nemzet* 1998. okt. 10. 17. old.), valamint a Fekete Judit által összeállított körképet (Közelnép: skanzenek. *Magyar Nemzet* 1998. júl. 13. 6. old.), amely a zalaegerszegi, az ópusztaszeri, a sóstói, a szentendrei és a szennai skanzenek helyzetéről számolt be.

HAVASALJA HAVASA. E címmel és *A székelyvarsági hegyi tanyák népéről* alcímmel jelent meg terjedelmes (576 old.) tanulmánykötet Kecskeméten 1998-ban, Bárh János szerkesztésében. A négy nagy tanulmányt (Bárh János, Romsics Imre, Mészáros Ágnes, Sz. Tifán Magdolna) és a három kisebb közleményt (K. Dávid Mária, Veres Péter–Zepeczán Jenő, Bárh János) tartalmazó kiadvány az 1991 és 1995 között végzett gyűjtőmunka eredményeként született meg.

A XI. ORSZÁGOS NÉPI ÉPÍTÉSZE-TI TANÁCSKOZÁS. *Békés Város Önkormányzata, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága, az Országos Műemlékvédelmi Hivatal, a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, a Békés Megyei Önkormányzat, Gyula Város Önkormányzata és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Falusi települések és településszerkezetek a Kárpát-medencében címmel rendezett konferenciát Békésen 1998. szeptember 23–25-én, amelyen több mint húsz előadást tartottak magyarországi és a szomszédos országokból érkezett kutatók. A rendezvényhez a Gömör népi építésze címmel kiállítás kapcsolódott.*

MAGYAR TÖRTÉNETI MONDÁK. A Magyar Néprajzi Társaság, több szervezettel és intézménnyel közösen, a honfoglalás 1100. évfordulója alkalmából 1994-ben pályázatot hirdetett a Kárpát-medence magyar történeti mondáinak összegyűjtésére. A beérkezett pályázatokat 1995-ben bírálta el egy

szakmai bizottság (lásd: Néprajzi Hírek 1995. 1–4. sz. 110–111. old.). A pályázat eredményességét bizonyítja az a „Beszéli a világ, hogy mi magyarok...” — *Magyar történelmi mondák* című kötet, amely 1998-ban Budapesten jelent meg Társaságunk és az Európai Folklor Központ kiadásában. Szerkesztette és a bevezetést írta: Landgraf Ildikó.

JANKÓ JÁNOS-DÍJASOK TALÁLKOZÓJA. Társaságunk Jankó János-díjjal kitüntetett kutatóinak 1998. évi találkozáját szeptember 26-án tartották meg Gráfik Imre balatonalmádi nyaralóházában.

KEMECSI LAJOS KÖNYVE. Az MTA Néprajzi Kutatóintézete Életmód és tradíció című sorozatának 8. köteteként, Szilágyi Miklós szerkesztésében 1998-ban Budapesten megjelent Kemecsi Lajos *Szekerek, kocsik, szánok — Paraszti járműkultúra Észak-Dunántúlon* címet viselő könyve, amelynek alapját az 1998. szeptember 30-án megvédett kandidátusi értekezése képezi.

ENTZ GÉZA AZ ORSZÁGOS MŰEM-LÉKVÉDELMI HIVATAL ELNÖKE. Hámori József, a nemzeti kulturális örökség minisztere 1998. október 1-jei hatálylyal — Kalmár Péter utódjaként — Entz Gézát nevezte ki az Országos Műemlékvédelmi Hivatal elnökévé. A kormány határozata szerint a műemlékvédelmet ezentúl a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma felügyeli.

EURÓPA-DÍJ SOMOGYDÖRÖCSKÉNEK. A németek és magyarok lakta Koppány-völgyi falut, Somogydöröcskét nagy megtiszteltetés érte 1998-ban: az európai falumegújítási verseny német, osztrák és belgiumi ítészei a 230 lelkes kisközséget minősítették hazánk építészeti legfigyelemreméltóbb településének. Az indoklásban a zsüri a falu

kéttablakos, faoszlopos tornácú, vakolatdísszel ékesített homlokzatú lakóházait, valamint a beépített kocsiátjáróval rendelkező ún. *dufartos* házat emelte ki.

HEVESI NÉPÉLET. Az MTA Miskolci Akadémiai Bizottsága, a Heves Megyei Múzeumi Szervezet és Heves Város Önkormányzata 1998. október 7-én Fejezetek Heves népéletéből címmel rendezett konferenciát Hevesen, a településen 1997 óta folytatott kutatások eredményeiről. Petercsák Tivadar megyei múzeumigazgató beszámolója után Bujdosné Papp Györgyi, Gyimesiné Gömöri Ilona, Veres Gábor és Császi Irén tartottak előadásokat, amelyek a terv szerint a Néprajzi tájkonferenciák Heves megyében című sorozat 12. kötetében fognak megjelenni.

A NÉPRAJZI HÍRLEVÉL MEGSZÜNÉSE. A Magyar Néprajzi Társaság 1998. október 8-ai választmányi ülésén Kósa László, a Társaság elnöke bejelentette, hogy az elnökség megszűntette a Néprajzi Hírlevél megjelentetését. Az így felszabadult pénzüsszeget a Társaság a *Néprajzi bibliográfia 1995–1996* kiadására fordítaná, melyet már szerkesztenek és külön kötetben fog megjelenni. A választmány egyhangúlag köszönetet szavazott T. Bereczki Ibojának és Tátrai Zsuzsannának a Néprajzi Hírlevél szerkesztéséért.

A MEZŐGAZDASÁGI MÚZEUMOK NEMZETKÖZI SZÖVETSÉGÉNEK KONGRESSZUSA. 1998. október 12. és 17. között Poznańban rendezték meg a Mezőgazdasági Múzeumok Nemzetközi Szövetségének XII. Kongresszusát tizenhat ország nyolcvan szakemberének részvételével. A Magyar Mezőgazdasági Múzeumot Fehér György főigazgató, valamint Szöllősy Gábor és Hajdu Péter muzeológusok képviselték (a tudományos rendezvényről részletesebben lásd Hajdu Péter beszámolóját a Múzeumi

Hírlevél 1998. 12. számának 301–302. oldalain).

ÚJ NÉPKÖLTÉSZETI SOROZAT.

A dunaszerdahelyi Liliium Aurum kiadó 1998-ban új népköltészeti sorozatot indított útjára Szlovákiai magyar tájak népköltészete címmel. Sorozatszerkesztő: B. Kovács István. Első kötetként a *Hervadatlan rózsagyüker — Gömör-Kishont magyar népköltészete* jelent meg. Összeállította, a bevezető tanulmányt írta, a jegyzeteket és a tájzószerzetet készítette: B. Kovács István; a zenei anyagot gondozta, a dallamok egy részét lejegyezte és a zenei mutatót készítette: Ág Tibor. A kötetet 1998. október 15-én a dunaszerdahelyi Vámbéry Irodalmi Kávéházban Bodnár Mónika mutatta be, a kiadvánnyal kapcsolatos gondolatait Liszka József *A térkép kiegészül...* című írásában a Hírharangban (IX. 1998. 1–2. sz. 56–58. old.) fejtette ki.

SZEGEDI VALLÁSI NÉPRAJZI

KÖNYVTÁR. *E címmel indult sorozat a szegedi József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének kiadásában. A Szentemberek — A vallásos élet szervező egyéniségei (Szeged–Budapest, 1998) címet viselő első kötet, amely Társaságunk támogatásával jelent meg, az 1992 októberében Szegeden megrendezett I. Vallási Néprajzi Konferencia előadásait tartalmazza. Szerkesztette: Barna Gábor.*

IPOLYI ARNOLD-EMLEKÜLÉS.

A Magyar Néprajzi Társaság és a Magyar Vallástudományi Társaság 1998. október 19-én a Néprajzi Múzeumban megrendezett emléküléssel tisztelgett a 175 esztendeje született egyháztörténész, művészettörténész, ösvalláskutató püspök munkássága előtt. Az ez alkalommal elhangzott előadások Ipolyi Arnold életével, valamint folklorisztikai kutatásaival (ösvallás, néphit, népművészet, népköltészet stb.) foglalkoztak.

ÜNNEPSÉG IPOLYSÁGON.

1998. október 21-én ünnepi ülést tartottak Hont megye egykori székhelyén, Ipolyságon a Hontvármegyei Múzeumtársulat megalakulásának századik évfordulója alkalmából. Délelőtt Csáky Károly, Danis Ferenc, Nevizánszky Gábor, Pálinkás Tibor, Hála József, Mohay Tamás, Limbacher Gábor, Pusks Péter és Zalabai Zsigmond tartottak előadásokat, majd délután, egy kulturális műsort követően felavatták a Honti Múzeum falán elhelyezett emléktáblát.

ROKON NÉPEK NAPJA.

A Magyar–Finn Társaság, a Reguly Társaság és a Magyar–Észt Társaság ünnepi összejövetelet rendezett 1998. október 22-én a Magyarok Házában *Rokon népek napja* címmel. Az ünnepélyes alkalmából került sor a *Rokon népek költészete* című országos vers- és prózamondó verseny győzteseinek előadására, a Tartui Táncklub észt néptáncbemutatójára, valamint Jávorszky Béla *A kettőfürészelt csónokok* című esszéketetének és a *Finnugor kalauz* című kiadványnak a bemutatójára. Ez utóbbi Csepregi Márta szerkesztésében látott napvilágot, s elvezeti az olvasókat a magyar népvándorlás színhelyeire, nyelvrokonaink lakóhelyeire Szibériától a Rigai-öbölíg.

OKTÓBER 23-AI KITÜNTETÉSEK.

A Magyar Köztársaság elnöke — a miniszterelnök előterjesztésére — nemzeti ünnepünk, október 23-a alkalmából kitüntetéseket adományozott. A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztjét (polgári tagozat) nyújtotta át Olsvai Imre népzenekutatónak, az MTA Zenetudományi Intézete munkatársának. A Magyar Köztársaság Bronz Érdemkeresztjét (polgári tagozat) vehette át mások mellett Szabadfalvi József, a néprajztudomány doktora, a Herman Ottó Múzeum nyugalmazott igazgatója.

TÖRTÉNELEM NÉPDALBAN. *Meg-
ütik a dobot* címmel egyedülálló zenei
felvétel látott napvilágot 1998-ban. A
lemez az 1848–1849-es forradalom és
szabadságharc énekes és hangszeres
népzenéjének legszebb darabjait gyűjti
egy csokorba. Az Etnofon és a Pax Pan-
noniæ kiadásában megjelent feldolgozás
arra törekedett, hogy a 20. század elején
rögzített, „eredeti” állapotában mutassa
be a hazai folklór negyvennyolcas ha-
gyományait. A dallamokat Juhász Kata-
lin néprajzkutató válogatta, aki maga is
énekel a CD-n.

A FÓRUM KIÁLLÍTÁSA. *A komá-
romi székhelyű Fórum Társadalom-
tudományi Intézet Etnológiai Köz-
pontja a győri Xántus János Mú-
zeummal összefogásban 1998. októ-
ber 28.–december 31. között fotóki-
állítást rendezett „Az Istennek dicső-
ségére” — Szakrális emlékek a Kis-
alföldön címmel a komáromi Szent
András-templom oratóriumában. U-
gyanazon a napon — a megnyitót
megelőzően — tartotta meg a központ
ünnepélyes bemutató ülést a ko-
máromi Tiszti Pavilon dísztermében.
Ennek során Varga Anna és Tóth
Károly köszöntő szavait követően
Liszka József az Etnológiai Központ
egyéves történetének eredményeiről
és jövőbeni feladatairól tartott
előadást, Hála József a Liszka József
szerkesztette Szolgálatban, Lukács
László pedig az L. Juhász Ilona által
összeállított A szlovákiai magyar
néprajzi bibliográfia 1987–1988 című
kötetet mutatta be.*

**A SZÉKESFEHÉRVÁRI MÚZEUM
JUBILEUMA.** A Szent István Király
Múzeum alapításának 125. évfordulója
alkalmából ünnepi kiállítás nyílt meg
1998. október 28-án a múzeum Ország-
zászló téri épületében. A tárlókban az
alapítástörténetről kezdődően a helytör-
téneti, néprajzi, képzőművészeti stb. ki-

állítások történetét kísérik végig a köz-
szemlére tett rekvizitumok és doku-
mentumok. Megnyitójában Farkas Zol-
tán, a kiállítás rendezője emlékezett meg
a múzeum történetéről, a küzdelmes
kezdettől az intézmény országos hírűvé
válásán keresztül a jelenkori közmü-
velődési feladatokig.

**EGYHÁZTÖRTÉNÉSZEK TANÁCS-
KOZÁSA.** *Az ELTE Művelődéstörténeti
Tanszéke Fialat egyháztörténészek kol-
lokviuma címmel konferenciát rendezett
1998. november 3-án, amelyen a jö-
vendő tudósnevezdek kutatási ered-
ményeiről számolt be. A tanácskozás
célja a korábban elhanyagolt egyházi
történetírás talpra állítása, a fiatal kor-
osztály kinevelése és a képzés színvo-
nalasabbá tétele.*

**NÍVÓDIJAT KAPOTT SZILÁGYI
MIKLÓS.** 1998. november 5-én kiosz-
tották az Akadémiai Kiadó nívódíjait a
Magyar Tudományos Akadémia kupo-
latermében. Az idén tíz osztály kilenc
kategóriában jelölt tíz művet a díjra és a
vele járó pénzjutalomra, amelyeket Há-
mori József kulturális miniszter adott át.
Mások mellett e kitüntetéssel jutalmaz-
ták Szilágyi Miklós *A tiszai halászat —
Az eszközök és fogási módok történeti
változásai* (Budapest, Akadémiai, 1995)
című, a Néprajzi tanulmányok sorozat-
ban megjelent könyvét.

KUNSZÖVETSÉG KARCAGON. *A
kun-kipcsak öntudat és hagyományok
ápolásáért, megőrzéséért 1998 novembe-
rben Karcagon megalakult a Kunszö-
vetség. Az alapítók szándéka szerint a
szövetség Magyarország azon területein
élőket kívánja összefogni, ahol a közép-
korban a kipcsak török nyelveket beszélő,
besenyő, kun töredékek telepedtek meg
(Nagykunság, Kiskunság, Hantosszék,
Sárvíz). A szövetség tervei között szerepel
az Ázsiában élő kun-kipcsak népekkel
való kapcsolattartás is.*

NÉPRAJZ ÉS TURIZMUS. *A turizmus mint kulturális rendszer — Tanulmányok* címmel jelent meg kötet a Néprajzi Múzeum kiadásában, Fejős Zoltán szerkesztésében (Budapest, 1998). A szerkesztő által írt bevezető tanulmányt huszonkét dolgozat követi a következő fejezetekben: *Utazási kultúra, zarándoklat, szabadidő; Nemzeti kultúra és turizmus; Turisztikai találkozások; Tájékozódás.*

A FŐVÁROS KITÜNTETETTJEI. *Budapest Főváros Közgyűlése a város-egyesítés százhuszonötödik évfordulója alkalmából 1998. november 16-án mások mellett a Budapestért-díjat adományozta Dobszay László zenetörténésznek és Korniss Péter fotóművésznek.*

A MAGYAR NÉPZENE ÉS NÉPKÖLTÉSzet HETE A RÁDIÓBAN. A Magyar Rádió 1998. november 16–22. között rendezte meg a magyar népzene és népköltészet hetét. A napi rendszerességgel sugárzott rendkívüli műsorokban tudományos előadások, kerekasztal-beszélgetések, népzenei válogatások, népmesék is sorra kerültek. Hallhattak élő népzene az érdeklődők, továbbá interjút Kallós Zoltánnal, előadást Kriza János és Erdélyi János munkásságáról, Kodály Zoltán, Bartók Béla és Lajtha László népdalgyűjtői tevékenységéről.

NÉPRAJZ ÉS LABDARÚGÁS. *Fradi volt, Fradi lesz!?* címmel készített 54 perces dokumentumfilmet 1998-ban Bali János (szerkesztő-riporter), Pecze Béla (szakértő) és Tari János (rendező-operatőr) a Magyar Televízió Rt. Dokumentumfilm Szerkesztőségének Magyarország felfedezése címet viselő sorozatában. A film bemutatója a Magyar Néprajzi Társaság Film- és Fényképeszeti Szakosztályának és a Néprajzi Múzeum Filmstúdiójának szervezésében december 8-án volt a Néprajzi Múze-

umban. A téma iránt érdeklődők figyelmét ezúton hívjuk fel Bali János Szurkolói turizmus — a fradizmus tükrében (Fejős Zoltán [szerk.]: *A turizmus mint kulturális rendszer. Tanulmányok. Budapest, 1998. 39–53.*) és „Hungarofradizmus” — Egy sportegyesület szimbolikája (Tabula 1998. 1–2. sz. 85–105.) című tanulmányaira is.

SEBESTYÉN MÁRTA ÉS A MUZSIKÁS. Sebestyén Márta népdalénekesnek ítélte 1998-ban a Déri János-díjat, a szimbolikus arany egyforintost és a vele járó kétszázezer forintot a Déri János Alapítvány kuratóriuma. Még ugyanebben az évben a jeles énekművésznő a Muzsikás együttesel a Las Palmas-i *World of music and dance* című művészeti fesztivál fővendégeként nagy sikert aratott, majd novemberben, a londoni Royal Festival Hallban megtartott Bartók-estjükön vívták ki a szigetország közönségének elismerését.

NÉPMESE-KONFERENCIA. Az *Aki nem hiszi, járjon utána* címen a magyar népmeséről szervezett tanácskozássorozat ötödik rendezvényének Keszthely adott helyet 1998. november 20–22. között. A keszthelyi Életfa Iskola közreműködésével a Balaton-parti városban megtartott tanácskozás három napján tucatszámú előadás hangzott el a népmeséről és a népmesének a gyermeknevelésben betöltött szerepéről.

ZOMBORKA MÁRTA KITÜNTETÉSE. A Pest Megyei Közgyűlés 1998. december 11-én Zomborka Márta néprajzkutató muzeológust, a váci Tragor Ignác Múzeum igazgatóját a Pest Megyeért-emlékéremmel tüntette ki, amelyet december 22-én adtak át neki a budapesti Vármegyeházán.

JÁSZOLKIÁLLÍTÁS. Több mint kétszáz betlehemet állítottak ki Budapesten, a Magyarok Házában 1998 decemberé-

ben, az V. Országos Betlehemi Jászol Kiállítás keretében. Az Országos Kézműves Tanács által immár ötödször kiírt pályázatra az ország minden tájáról érkeztek munkák, készítőik között óvodás gyermekektől népművészekig széles volt a skála. A textilből, bőrből, fából, tűzzománcból, viaszból, kerámiából és más természetes anyagokból készült munkák közül a legjobbakat ajándékokkal díjazta a szakemberekből álló zsűri.

TÜKÖRKÉPEK A SUGOVICÁN. E címmel jelentek meg 1997-ben a kecskeméti Katona József Múzeum Közleményei 8. köteteként az 1996. július 11–12-én Baján megrendezett nemzetközi néprajzi tudományos konferencia előadásai. Szerkesztette: Bárh János.

DRAKULA-KÉZIRAT. Egy 15. századi kéziratot találtak, amely részletesen beszámol Vlad Tepeş havasalföldi vajda alias Drakula rémtetteiről. A svájci Sankt Gallen-i apátságban fellelt hétoldalas szöveget a fáma szerint két szerzetes írta, akiknek sikerült megmenekülniük a karóba húzástól.

ZSIRAI-DÍJ. Nyolcra gyarapodott a Magyar Nyelvtudományi Társaság díjainak száma. A kiváló nyelvész leánya, Zsirai Jolán a megalapítója a Zsirai-díjnak, amellyel az alapító szándéka szerint azokat a nyelvészeket jutalmazák, akik a finnugor nyelvtudományban, különösen az obi-ugor nyelvek kutatásában kimagaslót alkottak. Ugyanebben az évben az elhunyt nyelvész posztu-

musz díszpolgárává fogadta szülőfaluja, a Győr-Moson-Sopron megyei Mihályi.

VILÁGHÁLÓ ÉS NÉPRAJZ. Pusztai Bertalan Webology — Kultúrakutatók a világhálón című írásában (Tabula I. 1998. 1–2. sz. 192–194. old.) hívja fel az érdekeltek figyelmét a Society for the Anthropology of Europe honlapjára (<http://h-net2.msu.edu/~sae/>), amelynek levelezési listájára feliratkozhat — a színvonal megőrzését szolgáló jelentkezési procedúrát követően — mindenki, aki az európai etnológiai vagy antropológiai témák iránt érdeklődik.

FALUSI TURIZMUS. A hazai idegenforgalom és a helyi gazdaság szempontjából is nagy fontossággal bíró falusi turizmus lehetőségeiről több összeállítás is megjelent 1998-ban a napisajtóban. Ezek közül megemlítjük a Magyar Nemzetben Osváth Sarolta *Közelkép: Falusi turizmus* című összeállítását (1998. aug. 7. 6. old.) és a Napi Magyarországon *Sokaknak biztosíthatna megélhetést a vidék* című körképét (1998. szept. 29. 2. old.).

BÁNYÁSZATI EMLÉKPARK. A nórádi szénbányászat megkezdésének százötvenedik évfordulója alkalmából bányászati emlékparkot kíván létrehozni Kazáron a helyi önkormányzat. Az elgondolás szerint a falu központjában egy tágas, üres telket parkosítanak, s benne egy bányabéjáratot rekonstruálnak.

Összeállította:
HÁLA JÓZSEF–TERBÓCS ATTILA

JELLENLÉVŐ MŰLT

című sorozat 1997 óta a Planétás kiadó gondozásában,
BESZPRÉMY KATALIN szerkesztésében jelenik meg.

A sorozat eddig kiadott kötetei:

1997

FELFÖLDI LÁSZLÓ-PESOVÁR ERNŐ (szerk.): *A magyar nép és nemzetiségeinek táncgyománya*. Budapest, Planétás, 1997. 496 p. + lemez mell. (2500 Ft)

LÁZÁR KATALIN: *Népi játékok*. Budapest, Planétás, 1997. 234 p. + lemez mell. (1500 Ft)

NAGY MARI-VIDÁK ISTVÁN: *Nemezkészítés*. Budapest, Planétás, 1997. 102 p., 16 t. (1290 Ft)

PESOVÁR ERNŐ: *A magyar páros táncok*. Budapest, Planétás, 1997. 176 p. (1190 Ft)

SEBŐ FERENC: *Népzenei olvasókönyv*. Budapest, Planétás, 1997². 430 p. + 2 CD mell. (1900 Ft)

TÁTRAI ZSUZSANNA-KARÁCSONY MOLNÁR ERIKA: *Jeles napok, ünnepi szokások*. Budapest, Planétás, 1997. 298 p. (1650 Ft)

1998

BELLON TIBOR-FÜGEDI MÁRTA-SZILÁGYI MIKLÓS (szerk.): *Tárgyalkotó népművészet*. Budapest, Planétás, 1998. 431 p. (2900 Ft)

CSÓKOS VARGA GYÖRGYI: *Fonás, vetés, szövés*. Budapest, Planétás, 1998. 150 p., 20 t. (1400 Ft)

CSUPOR ISTVÁN: *Fazekaskönyv*. Budapest, Planétás, 1998. 187 p., 8 t. (2900 Ft)

DOBSZAY LÁSZLÓ: *Magyar zenetörténet*. Budapest, Planétás, 1998². 439 p. (1950 Ft)

KÓSA LÁSZLÓ: „*Ki népei vagytok?*” *Magyar néprajz*. Budapest, Planétás, 1998. 246 p. (1490 Ft)

KÓSA LÁSZLÓ: *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon, 1880–1920*. Budapest, Planétás, 1998³. 456 p. (2900 Ft)

LÁZÁR KATALIN: *Népi játékok*. Budapest, Planétás, 1998². 234 p. (1500 Ft)

PÁVAI ISTVÁN: *Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje*. Budapest, Planétás–Teleki László Alapítvány, 1998. 430 p. (2590 Ft)

SEBŐ FERENC: *Népzenei olvasókönyv*. Budapest, Planétás, 1998³. 430 p. (1900 Ft)

TÁTRAI ZSUZSANNA-KARÁCSONY MOLNÁR ERIKA: *Jeles napok, ünnepi szokások*. Budapest, Planétás, 1997². 298 p. (1650 Ft)

A könyveket a Mezőgazda kiadó forgalmazza. Megrendelhetők a következő címen:

1165 Budapest, Koronafürt u. 44.

Telefon: 407-10-20; telefax: 407-17-87

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

JÓZSEF HÁLA

H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Program
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.